MAXIM GORKIJ

HÁROM EMBER

SZIKRA

MAXIM GORKIJ

HÁROM EMBER

SZIKRA

BUDAPEST 1950

Az orosz eredeti címe:

ТРОЕ

Fordította:

HAVAS ANDRÁS KÁROLY

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

I. FEJEZET

A kerzsenyeci erdők mélyén számos magányos sír fekszik elszórtan; óhitű öregek csontjai porladoznak bennük; egyik ilyen öregről — Antyipa volt a neve — mesélik a Kerzsenyec körüli falvakban:

Antyipa Lunyev, egy kemény jellemű, gazdag paraszt, ötvenéves koráig világi bűnökben elmerülve élt, akkor azonban magába szállt, meghasonlott környezetével és otthagyva családját, az erdőbe költözött. Ott, egy meredek szakadék szélén, szerzetesi cellát épített magának és nyolc évig élt ott egyedül, télen és nyáron, senkit nem engedett magához: sem ismerőst, sem rokont. Emberek, akik eltévedtek az erdőben, néha rábukkantak véletlenül cellájára és látták Antyipát, amint imába merülten a küszöb előtt térdelt. Külseje ijesztő volt, csonttá soványodott a böjtöléstől és az állandó vezekléstől, testét szőr borította, mint az állatét. Ha embert látott, talpraállt és némán földig hajolt előtte. Ha kérdezték, hogyan lehet az erdőből kijutni, kezével szó nélkül megmutatta az utat, mégegyszer földig hajolt, aztán cellájába ment és bezárkózott. Gyakran látták ez alatt a nyolc év alatt, de hangját soha senki nem hallotta. Felesége és gyermekei eljártak hozzá: elfogadta tőlük az ételt és a ruhaneműt és előttük is földig hajolt, mint minden ember előtt, azonban velük sem beszélt, mint ahogy egyetlen más ember sem bírta szóra.

Abban az évben halt meg, amikor az óhitűek remetebarlangjait lerombolták és halála ekként következett be:

A kerületi rendőrfőnök katonákkal jött ki az erdőbe és látták Antyipát, amint cellájában térdel és hangtalanul imádkozik.

— Te! — kiáltotta a rendőrfőnök. — Eriggy innét! Leromboljuk az odúdat!... — Antyipa nem hallgatott rá. És akár-

mennyit is kiabált a rendőrfőnök — az öreg egyetlen szót sem válaszolt A rendőrfőnök megparancsolta, hogy vezessék ki Antyipát cellájából. Az embereket azonban, akik látták, hogy az öreg nem vesz róluk tudomást, hanem továbbra is buzgón és fáradhatatlanul imádkozik, megrendítette ennyi lelkierő és nem engedelmeskedtek a rendőrfőnöknek. A rendőrfőnök erre megparancsolta, hogy rombolják le a cellát, mire a katonák óvatosan, nehogy kárt tegyenek az imádkozó öregben, kezdték lehordani a tetőt.

Fejszeütések csattogtak Antyipa feje fölött, a deszkák recsegve hullottak a földre, ütések tompa visszhangja töltötte be az erdőt, a cella körül nyugtalanul röpködtek a lármától felriasztott madarak és a fák lombja reszketett. Az öreg imádkozott, mint aki se lát, se hall. Már a cella gerendáit szedték szét, az öreg azonban továbbra is mozdulatlanul térdelt Amikor már az utolsó gerendát is félredobták és maga a rendőrfőnök lépett az öreghez, megragadva haját, Antyipa égnek emelt szemmel, halkan mondta Istennek:

— Kegyelmes Isten... bocsáss meg nekik!

Azzal összerogyott és meghalt.

Amikor ez történt, Antyipa idősebbik fia, Jakov, huszonhárom esztendős volt, a fiatalabb, Tyerentyij pedig tizennyolc éves. A csinos és erős Jakovot már fiatal legénykorában falurosszának nevezték, apja halálának idején pedig a leghíresebb verekedő és ivó volt az egész környéken. Mindenki panaszkodott rá — anyja, az elöljáró, a szomszédok; lecsukták, botozásra ítélték, megverték ítélet nélkül is, mindez azonban nem zabolázta akik olyan serények voltak, mint a vakond, minden újítást szigorúan elítéltek és makacsul kitartottak a régi hit törvényei mellett. Jakovot egyre szűkebb lett neki a falu az óhitűek között, lett. Jakov dohányzott, vodkát ivott, nemet modra öltözködött, nem vett részt a könyörgéseken meg istentiszteleteken és amikor tiszteletreméltó emberek lelkére iparkodtak beszélni s apjára emlékeztették, gúnyosan válaszolta:

— Csak türelem, tisztelt öregek — mindennek megvan a mértéke! Ha majd bűneimé betelt — én is megtérek! Most még

korán lenne. Apámat ne vessétek szememre, az is ötven évig bűnözött és csak — nyolc évig vezekelt!... Most még csak annyi a bűnöm, mint a pehely a madárfiókán, de majd ha kinőnek a bűnök, mint a varjún a tollak, akkor jön el csak a vezeklés ideje...

— Eretnek! — mondták Jakov Lunyevről; gyűlölték és féltek tőle. Két évvel apja halála után Jakov megházasodott. Féktelen életmódjával tönkretette a szép gazdaságot, amelyet apja harminc évi szorgalmas munkával teremtett és a faluból egyetlen ember sem akarta lányát hozzáadni feleségül. Valahonnét az egyik távoli faluból vett el egy szép árvalányt és hogy a menynyegzőt megtarthassák, eladta a méhest, amelyet még apja állított fel. Öccse, Tyerentyij, félénk, hallgatag, púpos kamasz volt. Szótlanul lóbálta két hosszú karját és nem avatkozott bele semmibe; édesanyjuk betegen feküdt a kemencepadkán és vésztjóslóan, rekedt hangon rikácsolta Jakov felé:

— Te átkozott!... Hát van neked lelked?... Térj észre!...

— Csak ne legyen nyugtalan, mamenka! — felelte Jakov. — Az apám majd könyörög értem az Úristennél...

Kezdetben, csaknem egy teljes esztendeig, Jakov békében és csendben élt feleségével, sőt még dolgozni is kezdett, aztán újra rákapott a féktelen életmodra, egész hónapokra jobban gyűlölték és a gyűlöletet átvitték Jakov családjára is, eltűnt hazulról és összeverve, lerongyoltan és kiéhezetten jött haza... Anyja meghalt és a halotti toron Jakov részegségében nyomorékra verte régi ellenségét, a falusi elöljárót s ezért kényszermunkára ítélték. Amikor ideje letelt, újra megjelent a faluban — kopaszra nyírt fejjel, komoran, dühösen. A faluban egyre különösen szelíd öccsére, a pupos Tyerentyijre, akit a fiúk és lányok már kicsi kora óta csúfoltak. Jakovot börtöntölteléknek és rablónak nevezték — Tyerentyijt torzszülöttnek és boszorkánymesternek. Tyerentyij hallgatott, ha szidták vagy csúfolták, Jakov azonban mindenkit nyiltan megfenyegetett:

— Jól van. Várjatok csak!... Majd megmutatom én nektek!...

Mintegy negyven éves volt, amikor a faluban tűz ütött ki; Jakovot gyujtogatással vádolták meg és száműzték Szibériába.

Most aztán Tyerentyij nyakán maradt Jakov felesége, aki a tűzvésznél megőrült és fia, Ilja, egy komoly, erős, feketeszemű, tízéves fiúcska. Valahányszor a fiú csak mutatkozott a falu utcáján, a gyerekek utána szaladtak és kővel dobálták, a felnőttek pedig, ha meglátták, így beszéltek:

— Huh, az az ördögfióka! Fegyenckölyök!... Hogy döglene meg!...

Tyerentyij nem tudott dolgozni: a tűzvész előtt kátránnyal, cérnával, tűvel és mindenféle aprósággal kereskedett, a tűzvésznek azonban, amely a fél falut elpusztította, Lunyevék háza és Tyerentyij minden áruja is áldozatul esett, úgy, hogy a tűzvész után Lunyevéknek csak a lovuk és negyvenhárom rubel készpénzük maradt — más semmi. Mivel Tyerentyij belátta, hogy szülőfalujában semmiképen sem talál megélhetésre, sógornőjét ötven kopejka havi ápolási díjért egy szegény parasztaszszonyra bízta, megvásárolt egy öreg szekeret, felültette rá unokaöccsét és elhatározta, hogy a kormányzóság székhelyére utazik, mert azt remélte, hogy ott Lunyevék egyik távoli rokona, Petrusa Filimonov, aki büfés volt egy vendéglőben, majd hozzásegíti valami megélhetéshez.

Éjszakának idején, titokban, mint valami tolvaj hagyta ott Tyerentyij szekerével a házi tűzhelyet. Hallgatva hajtotta a lovat és nagy, fekete borjúszeme egyre visszapillantgatott. A ló lépésben poroszkált, döcögött a kocsi és Ilja, aki befúrta magát a szénába, hamarosan a gyermekek mély álmába merült...

Éjszaka különös, ijesztő hang ébresztette fel a fiút; úgy hangzott, mint a farkasüvöltés. Az éjszaka világos volt, a kocsi egy erdő szélén állott; a ló horkantva tépegette a harmattól nedves füvet a kocsi közelében. Hatalmas fenyő állt messze, a rét közepén, mintha csak elűzték volna az erdőből. A gyermek fürkészően, nyugtalanul kutatott bácsija után; az éjszaka csöndjében tisztán hallatszott a ló patájának tompa dobbanása a földön, horkantása úgy hangzott, mint valami nehéz sóhajtás. A levegőben fáradtan úszott az az érthetetlen, reszkető hang, amely Iljá̀t úgy megijesztette:

— Bácsi! — kiáltotta halkan.

— Mi az? — válaszolta Tyerentyij sietősen, az üvöltés pedig hirtelen elhallgatott.

— Hol vagy?

— Itt... Aludj csak nyugodtan!...

Ilja látta, hogy a bácsi feketén, mint valami földből kiszakított fatönk, egy dombon ült az erdőszélen.

— Félek — mondta a gyerek.

— Mitől félnél?... Csak mi magunk vagyunk itt...

— Valaki üvölt...

— Csak úgy álmodtad...

— Isten bizony... ordít!

— Ugy?... Talán farkas... De messze van... Aludj!

Ilja azonban nem tudott aludni. Az éjszaka csöndje félelemmel töltötte el és fülében egyre ott reszketett ez a különös, panaszos hang. Figyelmesen megnézte a vidéket és látta, hogy a bácsi arrafelé pillant, ahol a hegyen, messze, messze az erdőben egy ötkupolás fehér templom emelkedik, fölötte pedig a nagy, kerek hold ragyog. Ilja megismerte, hogy ez Romodanovszk falu temploma; két versztnyire onnét az erdőben, egy szakadék fölött terül el az ő szülőfalujuk, Kityezsnaja.

— Nem vagyunk elég messze — mondta Ilja elgondolkozva.

— Mi? — kérdezte nagybátyja.

— Menjünk messzebb, mondom... Még majd utánunk jön valaki onnét!

Ilja ellenséges arckifejezéssel bólintott a falu irányába.

— Ne félj, tovább megyünk... várj csak... — motyogta a bácsi.

Ujra csend lett. Ilja könyökével a szekér elejére támaszkodott és ugyanabba az irányba kezdett nézni, amerre nagybátyja. A falu már nem látszott az erdő sűrű, fekete sötétjében, Ilja azonban mintha látta volna valamennyi házával és lakójával és az öreg fűzfával, az utca közepén, a kút mellett. A földön, a fa tövében fekszik apja megkötözve, szakadt ingben; két kezét hátán kötötték össze, kilátszik meztelen melle és feje, mintha a fából nőtt volna ki. Mozdulatlanul fekszik, mint a halott és szörnyű szemmel néz a parasztokra. Nagyon sokan vannak, mind kiabál és szitkozódik. Ez az emlék elszomorította a kisfiút

és torka összeszorult. Érezte, hogy nyomban sírvafakad, de nem akarta a bácsit nyugtalanítani, ezért uralkodott magán és még jobban összehúzta kis testét.

Egyre csak újra ott úszott a levegőben a halk nyüszítés. Először valaki mélyen sóhajtott, zokogó hangon, utána pedig felhangzott a kibírhatatlanul szomorú panasz:

— O-ó-u ó-ó...

A fiú félősen megborzongott és figyelt. A hang még ott reszketett a levegőben és egyre erősödött.

— Bácsi! Te sírsz úgy? — kiáltott Ilja.

Tyerentyij nem válaszolt és nem mozdult. A fiú kiugrott a kocsiból, odafutott a bácsihoz, szorosan hozzásimult és szintén zokogásba tört ki. Zokogás közben hallotta a bacsi hangját:

— Kivertek minket... Istenem! Hová menjünk?... Hová?

A fiú könnybefúló hangon mondta:

— Várj csak... majd ha nagy leszek... megbosszulom magam!

Amikor kisírta magát, elaludt. A bácsi karjára vette és a kocsiba vitte, ő maga azonban újra az út szélére ment és megint csak nyüszíteni kezdett, elnyújtottan, panaszosan... mint valami kiskutya...

II. FEJEZET

Ilja később egész világosan visszaemlékezett megérkezésükre a városba. Korán reggel ébredt és széles, zavarosan hömpölygő folyót látott, a tulsó partján magas hegyen sok vörös- és zöldtetős házat, sűrű kerteket. A házak szorosan egymáshoz simulva, festőien, egyre magasabbra emelkedtek a hegyoldalon, a hegy gerincén pedig egyenes vonalban húzódtak s büszkén néztek onnét a folyón túlra. A templomok aranykeresztjei és kupolái magasan kiemelkedtek a tetők fölött, az ég felé. Éppen akkor jött fel a nap, ferde sugarai visszatükröződtek a házak ablakaiban és az egész város élénk színekben égett, csupa aranyos ragyogás volt

— Ó, milyen szép! — kiáltott a fiú, tágranyílt szemmel bámulva a csodálatos képet és egészen elmerült a néma csodálat-

ban. Nyugtalanította a gondolat: vajjon hol fognak lakni ebben a házrengetegben — ő, a kócos, vászonnadrágos kisfiú és ügyefogyott, púpos bácsija? Vajjon beengedik-e egyáltalán a tiszta, gazdag, aranytól csillogó városba? Azt hitte, kocsijuk csak azért áll itt, a folyó partján, mert az ilyen szegény embereket nem engedik be a városba. A bácsi, gondolta, nyilván azert ment el, hogy bekéredzkedjék.

Ilja nehéz szívvel nézett körül bácsija után. Taligájuk körül még sok szekér állt: egyikben fahordók voltak, tejjel, amott nagy kosarak baromfival, uborkával, hagymával, bogyókkal teli háncskosarak, burgonyás zsákok. A kocsikon és körülöttük egész furcsa férfiak és nők ültek és álltak Hangosan beszéltek, kemény kiejtéssel s ruhájuk nem kék lenből készült, hanem színes kelméből és rikítóvörös pamutból Csaknem valamennyien csizmát viseltek és — jóllehet egy ember, karddal oldalán, fel és alá járkált mellettük — egy csöppet sem féltek tőle, sőt nem is köszöntek neki. Ez különösen tetszett Iljának. Ült a kocsin, nézte a napfényben fürdő, eleven képet és arról az időről álmodott, amikor majd ő is csizmát visel és vörös pamutinget.

Messze, a parasztok között, most Tyerentyij bácsi tűnt fel Nagy, nehézkes léptekkel jött a mély homokban, fejét magasan hordta, arckifejezése vidám volt és már messziről rámosolygott Iljára, közben feléje nyujtotta kezet és mutatott neki valamit:

— Az Úr kegyes volt hozzánk, Iljuska! Rögtön megtaláltam a bácsit... Nesze, egyelőre, valami harapnivaló...

És egy perecet nyujtott Iljának.

A fiú alázatosan vette el, inge alá dugta és aggódva kérdezte:

— Nem akarnak beengedni minket a városba?

— Mingyár beengednek... ha jön a komp, átvisz a folyón.

— Minket is?

— Persze, minket is átvisz.

— Ó! Én meg már azt hittem, hogy nem akarnak minket befogadni... És hol fogunk lakni?

— Nem tudom...

— Tán ott, abba' a nagy házba'?... Abba' a vörösbe'?

— Az kaszárnya... Abba' katonák laknak...
— Vagy ebbe'... ebbe' itt, la!
— Dehogy! Túl magas az nekünk!...
— Nem baj — mondta Ilja meggyőződéssel — majd csak felmászunk...
— Ó te! — sóhajtotta Tyerentyij bácsi és újra eltűnt valahol.

Egészen a város végében volt a szállásuk, a piactér közelében, nagy szürke házban. A ház falához minden oldalról különböző toldalékok támaszkodtak, némelyik újabb időkből, másik pedig ugyanolyan szennyes-szürkén, mint maga a ház. Az ablakok és ajtók ferdén állottak, minden recsegett és ropogott. A toldalékok, a kerítés, a kapu — mindez kölcsönösen támogatta egymást és egyetlen nagy halom félig korhadt fává olvadt összve. Az ablaktáblák homályosak voltak a kortól és a homlokzat néhány gerendája kiállt, miáltal hasonlóvá lett a ház tulajdonosához, aki kocsmárosságot űzött a házban. A tulajdonos szintén öreg és szürke volt; két szeme kiélt arcában az ablakok üvegtábláihoz hasonlított; járás közben vastag botjára támaszkodott — nyilván nehezére esett messzire kiugró hasát hordania.

Az első napokban, amelyeket Ilja ebben a házban töltött, mindenüvé elmászkált és mindent megnézett. Nem győzte csodálni, milyen tágas ez a ház. Annyira zsúfolva volt emberekkel, hogy azt lehetett hinni, többen laknak benne, mint egész Kitezsnaja faluban.

Mindkét emeletét a fogadó és a kocsma foglalta el, mely mindig tele volt vendéggel, a padlásszobában pedig holmi részeg asszonyok tanyáztak, akik közül az egyik Matyica nevű, hatalmas, mélyhangú, fekete nő, akinek haragos sötét szeme félelemmel töltötte el a fiút. A pincében Perfiska lakott, a cipész, beteg, béna feleségével és hétesztendős kislányával, továbbá egy öreg rongyszedő, Jeremjej apó, aztán egy sovány, öreg koldusasszony, akit állandó veszekedései miatt „ordító"-nak neveztek és Makar Sztepanyics, a bérkocsis, egy nyugodt, hallgatag öreg ember. Az udvar egyik sarkában kovácsműhely volt. Itt reggeltől-estig lobogott a tűz, kerékabroncsokat forrasztottak, lovakat patkoltak, csendült a kalapács

és a magas, izmos kovács. Szávelj Gracsev, mély, mélabús hangon énekelt végnélküli dalokat. Néha feltűnt a kovácsműhelyben Szávelj kicsiny, kövérkés, sötétszőke, kékszemű felesége. Mindig fehér kendőt viselt fején és ez a fehérkendős fej egészen furcsán hatott a kovácsműhely sötét üregében. Ezüstös nevetésére Szávelj hangos kacaja volt a válasz, mint a kalapácsütés. Még gyakrabban válaszolt azonban ordítással.

A ház minden hasadékában lakott valaki s a ház reggeltől-estig remegett a lármától és a kiabálástól, mint valami ócska, rozsdás üst, amelyben valami forr és fő. Eseténkint ezek az emberek kibújtak a ház hasadékaiból az udvarra, a padhoz, amely a kapu mellett állott; Perfiska, a cipész, harmonikázott, Szávelj dudorászott és Matyica — ha részeg volt — valami egész furcsát énekelt, nagyon szomorút, olyan szöveggel, amelyet senki sem értett..., énekelt és keservesen sírt hozzá.

Valahol, az udvar egyik sarkában, Jeremjej nagyapó körül összegyűlt a ház valamennyi gyereke és megkérték:

— Nagyapó! Mesélj valamit!

Az öreg rájuk pillantott gyulladt, vörös szemével, amelyből szünet nélkül szivárogtak a könnyek ráncos arcára, aztán mélyebben a homlokába húzta ócska sapkáját és reszkető, vékony hangján, éneklő hangsúllyal mesélni kezdett:

— Valahol, nemtudomhol, ismeretlen szülőknek szabadkőműves-eretnek gyereke született, bűneikért isten verése.

Jeremjej nagyapó hosszú, szürke szakálla megremegett, amikor fekete, fogatlan száját kinyitotta, feje ide-oda ingott és arca ráncain egyik könny a másik után pergett alá.

— És ez az eretnek-gyerek nagyon elvetemült volt: nem hitt Krisztus urunkban, nem szerette az Istenanyát, úgy ment el a templom előtt, hogy nem emelt kalapot, nem fogadott szót apjának, anyjának...

A gyerekek figyelték az öreg vékony hangját és némán bámultak arcába.

A szőke Jakov, Petrusa kocsmáros fia, sovány, hegyesorrú fiúcska, nagy fejjel vékony nyakán, mindenkinél figyelmesebben hallgatta. Ha szaladt, feje egyik válláról a másikra billent, mintha le akart volna szakadni. Szeme is nagy volt és feltűnően

nyugtalan. Pillantása félénken kúszott egyik tárgyról a másikra, mintha csak félt volna, hogy valahol függve marad és ha valahol megállapodott, szeme kimeredt üregéből, amitől a fiú arckifejezése birkaszerű lett. A gyerekhadban azonnal feltűnt sovány, vértelen arca és tiszta, rendes öltözéke. Ilja hamarosan megbarátkozott vele; mindjárt ismeretségük első napján, Jakov titokzatos arccal kérdezte új pajtását:

— Van nálatok a faluban varázsló?

— Persze, hogy van — felelte Ilja. — A szomszédunk tudott varázsolni...

— Vöröshajú volt? kérdezte Jakov suttogva.

— Nem, őszes... Öregek szoktak lenni.

— Az őszhajúak nem olyan rosszak, azok jószívűek... De a vöröshajúak... ó, én mondom neked!... Azok vért isznak...

Az udvar legszebb, legbarátságosabb sarkában ültek, egy szemétdomb mögött, bodzabokrok tövében. Nagy, öreg hársfa is állt ott. Keskeny résen keresztül lehetett idejutni a fészer és a ház között; itt csend volt és csak az eget látták fejük fölött, meg a ház falát a három ablakkal, amelyek közül kettőt bedeszkáztak; mást semmit sem lehetett látni ebből a zugból. A hárs ágai közt csiripelve ugráltak ide-oda a verebek és lenn, a fa tövében ültek a fiúk s beszéltek mindenféléről.

Ilját eleinte megzavarta és valahogyan elbutította ennek az életnek vad zűrzavara. Az ivóban, az asztal mellett, amelynél Tyerentyij bácsi verejtékezve és mosogatóvíztől nedvesen, az edényt mosogatta, Ilja elnézte, hogyan jönnek az emberek, isznak, esznek, kiabálnak, csókolódznak, verekszenek és énekelnek. Dohányfüst felhője úszik körülöttük és ebben a füstben úgy nyüzsögnek, mint a félbolondok...

— Ejnye, ejnye! — mondta a bácsi, megrázta púpját és csörömpölt a poharakkal. — Mit keresel itt? Eriggy az udvarra! Még meglát itt a gazda és összeszid...

— Ni csak... juj! — hallatta Ilja gondolatban kedvenc felkiáltását és a kocsma lármájától kábultan az udvarra ment. Az udvaron meg Szávelj dörömbölt a kalapáccsal és a segédet szidta: a pincéből Perfiska, a cipész vídám éneke hangzott, fentről pedig a részeg asszonyok veszekedése és kiabálása. Paska,

Szávelj fia, vesszőparipán lovagolt és haragos hangon kiáltotta:

— Gyi, te ördög!

Gömbölyű, hetyke arca piszkos és kormos volt; homlokán daganat dudorodott; inge szakadt és a számtalan szakadáson keresztül kivillant erős teste. Paska volt az első veszekedő és verekedő az udvaron; már kétszer sikerült neki nagyon fájdalmasan elpáholni az ügyetlen Ilját, amikor azonban Ilja sírva panaszkodott nagybátyjának, az csak legyintett kezével és azt mondta:

— Mit lehet tenni? Tűrd el!...

— De majd kimegyek és úgy elrakom... — bizonygatta Ilja könnyek között.

— Nem szabad! — mondta szigorúan a bácsi. — Eszedbe ne jusson!

— Hát neki lehet?

— Neki, az más!... Ő idevalósi... Te meg idegen vagy..

Ilja tovább fenyegette Paskát, a bácsi pedig megharagudott és kiabálni kezdett vele, ámbár ez csak ritkán fordult elő. Ekkor Ilja homályosan érezte, hogy nem tarthatja magát egyenrangúnak az „idevalósi" gyerekekkel és eltitkolva Paska iránti ellenséges érzését, még jobban összebarátkozott Jakovval.

Jakov higgadtan viselkedett; soha nem verekedett senkivel sem, még kiabálni is ritkán hallották. Alig játszott, de szeretett arról beszélni, milyen játékokat játszanak a gazdag emberek gyerekei az udvaron és a sétatéren. Jakov, az udvar valamennyi gyereke közül, Ilján kívül csak a hétéves Maskával, Perfiska cipész vekonyka, törékeny kislányával barátkozott. A kislány kicsiny, sötétfürtös fejével reggeltől-estig ide-oda surrant az udvaron. Anyja is mindig az ajtóban ült, a pincelejárat előtt Magastermetű volt, hosszú hajtonata hátára hullott és szünet nélkül varrt, mélyen munkája fölé hajolva, amikor meg felemelte fejét, hogy lánya után nézzen, Ilja láthatta arcát Kövér, kékes, mozdulatlan arc volt, mint a halotté; a kellemetlen arc fekete, jóságos szeme is mozdulatlan volt. Soha senkivel sem beszélgetett, még lányát is csak intéssel hívta magához és csak néha, nagyon ritkán kiáltott rekedt, elfúló hangon:

— Masa!

Iljának eleinte valahogyan tetszett ez az asszony, amikor azonban megtudta, hogy már harmadik éve béna és hamarosan meghal, félni kezdett tőle.

Egyízben, amikor Ilja a közelében ment el, kinyujtotta karját, megfogta ruhájánál és magához húzta az ijedt kisfiút.

— Arra kérlek téged — mondta — ne bántsd Masát!...

A beszéd nehezére esett, kifulladt a lélekzete.

— Ne bántsd... kedves!...

Könyörgően nézett Ilja arcába és elereszteti. Ettől a naptól kezdve Ilja Jakovval együtt figyelmesen gondoskodott a cipész lányáról és iparkodott megvédeni az élet különböző kellemetlenségeitől. Annál is inkább értékelte egy felnőtt kérését, mert a többiek csak parancsolgattak a kicsiknek és verték, rúgdosták őket.

Makar, a bérkocsis arcukba vágta a vizes rongyot, ha közel mentek hozzá, amikor a kocsit mosta. Szávelj mindenkire haragudott, aki benézett a kovácsműhelybe, ha nem volt ott dolga és szeneszsákot dobált a gyerekekhez. Perfiska, ami a kezeügyébe került, azt vágta mindenkihez, aki megállt a pinceablak előtt és elzárta a világosságot. Néha egyszerűen csak unalomból verték a gyerekeket, hogy tréfálkozzanak velük. Csak Jeremjej apó nem verte őket sohasem.

Ilja hamarosan úgy találta, hogy falun jobb élni, mint a városban. Falun oda mehet az ember, ahová akar, itt azonban a bácsi megtiltotta, hogy kimenjen az udvarból. A falu tágas, nagyobb a csend és mindenki egy és ugyanazt az érthető dolgot teszi — itt mindenki azt csinálja, ami eszébe jut és mindenki — szegény, idegen kenyéren él, nyomorog.

Egyik nap, ebéd után, Tyerentyij bácsi nehéz sóhajtással mondta unokaöccsének:

— Jön az ősz, Iljusa... felkopik az állunk... Ó, Istenem!

Elgondolkozott és fáradtan pillantott a káposztalevessel telt tálba. A gyerek is elgondolkozott. Ugyanannál az asztalnál ebédeltek, amelyen a púpos az edényt mosogatta.

— Petrusa azt mondja, hogy Jaskával bead az iskolába. Kell is, ezt értem... Tudás nélkül olyan itt az ember, mintha

nem volna szeme!... De lám, cipő, ruha kellene az iskolához!... Ó, Uram Isten! Benned van minden reményem!...

A bácsi sóhajtozásától és az arcán ülő szomorúságtól Iljának is összeszorult a szíve és halkan azt ajánlotta:

— Gyerünk, menjünk el innét!...

— Ho-ová? — kérdezte elnyujtottan, fáradtan a púpos.

— Hát... az erdőbe!? — mondta Ilja és egyszerre lelkesedni kezdett. — Te mesélted, hogy a nagyapám milyen sok évig élt az erdőben, egyedül! Mi meg... ketten vagyunk! Hánccsot húzhatnánk a fáról.!. Rókát, mókust lőhetnénk... Neked majd puskád lesz, nekem meg hurkom!... Madarakat fogok majd. Isten bizony! Van ott eper, gomba... Elmegyünk?

A bácsi barátságosan nézett rá és mosolyogva kérdezte:

— Hát a farkasok? Meg a medvék?

— Ha egyszer van puskánk! — kiáltott fel Ilja hevesen. — Én bizony, ha megnövök, nem fogok félni a vadállatoktól... Kézzel fojtom meg őket!... Már most sem félek semmitől. Itt... nehéz az élet! Ha kicsi is vagyok, azért látom! Itt jobban fáj, ha az embert megütik, mint falun! A kovács úgy kupán vág néha, hogy utána egész nap zúg az ember fejel...

— Ó, te Isten árvája! — mondta Tyerentyij, ledobta a kanalat és elment valahová az asztaltól.

Ennek a napnak estéjén Ilja, fáradtan az udvaron járkálástól, a földön ült, a bácsi asztala mellett és félálomban hallgatta Tyerentyij és Jeremjej nagyapó beszélgetését. Jeremjej teát inni jött be a kocsmába. A rongyszedő nagyon összebarátkozott a púpossal és mindig Tyerentyij asztala mellett itta meg teáját.

— Nem tesz semmit — hallotta Ilja, Jeremjej recsegő hangját. — Te csak egyet ismerj: Istent! A jobbágya vagy... szolgája... így van az írásban! Isten látja a te lelkedet! Eljő majd számodra a nagy nap, amikor Ő azt mondja angyalának: Eredj, égi szolgám és könnyítsd meg az Én hű rabomnak, Tyerentyijnek életét...

— Bízom Istenben, nagyapó, mit is tehetek mást? — mondta halkan Tyerentyij.

Olyan hangon, mint Petrusáé, amikor haragszik, nagyapó most ezt mondta Tyerentyijnek:

— Iljusa iskolai felszerelésére majd én adok neked pénzt!... Utánanézek és összekaparom... Kölcsönbe. Ha gazdag leszel, majd megadod...

— Nagyapó! — kiáltott fel halkan Tyerentyij.

— Hallgass! Addig meg add hozzám a fiút, úgy sincs semmi dolga!... A kamatot majd leszolgálja nálam... Fölszed egy rongyot, kézhez ad egy csontot... Öreg vagyok már, nem hajlik a derekam...

— Ó, te!... Az Úr legyen veled!... — kiáltotta a púpos csengő hangon.

— Az Úr nekem adja, én neked, te a fiúnak, ő meg ismét az Úrnak! Igy megy minden körbe... és senki sem lesz a másiknak az adósa... Kedvesem! Eh, barátom! Éltem, csak éltem, néztem, csak néztem, semmit sem láttam, mint istent. Minden az övé, minden néki van, minden tőle jön, minden érte van!...

Ilja beszélgetésük közben elaludt. Másnap korán reggel Jeremjej nagyapó ébresztette fel, vidám szavakkal.

— Megyünk sétálni, Iljuska! Nocsak, frissen!

III. FEJEZET

A rongyszedő Jeremjej barátságos keze alatt Ilja jól élt. A bácsi minden reggel korán felébresztette Ilját, aztán mindketten késő estig járták a várost, gyüjtötték a rongyot, csontot, ócska papirt, rozsdás vasat, bőrdarabokat. A város nagy volt, sok értékes dolog akadt benne, úgy hogy az első időben Ilja keveset segitett az öregnek, hanem csak nézte az embereket, házakat, mindenen csodálkozott és mindent megkérdezett az öregtől... Jeremjej beszédes természetű volt Lehorgasztott fejjel a földet nézve, ment udvarról udvarra, botjának vashegyével kopogott, kabatja ujjával vagy a piszkos zsák sarkával a könnyeket törölgette szeméből és szünet nélkül, egyforma, éneklő hangon mesélt segédjenek:

Ez a ház Pcsolin Szava Petrovicsé. Gazdag kereskedő ez a Pcsolin.

— Nagyapó — kérdezte Ilja — de hogyan gazdagszik meg az ember?

— Fáradozni kell, dolgozni, mondják... Nappal dolgoznak, éjjel is csak gyűjtik halomra a pénzt. Amikor már sokat gyüjtöttek, házat építenek, lovat vásárolnak, ezt-amazt, ami kell. Csupa új holmit! Osztán segédet fogadnak, udvarost és mindenféle embert, hogy azok dolgozzanak helyettük, ők maguk meg csak pihennek — élnek. No, akkor aztán úgy beszélnek róluk: böcsületes munkával vitte valamire... hm, bizony!... De akad olyan is, aki bűnös úton gazdagodott meg. A Pcsolin boltosról azt beszélik az emberek, hogy egy élet szárad a lelkiismeretén, még abból az időből, amikor fiatal volt. Lehet, hogy csak irígységből mondják, de az is lehet, hogy igaz. Rossz ember ez a Pcsolin, olyan ijedt szeme van... Egyre csak kapkodja a szemét mintha el akarná bujtatni... Lehet, hogy csak hazudoznak róla... Előfordul, hogy valaki egyszerre meggazdagszik... Akinek szerencséje van... A szerencse rámosolyog... Egyedül Isten él az igazságban, mi semmit sem tudunk!... Emberek vagyunk! Az emberek... Isten magjai... magok az emberek, lelkem!... Elszórt minket az Ur a földön: no csak növekedjetek! Majd meglátom, micsoda kenyér lesz belőletek?... Igy van ez! Az a ház meg Szabanyejevé. Még Pcsolinnál is gazdagabb. Ez már igazán gonosz ember, tudom róla... Nem ítélkezem, egyedül Isten mondhat ítéletet, de igazán tudom... A mi falunkban volt uradalmi intéző és valamennyiünket kifosztott, eladott!... Isten sokáig türelemmel volt hozzá, de végül is leszámolt vele. Legelőször is Szabanyejev megsüketült, aztán fiát agyonrúgta a ló... Nemrégiben pedig a leánya szökött meg hazulról...

Ilja figyelmesen hallgatta, közben a nagy házakat nézte és néha közbeszólt:

— Ha csak egyszer is bekukkanthatnék, félszemmel!...

— Majd bekukkantasz! Tanulj csak, majd megnősz, aztán mindent megláthatsz! Lehet, hogy magad is meggazdagszol... Tanulj meg élni... O-hó-hó! Én is éltem, éltem, néztem, néztem... a szemem tönkrement közben, most meg csak egyre folyik a könny a szememből.. és ettől lettem olyan sovány és gyenge... Elfolyt az erőm, a könnyeimmel!

Iljának jólesett, hogy hallgathatta, milyen meggyőződéssel és szeretettel beszél az öreg ember istenről és ezeknek a szavak-

nak hallatára a fiú szívében erős és friss bizakodás nőtt nagyra, valami jóban, örömteliben, ami a jövőben reá vár. Vidámabb lett és gyerekesebb, mint városi tartózkodásának első idejében.

Buzgón segített az öregnek kutatni a szemétdombon. Nagyon érdekesnek találta, hogy botjával széttúrja a sok lomot és különösen kellemes volt látnia az öreg örömét, ha a szemétben valami rendkívüli dolgot talált. Ilja egy napon nagy ezüstkanalat lelt s az öreg fél font mézeskalácsot vett neki. Más alkalommal pedig kicsiny, zöld penésszel borított pénztárcát kotort elő, amelyben több mint egy rubel volt. Gyakran talált késeket, villákat, fémgyűrűket, széttört rézholmit és egy szakadékban, amelybe az egész városból hordták a szemetet, hibátlan, nehéz rézgyertyatartót ásott ki. Ilja minden értékesebb leletért valami nyalánkságot kapott jutalmul az öregtől.

Ilja, ha valami különlegesre bukkant, örvendve kiáltotta:

— Nagyapó! Nézd csak, nézd! Hát ez meg mi?

Az öreg ilyenkor nyugtalanul pillantott körül és suttogva figyelmeztette:

— Csak ne kiabálj! Ne kiabálj... Ó, Uram Isten!...

Állandóan félt, ha valami különleges holmit találtak, a lelt dolgot gyorsan kivette Ilja kezéből és elrejtette a nagy zsákban.

— Hallgass, érted? Maradj csendben!... — mondta barátságosan az öreg és vörös szeméből egyre pergett a könny.

Iljának is adott egy kis zsákot és egy vashegyű botot is és a fiú büszke volt erre a felszerelésre. Mindenféle dobozt gyűjtött zsákjába, széttört játékot, szép cserepeket és örömet szerzett neki, ha ezeket a holmikat hátán érezte zsákjában és hallotta, amint csörömpölnek és zörögnek. Az öreg Jeremjej szoktatta rá, hogy ezt az apró lomot gyüjtse.

— Gyüjtsd csak ezt a holmit és vidd haza. Szétoszthatod a gyerekeknek, örömet szerzel nekik. Így jó ez, örömet szerezni az embereknek, ezt szereti az Uristen. Minden ember vágyakozik az örömre és mégis milyen kevés öröm van a világon! Olyan kevés, hogy némelyik ember csak él, él és sohasem találkozik vele!...

Ilja jobban szerette, ha a városi szemétlerakótelepen kutat-

tak és nem az udvarokban. A lerakodótelepen nem találkoztak senkivel két-három ugyanolyan öregen kívül, mint Jeremjej volt, ott tehát nem voltak kénytelenek állandóan félve tekintgetni minden irányba, hogy nem jön-e az udvaros, seprővel a kezében, hogy hangos szidalmakkal vagy olykor ütlegekkel elkergesse az udvarról.

Minden nap, amikor már vagy két óra hosszat keresgéltek, Jeremjej így szólt a fiúhoz:

— Elég lesz, Iljusa! Pihenünk egyet, eszünk!

Zsebéből egy darab kenyeret húzott elő, keresztet vetett fölötte, megtörte, azután ettek mind a ketten, utána pedig pihentek félórát, a szakadék szélén heverve. A szakadék a folyóra torkollott, amelyet innét egész tisztán láttak. Széles, ezüstösen csillogó szalagként hömpölyögtek hullámai a szakadék torkolata előtt és amikor Ilja a hullámok játékát figyelte, élénk vágy támadt benne, tovahömpölyögni velük. A tulsó parton mezők terültek el, szénaboglyák emelkedtek szürke toronyként és messze, a láthatáron az erdő sötét, zeg-zúgos vonala vált el a kék égtől. Nyugodt, szelíd hangulat ömlött el a sík tájon — érezni lehetett, hogy ott túl tiszta, átlátszó, jószagú szél fúj... Itt meg az erjedő szemét fojtó szagot terjesztett; ez a szag ráfeküdt a mellre, csiklandozta az orrot és már Ilja szeméből is úgy potyogtak a könnyek, mint az öregéből.

A fiú, hátán heverve, az eget bámulta, amely megfoghatatlan messzeségben terült el fölötte. Szomorúság és álmosság lepte el, képzeletében határozatlan képek jelentek meg. Mintha fönn az égen hatalmas, átlátszóan tiszta, gyöngéden melegítő, egyszerre jó és szigorú lény úszna tova és ő, a kisfiú, az öreg Jeremjej apóval és az egész földdel együtt fölemelkednék a végtelenbe, a kék fénytengerbe, amely ragyog a tisztaságtól... És szívét csendes öröm töltötte el.

Este, amikor hazatértek, Ilja az öntudatos ember arckifejezésével lépett az udvarra, aki napi munkáját becsülettel elvégezte. Jogos vágyódásában a nyugalom után egyáltalán nem volt kedve olyan ostobaságokkal foglalkozni, amelyek a többi fiúnak és lánynak kedvére voltak. Az udvar valamennyi gyere-

kében határozott tiszteletet ébresztett hátán cipelt zsákjával, amelyben különféle értékes ritkaságok rejtőztek.

Az apó rámosolygott a gyerekekre és tréfálkozva mondta:

— Nocsak, hazajött a két Lázár, átkutatták az egész várost, mindenhová bedugták az orrukat!... Iljuska! Ereggy, mosd meg a képed és gyere a kocsmába teázni!...

Ilja fontoskodó léptekkel ment zugába a pincében és a gyerekhad, nyomában járva, óvatosan megtapogatta zsákja tartalmát. Csak Paska állta el útját és hetyke hangon megkérdezte Ilját:

— No, te rongyszedő! Mutasd csak, mit hoztál...

— Várj a sorodra! — mondta Ilja szigorúan. — Előbb teát iszom, aztán majd megmutatom.

A kocsmában a bácsi barátságos mosollyal fogadta.

— Megjött a munkás? No, te boglyas!... Elfáradtál?

Iljának jólesett, hogy munkásnak nevezték és hogy nemcsak bácsija hívta így. Egyik nap Paska valami ostobaságot csinált; Szávelj megragadta, térde közé fogta Paska fejét és alaposan elpáholta, mondván:

— Majd ellátom a bajodat, te gazfickó! Nesze neked, még ez is! Más gyerek a te korodban már maga keresi meg a kenyerét, te meg csak zabálsz, szaggatod a ruhát!...

Paska teleordította az udvart és kapkodta lábát, mialatt a kötélütések határa zúdultak. Ilja elégtétellel hallgatta ellenségének fájdalomkiáltásait, a kovács szavai pedig fölényes érzéssel töltötték el, ugyanakkor azonban sajnálta Paskát.

— Szávelj bácsi, hagyd abba! — kiáltotta egyszerre.

A kovács még egyet húzott a fiára és Iljára pillantva, dühösen mondta:

— Tartsd a szád! Mit adod itt a védelmezőt! Majd ellátom a bajod!...

Ellökte magától a fiát és bement a kovácsműhelybe. Paska felállott és bizonytalan léptekkel, mint a vak, az udvar egyik sötét zugába ment. Ilja szánakozva követte. Paska letérdelt a sarokba, homlokát a kerítéshez szorította és kezével hátát dörzsölve, még hangosabban kezdett ordítani. Ilja szeretett volna

megalázott ellenségének valami barátságosat mondani, de csak ezt a kérdést bökte ki:

— Nagyon fáj?

— Eriggy innét! — kiáltotta Paska.

Ez a kiáltás bántotta Ilját, ezért oktatóan válaszolta:

— Máskor te vered a többieket, most pedig...

Még be sem fejezte, amikor Paska mar ráugrott és a földre rántotta. Ilját is elfogta a düh és most mind a ketten összegabalyodva a földön hemperegtek. Paska harapott és karmolt, Ilja pedig a hajánál ragadta meg ellenségét és addig verte fejét a földhöz, míg csak Paska felordított:

— Eressz!

— No! — mondta Ilja, amint győzelmére büszkén felállott. — Láttad? Én vagyok az erősebb! Ez azt jelenti: ne kezdj ki velem mégegyszer!

Otthagyta és ruhája ujjával a vért törölgette arcáról. Az udvar közepén ott állott a kovács, komoran összehúzott szemöldökkel. Amikor Ilja megpillantotta, megrázkódott a rémülettől és állva maradt, mert meg volt győződve, hogy a kovács most bosszút áll fiáért. A kovács azonban csak vállat vont és azt mondta:

— Na, mit mereszted rám a szemed? Még soha nem láttál? Eriggy a dolgodra!

Este azonban, amikor Ilja bejött a kapun, a kovács barackot nyomott a fejére és mosolyogva kérdezte:

— Hogy megy az üzlet, rongyszedő?

Ilja örvendve vigyorgott — boldog volt. A komor kovács, a legerősebb ember az udvarban, akitől mindenki félt, tréfálkozott vele! A kovács vasmarkával megfogta vállát és még növelte is örömét:

— Ohó! — mondta. — Micsoda erős fiú vagy te! Nem is olyan könnyű téged letepernil... Nőj csak meg! Majd ha nagy leszel, odaveszlek magamhoz a kovácsműhelybe!...

Ilja átölelte a kovács erős lábát és odaszorította hozzá mellét. Szávelj, az óriás, nyilván megérezte a kis szív dobogását, amelyet gyöngédsége hozott hevesebb mozgásba: nehéz kezét

Ilja fejére tette, hallgatott egy darabig, aztán mély hangján ezt mondta:

— Ó, te kis árva!... Nocsak, eriggy!...

Örömtől sugárzóan látott hozzá ezen az estén Ilja megszokott foglalkozásához, hogy szétossza a napközben gyűjtött kincseket. A gyerekek a földre ültek Ilja körül és vágyó szemmel nézték a piszkos zsákot. Ilja előkotort a zsákból néhány pamutrongyot, egy széltől-esőtől kifakult fakatonát, egy cipőkenőcsös dobozt, egy hajkenőcsös tégelyt, fülnélküli teáscsészét, amelynek széle is csorba volt.

— Ezt nekem... nekem... nekem! — hallatszott a vágyó kiáltás és kicsiny, piszkos kezek nyultak minden oldalról a ritka holmik után.

— Türelem! Ne nyuljatok semmihez! — vezényelte Ilja. — Micsoda játék lesz az, ha mindent egyszerre elhordtok? No, kinyitom a boltot! Először is eladom ezt a darab butorszövetet... Legfinomabb bútorszövet! Ára: fél rubel!... Maska, vedd meg!

— Megvette — válaszolta Jakov a suszterlány helyett és zsebéből egy készentartott cserépdarabot húzva elő, a kereskedő kezébe nyomta. Ilja azonban nem vette el.

— No! Micsoda játék ez? Alkudj előbb, az ördögbe is! Mért nem alkuszol?... Talán így szokás?

— Elfelejtettem! — mentegette magát Jakov. Szenvedélyes alkudozás kezdődött; a vevő és eladó tűzbejöttek, ezalatt azonban Paska ügyesen kicsente azt a holmit a rakásból, ami tetszett neki, elszaladt vele és vidáman ugrándozva, gúnyosan mondta:

— Elcsórtam... Maflák ezek, ostoba fajankók!

Ez az eljárás mindenkit felháborított: a kicsinyek kiabáltak és sírtak, Jakov és Ilja utánaszaladtak az udvaron, de nem tudták Paskát elfogni. Aztán megszokták ezt a szemtelenséget, már semmi jót nem vártak és azzal bosszulták meg magukat, hogy valamennyien haragban voltak és nem játszottak vele. Paska magányosan élt és csak azon járt az esze, hogy a többieket ugrassa. A nagyfejű Jakov pedig legtöbbször, mint valami gyereklány, a cipész bodroshajú lánya körül foglala-

toskodott. A lány a gondoskodást egészen természetesnek vette, azonban jóllehet mindig Jasecskának becézte, mégis elég gyakran összekarmolta és megverte. Jakov és Ilja barátsága naponként erősödött és Jakov állandóan mindenféle csodálatos álmot mesélt barátjának.

— Azt álmodtam, hogy egész halom pénzem volt, csupa rubel, egész zsákkal. Én meg a hátamon vittem a zsákot az erdőben. Egyszerre csak rablók támadtak meg, szörnyű emberek! Késekkel. Elszaladtam! De hirtelen úgy éreztem, mintha a zsák megelevenedne... Eldobtam a zsákot! Hát... Mindenféle madár röpült ki belőle... prrr!... Csízek, cinegék, tengelicek... hókusz-pókusz! Fölkaptak és felvittek, magasra, nagyon magasra!

Felhagyott a mesével, szeme kidülledt és arca birkaszerű kifejezést öltött.

— Nos? — sürgette Ilja, aki kíváncsi volt a végére.

— Szóval... messzire repültem! — fejezte be elgondolkozva Jakov.

— Hova?

— Csak úgy... messzire!

— Ó, te! — mondta csalódottan és lekicsinylően Ilja. — Semmire sem emlékszel!...

Jeremjej apó kijött a kocsmából és kezével beernyőzve szemét, kiáltotta:

— Iljuska! Hol vagy? Gyerünk aludni, itt az ideje!...

Ilja engedelmesen ment az öreggel és lefeküdt alvóhelyén, a nagy, szénával töltött zsákra. Remekül aludt ezen a zsákon, jól élt az öreg rongyszedőnél, a könnyű és kellemes életnek azonban hamarosan vége szakadt.

IV. FEJEZET

Jeremjej nagyapó csizmát, bő és nehéz kabátot és sapkát vásárolt Iljának s a fiút iskolába küldték. Kíváncsian és félelemmel telve ment oda és megbántva, leverten, könnyekkel szemében tért haza; a fiúk felismerték Jeremjej nagyapó kísérőjét és kórusban kezdték gúnyolni:

— Rongyszedő! Büdös!

Egyesek csipkedték, mások nyelvet öltöttek rá, az egyik fiú pedig odalépett mellé, orrán át beszívta a levegőt és utálkozó arckifejezéssel, hangosan kiáltotta·

— De rossz szaga van!

— Miért csúfolnak? — kérdezte Ilja értetlenül és megbántva, bácsijától. — Talán bizony szégyen a rongyszedés?

— Sebaj! — mondta Tyerentyij, a fiú fejét simogatva és igyekezett arcát elrejteni unokaöccsének kérdő és kutató pillantása elől. — Ezt csak úgy..., neveletlenségből teszik... Tűrd el... — majd megszokod...

— És a csizmámat is kinevetik, a kabátomat is!... Idegen rongyok, azt mondják, a szemétből ástuk ki őket!...

Jeremjej apó vidáman hunyorított és szintén vígasztalta:

— Tűrd csak, érted! Isten majd megfizet!...

Az öregember Istenről olyan örömmel és igazságosságába vetett mély hittel beszélt, mintha isten minden gondolatát ismerné és be volna avatva minden szándékába. És Jeremjej szavai kissé lecsillapították a fiú szívében a megalázottsag érzését, másnap azonban még erősebben támadt fel benne ez az érzés. Már megszokta, hogy önmagát fontos személynek, munkásnak tartsa még Szávelj, a kovács is barátsagosan beszélt vele, csak az iskolásfiúk nevetnek rajta és gúnyolják. Nem bírt megbékélni ezzel· az iskola bánto és keserű benyomásai minden nap erősödtek benne, egyre mélyebben vésődtek be szívébe. Az iskolábajárás nyomasztó kötelességgé vált.-Könnyű felfogásával egyszeriben magára terelte a tanító figyelmét; a tanító példaként kezdte a többiek elé állitani — ez még jobban elrontotta viszonyát a többi fiúhoz. Az első padban ült és magán érezte ellenségei pillantását, azok pedig, minthogy szemük előtt volt, ravaszul és ügyesen mindent megfigyeltek, amiu miatt nevethettek rajta és kinevették. Jakov ugyanebbe az iskolába járt és társai őt is rossz szemmel nézték; a „birka" nevet kapta. Szórakozott volt, nehezen tanult, gyakran megbüntették, de ezt egykedvűen viselte el. Különben is, alig törődött azzal, ami körülötte történt,

a maga külön életét élte a iskolában, otthon és csaknem minden nap csodálkozásba ejtette Ilját érthetetlen kérdéseivel:

— Iljka! Hogy lehet az: az embereknek olyan kicsi szemük van és mégis mindent látnak!... Az egész várost látják. Az egész utcát... Hogyan fér el benne ilyen nagy dolog?

Ilja eleinte gondolkozott ezeken a beszédeken, később azonban zavarni kezdték, mert elterelték gondolatait azokról a dolgokról, amelyek közvetlenül érintették. Ilyen dolog pedig sok volt és a fiú megtanulta, hogy ezekre jól figyeljen.

Egyízben hazajött az iskolából és fogcsikorgatva mondta Jeremjejnek:

— A tanítónk? Hi-hi!... Az is érti a dolgát! A Malefjejev boltos fia tegnap betört egy ablakot és éppen csak hogy megszidta érte, az üveget pedig ma bevágatta a saját pénzén...

— Látod, milyen jó ember! — mondta meghatottan Jeremjej.

— Hogyne, jó! De amikor Ványka Kljucsarjev tört be egy ablakot, akkor ebéd nélkül bezárta, aztán elhívatta Ványka apját és azt mondta: adj az üvegért negyven kopejkát! Az apja pedig elverte Ványkát !

— Ne törődj az ilyesmivel, Iljusa! — mondta az apó és nyugtalanul pislogott. — Csak úgy tekintsd, hogy ez nem a te dolgod. Csak isten döntheti el, hogy mi a helytelen, nem pedig mi! Mi nem tehetjük! Ő tudja, mit miért tesz!... Lám, nézd csak, én éltem, csak éltem, néztem, egyre csak néztem, mennyi igazságtalanságot láttam, azt nem is lehet összeszámlálni! De igazságot sehol sem láttam!... Nyolc évtized múlt el fölöttem, de az meg lehetetlen, hogy ilyen nagy idő alatt egyszer sem volt közelemben az igazság. Mégsem láttam... nem is ismerem!...

— No! — mondta kétkedve Ilja. — Mi van ezen sok ismerni való? Ha az egyiknek negyven kopejka, akkor a másiknak is negyven: ez az igazság!

Az öreg nem értett vele egyet. Még sokat beszélt az emberek vakságáról és arról, hogy nem tudnak helyesen ítélkezni egymás felett, hanem egyedül isten ítélete igazságos. Ilja figyel-

mesen hallgatta, de arca egyre mogorvább lett és pillantása elkomorult.

— Mikor fog az isten ítélkezni? — kérdezte hirtelen az apót.

— Azt nem lehet tudni!... Ha eljön az óra, Ő leszáll a felhőkből, ítélkezni elevenek és holtak fölött... de hogy mikor? Azt nem lehet tudni... Tudod mit, gyere velem vecsernyére!...

Szombaton Ilja ott állt az öreggel a templom lépcsőjén, együtt a koldusokkal, a két ajtó között. Amikor kinyitották a külső ajtót, Ilját megcsapta az utcáról betóduló hideg légáramlat, amely megdermesztette lábát és halkan topogni kezdett a kőpadlón. Az ajtó üvegén keresztül látta, hogy a gyertyák lángja gyönyörű, reszkető aranypontokból egybefonódó mintákká egyesül és megvilágítja a miseruhák fémfonalait, a hívők sötét fejét, a szentképek arcait és gyönyörű faragott kereteit.

Az emberek a templomban sokkal jobbaknak és békésebbeknek látszottak, mint az utcán. Szebbek is voltak az aranyló fényben, amely megvilágította sötét, ájtatosságba dermedt alakjukat. Valahányszor a templomajtó kinyílott, kiáradt a lépcsőre az ének meleg, tömjénszagú hulláma, gyöngéden körülölelte a fiút, aki élvezettel szívta be. Jólesett ott állnia Jeremjej nagyapó mellett, aki suttogva imádkozott. Hallgatta az istenházából kiáramló gyönyörű hangokat és türelmetlenül várta, mikor nyílik ki megint az ajtó, mikor árad ki újra az ének és öleli körül arcát illatos melegével. Tudta, hogy a karzaton Griska Bubnov is ott énekel, egyike legelszántabb gúnyolóinak az iskolában és Fégyka Dolganov, egy erős, verekedőkedvű fiú. Most azonban sem gyűlöletet, sem bosszúvágyat nem érzett irántuk, csak kissé irigyelte őket. Maga is szeretett volna odafönn énekelni a karzaton és onnét nézni az embereket. Nyilván nagyon szép lehet — énekelni, az aranyos oltárkép közepe előtt állva, magasabban mindenkinél. Ugy ment el a templomból, hogy jobbnak erezte magát és hajlandó volt kibékülni Bubnovval, Dolganovval és valamennyi iskolatársával. Hétfőn azonban már úgy jött haza az iskolából, mint azelőtt — mogorván és megbántottan.

Minden tömegben akad valaki, aki rosszul érzi magát, de nem szükséges, hogy azért jobb vagy rosszabb legyen a többi-

nél. A többiek rosszindulatát már egész csekély értelmességgel vagy nevetséges orrával kihívhatja maga ellen: a tömeg kiválaszt egy embert szórakozásul, egyedül attól a vágytól hajtva, hogy szórakozzék. Ebben az esetben a választás Ilja Lunyevre esett. Valószínű, hogy a dolog rosszul végződött volna Iljára, csakhogy ebben az időben olyan események történtek életében, amelyek az iskolát végleg érdektelenné tették szemében, ugyanekkor pedig föléemelték az iskolának.

Azzal kezdődött, hogy amikor egyízben együtt tértek haza Jakovval, Ilja a kapuban csoportosulást látott.

— Nézd csak! — mondta társának. — Úgy látszik, megint verekednek... Szaladjunk!

Hanyatthomlok rohantak előre és amint odaértek, látták, hogy az udvaron íjedt, idegen emberek tolonganak és kiabálnak:

— Hívjanak rendőrt! Meg kell kötözni!

A kovácsműhely előtt nagy, sűrű embercsoport állt. Gyerekek furakodtak előre a tömegben, aztán visszahőköltek. Lábuknál, a hóban, arccal lefelé egy nő feküdt; nyakát vér és valami tésztaszerű anyag borította, feje körül a hó sötétvörös volt. Mellette összegyűrt fehér fejkendő feküdt és egy nagy kovácsfogó. A kovácsműhely ajtajában összegörnyedve Szávelj ült és az asszony karját nézte. Mind a két kar előrenyúlt és az ujjak belésüppedtek a hóba. A kovács komoran összehúzta szemöldökét, arca eltorzult; látszott, hogy összeszorítja fogait: két pofacsontja nagy daganatként ugrott ki. Jobbkezével az ajtófélfának támaszkodott; fekete ujjai mozogtak; ujjain kívül minden mozdulatlan volt rajta.

Az emberek némán nézték; arcuk szigorú volt és jóllehet az udvaron lárma és nyugtalanság volt, itt, a kovács körül — csend... A tömegből most Jeremjej nagyapó vált ki, zilálton, verejtékezve; reszkető kézzel egy bögre vizet nyujtott a kovácsnak:

— No csak... igyál csak...

— Nem víz kell ennek a gazembernek, hanem kötél a nyakára — mondta valaki félhangon. Szávelj balkézzel elvette a bögrét és sokáig ivott, nagyon sokáig. Amikor aztán kiitta az

egész vizet, benézett az üres bögrébe és tompa hangon ezt mondta.

— Figyelmeztettem... hagyd abba, te dög! Megöllek — fenyegettem. Megbocsátottam neki... de hányszor!... Csak nem hagyta abba... na és most... tessék!... Paska árva lett... nagyapó... törődj vele... téged szeret az isten...

— Ó, te! — mondta szomorúan az apó és reszkető kezével megfogta a kovács vállát, a tömegből pedig újra odakiáltottak:

— A gonosztevő!... Még istenről mer beszélni!

A kovács ekkor összehúzta szemöldökét és mint egy vadállat, ordította:

— Mit akartok? Takarodjatok!

Kiáltása úgy érte a tömeget, mint a korbácsütés. Tompán morogtak és visszahúzódtak. A kovács felállt, halott felesége mellé lépett, de hirtelen visszafordult és — kiegyenesedve, határozottan — a kovácsműhelybe ment. Mindenki látta, amint odaérve, leült az üllőre és két kezével megragadva fejét, mintha csak egyszerre elviselhetetlen fájdalmat érzett volna, lassan himbálni kezdte felsőtestét. Ilja sajnálta a kovácsot; elhaladt a kovácsműhely előtt és mintegy álomban, egyik embercsoporttól a másikhoz ment az udvarban, mindenütt meghallgatta, mit beszélnek, de semmit sem értett.

Rendőrök jelentek meg, kizavarták az embereket az udvarról, aztán megragadták a kovácsot és elvezették.

— Isten veled, Szávelj Ivanics, isten veled, kedvesem! — kiáltotta sietősen, vékony hangján Jeremjej, utána igyekezve.

Kívüle senki sem búcsúzott el a kovácstól.

Az udvaron még kis csoportokban álltak az emberek, megbeszélték az eseményt és komoran pillantottak a meggyilkolt felé, akinek fejét valaki egy szeneszsákkal takarta le. A kovácsműhely ajtajában, azon a helyen, ahol Szávelj ült, most egy rendőr foglalt helyet, pipával fogai közt. Pipázott, oldalvást köpködött és zavaros szemmel pillantva Jeremjej nagyapóra, hallgatta beszédét.

— Azt hiszitek, ő ölte meg? — mondta titokzatosan és halkan az öreg. — A sötét hatalom volt, csakis az! Ember embert nem ölhet meg... Nem ő volt az, aki ölt, jó emberek!

Jeremjej mellére tette kezét, mintha valamit el akarna hárítani magától és köhécselve, magyarázni kezdte az embereknek az esemény jelentőségét.

— Mindegy, a fogóval mégsem az ördög ütött, hanem a kovács — mondta a rendőr és kikopott.

— De ki súgta ezt neki? — kiáltotta az apó. — Azt nézd, hogy ki sugta neki?

— Várj csak! — mondta a rendőr. — Micsodád neked ez a kovács? A fiad?

— Nem, hogy is lehetne!

— Várj! Rokonod?

— Ne-em! Nincs nekem rokonom...

— Akkor meg minek izgatod magad annyira?

— Már hogy én? Istenem...

— Én meg azt mondom neked — mondta szigorúan a rendőr — csak a vénség locsog belőled... Friggy innet!

A rendőr sűrű füstfelhőt bocsátott ki szája sarkából és hátatfordított az öregnek. Jeremjej azonban, kezével hadonászva, gyorsan és sírósan toyább beszélt

Ilja sápadtan, tágranyílt szemmel otthagyta a kovácsműhelyt és megállt egy csoportnál, amelyben ott volt Makar, a kocsis, Perfiska, Matyica és még néhány asszony a padlásszobából.

— Már az esküvő előtt is másokkal mulatott, kedveseim! — mondta az egyik asszony. — Az is meglehet, hogy Paska sem a kovács fia, hanem a tanítóé, aki Malafjejev boltosnál lakott...

— Azé, aki agyonlőtte magát? — kérdezte Perfiska.

— Bizony!... Azzal kezdett ki az asszony...

Perfiska béna felesége is kilújt az udvarra és mindenféle rongyokba burkolva, ott ült szokott helyén, a pincelejárónál. Két kezе mozdulatlanul hevert térdén: felszegte fejét és fekete szemével az eget nézte. Ajkát összeszorította, szája sarka lefelé görbült. Ilja szintén nézni kezdett; hol az asszony szemét nézte, hol pedig az eget és azt gondolta, hogy Perfiska felesége talán látja az istent és hangtalanul kér tőle valamit.

Hamarosan valamennyi gyerek összegyűlt a pincelejárat szűk zugában. Ruhájukba burkolódzva, egymás mellett szorongtak a pincelépcsőn és rémült érdeklődéssel hallgatták Szávelj fiának elbeszélését. Paska arca dúlt volt, szeme nyugtalanul és zavartan pillantott. Mégis hősnek érezte magát: az emberek sohasem törődtek vele annyit, mint ma. Már vagy tizedszer beszélte el ugyanazt és hangja mintha vonakodó, egykedvű lett volna:

— Amikor tegnapelőtt elment, apám a fogát csikorgatta és attól fogva mindig dühös volt, ordított. Nekem egyre a hajamat cibálta... Láttam, ohó! Baj lesz! És aztán hazajött anya. A lakás meg be volt zárva, a kovácsműhelyben voltunk. A fújtatónál álltam. Hát csak látom, amint jön, megáll az ajtónál és azt mondja: add ide a kulcsot! Az apám meg felkapta a fogót és feléje ment... csendesen, lopakodva... Be is hunytam a szemem... borzasztó volt! Kiáltani akartam neki: szaladj el, mamka! Nem kiáltottam... Felnyitottam a szemem, de még mindig csak ment feléje. A szeme szikrázott! Anyám akkor hátrálni kezdett... Megfordult és el akart szaladni...

Paska arca reszketni kezdett, sovány, szögletes teste megvonaglott. Mély sóhajjal teleszívta tüdejét levegővel, lassan kieresztette és így folytatta:

— És akkor a fejére ütött a fogóval!

A gyerekek, akik eddig mozdulatlanul ültek, mozgolódni kezdtek.

— Kinyujtotta a karját és elvágódott... mintha csak vízbe esett volna...

Paska felemelt egy forgácsot, figyelmesen nézte, aztán eldobta a gyerekek feje fölött. Valamennyien mozdulatlanul ültek, mintha még valamit várnának tőle. Paska azonban hallgatott és fejét mélyen mellére horgasztotta.

— Egészen megölte? — kérdezte Masa vékony, reszkető hangján.

— Buta vagy! — mondta Paska, anélkül, hogy fejét felemelte volna.

Jakov átölelte a kislányt, magához vonta, Ilja pedig közelebb húzódott Paskához és halkan megkérdezte:

— Sajnálod?

— Mi közöd hozzá? — felelt haragosan Paska.

Valamennyi gyerek egyszerre, némán rápillantott.

— Mindig elkószált hazulról — hallatszott Masa csengő hangja, Jakov azonban gyorsan és nyugtalanul közbevágott:

— Elkószált! Hát a kovács meg micsoda ember volt!... Mindig fekete, ijesztő... A felesége pedig vidám volt, mint Perfiska...

Paska rápillantott és komolyan, higgadtan, mint valami felnőtt, mondta:

— Azt mondtam neki: vigyázz, mamka!... Még megöl!... Nem hallgatott rám... Csak arra kért, hogy ne mondjak el semmit... Cserébe édességet vett nekem. Az őrmester meg mindig adott egy kopejkást. Ha levelet vittem neki, mindjárt odaadta... Az jó ember!... Olyan erős... Bajsza van...

— Kardja is van? — kérdezte Masa.

— De még micsoda kardja! — felelte Paska és büszkén fűzte hozzá: — Ki is húztam a hüvelyből, tyhű, de nehéz volt!

Jakov elgondolkozva mondta:

— Lám, most te is árva vagy... mint Iljuska...

— Csak hadd legyek — válaszolta barátságtalanul az árva. — Azt hiszed talán, hogy én is elmegyek rongyszedőnek? Köpök rá!

— Nem azért mondom...

— Ezentúl azt teszem, amit akarok!... — mondta Paska büszke hangon, felemelte fejét és szeme haragosan csillogott. — Nem vagyok árva, csak egyszerűen egyedül fogok élni. Lám, az apám nem akart iskolába adni, most meg börtönbe zárják. Én meg majd iskolába járok, mindent megtanulok... többet, mint ti!

— De honnét veszed a ruhát? — kérdezte Ilja és diadalmasan mosolygott. — Szakadt holmiban nem mehetsz iskolába!

— Ruhát? Hát majd... eladom a kovácsműhelyt!

Valamennyien tisztelettel néztek Paskára és Ilja legyőzött-

nek érezte magát. Paska észrevette a benyomást, amelyet szavai keltettek és még jobban nagyzolt.

— Lovat is veszek magamnak... élő, igazi lovat! Lovon megyek majd az iskolába...

Annyira tetszett neki ez a gondolat, hogy már el is mosolyodott, jóllehet ez a mosoly félénk volt és azonnal eltünt.

— Most már aztán senki sem fog ütni téged — mondta hirtelen Masa Paskának és irígykedve nézett rá.

— Majd csak akad valaki — válaszolta Ilja meggyőződéssel.

Paska rápillantott, lenézően kiköpött oldalt és azt kérdezte:

— Mit akarsz ezzel mondani? Ki akarsz kezdeni?

Jakov újra beleavatkozott.

— Milyen furcsa ez, gyerekek!... Itt élt valaki, járt, beszélt és minden... mint a többiek... eleven volt, aztán fejbeverték a fogóval és már nincs is!...

A gyerekek, mind a hárman, figyelmesen pillantottak Jakovra, akinek szeme nevetséges kifejezéssel dülledt ki üregéből.

— I-igen! — mondta Ilja. — Már magam is gondolkoztam ezen...

— Azt mondják: meghalt — folytatta Jakov halkan és titokzatosan — de hát mit jelent az: meghalt?

— Elszállt a lelke — magyarázta komoran Paska.

— Az égbe — tette hozzá Masa és Jakovhoz símulva, fölnézett az égre. Az égen már kigyúltak a csillagok; az egyik, nagy, világos, nem rezdülő csillag, közelebb volt a földhöz, mint a többi és hideg, mozdulatlan szemmel nézett le rájuk. Masa után a három fiú is égnek emelte fejét. Paska felpillantott és rögtön utána elszaladt valahová. Ilja sokáig figyelmesen nézett, ijedt kifejezéssel és Jakov nagy szeme ide-oda bolyongott a kék égen, mintha keresne valamit.

— Jaska! — szólította meg Ilja és lehajtotta fejét.

— Mi az?

— Egyre azon gondolkozom... — Ilja elhallgatott.

— Min? — kérdezte Jakov halkan.

— Az embereken... Megöltek egy embert... sürgölődnek,

szaladgálnak... mindenfélét beszélnek... De senki sem sír... senki sem sajnálja...

— Jeremjej sírt...

— Az már mindig sír... De Paska? Mintha csak mesét mondott volna...

— Csak úgy tesz... Biztos sajnálja, csak szégyeli magát. Most meg elszaladt valahová és bőg...

Néhány pillanatig némán ültek, szorosan egymáshoz símulva.

Masa elaludt Jakov térdén, arcát még mindig az ég felé fordítva.

— Nem félsz? — kérdezte suttogva Jakov.

— Félek — válaszolta ugyanúgy Ilja.

— A lelke most majd itt fog bolyongani...

— I-igen... Maska meg elaludt...

— Haza kell vinni... Még mozdulni is félek...

— Gyerünk együtt.

Jakov vállához emelte az alvó kislány fejét, átfogta sovány testét karjával és erőlködve fölkelt, közben pedig odasúgott Iljának, aki útjában állt:

— Várj, Ilja, majd előremegyek...

Elindult, támolyogva a nehéz teher alatt, Ilja pedig, aki nyomában ment, csaknem nyakába ütközött orrával. Úgy tünt fel neki, mintha valami láthatatlan alak sompolyogna mögötte, mintha érezné nyakán hideg lehelletét és minden pillanatban attól kellene tartania, hogy megfogja. Hátbabökte társát és alig hallhatóan azt súgta neki:

— Siess, te!...

V. FEJEZET

Nyomban ez után az esemény után Jeremjej nagyapó betegeskedni kezdett. Egyre ritkábban járt el rongyot szedni, legtöbbször otthon volt, unatkozva ődöngött az udvaron, vagy ágyán feküdt, sötét kuckójában. Megjött a tavasz és azokon a napokon, amikor az égből barátságosan sütött a meleg nap, az öreg kiült valahová egy napos helyre, gondterhelt arccal

számolt valamit ujjain és hangtalanul mozgatta ajkát. Egyre ritkábban és nehézkesebben mesélt a gyerekeknek. Alig hogy mesélni kezdett, rögtön köhögés fogta el. Mellében hörgött valami, mintha szabadulásért könyörögne.

— Mondd tovább! — figyelmeztette Masa, aki még jobban szerette a mesét, mint a többiek.

— Vá ... árj! — mondta nehezen lélegezve az öreg. — Mindjárt ... elmúlik.

A köhögés azonban nem múlt el, hanem egyre erősebben rázta az öreg elcsigázott testét. Néha szétszóródtak a gyerekek a nélkul, hogy megvárták volna a mese végét és amikor elmentek, az öregember szomorúan nézett utánuk.

Ilja észrevette, hogy az apó betegsége nagyon nyugtalanítja Petrusát. a büffést és Tyerentyij bácsit Petrusa napjában többször megjelent a söntés udvari lépcsőjén, vidám, szürke szemével az öreget kereste és aztán megkérdezte tőle:

— No, hogy vagy, nagyapó? Jobban érzed magad, mi?

Önelégülten járkált rózsaszínű gyapjúingében, kezét bő nadrágjának zsebébe dugva, a nadrág fölött pedig fényesre kefélt, ráncos csizma volt. Zsebében állandóan pénz csörgött. Gömbölyű koponyája homlokánál már kopaszodott, fején még azonban dús, sötétszőke, hullámos hajat viselt és szokása volt gavallér módjára hátradobni haját. Ilja azelőtt sem kedvelte, most pedig még nagyobbra nőtt a fiúban az ellenszenv. Tudta, hogy Petrusa nem szereti Jeremjej apót és hallotta, amikor a büffés egy alkalommal így oktatta Tyerentyij bácsit:

— Te, Tyeresa, csak ügyelj rá! Nagy zsugori az öreg! ... A párnájába alighanem jócskán varrt be... Nehogy elmafláskodd! Az öreg vakondnak már nincs sok ideje hátra; te jóbarátságban vagy vele, neki meg egy teremtett lélek rokona sincs! ... Jegyezd meg jól, barátom! ...

Jeremjej nagyapó az estéket, mint eddig is, a kocsmában töltötte, Tyerentyij mellett s a púpossal istenről beszélgetett és az emberi dolgokról. A púpos, amióta városban élt, még torzabb lett. Mintha csak megduzzadt volna munkájától; szeme zavaros, ijedt kifejezésűvé vált és teste szinte megolvadt a konyha forróságában. Piszkos inge egyre fölcsúszott púpján és födetlenül

hagyta meztelen derekát Ha valakivel beszélt, kezét állandóan hátul tartotta es egyre azon iparkodott, hogy gyors mozdulattal helyere rántsa ingét, ami aztán azt a látszatot keltette, mintha valamit be akarna gyömöszölni a pupjaba.

Ha Jeremjej apó az udvaron ült, Tyerentyij megjelent a lépcsőn es nezte, összehuzott szemmel, amelyet kezevel beernyőzve tartott. Sarga kis szakálla reszketett hegyes arcán, amikor bűntudatos hangon kérdezte:

— Jeremjej nagyapó! Nincs szüksége valamire?

— Köszönöm! Nincs szükségem... semmire sincs szükségem... — felelte az öreg.

A púpos lassan megfordult vékony lábán és elment.

— Ugy látszik, már nem javul — mondta Jeremjej egyre gyakrabban. — Azt hiszem, eljött az idöm!

Egyízben, amikor aludni tert odújába, egy köhögési roham után, mormolni kezdett:

— Korán van még, Uram! Még nem végeztem el a dolgom!.... Pénzt gyűjtöttem... sok év alatt... Templomra. A falumban A népnek templom kell. Menedékhely... Még keveset gyűjtöttem... Uram! Hollók röpködnek körülöttem, érzik a falatot!... Iljusa, jegyezd meg, pénzem van... Senkinek se beszélj róla! Csak tudd!...

Ilja hallgatta az öreg suttogását és úgy érezte, hogy részese egy fontos titoknak és megértette, kik a hollók.

Néhány nap mulva, amikor hazajött az iskolából és levetkőzött zugában, Ilja hallotta, hogy Jeremjej hörög és horkol, mintha valaki fojtogatná:

— Kh... kh... hess!...

A fiú rémülten próbálkozott az ajtót felnyitni, de azt zárva találta.

Kihallatszott az öreg gyors suttogása:

— Kh!... Uram... irgalmazz... irgalmazz...

Ilja a deszkafalhoz lépett és izgalomtól reszketve benézett egy hasadékon. Látta az öreget, amint ágyában fekszik és kezével hadonászik.

— Nagyapó! — kiáltotta szomorúan a fiú.

Az öreg összerezzent, felemelte a fejét és hangosan mormogta:

— Petrusa — nézd csak — i-istené! Az Övé! Templomra... Kh... Hess te holló... Uram... a Tiéd! Vegy magadhoz... irgalmazz... irgalmazz...

Ilja reszketett ugyan a félelemtől, de nem mert mozduln. és nézte, hogyan mozog a levegőben Jeremjej erőtlen, fekete keze, fenyegetően tartott görbe ujjával.

— Ugy vigyázz — Istené!... Ne bántsd!...

Az apó ezután fölemelkedett és egyszerre csak ült az ágyban. Fehér szakálla reszketett, mint a repülő galamb szárnya. Előrenyújtotta kezét és teljes erővel valami láthatatlant taszítva el magától, a földre zuhant.

Ilja fölkiáltott és elrohant. Fülében még egyre ott csengett a hang:

— Kh... kh...

A fiú beszaladt a kocsmába és lélekszakadva kiáltotta:

— Meghalt!...

Tyerentyij felnyögött, egyhelyben topogott lábával és ráncigálni kezdte ingét, miközben Petrusára pillantott, aki a büffé mögött állt.

— Na, mi az? — mondta a büffés szigorúan és keresztet vetett. — Az Ég irgalmazzon neki! Derék öreg volt... odamegyek hozzá... megnézem... Ilja, te ittmaradsz — ha szükség van rám, szaladj értem — értetted? Jakov, állj a büffé mögé.

Petrusa elment, de nem sietett s hangosan kopogott sarkával... a fiúk hallották, amint az ajtóban azt mondja a púposnak:

— Eriggy, eriggy — te tökfejű!...

Ilja nagyon ijedt volt, ijedtsége azonban nem zavarta abban, hogy mindent megfigyeljen, ami körülötte történik.

— Láttad, amikor meghalt? — kérdezte Jakov az asztal mögül.

Ilja ránézett és kérdéssel válaszolt:

— Miért mentek azok oda?...

— Megnézni!... Hiszen te hívtad őket!...

Ilja erősen lehúnyta szemét és így szólt:

— Egyre csak őket hessegette!...

— Kit? — kérdezte Jakov és kíváncsian előredugta fejét.

— Az ördögöt — válaszolta Ilja kisvártatva.

— Láttad az ördögöt? — kiáltotta halkan Jakov és közelebb lépett hozzá. Barátja azonban újra lehunyta szemét és nem válaszolt.

— Megijedtél? — kérdezte Jakov megrángatva ruhaujját.

— Várj! — mondta hirtelenül Ilja. — Odaszaladok egy pillanatra... Ne mondd meg az apádnak, jó?

Gyanakvástól hajtva, néhány masodperc alatt a pincében termett, nesztelenül, mint az egér, az ajtóhasadékhoz lopódzott és újra benézett. Az apó még élt, hörgött... Teste a földön hevert, két sötét alak lábánál.

A félhomályban ez a kettő egyetlen sötét tömeggé olvadt össze. Ilja látta, hogy nagybátyja az öreg fekvőhelye mellett térdel és kapkodva összevarrja a párnát. Tisztán hallatszott a fonál zizegése, amint áthúzták az anyagon. Petrusa Tyerentyij mögött állott és föléhajolva suttogta:

— Gyorsabban.. Hányszor mondtam, tartsd készen a tűt és cérnát... és mégsem, előbb be kell fűznöd... Ó, te!

Petrusa suttogása, a haldokló hörgése, a fonál zizegése és a víz panaszos csobogása, amint az ablak előtti gödörbe ömlött — mindez a hang egyetlen tompa zajjá olvadt össze s ettől a fiú öntudata egészen megzavarodott. Halkan elment az ajtóhasadékhoz és kilopakodott a pincéből. Szeme előtt nagy, fekete folt forgott, mint valami kerék. Amikor fölment a söntés lépcsőjén, kénytelen volt megkapaszkodni a korlátban és szörnyen nehéznek érezte lábát. Amikor pedig belépett az ajtón, megállt és halkan sírni kezdett. Jakov előtte forgolódott és valamit beszélt hozzá. Aztán valaki hátbabökte és Perfiska hangja hallatszott:

— Ki — kit? Mivel? — minek? Meghalt? Ó — hogy az ördög... — A suszter újra megbökte Ilját és úgy elszaladt, hogy a lépcső megremegett lába alatt. Amint leért, hangosan és panaszosan kiáltotta:

— Ó, ezek...

Ilja hallotta, amint nagybátyja és Petrusa jönnek fel a lépcsőn; nem akart előttük sírni, de nem tudta visszatartani könnyeit.

— Ó, te! — mondta Perfiska. — Szóval már ott voltatok?

Tyerentyij elhaladt unokaöccse előtt, de nem pillantott rá. Petrusa azonban vállára tette kezét és azt mondta:

— Sírsz? Jól van... Látszik, hogy halas kisfiú vagy és megérted, mennyi jót tett veled. Az öreg nagy jótevőd volt!...

És gyöngéden félretolva Ilját, folytatta:

— De azért ne állj az ajtóban...

Ilja megtörölte arcát ruhájával és megnézte valamennyiüket. Petrusa már a büffé mögött állt és megrázta fürtjeit. Perfiska előtte állt és gúnyosan vigyorgott. Arca azonban, a mosolytól függetlenül, olyan kifejezést öltött, mintha éppen most játszotta volna el utolsó petákját „fej vagy írás"-ban.

— No, mi van veled, Perfiska? — kérdezte szigorúan Petrusa és felhúzta szemöldökét.

— Áldomás nem lesz? — kérdezte Perfiska.

— Miért gondoltad, hogy lesz? — kérdezte lassan és szigorúan a kocsmáros.

— No, te...! — kiáltotta a suszter és lábával dobbantott. — Nem minden tátott szájba repül a sültgalamb! De most már megtörtent Egyszóval — sok szerencsét, Pjotr Jakimics!

— Mit fecsegsz? — kérdezte ártatlan képpel Petrusa.

— Csak úgy — jó szívvel kívánom!

— Szóval szeretnél egy stampedli pálinkát... azért beszélsz csak! He-he!

— Ha-ha-ha! — hangzott a kocsmában a suszter hangos nevetése.

Ilja megrázta fejét, mintha ki akarna rázni belőle valamit és kiment.

Nem a pincezugban feküdt le aludni, hanem a kocsmában, az asztal alá, amelyen Tyerentyij az edényt mosogatta. A púpos lefektette öccsét, maga pedig az asztalokat kezdte lemosni. A söntésasztalon lámpa égett, amely megvilágította a pohos teáskannákat és a faliszekrényben álló üvegeket. A helyiségben sötét volt, az ablakot csendes eső verdeste, fújt a szél... Tye-

rentyij mint valami hatalmas sün, mászkált az asztalok közt és sóhajtozott. Valahányszor a lámpa közelébe került, alakja óriási fekete árnyékot vetett a padlóra. — Iljának úgy tűnt fel, hogy Jeremjej nagyapó lelke kúszik ott és odasúgja a bácsinak:

— Kh... khh!...

A fiú fázott és félt. Fojtogatta a nedvesség — szombat volt, éppen felmosták a padlót s az most pállott szagot árasztott. Szerette volna megkérni, hogy a bácsi mennél hamarabb feküdjön mellé, az asztal alá, de valamilyen nyomasztó, rossz érzés meggátolta abban, hogy megszólítsa nagybátyját. Képzeletében megjelent Jeremjej nagyapó, hajlott alakja, fehér szakállával s fülébe csengett barátságos, rekedtes hangja:

Az Úr tudja, hogy mit miért tesz... Ez már így van!...

— Feküdj már le! — mondta Ilja panaszos hangon, nem bírva türtőztetni magát.

A púpos összerezzent, aztán megmerevedett. Csöndesen, félénken válaszolta:

— Mindjárt! Mindjárt!... — és forgolódni kezdett az asztalok közt, mint valami búgócsiga. Ilja megértette, hogy nagybátyja is fél és ezt gondolta:

— Úgy kell neked!...

Az eső szakadozottan verdeste az ablakot. A lámpa lángja fellobbant, a teáskannák és a palackok némán elmosolyodtak. Ilja letakarta fejét a bácsi bekecsével és visszafojtott lélekzettel feküdt. Ekkor azonban megmozdult mellette valami. Borzongás futott végig rajta, kidugta fejét és látta, hogy Tyerentyij térdel ott, lehorgasztott fejjel, hogy szakálla mellét éri és suttog:

— Uram, Atyám... Uramisten...

A suttogás Jeremjej nagyapó hörgéséhez hasonlított. A szobában mintha megmozdult volna a sötétség és a padló vele ingott, a kéményben fütyült a szél.

— Ne imádkozz! — kiáltotta hangosan Ilja.

— Ejnye, mi bajod? — kérdezte a púpos félhangon. — Aludj, az isten áldjon meg!

— Ne imádkozz! — ismételte makacsul a fiú.

— No... — nem fogok!

A sötét és a nedvesség egyre nyomasztóbban feküdtek

Iljára, nehezére esett a lélekzés, lelkét félelem töltötte el, szánta Jeremjej apót és haragudott nagybátyjára. Ide-oda forgolódott a padlón, felült és hangosan sóhajtott.

— Mi van veled? Mi!... — suttogta ijedten a bácsi és átkarolta. Ilja eltaszította magától és könnyekkel hangjában, szomorúan és rémülten mondta:

— Uramisten! Csak elbujhatnék valahová... Uramisten!

Hangja könnyekbe fúlt. Nehezen szívta be a dohos levegőt és arcát a párnába rejtve, zokogott.

VI. FEJEZET

Ettől kezdve a fiú jelleme nagyon megváltozott. Azelőtt csak azoktól az iskolatársaitól tartotta távol magát, akiknek nem akart engedni, akikhez nem akart közeledni. Otthon azonban mindenkihez barátságos volt, a figyelem, amelyet a felnőttek mutattak iránta, megelégedéssel töltötte el. Most azonban magába zárkózott és korát meghaladóan komoly lett. Arckifejezése barátságtalanná vált, ajkát keményen összeszorította, élesen figyelte a felnőtteket és szemének ingerült felvillanásával leste, mit beszélnek. Nyomta annak emléke, amit Jeremjej nagyapó halála napján látott és úgy érezte, hogy Petrusával és a bácsival együtt ő is bűnös. Lehet, hogy apó, amikor haldoklott és látta, amint kirabolják, azt gondolta, hogy ő, Ilja, beszélt Petrusának a pénzről. Ez a gondolat észrevétlenül elhatalmasodott Iljában, fájdalmas teherként nehezedett lelkére és egyre nagyobbra növesztette benne a bizalmatlanságot az emberek iránt. Ha valami gazságot tapasztalt náluk, megkönnyebbült — mintha ezáltal kisebb lett volna Jeremjej apóval szemben elkövetett bűne.

Gazságot pedig eleget tapaszalt. Az egész udvar orgazdának és gazembernek nevezte Petrusát, de mindenki hizelgett neki, tisztelettel meghajoltak előtte és Pjotr Jakimicsnek szólították. Matyicát gyalázkodó szóval illették; amikor berúgott, lökdösték, ütlegelték; egyízben, amikor részegen a konyhaablak alatt ült, a szakács mosogatóvizzel öntötte le... Azonban valamennyien állandóan elfogadták szolgálatait, anélkül, hogy valaha is mással hálálták volna meg, mint szidalommal és verés-

sel — Perfiska hívta, hogy jöjjön beteg feleségét megmosdatni, Petrusa — fizetség nélkül — felsúroltatta vele ünnepek előtt a kocsmát. Tyerentyijnek pedig ingeket varrt. Matyica mindenkihez elment, mindent morgás nélkül és jól végzett el, szívesen ápolta a betegeket, szeretett foglalkozni a gyerekekkel...

Ilja látta, hogy az udvarban a legszorgalmasabb ember — Perfiska, a suszter — mindenki szemében nevetséges figura, csak akkor törődtek vele, amikor részegen harmonikázik a kocsmában, vagy pedig az udvaron kószál és vidám, mulatságos nótákat kísér a harmonikán. Azt azonban senki sem akarta észrevenni, milyen vigyázattal támogatja fel a lépcsőn ez a Perfiska béna feleségét, hogyan fekteti le aludni lányát, csókjaival borítva és hogyan vág neki mókás arcokat, hogy szórakoztassa. És senki sem látta a cipészt, amint nevetve és tréfálkozva tanította Masát ebédet főzni, szobát takarítani, aztán meg leül dolgozni és dolgozik késő éjszakáig. valami szakadt, mocskos cipő fölé görnyedve.

Amikor a kovácsot börtönbe vitték, senki sem törődött fiával, a cipészen kívül. Perfiska azonnal magához vette Paskát... Paska szurkolta a fonalakat, kisöpörte a szobát, szaladt vízért és a boltba — kenyeret, kvászt és hagymát hozni. Mindenki látta ünnepnap berúgva a cipészt, de senki sem hallotta, amint másnap, kijózanodva, mentegetődzött felesége előtt:

— Bocsáss meg, Dúnya! Nem azért iszok, mintha iszákos lennék, hanem — fárdtságból! Egész héten dolgozik az ember — fene győzi! No és — akkor osztán nekilát!...

— Hát talán hibáztatlak? Ó, Uramisten! Inkább sajnállak!... — mondta rekedt hangon az asszony és torkában mintha elömlött volna valami. — Azt hiszed talán, nem látom, hogy milyen nehéz neked? Az úristen nyűgnek akasztott engem a nyakadba!... Csak már meghalnék!... Hogy megszabadulnál tőlem!...

— Hogy beszélhetsz így! Nem szeretem az ilyen beszédet. Én bántottalak meg téged, nem te engem!... De nem rosszaságból tettem, hanem mert — gyenge vagyok. Lám, majd csak elköltözünk egy másik utcába és minden más lesz... az ajtók, az ablakok... minden! Az ablakok majd az utcára nyílnak. Ki-

vágunk majd papírból egy csizmát és az ablakra ragasztjuk. Cégernek! Majd szaladnak hozzánk a népek.. Akkor lesz csak sok munka! Teszel, veszel — kását eszel! Sok a munka, lesz is hurka!

Ilja apróra ismerte Perfiska életét, látta, hogyan kínlódik, mint a hal a jég alatt és becsülte, mert mindig csak trétált mindenkivel, mindig mosolygott és nagyszerűen harmonikázott.

Petrusa pedig a büffé mögött ült, dámát játszott reggeltől-estig, teát ivott és szidta a kiszolgálókat. Röviddel Jeremjej halála után Tyerentyijt állította a büffé mögé eladónak, maga pedig fütyörészve járkált az udvaron, minden oldalról nézegette a hazat es öklevel dongette a falakat.

Sok mindent figyelt meg Ilja, azonban minden rossz volt, elszomorító és minden eltávolította az emberektől Felhalmozódott benyomásai időnként vágyat ébresztettek benne, hogy kibeszélje magát valakivel Bácsijával azonban nem akart beszélgetni· Jeremjej halála óta Ilja és nagybátyja között valami láthatatlan fal emelkedett, amely meggátolta a fiút, hogy olyan szabadon közeledjék a púposhoz, mint azelőtt. Jakov pedig, aki maga is mindenkitől távol élt, csakhogy a maga módján, semmiről sem tudta volna felvilágosítani.

Jakovot is elszomorította az öreg rongyszedő halála Szomorúsággal hangjában és arcán, gyakran emlékezett az öregre

— Unalmas lett az élet!... Barcsak meg élne Jeremjej nagyapó — az mesélne nekünk; nincs is semmi jobb a mesénél!

Jakov egyízben titokzatosan mondta társának:

— Ha akarod — mutatok neked valami érdekeset! Csak előbb esküdj meg, hogy senkinek sem szólsz! Mondd: isten engem...

Ilja utána mondta az esküt, mire Jakov elvezette az udvar zugába, az öreg hársfához. Eltávolított a fáról egy darab mesterségesen odaerősített kérget, amely mögött a fában nagy üreg tárult fel. Késsel kibővített odú volt, amelyet belül színes rongyokkal, papírdarabokkal és teacsomagoló ezüstpapírral díszítettek fel. Az üreg mélyén kicsiny, fémből öntött szentkép volt, eléje pedig viaszgyertyacsonk volt ragasztva.

— Láttad? — kérdezte Jakov és újra visszahelyezte a kéregdarabot.

— Minek ez?

— Kápolna! — világosította fel Jakov. — Éjjel majd kijárok ide imádkozni... Jó?

Iljának tetszett társa ötlete, azonban nyomban ráeszmélt a titok veszélyességére.

— És ha meglátják a világosságot? Az apád majd jól elrak!

— Ki látná meg — éjjel? Éjjel mindenki alszik; minden csendes a földön... Én — még kicsi vagyok: Isten nappal nem hallja meg az imámat... De éjjel majd meghallja!... Meg fogja hallani?

— Nem tudom!... Lehet, hogy meghallja!.... — felelte Ilja elgondolkozva és pajtása tágranyílt szemű, halvány arcába nézett.

— Jössz velem imádkozni? — kérdezte Jakov.

— Te miért imádkoznál?

— Azért — hogy okos legyek... És még, hogy mindenem meglegyen, amit kívánok!... És te?

— Én is azért...

Kis gondolkozás után azonban Jakov felvilágosította:

— Én csak úgy akartam imádkozni... minden kérés nélkül... Egyszerűen imádkozni akartam, ez az egész!... Ahogy az isten akarja!... Azt ad, amit akar...

Megbeszélték, hogy még ezen az éjszakán megkezdik az imádkozást és mindketten azzal a szilárd elhatározással tértek aludni, hogy éjfélkor felkelnek. De nem ébredtek fel, sem ezen az éjszakán, sem a következőkön és még jóegynéhányon. Később aztán új benyomások hatottak Iljára, amelyek elfeledtették vele a kápolnát.

Ugyanazon a hársfán, amelynek törzsében Jakov a kápolnát berendezte, állította fel Paska a csapdát, hogy csízeket és cinegéket fogjon. Nehéz sora volt Paskának, sovány lett és vékony. Már nem volt ideje az udvaron kószálni: egész nap Perfiskánál dolgozott és csak ünnepnap, amikor a cipész részeg volt, látták őt társai. Paska kikérdezte őket, hogy mit tanulnak

az iskolában és irigykedve nézett, amikor hallgatta elbeszélésüket, amely telve volt iránta érzett fölénnyel.

— Csak ne legyetek olyan nagyra... én is fogok tanulni!...

— Perfiska nem enged majd!...

— Akkor elszököm — mondta Paska határozottan.

És tényleg, a cipész hamarosan mosolyogva beszélte:

— Megszökött a segédem, az a kis ördögborda...

Esős nap volt. Ilja a zilált Perfiskát nézte, aztán a szürke, komor eget és sajnálni kezdte Paskát. Egy fészer kiugró teteje alatt állt, a falhoz lapulva és a házat nézte — úgy rémlett neki, hogy a ház egyre melyebbre süpped, mintha egészen el akarna süllyedni a földbe. Öreg bordái egyre jobban kiállnak, mintha a piszok, mely az épület belsejében évtizedek óta összegyűlt, többe már nem férne el és szétfeszítené. Amióta felépült, mindig csak boldogtalanság, részeg üvöltözés, lárma, bús, bormámoros ének járta át meg át, padlóját megtiporták, falait beszennyezték és már nem volt semmi kedve tovább tengetni szomorú életét, hanem lassan szétesett, erőtlenül roskadozott és homályos ablakszemeivel fáradtan nézett isten világába.

— Ej! — mondta a cipész. — Az ócska kosár maholnap szétmállik, a gomba szerte gurul belőle. Mi, akik benne laktunk, szétszóródunk, ki erre, ki arra. Máshol keresünk majd új odút magunknak... Találunk is és ott élünk majd tovább. Persze, minden másképpen lesz: az ablakok, az ajtók, még a poloskák is!... bár már látnám! Torkig vagyok már ezzel a palotával.

A cipész azonban hiába álmodozott: a ház nem dőlt össze, megvette Petrusa, a koçsmáros. Amikor megvette, két napig szakadatlanul kutatott és fürkészett ebben az öreg fahalomban. Aztán téglát és deszkát hoztak, a ház körül állványzat emelkedett és a ház két hónapig nyögött és reszketett az iparosok fejszecsapásai alatt. Fűrészelték és faragták, szögeket vertek be, régi bordázatokat törtek ki hangos recsegéssel és porfelhőt támasztva, újakat raktak be helyettük, végül pedig az öreg épület deszkaborítást kapott, miután homlokzatát újabb hozzáépítéssel bővítették ki. Alacsonyan és szélesen emelkedett most ki a ház a földből, egyenesen és szilárdan, mintha csak új

gyökereket eresztett volna a mélybe. A homlokzatra Petrusa nagy cégtáblát akasztatott, amelyre kék alapon a következő felirást festették:

P. J. Filimonov barátainak vidám menedékhelye.

— Belül meg tövig rothadt! — mondta Perfiska.

Ilja megértően mosolygott. Az átépített házat maga is csalásnak gondolta. Paskára gondolt, aki most valahol máshol él és más dolgokat lát. Ilja is más ablakokról, ajtókról, emberekről álmodott, akárcsak a cipész... A ház most még barátságtalanabb volt, mint azelőtt. Az öreg hársat kivágták, árnyékából a kedélyes sarok eltűnt, helyén új toldaléképület emelkedett. Eltűnt a többi kedves hely is, ahol a gyerekek azelőtt együtt üldögéltek. Csak azon a helyen, ahol azelőtt a kovácsműhely volt, maradt meg nagy halom forgács és korhadt fa mögött, egy csendes kis hely Ott azonban félelmetes volt a tartózkodás — egyre azt érezhette az ember, hogy a forgácshalom alatt Szávelj telesege tekszik, bezúzott koponyával.

Petrusa, Tyerentyij bácsi számára más szobát jelölt ki, kicsiny szobácskát a büffé háta mögött. A vékony deszkafalon amelyet zöld papírkárpit borított, átszivárgott a pálinka szaga, meg a dohányfüst is. A szoba tiszta volt és száraz, mégis roszszabb, mint lent a pincében. Az ablak a fészer szürke falára nyílott, amely eltakarta az eget, a napot és a csillagokat, a pince ablakából azonban mindent látni lehetett, ha az ember letérdelt...

Tyerentyij bácsi orgonaszínű inget hordott, felette pedig kabátot, amely úgy lógott rajta, mintha valami láda fölé feszítették volna és reggeltől estig most a büffé mögött állott. Az embereket most magázni kezdte, szakadozottan, száraz hangon beszélt, mintha ugatna, olyan szemmel is nézett az emberekre, mint a kutya, amely gazdája vagyonát őrzi. Iljának szürke posztókabátot vásárolt, csizmát, felsőkabátot és sapkát s amikor a fiú ezt a holmit elsőízben húzta föl, eszébe jutott az öreg rongyszedő. Jóformán sohasem beszélt nagybácsijával, élete egyhangúan, csendesen folydogált. Egyre gyakrabban gondolt vissza a falura; most már egész tisztán látta, hogy jobb ott élni: nyugodtabb, érthetőbb, egyszerűbb. Visszagondolt a ker-

zsenyeci sűrű erdőre, Tyerentyij bácsi meséire, Antyipa remetére; Antyipáról viszont eszébe jutott — Paska. Hol lehet az most? Talán ő is az erdőbe menekült, barlangot vájt magának és most abban lakik. Az erdőben zúg a szélvihar, üvölt a farkas. Ez szörnyű, de mégis jólesik hallgatni. Télen, amikor szép az idő, minden ezüstösen csillog és olyan csend van, hogy más semmit sem hallani, csak amint a hó csikorog az ember lába alatt, ha meg mozdulatlanul áll az ember, saját szíve dobogását is hallja.

A városban mindig lármás és értelmetlen az élet. Még az éjszaka is tele van hangokkal. Énekelnek, kiabálnak, jajveszékelnek; mikor kocsit hajtanak, a kerékzörgéstől megreszketnek az ablaküvegek. A gyerekek ordítanak az iskolában, a nagyok szitkozodnak, verekszenek, leisszák magukat. Az emberek mintha nem lennének eszüknél — vagy csalók, mint Petrusa, vagy vadak, mint Szávelj, vagy nyomorultak, mint Perfiska, Tyerentyij bácsi és Matyica... Ilja legjobban a cipészt sajnálta, szánalmas élete miatt...

Egy reggel, amikor Ilja az iskolába készült, Perfiska jött a vendéglőbe, ziláltan, kialvatlanul; némán állt meg a büfénél és Tyerentyijre nézett. Balszemével szakadatlanul hunyorgatott és pislogott, alsóajka furcsán lefittyedt. Tyerentyij bácsi rápillantva elmosolyodott és kitöltötte Perfiska szokott reggeli adagját: egy pohárral három kopejkáért. Perfiska reszkető kezébe vette a poharat, lehajtotta, de nem cuppantott és nem káromkodott, mint máskor. Újra a büfésre nézett, furcsán hunyorgó balszemével, a jobb meg homályos, mozdulatlan volt, mintha nem is látna vele.

— Mi van a szemével? — kérdezte Tyerentyij.

Perfiska kezével megtörölte szemét, felemelte ujját és hirtelenül hangosan, nyomatékosan mondta:

— Hitvesem, Avdotyja Petrovna, kiszenvedett...

Tyerentyij a szentképre pillantott és keresztet vetett.

— Nyugodjék békében!

— Mi? — kérdezte Perfiska, makacsul bámulva Tyerentyij arcába.

— Azt mondom: nyugodjék békében!

— I-igen... Meghalt!... — mondta a cipész. Hirtelen sarkonfordult és elment.

— Furcsa ember — mondta Tyerentyij, szomorúan megrázva fejét. Ilja szintén furcsának találta a cipészt. Iskolába menet pillanatra lement a pincébe, megnézni a halottat. A pince sötét és szűk volt. A padlásszobákból lejöttek az asszonyok, egy halomba gyűltek a sarokban, ahol az ágy állott és félhangon beszélgettek. Matyica ruhát próbált Masának és azt kérdezte:

— Nem vág a hónod alatt?

Masa szétterjesztett karral állt és kényeskedő hangon mondta:

— De igen.

A cipész összegörnyedve ült az asztalon, lányát nézte és szeme egyre hunyorgatott. Ilja a halott sápadt, duzzadt arcára pillantott, visszagondolt sötét szemére, amely most örökre lezárult és nyomasztó, terhes érzést cipelve magával, elment.

Amikor pedig hazajött az iskolából és bement a kocsmába, hallotta, hogy Perfiska harmonikázik és hetyke hangon énekel:

Hallod-e, te kicsike
galambom,
Elraboltad szívemet,
ha mondom!

— Ó, ti!... Az asszonyok kizavartak. „Eriggy innét" kiabálták, „szörnyeteg!" „Te részeges", mondták... De én nem sértődöm meg... türelmes vagyok... Csak szidjatok, üssetek, de engedjétek, hogy én is éljek kicsit. Engedjétek meg, kérlek, testvérek! Mindenki szeretne élni, egy kicsinykét legalább! Mindenkinek egyforma a lelke, akár Vaszka, akár Jakov a neve! . . .

Perfiska arcán valami kétségbeesett vidámság látszott: Ilja ránézett és egyszerre érzett utálatot és félelmet. Arra gondolt, hogy isten biztosan szigorúan megbünteti a cipészt, amiért így viselkedik felesége halála napján. Perfiska másnap is részeg

volt, felesége koporsója mögött is tántorogva ment, ide-oda kacsintgatott, sőt mosolygott is. Mindenki szidta, egy páran még fejére is ütöttek...

— Na még ilyet!... — mondta Ilja barátjának a temetést követő estén. — Tudod, micsoda ez a Perfiska? Igazi eretnek!

— Vigye el az ördög! — válaszolt Jakov egykedvűen.

Ilja már régebben észrevette, hogy Jakov egy idő óta megváltozott. Már csaknem egyáltalán nem járt sétálni az udvarra, egyre csak otthon ült és szinte úgy látszott, hogy szándékosan kerüli a találkozást Iljával. Ilja eleinte arra gondolt, hogy Jakov irígyli az iskolában elért eredményeiért és a leckét tanulja. A tanulásban viszont szintén elmaradt, a tanító gyakran szidta szórakozottsága miatt és mert a legegyszerűbb dolgokat sem volt képes megérteni. Jakov véleménye Perfiskáról nem lepte meg Ilját· Jakov egyáltalán nem törődött a házban folyó élettel; Ilja azonban tudni àkarta, hogy mi történt barátjával s ezért megkérdezte:

— Mi ütött beléd? Talán nem akarsz velem barátkozni?

— Én? Ugyan mit ki nem találsz! — kiáltotta csodálkozva Jakov és hirtelen hevesen folytatta:

— Hallgass ide... eredj haza!... Eredj, én is rögtön jövök... Majd meglátod, mit mutatok neked!

Felugrott helyéről és elszaladt, Ilja pedig kíváncsian ment szobájába. Jakov is odafutott. Bezárta az ajtót maga mögött és az ablakhoz lépve, zsebéből valami vörös könyvet húzott elő.

— Gyere ide! — mondta halkan, leült Tyerentyij bácsi ágyára és Iljának maga mellett mutatott helyet. Aztán felnyitotta a könyvet, térdére fektette, ráhajolt és olvasni kezdett:

„... a bátor lovag egyszerre csak hegyet pillantott meg a távolban... amely az égig ért, a közepén pedig érckaput. A bátorság lángja felcsapott... férfiúi szívében, nekiszegezte lándzsáját és hangos kiáltással előre ugratott, megsarkantyúzva lovát és teljes erejével nekiugratott a kapunak. Ekkor szörnyű robaj hangzott... Az érckapu darabokra hullott... a hegyből láng és füst csapott elő s mennydörgő hang hallatszott, amelytől megreszketett a föld és a hegyekről kövek zúdultak le a paripa lábaihoz." „Ahá! te jelentél meg... vakmerő

lovag! ... Én és a halál már régen várunk rád! ... A füsttől elvakított lovag ..."

— Ki ez? — kérdezte csodálkozva Ilja, barátjának izgalomtól remegő hangját figyelve.

— Mi? — kérdezte Jakov és felemelte sápadt arcát a könyvből.

— Ki ez a lovag?

— Ez olyan ... lóháton ülő ... lándzsás, Rettenthetetlen Raul ... menyasszonyát elhurcolta a sárkány ... menyasszonyát, a gyönyörűséges Lujzát ... de hallgass tovább, az ördögbe is! .. — kiáltotta Jakov türelmetlenül.

— Mindjárt, mindjárt! ... Várj! Hát a sárkány meg micsoda?

— Szárnyas kígyó ... lába van ... azon meg vaskörmök ... Háromfejű és ... mindegyik fejéből tüzet okád ... érted?

— Nagyszerű! — mondta Ilja, tágranyilt szemmel — na, ez majd ellátja a baját!

Szorosan egymás mellett ülve, a két fiú remegő türelmetlenséggel és különös, szívet melegítő örömmel vonult be az új, mesés világba, amelyben hatalmas, dühös szörnyetegek bátor lovagok csapásai alatt pusztultak el, ahol minden magasztosan szép és csodálatos volt és semmi sem hasonlított ehhez a szürke, unalmas élethez. Itt nem voltak toprongyos részegek, rozoga viskók helyett paloták álltak; aranytól csillogóan, kinyithatatlan vas-zárral emelkedtek az ég felé. A gyerekek képzeletükben ebben a csodálatos világban jártak, közben pedig áthallatszott, amint mellettük a bolondos Perfiska suszter harmonikázott és énekelt.

A harmonika vinnyogó hangon, mintegy utolérni igyekezett a suszter vékony hangját, az meg versenyre kelt vele.

Mindegyik nótája hangos tetszést és harsány hahotát váltott ki.

A kis fülkében pedig, amelyet csak vékony deszkák választottak el ettől a vad hangzavartól, két fiú hajolt a könyv fölé és egyikük halkan suttogta:

— „Ekkor a lovag érckarjával megragadta a szörnyeteget, amely fájdalmában és dühében mennydörgésszerűen felüvöltött..."

VII. FEJEZET

A lovagról és a sárkányról szóló könyv után előkerült „Guak, vagy a legyőzhetetlen hűség", „Az ifjú velencei Francil herceg és gyönyörűséges Rencivena királyleány története". A valóság benyomásai Ilja lelkében lovagoknak és dámáknak adtak helyet. A két barát felváltva lopott húszkopejkásokat a pénztárból és így könyvben nem volt hiány. Megismerték „Jaska Szmertyenszkij kalandjai"-t, gyönyörködtek „Japancsa, a tatárok kapitánya" történetében és egyre jobban eltávolodtak a csúnya élettől, egy olyan birodalomba, amelyben az emberek egyre azon iparkodtak, hogy széttörjék a sors nehéz bilincseit és mindig elérték a boldogságot.

Egy napon Perfiskat a rendőrségre idézték. Aggódva ment oda, de vidáman jött vissza és magával hozta Paska Gracsevet, szorosan fogta őt kezénél. Paska még mindig ugyanolyan keményen pillantott, azonban szörnyen lefogyott, arca sárga lett és már nem volt olyan kihívó. A cipész bevitte magával a kocsmába és ott görcsös fintorok közben elmondta történetét:

— Lám, jó emberek, itt van Pavlusa Gracsev! Éppen most érkezett Penza városából... Zsuppon... Micsoda emberek léteznek... nem ülnek a kemencénél, hogy ott várják a jószerencsét, hanem alig hogy lábukra tudnak állni, szaladnak a szerencse után!

Paska mellette állt, egyik kezét szakadt nadrágzsebébe dugta, a másikat meg igyekezett kiszabadítani a cipészéből és oldalról haragos pillantást vetett feléje. Valaki azt tanacsolta Perfiskának, hogy verje el Paskát, Perfiska azonban komolyan válaszolta:

— Miért? Csak hadd menjen, talán megtalálja a szerencséjét.

— De alighanem éhes! — vetette közbe Tyerentyij és egy darab kenyeret nyujtva a fiúnak, mondta:

— Nesze, Paska!

A fiú minden sietség nélkül vette el a kenyeret és kiment vele a kocsmából.

— Fju! — füttyentett utána a suszter. — A viszontlátásra, öcskös!

Ilja, aki szobája ajtajából látta ezt a jelenetet, behívta magához Paskát. Paska azonban, mielőtt odament volna hozzá, határozatlanul megállt és gyanakodva pillantott körül a szobában, szigorúan kérdezte:

— Mit akarsz?

— Köszönni...

— Hát akkor, jónapot...

— Ülj le!

— Minek?

— Csak!... Beszélgetni!...

Ilját zavarták Paska haragos kérdései és rekedt hangja. Szerette volna kikérdezni Paskát, hol volt, mit látott. Paska azonban leült a székre és elszánt arccal majszolva a kenyeret, maga kezdett kérdezni:

— Bevégezted az iskolát?

— Tavaszra végzem!

— Én is mindent megtanultam!

— Ugyan? — kiáltotta Ilja hitetlenkedve.

— Gyorsan ment!

— Hát hol tanultál?

— A börtönben, a raboktól!...

Ilja közelebb lépett hozzá és tisztelettel nézve sovány arcát, kérdezte:

— Borzasztó volt?

— Cseppet sem volt borzasztó!... Sok börtönben voltam... különféle városokban... Én, barátocskám, finom urakkal kerültem össze.... hölgyek is voltak... igaziak! Különböző nyelveken beszéltek. Én takarítottam a cellájukat! Vidám népek, ha rabok is!

— Rablók?

— Igazi tolvajok — mondta Paska büszkén. Ilja pislogott és még nagyobb tiszteletet érzett Paska iránt.

— Oroszok voltak? — kérdezte.

— Volt köztük zsidó is... elsőrendű népek!... Azok, barátocskám, ohó, azok olyanok, csak úgy ragadt minden a kezükhöz!... Na, aztán elcsípték őket és... gyerünk Szibériába!

— Hogyan tanultál ott?

— Hát csak úgy... Kértem: tanítsanak, hát tanítottak...

— Olvasni is, írni is?

— Irni rosszul tudok!... De olvasni, amennyit csak akarsz! Sok könyvet olvastam.

Ahogy a könyvekre került a szó, Ilja felélénkült.

— Én is olvasok Jakovval.

Versenyt kezdték mondani a könyveket, amelyeket olvastak Paska hamarosan sóhajtva mondta:

— Az ördögbe, többet olvastatok! Én meg inkább verseket olvastam... Volt ott sok mindenféle könyv, de a legszebbek voltak a versek...

Bejött Jakov is, csodálkozva düllesztette ki szemét és elnevette magát.

— No, te birka! — üdvözölte Paska. — Mit nevetsz?

— Te meg hol voltál?

— Oda te nem jutsz el!...

— Tudod — mondta Ilja barátjának — már ő is olvas könyvet...

— Oh! — kiáltotta Jakov és azonnal barátságosabban kezdett Paskával beszélni. A három fiú egymás mellett ült és összefüggéstelen, élénk és csodálkozó és érdeklődő beszélgetés indult meg köztük.

— Olyan dolgokat láttam, hogy — elmondani sem lehet — mondta Paska büszkén és lelkesen. — Egyszer két napig nem zabáltam... egyáltalán semmit! Az erdőben háltam... egyedül.

— Félős volt? — kérdezte Jakov.

— Eredj oda, aludj ott — majd megtudod! Egyszer meg kutyák haraptak össze... Voltam Kazán városában is... Ott valakinek szobrot állítottak, azért, mert verseket írt... Hatalmas egy szál ember volt! ... Ilyen vastag lába volt! Az ökle meg

akkora, mint a fejed, Jaska. Gyerekek, én is verseket fogok írni... kicsit már meg is tanultam!...

Hirtelen összegörnyedt, maga alá húzta lábát és mereven egy pontra bámulva — komoran, ünnepélyesen — hadarva, szavalta:

Az utcán emberek járnak,
Jó ruhában, jóllakottan,
De ha alamizsnát kérek,
Elzavarnak: eredj onnan!...

Amikor a vers végére ért, a fiúkra nézett és csendesen lehajtotta fejét. Pillanatig zavart csend uralkodott. Aztán Ilja óvatosan kérdezte:

— És ez vers?

— Hát nem hallod? — kiáltotta haragosan Paska.

— Persze, hogy vers! — kiáltotta gyorsan Jakov. — Te mindig okoskodsz, Ilja!

— Irtam még másikat is — fordult Paska élénken Jakovhoz és tüstént, gyorsan szavalni kezdte:

Szürke az ég, borús idő van,
Itt az ősz már igazán!
Sehol egy zug, hol meghúzódjam
És csupa rongy a ruhám!

— Oho-hó! — mondta elnyújtva Jakov és tágranyitotta szemét.

— Ez aztán már igazi vers! — erősítette meg ezuttal Ilja is.

Könnyű pirosság öntötte el Paska arcát és összehúzta szemét, mintha füst ment volna bele.

— Hosszú verseket is fogok írni! — dicsekedett. — Nem olyan nehez! Csak mész és nézelődsz: erdő — erdők, égi mezők!... Vagy pedig mező — felhő!... Az úgy magától jön!...

— És most mihez kezdel? — kérdezte Ilja.

Paska hunyorított, körülnézett, elhallgatott, végre halkan és meggyőződés nélkül mondta:

— Valamihez...

De rögtön utána újra határozott hangon tette hozzá:
— A végén úgyis megszökök!...

Ujra a cipésznél élt és a gyerekek minden este ott gyűltek össze. A pincében csendesebb és jobb volt, mint Tyerentyij kamrájában. Perfiska ritkán volt odahaza — mindent elivott már, ami csak eliható volt és most napszámba járt dolgozni idegen műhelyekbe, vagy — ha nem volt munkája — a kocsmában ült. Félmeztelenül járt, mezitláb és mindig hóna alatt hordta az öreg harmonikát. Mintha csak hozzánőtt volna testéhez, beléöntötte vidám lelkének egy részét és már hasonlítani is kezdtek egymásra — lerongyoltak, szögletesek voltak mindketten, telve hetyke dalokkal és trillákkal. A város valamennyi műhelyében úgy ismerték Perfiskát, mint szemtelen és mulatságos „darabok" kiapadhatatlan szerzőjét — a cipész szívesen látott vendég volt minden műhelyben. Kedvelték, mert a dolgozó emberek nehéz, unalmas életét felvidította énekével és mondókáival; a világon mindenféléről tudott mesélni.

Amikor néhány kopejkát kapott munkájáért, felét odaadta lányának — ebben merült ki minden gondoskodása. Masa egyébként teljesen ura volt saját sorsának. Nagyon megnőtt, fekete, göndör fürtjei válláig értek, fekete szeme komoly és nagy volt és — vékony, hajlékony termetével — jól játszotta a háziasszony szerepét odújában: forgácsot gyűjtött az építkezéseknél, próbált valami levesfélét kotyvasztani magának, egész délelőtt felgyűrt ruhában járt, nyakig kormosan, vizesen, sürgölődve. Amikor elfogyasztotta ebédjét, kitakarította a szobát, megmosakodott, tiszta ruhát vett fel és az asztalhoz ült, az ablak alá, varrogatva valami ruhadarabját.

Gyakran megjelent nála Matyica, zsemlyét, teát, cukrot hozott, sőt egy alkalommal egy kék ruhát ajándékozott Masának. Masa úgy viselkedett az asszonnyal szemben, mint valami felnőtt ember és háziasszony: felállitotta a kicsiny bádogszamovárt és, miközben a forró, jóízü teát itták, mindenféléről beszélgettek és szidták Perfiskát. Matyica elragadtatta magát szidas közben. Masa vékony hangján helyeselt, de — harag nélkül, tisztán udvariasságból. Mindenből, amit apjáról mondott, elnézés hangzott ki.

— Hogy száradna el a mája! — morogta Matyica, dühösen összevont szemöldökkel. — Micsoda dolog ez? Elfelejti ez a pálinkásbutykos, hogy kislánya van otthon? Hogy döglene meg az ilyen undok kutya!

— De hiszen tudja, hogy már nagy vagyok és mindent el tudok végezni egyedül is... — mondta Masa.

— Istenem, Istenem! — sóhajtott mélyet Matyica — hogy is történhetik ilyesmi isten világában? Mi lesz a lányával? Nekem is volt kislányom, olyan mint te!... Ott maradt, otthon, Horol városában... És ez olyan messze van — ez a Horol város, hogy ha odaküldenének, nem találnám meg az utat... Igy van ez az emberrel!... Csak él, él és még azt is elfelejti, hol született...

Masa szerette hallgatni ennek az asszonynak mély hangját, akinek olyan volt a szeme, mint a tehéné. És — jóllehet Matyica mindig büzlött a pálinkától, ez nem zavarta Masát abban, hogy a néne térdére üljön, szorosan odasimuljon hatalmas, dombként előremeredő melléhez és megcsókolja szép, duzzadó ajku száját Matyica reggel jött, este meg a gyerekek gyültek össze Masánál. Kártyáztak, ha nem volt könyvük, de ez csak ritkán fordult elő Masa maga is nagy érdeklődéssel hallgatta a felolvasást és a különösen ijesztő részeknél halkan felsikoltott.

Jakov még jobban törődött a kislánnyal, mint azelőtt. Állandóan hordott neki hazulról kenyeret és húst, teát, cukrot, sörösüvegben petróleumot, néha pénzt is adott, ami a könyvvásárlásból megmaradt. Mindez már szokássá vált és minden valahogy eszrevétlenül történt Masa pedig úgy fogadta gondoskodását, mint valami magától értetődő dolgot és nem sokat törődött vele.

— Jasa! — mondta — nincs szenem!

Egy idő mulva Jasa vagy szenet hozott, vagy kétkopejkást adott neki.

— Eredj, vegyél!... Nem tudtam lopni!

Ilja is megszokta ezt a viszonyt és az udvarban már valahogyan észre sem vették őket Néha Ilja is lopott, barátja megbízásából, valamit a konyhában vagy a büfféből és lecipelte

a pincébe a suszterhez. Tetszett neki ez a barnabőrű, karcsú kislány, aki maga is árva volt, mint ő, de különösen az tetszett neki, hogy egyedül is meg tud élni és mindent úgy tesz, mint a felnőttek. Szerette látni, amikor nevet és gyakran iparkodott megnevettetni Masát. Ha pedig ez nem sikerült, Ilja haragudott és ugratta a lányt:

— Fekete meszelőnyél!...

Masa hunyorított és visszavágott:

— Csontos fakutya!...

Szó szót követett és komolyan veszekedni kezdtek: Masa gyorsan dühbe jött és Iljára vetette magát, hogy összekarmolja, Ilja azonban elégedett nevetéssel elfutott.

Egy alkalommal, kártyázás közben rábizonyította Masára, hogy csalt és haragjában rákiáltott:

— Jakov szeretője vagy!...

Még egy csúnya szót is hozzátett, amelynek jelentését már ismerte. Jakov is jelen volt. Először nevetett, amikor azonban látta, hogy Masa arca egyszerre csak eltorzul a sértéstől és szemében könnyek jelennek meg, elhallgatott és elsápadt. Aztán hirtelen felugrott a székről, Iljára vetette magát, orrbavágta, megragadta hajánál és a földre rántotta. Mindez olyan gyorsan történt, hogy Iljának ideje sem maradt a védekezésre. Amikor aztán a dühtől és sértéstől elvakultan felállt a földről, nekiszegzett fejjel, dühösen Jakovra rontott:

— Megállj csak! — mondta. — Majd ellátlak...

Észrevette, hogy Jakov az asztalra könyökölve, keservesen sír, Masa pedig mellette áll és — ugyancsak könnyekkel hangjában — mondja:

— Ne barátkozz vele! Ne barátkozz vele! Hiszen ez pogány... gonosz lélek! Valamennyien gonoszok... az apját kényszermunkára küldték... a bácsija meg púpos!... Majd neki is púpja nyől! Te undok! — kiáltotta és félelem nélkül Iljának ment. — Koszos rongyszedő!... No, gyere csak ide! Majd jól összekarmolom a képedet! No... jössz már?

Ilja nem mozdult. Rosszul esett neki, amikor látta a síró Jakovot, akit nem akart megsérteni és szégyelt volna verekedni a lánnyal. Masa azonban kész volt verekedni, ezt látta rajta.

Szó nélkül elhagyta a pincét és sokáig járkált az udvaron, nyomasztó, rossz érzés kínozta. Aztán Perfiska lakásának ablakához ment és felülről, óvatosan lenézett hozzájuk. Jakov újra kártyázott barátnőjével. Masa, akinek arca felét eltakarta a kártyákból alkotott legyező, mosolygott. Jakov pedig a kártyáit nézte és határozatlanul, hol az egyiket, hol a másikat érintette meg. Ilja elszomorodott. Még egy darabig az udvaron járkált, aztán, összeszedve bátorságát, lement a pincébe.

— Vegyetek be engem is! — mondta az asztalhoz lépve.

Szíve hevesen vert, arca égett és szemét lesütötte. Jakov és Masa hallgattak.

— Többé nem szitkozódom!... Isten bizony, nem fogok! — mondta Ilja, rájuk pillantva.

— Na, hát ülj le... te! — mondta Masa.

Jakov szigorúan tette hozzá:

— Te buta! Már nem vagy kisgyerek... érted, amit mondasz...

— Hát te meg hogyan bántál velem? — mondta Ilja szemrehányóan Jakovnak.

— Megérdemelted! — mondta Masa oktató hangon.

— Na, jól van! Nem haragszom... én vagyok a hibás... — ismerte be Ilja és zavartan mosolygott Jakovra. — És te sem haragszol, rendben van?

— Jól! Fogd a kártyát...

— Te vad fickó! — mondta Masa és ezzel minden el volt intézve.

Ilja, pillanat mulva, összehúzott szemöldökkel elmerült a kártyajátékban. Mindig úgy ült, hogy Masa ellen játszhasson: borzasztóan tetszett neki, hogy a lány vesztett és Ilja az egész játék alatt erre törekedett. A kislány azonban ügyesen játszott és leggyakrabban Jakov volt a vesztes.

— Ó, te dülledtszemű! — mondta barátságosan, szánakozva Masa. — Már megint te vagy a durák!*

— Na, az ördög vigye a kártyát! Már únom! Inkább olvassunk!

* *Durák* orosz szó, magyarul = *ostoba*. A durák nevű kártyajátékot nálunk is ismerik. — *A ford.*

Rongyos és mocskos könyvet szedtek elő s olvastak a szenvedő és győzelmes szerelemről.

Amikor Paska Gracsev látta életüket, a tapasztalt ember hangján mondotta:

— Ti aztán jól éltek!

Aztán Jakovra és Masára nézett és mosolyogva, de azért komolyan tette hozzá:

— Később majd, Jakov, feleségül veheted Maskát.

— Ostoba!... — mondta Masa nevetve és mind a négyen nevetni kezdtek.

Amikor kiolvastak egy könyvet, vagy belefáradtak az olvasásba, Paska saját élményeiről mesélt — ezek az elbeszélések nem kevésbbé voltak érdekesek, mint a könyv.

— Amikor megértettem, gyerekek, hogy útlevél nélkül nem járkálhatok, ravasz lettem. Ha megláttam egy rendőrt, sietni kezdtem, mintha elküldtek volna valahová, vagy egy férfi mellé léptem, mintha az a gazdám lenne, vagy az apám, vagy micsoda... A rendőr rámnéz és kész — nem fog meg... Falun jó, ott egyáltalán nincs rendőr: csak öreg emberek, meg öreg asszonyok és gyerekek, mert a parasztok kinn vannak a földeken. Kérdik: hát te ki vagy? Koldus, mondom... Miféle? Nincs senkim... Honnét jössz? A városból. És ez az egész! Adnak jól enni-inni... Csak mégy... mégy, ahogy akarsz: ha tetszik, szaladhatsz, ha meg kedved tartja, hason csúszhatsz... Mindenfelé erdő, mező... Pacsirta énekel... Szeretnél vele repülni! Ha jóllaktál, semmi mást nem akarsz, akár a világ végéig is mennél így. Mintha valaki húzna előre... mintha anyád hordana ölében. De volt úgy is, hogy éheztem — pfuj! Volt úgy is, hogy csak úgy korgott a gyomrom, egész ki voltam száradva belülről! Még a földet is megettem volna! Zúgott a kobakom... Mikor aztán egy darab kenyeret kaptam, belevágtam a fogam — huh! Éjjel-nappal ettem volna. Nagyszerű volt!... Mégis örültem, amikor lecsuktak... Eleinte féltem tőle, később aztán már örültem neki! Mindig nagyon féltem a rendőröktől. Azt hittem, ha egyszer elfognak, agyonvernek. De a rendőr csendesen jön hátulról... megfogja a galléromat — hopp! Éppen egy óras kirakatát néztem... Rengeteg óra, arany, meg másféle. És hopp!

Én meg ordítani kezdtem! A rendőr barátságosan azt kérdi: ki vagy te, honnét jössz? No és én megmondtam, mindegy, úgyis megtudták volna, azok mindent tudnak... A rendőr meg csak visz a rendőrségre... Ott sok úr van... Hová mégy? Vándorolok... Kinevetnek... Aztán a börtönbe kerülök... Ott is mindenki nevet... Akkor azok az uraságok magukhoz vettek, azok voltak ám csak nagyszerű népek!... Ohó!...

Ezekről a nagyszerű népekről leginkább felkiáltásokban beszélt. Látszott, hogy nagyon foglalkoztatják képzeletét, alakjuk azonban valahogy elmosódott emlékezetében és valami nagy, szürke folttá olvadt össze.

Paska körülbelül egy hónapig maradt a cipésznél, aztán újra megszökött valahová. Perfiska később megtudta, hogy egy nyomdába szegődött el és valahol messze, a városban lakik. Amikor Ilja ezt meghallotta, irigykedve sóhajtott és azt mondta Jakovnak:

— Lám, mi ketten meg itt savanyodunk...

VIII. FEJEZET

Paska eltűnése után Ilja az első időben úgy érezte, hogy valami hiányzik neki, hamarosan azonban újra elmerült a csodálatos, messze életben. Ujra könyveket kezdtek olvasni és Ilja lelke állandó, édes félálomba süllyedt.

Az ébredés durva és váratlan volt. Egyik reggel nagybácsija felébresztette és azt mondta:

— Mosakodj meg tisztára, de gyorsan.

— Hová megyünk? — kérdezte álmosan Ilja.

— A helyedbe! Hála Istennek! Akadt hely számodra!... Halasboltban fogsz szolgálni.

Ilja szívét valami kellemetlen előérzet szorította össze. A vágy, hogy elkerüljön ebből a házból, ahol mindent ismert és minden megszokott volt, hirtelen eltűnt, a szoba pedig, amelyet sohasem szeretett, most tisztának, világosnak tűnt fel előtte. Az ágy szélén ülve, a padlót nézte és nem volt kedve felöltözni.

Bejött Jakov, mogorván és fésületlenül, fejét balvállára ejtette és futólag barátjára nézve, mondotta:

— Gyere gyorsan, az apám vár... De azért majd eljössz?

— Majd eljövök...

— Ugy-úgy... Eredj Masához elbúcsúzni.

— Ugyan, hisz nem örökre megyek el — mondta haragosan Ilja.

Masa maga jött. Az ajtónál állt és Iljára pillantva, szomorúan mondta:

— Hát akkor... isten veled!

Ilja mérgesen, szitkozódva rántotta magára a kabátját. Masa és Jakov mindketten egyszerre mélyet sóhajtottak.

— Aztán elgyere majd! — mondta Jakov.

— Jól van már! — felelte nyersen Ilja.

— Nézd csak, hogy henceg a segéd úr!... — jegyezte meg Masa.

— O, te... csacsi! — válaszolta Ilja halkan és szemrehányóan.

Néhány perc mulva már az utcán ment az ünnepien, hosszú kabátba és nyikorgó csizmába öltözött Petrusával és a kocsmáros nyomatékosan mondta:

— Nagyon tiszteletreméltó emberhez adlak szolgálni, akit az egész városban ismernek; Kirill Ivanics Sztroganijhoz... Jóságáért és jótékonyságáért érdemrendet kapott, úgyám! Tagja a városi tanácsnak és az is lehet, hogy polgármesternek választják meg. Szolgálj neki hűségesen és becsületesen, akkor egész biztosan embert csinál belőled... Komoly fiú vagy, nem valami elkényeztetett... Neki meg valakivel jót tenni, az semmi, meg se kottyan...

Ilja figyelt és megpróbálta maga elé képzelni ezt a Sztroganij kereskedőt. Valahogyan úgy képzelte, hogy a kereskedő biztosan hasonlítani fog Jeremjej nagyapóra, ugyanolyan szikár, jóságos és kellemes ember lesz. Amikor azonban megérkezett az üzletbe, az írópult mögött egy köpcös, pocakos férfi állt. Fején egyetlen szál haj sem volt, arcát azonban szemétől nyakáig sűrű, vörös szakáll borította. Szemöldöke is tömött és

és vörös volt, alatta pedig kicsiny, zöldes szem ugrándozott haragosan ide-oda.

— Hajolj meg! — súgta oda Petrusa Iljának és szemével a vörös férfi felé intett. Ilja csalódottan hajtotta meg fejét.

— Mi a neve? — hangzott az üzletben egy mély basszus.

— Ilja — válaszolta Petrusa.

— Na, Ilja, nálam aztán nézz két szemmel, de figyelj hárommal! Mostantól fogva a gazdádon kívül senki sem létezik! Se rokon, se ismerős, érted? Apád és anyád vagyok, vedd ezt tudomásul.

Ilja félszemmel körülnézett az üzletben. Kosarakban, jég között, hatalmas harcsák és tokhalak hevertek, a fali polcokon szárított tőkehalak és pontyok garmadában és mindenfelé csillogó bádogdobozok. Sós pác nehéz szaga úszott a levegőben,* a szűk üzletben fullasztó meleg volt. A földön nagy dézsákban élőhalak úszkáltak, tokhalak, angolnák, sügérek, compók. Egy kicsiny csuka ide-oda mozgott a vízben, nekiment a többi halnak és erélyes farkcsapásokkal fröcskölte ki a vizet a padlóra. Ilja megsajnálta.

Az egyik segéd — kicsiny, kövér, kerek, bagolyszemű és görbeorrú ember — megparancsolta Iljának, hogy szedje ki a dézsából a döglött halakat. A fiú feltűrte kabátja ujját és fogdosni kezdte a halakat, ahogy jött.

— A fejüknél kell megfogni, te ostoba! — utasította félhangon a segéd. Ilja tévedésből élőhalat fogott meg, amely mozdulatlanul feküdt a vízen; a hal kicsúszott ujjai közül és görcsösen csapkodva, fejjel ment neki az edény falának.

Ilja ujját megszúrta egy uszony hegyes szálkája; a fiú szájába vette ujját és szopni kezdte.

— Vedd ki az ujjad! — kiáltotta a gazda basszus hangján.

Aztán nehéz baltát nyomtak a fiú kezébe és leküldték a pincébe jeget aprítani s hogy egyenletes rétegben igazítsa el. A jégszilánkok arcába ugrottak, gallérja alatt nyakába csúsztak; a pincében hideg és sötét volt és a balta minden vigyázatlan

* A préselt kaviár és sózott hal készítéséhez szükséges. — *A ford.*

mozdulatnál a mennyezetbe ütközött. Néhány pillanat után Ilja csuronvizesen feljött a pincéből és közölte főnökével:

— Összetörtem odalent valami üvegedényt.

A tulajdonos figyelmesen pillantott rá és azt mondta:

— Elsőízben megbocsátok. Azért bocsátok meg, mert magad szóltál... De másodszorra leszakítom a füledet...

Ilja észrevétlenül és egyhangúan, mint egy kis csavar, úgy forgott a nagy, lármás gépezetben. Reggel ötkor kelt, kitisztította a tulajdonosnak és családjának, vagy a segedeknek a cipőit, aztán az üzletbe ment, kisöpörte, lemosta az asztalokat és a mérlegtányerokat. Amikor vevők jöttek, kézhez adta az árut, hazavitte a vevőkhöz, aztán hazament ebédelni. Ebéd után nem volt dolog és ha nem küldték el sehová, a boltajtóban állt, a piac nyüzsgését nézte és azon gondolkodott, hány ember lehet a világon és mennyi halat, húst és gyümölcsöt esznek meg. Egyízben megkérdezte azt a segédet, aki bagolyhoz hasonlított:

— Mihail Ignatyics!

— Nos?

— Mit esznek majd az emberek, ha minden halat kifogtak és minden állatot levágtak?

— Buta vagy! — valaszolta a segéd.

Más alkalommal levett a pultról egy újságlapot, odaállt vele az ajtóhoz és olvasni kezdett. A segéd azonban kikapta kezéből az ujságot, megfricskázta orrát és fenyegetően kerdezte:

— Ki engedte meg neked, mi? Te szamár...

Ez a segéd nem tetszett Iljának. Ha a főnökkel beszélt, csaknem minden szavát alázatos sziszegéssel kísérte, háta mögött azonban csalónak, vörös ördögnek nevezte Sztroganijt. Minden szombat este és ünnepnapok előtt, amikor a főnök vecsernyére hajtatott az üzletből, a segedhez eljott felesége vagy nővere és a segéd egész halom halat, ikrát és konzervet adott nekik. Nagyon szeretett gúnyolódni a koldusokkal, akik között sok öreg ember volt és ezek Jeremjej nagyapora emlékeztették Ilját. Amikor a boltajtoban feltűnt valamelyik ilyen öreg és meghajolva, halk hangon alamizsnaert konyörgött, a segéd megfogott fejénél egy kis halat, odanyujtotta a koldusnak és mikor ez utánanyúlt, a hal uszonyának szálkája belefúródott tenyerébe.

Amikor aztán a koldus, megrázkódva a fájdalomtól, visszarántotta kezét, a segéd gúnyosan és haragosan kiabálni kezdett vele:

— Nem kell? Kevesled? Akkor eredj innét!...

Egy alkalommal egy öreg koldusasszony elvett titokban egy szárított tőkehalat és elrejtette rongyai alatt. A segéd meglátta, megragadta az öregasszonyt gallérjánál, előszedte az eldugott halat, lenyomta az öregasszony fejét és jobbkezével alulról fölfelé arcába ütött. Az öregasszony nem nyögött, egyetlen szót sem szólt, hanem lehajtott fejjel, némán kiment és Ilja látta, hogy összevert orrából két sugárban folyik a sötétpiros vér.

— Megkaptad a magadét? — kiáltotta utána a segéd.

És a másik segédhez, Karphoz fordulva, mondta:

— Utálom ezeket a koldusokat!... Ingyenélők! Csak járnak, kéregetnek és teli a hasuk! Ezek aztán jól élnek... Krisztus testvérei, mondják róluk; hát én mije vagyok Krisztusnak? Idegen? Egész életemben csak vergődök, mint a kukac a napon és nem jut ki nekem sem nyugalom, sem megbecsülés...

A másik segéd, Karp, istenfélő volt, csak templomról, énekesekről, ájtatosságról beszélt és minden szombaton nyugtalanította az a gondolat, hogy elkésik a vecsernyéről. Ezenkívül a bűvészmutatványok érdekelték és minden alkalommal, amikor a városban valami „mágus és bűvész" tűnt fel, Karp tüstént elment, hogy lássa... Magas ember volt, szikár és igen mozgékony; ha az üzletben sok vevő tolongott, úgy furakodott át közöttük, mint a kígyó, mindenkire mosolygott, mindenkivel beszélgetett és közben állandóan a főnök hatalmas alakja felé sandított, mintha büszkélkedni akarna előtte ügyességével. Iljával megvetően és gúnyosan bánt és a fiú sem szerette. A főnök azonban tetszett Iljának. A kereskedő reggeltől estig a pult mögött állt, nyitogatta a fiókot és beledobálta a pénzt. Ilja látta, hogy ezt egykedvűen, minden mohóság nélkül csinálja és ez tetszett a fiúnak. Az is tetszett neki, hogy a főnök gyakrabban és barátságosabban beszélt vele, mint a segédekkel. Nyugalmas időkben, amikor nem voltak vevők az

üzletben, a kereskedő néha Iljához fordult, aki elmerülve állt az ajtóban:

— Hej, Ilja, alszol?

— Nem...

— Miért vagy mindig olyan komoly?

— Nem tudom...

— Unalmas itt, mi?

— I-igen....

— Nos, hát csak unatkozz! Volt idő, amikor én is unatkoztam... Kilencéves koromtól egész harminckétéves koromig unatkoztam, idegen emberek közt... Most meg, harminckettedik éve nézem, hogy mások unatkoznak...

És fejét ingatta, mintha csak azt mondaná:

— Ezen már nem lehet segíteni!

Két-három ilyen beszélgetés után Ilját az a kérdés kezdte foglalkoztatni, miért áll ez a gazdag, köztiszteletben álló ember egész nap a piszkos üzletben és szívja be a sózott halak savanyú, szúrós szagát, mikor olyan nagy, tiszta háza van? Furcsa egy ház volt ez: minden pontos és csendes volt, minden megingathatatlan rend szerint történt. És szűk volt a ház, jóllehet a két emeleten a házigazdán, háziasszonyon és három lányán kívül csak a szakácsnő lakott, a szobalány és a háziszolga — aki kocsis is volt. Az egész házban mindig halkan beszéltek, és ha valaki átment a tágas, tiszta udvaron, oldalt húzódott, mintha félt volna keresztülhaladni a nyílt térségen. Ha Ilja összehasonlította ezt a csendes, szolid házat Petrusa házával, hirtelen az a gondolata támadt, hogy Petrusa házában jobb élni, ámbár az szegényes, lármás és piszkos. A fiu szörnyen szerette volna megkérdezni a kereskedőt: minek nyugtalanítja magát azzal, hogy egész nap a piacon tartózkodik, a lármában és nyüzsgésben, ahelyett, hogy a házában lenne, ahol minden csendes és nyugodt?

Egy alkalommal, amikor Karp valahova elment, Mihail pedig a romlott halakat válogatta ki a pincében a szegényház számára és a tulajdonos beszélgetni kezdett Iljával, a fiú azt mondta:

— Kirill Ivanovics, feladhatná az üzletét... Hiszen már

gazdag... A házában olyan jó, itt meg... bűz van és unalmas is!...

Sztroganij a pultra könyökölve, éles pillantással nézett rá és összehúzta vörös szemöldökét.

— Nos? kérdezte, amikor Ilja elhallgatott. — Mindent megmondtal?

— Mindent... — bökte ki Ilja zavartan és szívében szorongást érzett.

— Gyer' csak ide!

Ilja odament. A kereskedő ekkor megfogta állát, fölemelte fejét és összehunyorított szemmel nézve arcát, kérdezte:

— Erre valaki megtanított, vagy magad gondoltad ki?

— Isten bizony, magam.

— U-úgy... Hát ha magad, akkor rendben van!... No, azt mondom neked: ezentúl ne merészelj velem, a főnököddel, érted· a főnököddel, így beszélni! Jegyezd meg magadnak! Erriggy a helyedre!

Amikor pedig Karp visszajött, a főnök egyszerre, minden ok nélkül beszélgetni kezdett vele, a segédhez fordulva ugyan, de oldalról Iljára pillantott:

— Az embernek egész életében foglalkoznia kell valamivel, egész életében!... Az is ostoba, aki ezt nem érti. Hogyan is lehetne élni, ha az ember semmit sem csinál? Az olyan embernek semmi értelme nincs, aki nem ragaszkodik a munkájához...

— Teljesen így van, Kirill Ivanovics! — válaszolta a segéd és figyelmesen jártatta körül pillantasát az üzletben, tennivalót keresve maganak Ilja a kereskedőre nézett és elgondolkozott. Egyre jobban unatkozott ezek között az emberek közt A napok múltak, egyik a másik után, hosszú, szürke fonálként, amely valami láthatatlan orsoról csavarodott le és a fiú azt kezdte érezni, hogy ezeknek a napoknak soha nem lesz végük, hogy egész életében ott áll majd az ajtónál s hallgatja a piac lármáját. Gondolatai azonban, amelyeket az átélt benyomások és az olvasott könyvek megélenkítettek, nem kerültek ennek az egyhangú életnek befolyása alá, hanem csendben, de szakadatlanul dolgoztak tovább Ez a hallgatag és komoly fiú néha annyira unalmasnak találta nézni az embereket, hogy legszí-

vesebben behúnyta volna a szemét, vagy elment volna valahová messze, még messzebbre, mint ahová Paska Gracsev ment, hogy soha többé ne jöjjön vissza ebbe a szürke unalomba és az emberek érthetetlen nyüzsgésébe.

Ünnepnapokon a templomba küldték. Mindig olyan érzéssel tért vissza, mintha szivét valamilyen illatos, meleg fürdőben megmosták volna. Nagybácsijához féléves szolgálata alatt kétszer engedték el. Petrusa pedig egyre hangosabban fütyörészett és arca rózsásból vörös színbe kezdett átcsapni. Jakov panaszkodott, hogy apja rosszul bánik vele.

— Egyre morog rám: fogj már végre valamihez, azt mondja... én nem tűrök könyvmolyt... De ha egyszer semmi kedvem sincs a pult mögé állni! Ott egyéb sincs, mint lárma, és veszekedés, az ember a saját szavát se hallja!... Mondom: adj engem olyan üzletbe segédnek, ahol szentképeket árulnak... Ott nincs sok dolog és én meg szeretem a szentképeket.

Jakov szomorúan pislogott, a bőr homlokán valami okból megsárgult és úgy fénylett, mint apja kopasz feje.

— Olvastok könyveket? — kérdezte Ilja.

— Hát hogyne! Csak ez az örömem... Ha olvasok, minthacsak más városban élnék... ha meg kiolvastam, minthacsak a toronyból zuhannék lefelé...

Ilja rápillantott és azt mondta:

— Milyen öreg lettél... Hát Masutka hol van?

— A szegényházba ment alamizsnáért. Most nem tudom támogatni; az apám nagyon vigyáz... Perfiska pedig egyre beteg... Maska elkezdett a szegényházba járni, ott levest adnak neki, meg miegymást... Matyica is támogatja... Masa nagyon kínlódik...

— Szóval itt is unalmas — mondta elgondolkozva Ilja.

— Nagyon unatkozol?

— Halálosan! Nektek legalább vannak könyveitek... Nálunk pedig az egész házban csak egyetlenegy van: „Legújabb bűvész és varázsló könyv", a segéd ládájában tartja, de nem olvashatom... nem adja, az a csirkefogó!

— Nem jól élünk mi, Ilja...

— Bizony nem jól, testvér...

Még egyideig beszélgettek, aztán szomorúan elbúcsúztak egymástól.

Még néhány hét múlt el és a sors hirtelen durván, de mégis kegyesen rámosolygott Iljára. Egyik reggel, amikor az üzletben éppen élénk volt a forgalom, a főnök a pult mögött állva, egyszerre csak keresgélni kezdett a pult előtt. Homloka kivörösödött, nyakán kidagadtak az erek.

— Ilja! — kiáltotta. — Nézd csak meg a padlót, nem fekszik-e ott valahol egy tízrubeles?...

Ilja ránézett a kereskedőre, aztán gyors pillantást vetett a padlóra és nyugodtan mondta:

— Nem...

— Azt mondom neked, nézd meg, ahogyan kell!... — ordította a főnök mély basszusán.

— Már megnéztem...

— Jobban, te makacs kölyök! — fenyegette a főnök.

Amikor a vevők eltávoztak, odahívta Ilját, erős és vastag ujjaival megfogta fülénél és egyik oldalról a másikra kezdte ráncigálni:

— Ha azt parancsolják, nézd, akkor: nézd; ha parancsolják, nézd, akkor: nézd...

Ilja mindkét kezét nekifeszítette a főnök pocakjának, nagy erővel eltaszította magát, kiszabadította fülét ujjai közül és dühös hangon, egész testében reszketve a felháborodástól, hangosan kiáltotta:

— Miért engem bánt? A pénzt Mihail Ignatics vette el... A mellénye balzsebében van...

A segéd bagolyarca csodálkozóan megnyúlt, rángatódzni kezdett és hirtelenül, jobbkezét nekilendítve, fejbeütötte Ilját. A fiú nyögve elvágódott és könnyekben törve ki, négykézláb az üzlet sarkába mászott. Mintegy álomban hallotta a tulajdonos dörgő hangját:

— Állj! Hová mész? Add ide a pénzt...

— A fiú hazudik, könyörgöm... — hallatszott a segéd vékony hangja.

— A fejedhez vágom a súlyt!

— Kirill Ivanics... ez a pénz az enyém... Össön agyon...

— Hallgass!...

És csönd lett. A főnök bement szobájába, ahonnét a számológép golyóinak hangos zörgése* hallatszott ki. Ilja, kezével fejét tartva, a padlón ült és gyűlölettel nézett a segédre, aki az üzlet másik sarkában állt és szintén a fiút nézte, gonosz tekintettel.

— Na, te csavargó, jól elláttam a bajodat, mi? — kérdezte halkan és fogát vicsorgatta.

Ilja vállat vont és hallgatott.

— Mindjárt adok majd neked még valamit emlékbe.

Minden sietség nélkül a fiúhoz ment és arcába bámult kerek, dühös szemével. Ilja azonban felállt, határozott mozdulattal hosszú éles kést kapott le a pultról és azt mondta:

— Na, gyere!

A segéd erre megállt, mozdulatlan szemmel bámult a fiú tömzsi, erős alakjára, amint a kést tartja kezében, megállt és megvetően mondta:

— Te börtönfajzat!...

— No, gyere, gyere! — ismételte a fiú és közeledett felé. Szeme előtt minden reszketett és körbe forgott, mellét azonban nagy erő feszítette és ez az erő hajtotta őt előre.

— Tedd le a kést! — hallatszott a főnök hangja.

Ilja összerezzent, amikor a vörös szakállt és a kereskedő kivörösödött arcát meglátta, de nem mozdult helyéről.

— Tedd le a kést, azt mondtam! — mondta a főnök halkabban.

Ilja letette a kést a pultra, hangosan felzokogott és újra leült a padlóra. Feje szédült, fájt, füle sajgott; zihált a mellére nehezedő nyomástól. Ez a fojtogató érzés megnehezítette szívdobogását, lassan felkúszott torkába és akadályozta a beszédben. Valahonnét messziről hallotta a tulajdonos hangját:

— Fogd az elszámolást, Mihail...

---

*A régi Oroszország minden hivatalában és üzletében elengedhetetlen kellék volt *a számológép*, amely huzalra fűzött színes golyókból állt.

— De bocsánatot kérek...

— Kifelé! Vagy rendőrt hívok...

— Jól van! Már megyek... De jó lesz, ha szemmel tartja ezt a fiút... Rájár a keze a késre... he-he!

— Kifelé!

Az üzletben újra csend lett. Ilja megrázkódott a kellemetlen érzéstől, hogy arcán valami végigfolyik. Letörölte kezével a könnyeket arcáról és látta, hogy a tulajdonos a pult mögül éles tekintettel figyeli. Ekkor felállt és bizonytalan léptekkel helyére ment, az ajtóhoz.

— Állj, várj csak! — mondta a tulajdonos. — Meg tudtad volna ölni a késsel?

— Meg... — felelte a fiú halkan, de keményen.

— U-úgy... Az apádat miért küldték kényszermunkára?... Gyilkosságért?

— Gyujtogatásért...

— Az is szép...

Megjött Karp, nyugodtan leült az ajtó mellé egy kis asztalra és kibámult az utcára.

— Karpuska! — mondta a tulajdonos és mosolyogva pillantott rá. — Mihailt elkergettem...

— Ahogy parancsolja, Kirill Ivanovics...

— Lopott, mit szólsz hozzá?

— Nahat! — kiáltotta halkan és ijedten Karp. — Hát ez igaz? Nahát?!

A tulajdonos vörös szakálla remegett a nevetéstől, amint a pult mögött hajladozva hahotazott:

— Ah, Karpuska... nagy bohóc vagy te, az már igaz...

Aztán hirtelen abbahagyta a nevetést, mélyen sóhajtott és elgondolkozva, szigorúan mondta:

— Eh, emberek, emberek! Valamennyien élni akartok, mindenkinek enni kell! No, Ilja, mondd csak, észrevetted már azelőtt is, hogy Mihail lop?

— Észrevettem...

— Hát akkor miért nem szóltál erről nekem? Talán féltél tőle, mi?

— Nem, nem féltem...

— Szóval: most is csak haragból mondtad meg?

— Igen — mondta keményen Ilja.

— Nézd csak... Micsoda egy fiú! — kiáltotta a tulajdonos. Aztán sokáig simogatta vörös szakállát, egy szót sem szólt és komolyan nézte Ilját.

— No és te, Ilja, te is loptál?

— Nem...

— Elhiszem... Te nem loptál... No és Karp, ez a Karp itt, hát ő is lop?

— Igen, lop — ismételte a fiú.

Karp csodálkozva nézett rá, hunyorgott és nyugodtan elfordult. A tulajdonos komoran összehúzta szemöldökét és újra szakállát kezdte simogatni. Ilja érezte, hogy valami furcsa történik és feszülten várta a végét. Az üzlet szagokkal terhes levegőjében legyek zúgtak, az élőhalak edényéből halk vízcsobogás hallatszott.

— Karpuska! — kiáltott a kereskedő a segédre, aki mozdulatlanul és figyelmesen bámult ki az utcára.

— Mit parancsol? — válaszolta Karp, feléje lépett és szolgálatkészen, barátságosan nezett arcába.

— Hallottad, hogy mit mondtak rólad? — kérdezte Sztroganij nevetve.

— Hallottam...

— No es mit szólsz hozzá?

— Semmit! — mondta vállatvonva Karp.

— Mi az, hogy semmit?

— Nagyon egyszerű, Kirill Ivanovics. Én, Kirill Ivanovics olyan ember vagyok, akinek megvan az önbecsülése, ezért tehát a fiú nem sérthet meg. Amint látni méltóztatik, a fiú nyilvánvalóan ostoba, fogalma sincs semmiről...

— Arról beszélj, amiről kérdezlek! Mondd meg: igazat mondott?

— Már hogy lenne igaz, Kirill Ivanovics? — kiáltotta Karp, újra vállat vont és oldalra hajtotta fejét — Természetes, ha önnek is úgy tetszik, a fiú szavait igaznak fogadja el... Ahogy parancsolja!

Karp sóhajtott és sértődötten tárta szét kezét.

— Na igen, itt minden úgy van, ahogy parancsolom... — helyeselt a tulajdonos. — Szóval szerinted a fiú ostoba?

— Teljesen ostoba — mondta Karp a meggyőződés hangján.

— Hát pedig, azt hiszem, nincs igazad... — vetette oda Sztroganij és hirtelen felnevetett.

— Nem, ahogy egyenesen a képedbe vágta... ha-ha!... Karp is lop! Ha-ha-ha!

Amikor a kereskedő felnevetett, Ilja érezte, hogy a bosszú öröme tölti el szívét, diadalmasan nézett Karpra és hálásan a tulajdonosra. Karp hallgatta főnöke nevetését és maga is óvatos nevetést hallatott:

— He-he-he!

Sztroganij azonban, a mekegő hangok hallatára, szigorúan parancsolta:

— Zárd be a boltot!

Amikor Ilja hazafelé tartott, Karp fejcsóválva mondta neki:

— Ostoba vagy, buta! Nos, gondold csak meg, miért kezdted ezt az egész dolgot? Talán így akarod a gazda kegyét elnyerni? Te fajankó! Azt hiszed, nem tudta, hogy én meg Miska loptunk? Hiszen ő maga is így kezdte az életét... Hogy Miskát elkergette, ezért, lelkiismeretem szerint, köszönettel tartozom neked! De azt, amit rólam mondtál, sohasem bocsátom meg! Ezt ostoba szemtelenségnek hívják. Előttem, rólam ilyesmit mondani! Ezt megjegyzem magamnak!... Mutatja, hogy nem becsülsz meg...

Ilja hallgatta szavait, de alig értette. Felfogása szerint Karpnak másként kellett volna mutatnia haragját: meg volt győződve, hogy a segéd útközben el fogja páholni, ezért félt is hazamenni... Karp szavaiból azonban harag helyett csak gúny hallatszott és fenyegetései nem ijesztették meg Ilját. Este a főnök magához hívatta Ilját, fel az emeletre.

— Ahá! No, erriggy csak! — kísérte Karp vésztjósló kiáltása.

Amint felment az emeletre, Ilja megállt egy nagy szoba ajtajában, amelyben súlyos függőlámpa alatt kerek asztalon

hatalmas szamovár áll. Az asztal körül a gazda ült feleségével és lányaival — mind a három egy fejjel kisebb volt a másiknál, valamennyi vöröshajú volt és hosszúkás arcuk fehér bőre tele volt szórva szeplőkkel. Amikor Ilja belépett, gyorsan egymáshoz bújtak és a három kék szempár ijedten meredt rá.

— Itt van! — mondta a gazda.

— Na nézzétek, micsoda egy fiú! — kiáltotta félős hangon a háziasszony és úgy nézett Iljára, mintha még sohasem látta volna. Sztroganij elnevette magát, szakállát simogatva, ujjaival dobolt az asztalon és nyomatékosan mondta:

— Azért hivattalak, Ilja, hogy megmondjam neked: nincs rád többé szükségem, szedd össze a cókmókodat és eredj...

Ilja megrezzent, csodálkozva tátotta fel száját, aztán megfordult és kifelé indult a szobából.

— Állj! — mondta a kereskedő, kinyújtva utána a kezét és tenyerével az asztalra csapott, halkabb hangon ismételve: — Állj!

Aztán felemelte ujját és nyugodtan, lassan mondta:

— Nemcsak azért hívattalak... Nem!... Oktatásra van szükséged... Fel kell téged világosítani, hogy miért is kezdesz nekem terhemre lenni. Semmi rosszat nem tettél, iskolázott gyerek vagy, nem is lusta... becsületes és egészséges! Ezek a *te* ütőkártyáid. Csakhogy ezekkel az ütőkártyákkal nincs rád szükségem... Nem vagy ide való... Hogy miért, azt kérded?

Ilja csodálkozott: egyszerre dícsérik és elkergetik. Ez sehogy sem fért fejébe és kettős érzést keltett benne; megelégedést és sértődöttséget. Úgy tűnt fel neki, hogy főnöke maga sem érti, amit tesz... A fiú előrelépett és tisztelettudóan kérdezte:

— Azért küld el, mert... kést fogtam?

— Ah, Atyaisten! — kiáltotta ijedten a háziasszony. — Milyen szemtelen! Ah, Istenem!...

— Lám! — mondta a házigazda elégedetten és ujjával feléje bökve, rámosolygott Iljára. — Szemtelen vagy! Éppen ez az! Szemtelen vagy!... A fiú, aki szolgál, alázatos legyen, alázatos lelkű, ahogy az Irásban van... Mindenben gazdájával éljen... Étele: gazdájától, értelme: gazdájától és becsületessége is.. De te a magad feje után mész... Te, például, az

ember szeme közé vágod, hogy: lop! Ez így nem helyes, ez szemtelenség... Ha becsületes vagy: nekem mondod meg... csendben... és én aztán mindent elintézek, én vagyok a gazda! ... Te pedig hangosan mondod: lop!... Nem, te csak várj a sorodra... Ha három közül egy becsületes, az nekem semmit sem ér... Ez külön lapra tartozik... Ha csak egy becsületes, de kilenc csirkefogó, senki sem nyer... Az ember azonban veszít... De ha heten becsületesek és három a csirkefogó: elcsípnek... Érted? Akik többen vannak, azoké az igazság... Így kell megítélni a becsületességet...

Sztroganij tenyerével letörülte a verejtéket homlokáról és folytatta:

— Aztán meg· rögtön két fogsz!

— Ó, Uram Jézus! — kiáltotta ijedten a háziasszony, a lányok pedig még jobban egymáshoz bújtak.

— Meg van írva: aki kardot ránt, kardtól hal meg... Lám, ezért nincs rád szükségem... Így van... Ime, adok neked még egy félrubelest és menj!... Eredj... Rólam semmit rosszat nem mondhatsz és én sem rólad... Sőt... tessék... Itt a félrubel, ajándékba... És komolyan beszéltem veled, pedig gyerek vagy... és ... ez az egész... Lehet, hogy sajnállak is, de nem vagy nekemvaló! Ha a kulcs nem illik a zárba, legjobb eldobni... No, eredj!...

Ilja a kereskedő szavait egyszerűen úgy értelmezte, hogy a kereskedő azért küldi el, mert Karpot nem küldheti, nem akar segéd nélkül maradni. Ettől a gondolattól Ilja megkönnyebbült és örülni kezdett A kereskedőt egyszerűnek, kedvesnek tartotta.

— Isten velük! — mondta Ilja, erősen markába zárva az ezüst pénzdarabot. — Köszönöm szépen!

— Nincs mit! — felelte Sztroganij és biccentett fejével.

— Ah! Még csak egy könnye sem volt!... — hallotta Ilja a háziasszony szemrehányó felkiáltását.

Amikor Ilja, batyujával hátán, kilépett a kereskedő házának súlyos kapuján, úgy tűnt fel neki, hogy szürke, puszta országból jön, amilyenről az egyik könyvben olvasott, ahol nem voltak sem emberek, sem falvak, egyedül csak kövek; a kövek közt

pedig a jóságos varázsló élt, barátságosan utat mutatva mindenkinek, aki ebbe az országba tévedt.

Tiszta tavaszi nap estéje volt. A nap lement, az ablakok üvegén vörös fény lángolt. Ez azt a napot juttatta a fiú eszébe, amikor először látta meg a várost a folyóparton. A holmijával telt batyu súlyosan nehezedett hátára. Ilja meglassította lépteit. A járdán emberek siettek és nekimentek batyujának, hintók zörögtek; a nap ferde sugaraiban por táncolt, lárma volt, nyugtalanság, vidámság. Felnőtt embernek érezte magát, szive büszkén és bátran dobogott és fülébe csengtek a kereskedő szavai:

— Iskolázott gyerek vagy, nem is buta, egészséges, nem is lusta... Ezek az ütőkártyáid...

Ilja újra meggyorsította lépteit, nagy örömet érzett és elmosolyodott arra a gondolatra, hogy holnap nem kell a halasboltba mennie...

IX. FEJEZET

Visszatérve Petrusa Filimonov házába, Ilja büszkén győződött meg arról, hogy nagyon felnőtt lett az idő alatt, mig a halasboltban szolgalt. A házban mindenki figyelmet és hizelgő érdeklődést mutatott iránta. Perfiska kezet nyujtott neki.

— Alászolgája, segéd úr! No, testvér, leszolgáltad az idődet? Hallottam a hőstetteidről, ha-ha! Ezek, barátom, csak azt szeretik, ha a talpukat nyalják és nem, ha az igazat vallják...

Masa, amikor meglátta, örvendezve kiáltotta:

— Ohó! Hogy megnőttél!

Jakov is megörült neki.

— No, lám, most majd újra együtt leszünk...

— Van most egy könyvem, az „Albigensek",* no, ez aztán egy történet, mondom neked! Van benne egy ember, Simon de Montfort... valóságos szörnyeteg...

---

* *Albi*, a franciaországi Tarn megye fővárosa környékét *„Albigeois"*-nak, lakoit albigenseknek hivják. Ugyanez volt a gyüjtőneve több XII—XIII. századbeli eretnek felekezetnek is. *Lenau* epikus költemenyt irt az albigensekről és történetük az orosz ponyvaig is eljutott. — *A ford.*

És Jakov kapkodva, kuszán, mesélni kezdte a könyv tartalmát. Ilja pedig, Jakovra pillantva, örömmel gondolta, hogy nagyfejű barátja ugyanolyan maradt, mint amilyen volt. Ilja viselkedésében Sztroganijjal szemben, Jakov semmi különöset nem talált. Egyszerűen csak azt mondta:

— Így volt jól...

Petrusát meglepte Ilja viselkedése és ezt nem is titkolta, hanem helyeslően ezt mondta:

— Jól megadtad nekik, ugyancsak jól, barátom! No és Kirill Ivanovics természetesen nem küldhette el Karpot miattad. Karp ért a dolgokhoz, neki nagy értéke van. Te meg az igazsággal tartottál, nyíltan játszottál... Ezért aztán te húztad a rövidebbet...

Másnap azonban Tyerentyij bácsi halkan így szólt unokaöccséhez:

— Te csak ne légy nagyon szókimondó Petrusával szemben... Csak légy nagyon ovatos... Szid téged... Nézd csak — mondja — de nagyon szereti az igazságot!

Ilja nevetett.

— Az este meg, dícsért engem!

Petrusa viselkedése azonban nem ölte meg Iljában a megnövekedett önérzetet. Hősnek érezte magát, megértette, hogy a kereskedőnél helyesebben viselkedett, mint ahogyan mások viselkedtek volna, ugyanilyen körülmények között.

Vagy két hónap mulva, mialatt hiába kerestek új helyet Iljának, Ilja és nagybátyja között a következő beszélgetés folyt le:

— Bizony, bizony!... — mondta a púpos leverten. — Nem akad hely számodra... Mindenütt azt mondják: már nagy... Hogyan élünk majd, kedveském?

Ilja meg higgadtan, meggyőződéssel mondta:

— Tizenötéves vagyok, iskolát jártam. Ha meg egyszer úgyis szemtelen vagyok, hát máshonnan is el fognak kergetni... úgyis mindegy...

— Hát akkor mit tegyünk? — kérdezte Tyerentyij csüggedten. Ágyán ült és kezével támogatta felsőtestét.

— Majd megmondom: csináltass nekem egy ládát és vásá-

rolj bele mindenféle árut: szappant, illatszert, tűt, könyveket, meg mindent. Én meg majd járok-kelek, kereskedek!

— Valahogy nem értem ezt, Iljusa. Zúg a fejem a kocsmában!... Tuk, tuk, tuk... Kezd nehezen forogni az eszem kereke... mindig csak egy dolog van előttem, egyre gondolok... Mindig ugyanarra...

És a pupos szemében tényleg valami feszült kifejezés tükröződött, mintha állandóan számolna valamit és nem tudná végigszámolni.

— Hagyd, hogy megpróbáljam! Eressz el... — kérte Ilja, aki lelkesült tervéért, mert az szabadságot jelent.

— No, isten legyen veled! Megpróbáljuk!...

— Meglátod, menni fog! — kiáltotta örömmel Ilja.

— Eh! — Tyerentyij mélyet sóhajtott és szomorúan beszélni kezdett:

— Csak már hamarosan felnőnél! Ha már nagyobb lennél... ohó! Akkor én elmennék... olyan vagy, mint a horgony... miattad állok itt, ebben a szennyes mocsárban... Különben elmennek a szent remetékhez... Azt mondanám nekik. Isten szent szolgái! Védelmezők és jótevők! Bűnt követtem el, én átkozott!

A púpos hangtalanul sírni kezdett. Ilja megértette, milyen bűnről beszél bácsija és maga is emlékezett erre a bűnre. Szíve megremegett. Sajnálta bácsiját és amikor látta, hogy a könnyek egyre sűrűbben törnek elő beesett szeméből, azt mondta neki:

— No, ne sírj már... — Elhallgatott, gondolkozott és vigasztalóan tette hozzá:

— Hagyd csak... megbocsátanak!...

És íme, Ilja kereskedni kezdett. Reggeltől-estig járta a város utcáit a ládával mellén és magasan hordva orrát, méltósággal nézett az emberekre. Sapkáját mélyen fejébe húzta, megfeszítette nyakát és fiatal, változásban lévő hangján kiabált:

— Szappan! Kenőcs! Hajtű! Gombostű! Cérna! Varrótű!

Színes, lármás áradatként hömpölygött körülötte az élet és ő szabadon és könnyedén úszott ebben az áradatban, ténfergett a piacokon, bejárt a vendéglőkbe, fontoskodva rendelt ma-

gának teát és sokáig elült a tea és fehér kenyér mellett, higgadtan, mint az olyan ember, aki tisztában van saját értékével. Az életet egyszerűnek, könnyűnek és kellemesnek találta. Álmai egyszerű és világos formát öltöttek: elképzelte, hogy néhány év mulva kicsiny, tiszta bolt tulajdonosa lesz, valahol a város rendes, nem túl lármás utcájában, az üzletben meg könnyű és tiszta holmit, diszműárut tart, amely nem hagy foltot és nem teszi tönkre a ruháját. Maga is tiszta lesz, egészséges, csinos. Az utcában mindenki megbecsüli, a lányok barátságos szemmel néznek rá. Este, amikor bezárja az üzletét, tiszta, világos szobában ül, teát iszik és olvas. A tisztaság, a rendezett élet elengedhetetlen, sőt legfontosabb feltételnek tűnt fel előtte. Igy álmodozott, ha senki sem sértette meg durva viselkedéssel; amióta önálló embernek tartotta magát, nagyon érzékeny volt sértések iránt.

Amikor azonban semmit sem sikerült eladnia és fáradtan ült a kocsmában vagy valahol az utcán, eszébe jutottak a rendőrök gorombaságai és lökdösődései, a vevők lenéző és sértő viselkedése, a versenytársak szidalmai és gúnyja, akik ugyanolyan házalók voltak, mint ő — ilyenkor lázadóan hatalmasodott el rajta valami nagy, nyugtalan érzés. Szeme tágabbra nyilt és mélyebbre hatolt az életbe, emlékezete pedig, amely olyan gazdag volt benyomásokban, egyik emléket a másik után tolta be gondolkodása gépezetébe. Tisztán látta, hogy minden ember ugyanazon cél felé tart, mint ő, vele együtt, nyugodt, jóllakott és tiszta élet után vágyakozik. És senkit sem érint kellemetlenül, ha eltolja saját útjából a másikat, aki zavarja; mindenki mohó, irgalom nélküli, gyakran megbántja egyik a másikat, anélkül, hogy arra szükség lenne, anélkül, hogy abból előnye származnék, csupán azért az örömért, hogy megbánthat egy másik embert Néha azért bántanak meg valakit, hogy nevessenek rajta és csak ritkán érez valaki szánalmat a megbántott iránt...

Az ilyen gondolatok nyomán a kereskedés unalmas dolognak tűnt fel előtte, álma a tiszta kis boltról szertefoszlott, mellében ürességet, testében pedig ernyedtséget és lustaságot érzett. Ugy érezte, kereskedéssel sohasem fog annyi pénzt keresni, amennyi szükseges ahhoz, hogy megnyithassa a boltot és öreg-

ségéig a poros, forró utcán fog kószálni, ládával mellén és a szíj okozta fájdalommal vállában és hátán. Valami újabb siker azonban újra felébresztette bátorságát, új életre keltette álmait.

A város egyik forgalmas utcáján Paska Gracsevet pillantotta meg Ilja. A kovács fia a járdán haladt, a sétáló ember gondtalan, nyugodt lépeteivel, keze szakadt nadrágjának zsebében volt, vállán nem rá szabott, túlságosan bő, kék ing volt, amely szintén piszkos és szakadt volt, nagy papucsa hangosan csattogott a kövezeten. Szakadtellenzőjű sapkáját legényesen bal fülére csapta, fél fejét sütötte a nap, arcát és nyakát pedig vastag, zsíros piszokréteg fedte. Már messziről megismerte Ilját, vidáman intett neki fejével, de nem gyorsította meg lépteit, hogy siettesse a találkozást.

— Micsoda gavallér... — mondta Ilja.

Paska keményen megrázta kezét és nevetett. Fogai és szeme vidáman ragyogtak elő a piszokálarc mögül.

— Hogy élsz?

— Élek, ahogy tudok, ha van mit enni — rágok, ha nincs — iszogatok, aztán meg heverészek! De örülök, hogy találkoztam veled, ördög bújjon beléd.

— Miért nem jössz el soha? — kérdezte Ilja és elmosolyodott. Neki is jólesett, hogy láthatja régi barátját, ilyen vidáman és mocskosan. Paska papucsára pillantott, aztán saját új cipőjére, amely kilenc rubelbe került és elégedetten mosolygott.

— Mintha tudnám, hogy hol lakol!... — mondta Gracsev.

— Még mindig ott, Filimonovnál...

— Jaska meg azt mondta, hogy valahol halat árulsz...

Ilja büszkén mesélte el Paskának inaskodását Sztroganij kereskedőnél.

— Ejha! — kiáltotta helyeslően Gracsev. — Engem is elkergettek a nyomdából, mert harcias vagyok... aztán egy festőnél kevertem a festéket, meg minden... De, az ördög vigye őket, egyszer ráültem egy frissen festett cégtáblára... na és verni kezdtek! A mester, a felesége, a segéd... addig vertek, amíg csak bele nem fáradtak... Most meg egy kútásónál dolgozom. Hat rúbel egy hónapra .. Ebédelni voltam és most megyek vissza dolgozni...

— Nem nagyon sietsz.

— Siet a kutya! Talán elmulasztok valamit? Már egyszer el kéne menni hozzátok...

— Gyere csak! — mondta barátságosan Ilja.

— Olvastok még?

— Hogyne! És te?

— Néha, keveset...

— És írsz még verseket?

— Azt is...

Paska újra vidáman nevetett.

— Hát szóval eljössz? A verseket is hozd...

— Jövök... Majd kis pálinkát is hozok...

— Iszol?

— Iszogatok... Na, Isten veled!

— Isten veled! — mondta Ilja.

Ment a dolga után és Paskára gondolt. Furcsának találta, hogy ez a szakadtruhás fiú nem mutatott irigységet jó cipője és tiszta öltözete iránt, sőt mintha észre sem vette volna. Amikor Ilja a maga önálló életéről beszélt — Paska örült ennek. Ilja nyugtalanul tépelődött: vajjon lehet, hogy Gracsev nem azt akarja, amit mindenki? — A tiszta, nyugodt, független életet?

Ilja különösen akkor érzett szomorúságot és nyugtalanságot, amikor templomban volt. Ritkán mulasztotta el a déli misét és a vecsernyét. Nem imádkozott, csak állt valahol a sarokban, az éneket hallgatta és semmire sem gondolt. Az emberek mozdulatlanul álltak, hallgatagon és ez a hallgatás egyformává tette őket. Az ének hullámai a templomban együtt úsztak a tömjénfelhőkkel és Iljának néha úgy tűnt fel, hogy őt is magukkal emelik, hogy a meleg, gyöngéden simogató felhőben úszik, amely magával viszi. A megbékülés ünnepélyes hangulata fogta el lelkét és volt ebben a hangulatban valami, ami merőben idegen volt a kíméletlenül hömpölygő élet nyüzsgésétől. Ilja lelkében ezek a benyomások eleinte külön váltak a nap szokásos benyomásaitól, nem keveredtek össze azokkal és nem nyugtalanították a fiút. Később azonban észrevette, hogy szívében él valaki, aki titokban figyeli őt. Félénken bújik meg valahol mélyen, néma marad a mindennapi életben, a templomban

azonban megnő és különös, nyugtalanító gondolatokat ébreszt benne, amelyek ellentétben állnak a tiszta életről szőtt álmaival. Ezekben a pillanatokban mindig eszébe jutottak az Antyipa remetéről szóló elbeszélések és az öreg rongyszedő kegyes beszéde:

„Az Úr mindent lát."

Ilja tele homályos nyugtalansággal tért haza, érezte, hogy álma a jövőről elhalványult és hogy benne magában is lakozik valaki, aki nem akarja megnyitni a kis díszműáru-boltot. Az élet azonban érvényesítette jogait és ez a valaki megbújt valahol lelke mélyén...

Ilja mindent megtárgyalt Jakovval, lelkének kettősségéről azonban mégsem beszélt. Maga is csak önkénytelenül ébredt ennek tudatára, gondolatait sohasem irányította saját akaratából e felé az érthetetlen érzés felé.

Az estéket kellemesen töltötte. Amikor hazatért a városból, a pincébe ment, Masához és a házigazda hangján kérdezte:

— Masutka! Hogy állunk a szamovárral?

A kis szamovár már készen állott az asztalon, sziszegett és sipolt. Ilja mindig hozott magával valami nyalánkságot: perecet, mézeskalácsot, néha pedig gyümölcsízt és Masa szerette ezzel inni a teát. A kislány már maga is kezdett pénzt keresni: Matyica megtanította virágokat készíteni papírból és Masának öröme telt benne, hogy a vékony, vidáman zizegő papírból rikító színű rózsákat készítsen. Néha még tíz kopejkát is keresett egy nap. Apja tífuszban megbetegedett, csaknem két hónapig feküdt kórházban és lesoványodva, vékonyan, szép göndör fürtökkel fején került haza. Kusza, ápolatlan szakállát leborotváltatta és ámbár arca sárgás és beesett volt, szinte megfiatalodott. Idegen műhelyekben dolgozott, mint azelőtt és most már éjszakára is ritkán vetődött haza; a lakást teljesen leányának engedte át. Masa most már maga is úgy kezdte szólítani apját, mint mindenki — Perfiska — mondta neki. A cipészt mulattatta lánya viselkedése és láthatóan megbecsülést érzett göndörhajú leánya iránt, aki ugyanolyan vidáman tudott nevetni, mint ő maga.

Az esti teázások Masánál lassanként Ilja és Jakov szokásává lettek. Sokáig ittak és sokat, megizzadtak tőle és mindenről

beszélgettek, ami foglalkoztatta őket. Ilja arról mesélt, amit a városban látott, Jakov, aki egész nap olvasott — könyveiről beszélt, meg a kocsmában történt botrányokról, apjára panaszkodott és néha — egyre gyakrabban — olyan dolgokat mondott, amiket Ilja és Masa badarnak, érthetetlennek találtak. A tea kitűnően ízlett, a szamovár pedig, amelyet vastagon borított a rézrozsda, barátságosan nézett rájuk ravasz, öreg arcával. Csaknem minden alkalommal, amikor a gyerekek éppen rájöttek a tea ízére, a szamovár valami jóindulatú gonoszkodással zümmögni, méltatlankodni kezdett és kiderült, hogy nincs benne több víz. Masa felkapta és kiszaladt, hogy megtöltse: ezt minden este néhányszor kénytelen volt megtenni.

Amikor hold sütött, a holdfény is helyet kért a gyermekek társaságában. Ebben az odúban, amelyet félig rothadt falak szorítottak szűkre és súlyos, alacsony mennyezet zárt le, állandóan érezni lehetett a levegő és világosság hiányát, a falak közt azonban vidámság uralkodott és sok szép érzés és fiatalosan naiv gondolat született itt esténként.

Néha Perfiska is résztvett a teázáson. Rendszerint a szoba sötét sarkában ült valami állványfélén, a pohos, félig földbesüllyedt kemence mellett, vagy a kemencén hevert lelógó fejjel és a félhomályból elővillantak kis fehér fogai. Lánya nagy kanna teát adott neki, cukrot, kenyeret; a cipész elnevette magát és így szólt·

— Nagyon szépen köszönöm, Marja Perfiljevna. Jósága mélyen meghat.

Néha irigykedő sóhajtással kiáltotta:

— Ti aztán jól éltek, gyerekek, hogy csípne meg a kakas! Egészen úgy, mint az emberek

Aztán mosolyogva és sóhajtva mesélte:

— Milyen is az élet? Egyre jobb lesz! Az emberi élet évről-évre kellemesebb. A ti korotokban én csak a nadrágszíjjal beszélgettem. Elkezdi a hátamat simogatni, én meg torkomszakadtából üvöltök a gyönyörűségtől. Amikor meg abbahagyja — duzzog a hátam, vágyódik és kívánkozik kedves barátjának érintése után. No, az aztan nem hagyott sokáig várni magára — érzőlelkű nadrágszíj volt. Ez volt minden szórakozásom,

Isten bizony! Ti meg majd felnőttök és mindenre vissza fogtok emlékezni, a beszélgetésekre és ennek a kellemes életnek mindenféle eseményére. Én meg lám, felnőttem és nincs mire emlékeznem! Egy szikra sincs! Egyáltalán semmi sincs, amire emlékezzem. Mintha vak és süket lettem volna a ti korotokban. Csak arra emlékszem, hogy a fogamat csikorgattam az éhségtől és a hidegtől, hogy a képemen kék foltok voltak a veréstől — de hogy miként maradtak épen csontjaim, a fülem, meg a hajam — azt magam sem értem. Senki sem volt jó hozzám a kemencén kívül! Na, annyira iparkodtak tanítani, hogy csak úgy zúgott... De akármennyit is vertek, ha meg is nyúztak, ha ki is szívták a vérem, ha össze is törték a csontjaim — az orosz ember életben maradt bennem! Az orosz, ha mozsárban törik is össze — mégis ép marad! Nagyszerű, erős az orosz ember... Lám, itt vagyok én: lisztté őröltek, forgáccsá aprítottak, én meg csak élek, mint a kakuk, röpködök egyik kocsmából a másikba és elégedett vagyok az egész világgal! Isten szeret engem... Egyszer rámpillantott, elnevette magát, ejnye, mondta — a mindenit neki! És kiengedett kezéből...

A fiatalok hallgatták a cipész mulatságos beszédét és nevettek. Ilja is nevetett, ámbár ugyanakkor Perfiska beszéde mindig egy és ugyanazt a tolakodó gondolatot ébresztette benne. Egy alkalommal hitetlenkedő nevetéssel kérdezte a cipészt:

— Hát neked semmi vágyad nincs?

— Ki mondja? Például mindig inni szeretnék...

— Nem, mondd meg az igazat; nem kívánsz valamit? — kérdezte makacsul Ilja.

— Az igazat? Nos, akkor... harmonikát szeretnék... Mindig szerettem volna egy jó harmonikát, mondjuk olyan huszonötrubeleset! C-c!

Csöndesen nevetett, elhallgatott, valamin gondolkozott és most már teljes meggyőződéssel mondta Iljának:

— Nem barátocskám, harmonika sem kell nekem... Először is — drága és biztosan elinnám. Másodszor — hátha kiderül, hogy rosszabb, mint az enyém? — Mert lám, milyen az én harmonikám? Meg sem lehet fizetni! A lelkem kapott kvártélyt benne. Az én harmonikám ritkaság — lehet, hogy csak egy

ilyen van az egész világon! A harmonika olyan, mint az asszony... Lám, a feleségem — angyal volt és nem ember. Most aztán hogy nősülhetnék meg újra? Másik olyan asszonyt, mint a régi volt, nem találok... Az új asszonyt is feltétlenül a régi mértékkel mérném, ha aztán rosszabbnak mutatkozik... az nekem is rossz lenne, meg neki is!... Eh, barátocskám, nem az a jó, ami jó, hanem az — amit az ember szeret.

A dícsérettel, amellyel a cipész harmonikáját illette. Ilja is egyetértett. Perfiska hangszere hangjával mindenkiben egyformán csodálkozást keltett. Azt azonban nem hitte el Ilja, hogy a cipésznek semmi kívánsága sincs. Előtte állt a határozott kérdés: lehetséges-e, hogy valaki egész életén át piszokban él, rongyokban jár, csak részegeskedik és harmonikázik és nem kíván jobbat ennél? Ez a gondolat arra késztette, hogy Perfiskát úgy tekintse, mint valami gyengeelméjűt, ugyanakkor azonban mindig érdeklődéssel és hitetlenkedve nézte ezt a gondtalan embert és érezte, hogy a cipész lelkében jobb mint minden ember, aki ebben a házban él — jóllehet javíthatatlan iszákos...

A fiatalok néha elérkeztek azokhoz a nagy és mély kérdésekhez, amelyek feneketlen szakadékként jelennek meg az ember előtt és ellenállhatatlan erővel vonzzák titokzatos homályukba a tudnivágyó lelket és szívet. Ezeket a kérdéseket Jakov vetette fel. Ujabban az a különös szokása volt, hogy mindig támaszkodnia kellett valahová, mintha lábán nem érezné magát biztonságban. Amikor ült, akkor vagy hozzátámaszkodott vállával valamihez, ami közelében volt, vagy erősen megkapaszkodott benne kezével. Ha az utcán ment gyors, de egyenlőtlen léptekkel, ki tudja miért, kezét a kerékvető kövek felé nyujtogatta, mintha megszámolná őket, vagy pedig a kerítéseket fogdosta, mintha kipróbálná, elég szilárdak-e? Amikor Masánál teázott, az ablak alatt ült, hátával a falnak támaszkodva és hosszú ujjai állandóan a székbe vagy az asztal szélébe kapaszkodtak. Nagy fejét, amelyet sima és puha, lenszőke haj borított, oldalt ejtve pillantott a beszélőre és kék szemét sápadt arcában hol félig lehunyta, hol pedig tágra nyitotta. Mint azelőtt, most is szerette álmait elmesélni és sohasem tudta úgy elmon-

dani valamely olvasott könyv tartalmát, hogy ne fűzött volna valami furcsát hozzá, Ilja szidta ezért. Jakovot azonban ez nem zavarta, hanem egyszerűen így válaszolt:

— Ahogyan én elmondom, úgy jobb! Hiszen csak a Szentírást nem szabad megváltoztatni, ahogyan tetszik; a közönséges könyveket lehet! Emberek írták és én is ember vagyok. Kijavíthatom, ha nem tetszik... Nem, inkább azt mondd meg: hol van az ember lelke, amikor alszik?

— Hát ezt meg honnét tudjam? — válaszolta Ilja, aki nem szerette az ilyen kérdéseket, ezek valami kellemetlen nyugtalanságot keltettek benne.

— Úgy gondolom, biztosan elrepül — magyarázta Jakov.

— Persze, hogy elrepül — mondta Masa meggyőződéssel.

— Honnét tudod? — kérdezte szigorúan Ilja.

— Csak úgy...

— Elrepül... — mondta Jakov és tünődve mosolygott. — A léleknek is pihenni kell... Ezért vannak az álmok...

Ilja nem tudta, mit szóljon ehhez, hallgatott, jóllehet mindig erős vágyat érzett magában, hogy barátjának válaszoljon. És valamennyien hallgattak egy darabig; néhány pillanat telt így el. A sötét odú mintha még sötétebbé vált volna. A lámpa füstölt, a szamovárból gőz szállt fel, zavaros furcsa zaj szűrődött be a kocsmában ordítoztak és veszekedtek felettük. És újra Jakov halk hangja hallatszott:

— Lármáznak az emberek... dolgoznak és minden... Azt mondják: élnek. Aztán: bumm! Az ember meghal... Mit jelent ez? Te mit gondolsz, Ilja, mi?

— Semmit sem jelent... Ha eljött az öregség, meg kell halni...

— De fiatalok is meghalnak, gyerekek is... Egészségesek is meghalnak.

— Nem lehetnek egészségesek, ha meghalnak...

— És miért élünk?

— Furcsa! — kiáltotta Ilja és elnevette magát. — Azért élünk, hogy éljünk, Mindenki dolgozik és hajszolja a szerencsét. Mindenki jól akar élni es keresi az alkalmat, hogy előbbre jus-

son. Mindenki módot keres, hogy meggazdagodjék és szépen élhessen...

— Ezt csinálják a szegények. Hát a gazdagok? Azoknak mindenük megvan... Azon meg mit keresnek?

— Na, neked is jó fejed van! A gazdagok! Ha azok nem volnának, kinek dolgoznának a szegények?

Jakov elgondolkozott és azt kérdezte:

— Szóval ez azt jelenti szerinted, hogy mindenki a munkáért él?

— Na igen... Nem mindenki... Az egyik dolgozik, a másik meg csak úgy él. Azok már dolgoztak... pénzt gyűjtöttek... és élnek.

— De minek?

— Hogy az ördögbe! Mert akarnak, vagy nem? Talán te nem akarsz élni? — kiáltotta Ilja, aki dühös lett társára. Nehezére esett volna azonban megmondani, hogy miért haragszik: azért-e, mert Jakov ilyen dolgokat kérdez, vagy azért, mert rosszul kérdez. — Te miért élsz? No? — kiáltott társára.

— Lám, ezt én sem tudom! — telelte megadóan Jakov. — Akár meg is halnék.. Szörnyű az élet... és mégis: érdekes...

És egyszerre gyöngéd szemrehányás hangján kezdett beszélni:

— Te haragszol, pedig nincs értelme. Gondold csak el: az emberek azért élnek, hogy dolgozzanak, a munka meg az emberek kedvéért van? Olyan ez, mint a kerék... Csak forog, forog, de egyre egyhelyben marad. És nem lehet megérteni, miért? És hol van Isten? Ő a tengely, ami körül forog... Isten! Azt mondta Ádámnak és Évának: szaporodjatok és töltsétek meg a földet! De miért?

És Jakov társához hajolva, titokzatos suttogással, kék szemében félelemmel, mondta:

— Tudod mit? Ezt is megmondta, megmondta, hogy miért! De valaki meglopta istent... ellopta és elrejtette a magyarázatot... És ez a sátán volt! Ki is lehetett volna más? A sátán! Azóta senki sem tudja, hogy miért?

Ilja hallgatta társa összefüggéstelen beszédét, érezte, menynyire hatalmukba kerítették szavai és hallgatott.

Jakov azonban egyre hevesebben beszélt, halkabban, szeme kidülledt, sápadt arcán félelem reszketett és szavaiból semmit sem lehetett megérteni.

— Mit kíván isten tőled, tudod-e? Aha!? — hangzott ki a diadalmas kiáltás a szóözönből. Aztán újra megindult az összefüggéstelen szavak áradata. Masa csak nézte barátját és gyámolitóját és csodálkozva tátotta el száját. Ilja haragosan vonta össze szemöldökét. Bántotta, hogy nem érti, amit Jakov beszél. Okosabbnak tartotta magát Jakovnál, azonban Jakov mégis csodálatra késztette emlékezőtehetségével és azzal, hogy magasrendű dolgokról tudott beszélni. Amikor aztán belefáradt a hallgatásba és némaságba, érezve, hogy agyára köd nehezedik, végül is dühösen szakította félbe a szónokot:

— Eriggy az ördögbe! Összeolvastál mindent, de semmit sem értesz!

— De hiszen én is arról beszélek, hogy semmit sem értek! — kiáltotta csodálkozva Jakov.

— Hát akkor mondd meg kereken: nem értem! De te fecsegsz, mint valami féleszű... Én meg hallgassam?

— Nem, várj csak! — folytatta Jakov. — Hiszen semmit sem lehet megérteni... Például: itt ez a lámpa. Tűz. Honnét jön? Egyszerre csak: van, egyszerre: nincs! Meggyujtod a gyufát: ég! Biztos, hogy a tűz már addig is megvolt... Talán a levegőből jön, láthatatlanul?

Ilját újra lenyűgözte a kérdés. A megvető kifejezés eltűnt arcáról és rápillantva a lámpára, mondta:

— Ha a levegőben volna, mindig érezni lehetne a meleget, de a gyula hidegben is meggyullad... Ez azt jelenti, hogy nem a levegőben van...

— Hát hol? — kérdezte Jakov és reménykedve pillantott a barátjára.

— A gyufában — hangzott fel Masa hangja.

Amikor azonban a barátok mélyebb értelmű dolgokról beszélgettek, a lány vékony hangja mindig válasz nélkül maradt. Már egészen megszokta és nem is sértődött meg ezen.

— Hol? — kiáltotta újra, izgatottan Ilja. — Nem tudom.

Nem is akarom tudni. Tudom, hogy a kezemet nem szabad beledugni és melegedni lehet mellette. Ez az egész.

— Nézd csak, micsoda ember! — mondta Jakov heves felháborodással. — Nem akarod tudni! Ezt én is mondhatom és minden fajankó... Nem, magyarázd meg inkább: honnét jön a tűz? A kenyérről nem kérdezek semmit, ott minden nyilvánvaló: a magból magok lesznek, a magokból liszt, a lisztből tészta és kész! De hogy születik az ember?

Ilja csodálkozva és irígyen nézte barátja nagy fejét. Néha, amikor Jakov kérdéseitől sarokbaszorítva érezte magát, felugrott helyéről és szigorú hangon beszélt. Rendszerint a kemencéhez ment, széles és tömzsi alakját nekitámasztotta vállával és megrázva göndör fejét, keményen hangsúlyozva a szavakat, mondta:

— Micsoda nehézkes ember vagy te! Ez attól van, hogy nincs semmi dolgod! Hogyan is élsz te? A büffé mögött állni nem nagy kunszt. Ott is fogsz állni egész életedben, mint valami szobor. Csak mennél ki a városba, mint én, reggeltől-estig, minden áldott nap, hogy egyedül gondoskodj magadról, akkor nem gondolkoznál ilyen hiábavalóságokon... hanem azon, hogyan szaladnak az emberek, hogy megtalálják szerencséjüket. Attól is olyan nagy a fejed, mert szétfeszítik a hiábavalóságok. Az okos gondolatok kicsinyek, attól nem lesz nagyobb az ember feje...

Jakov hallgatta, amit mond és nem válaszolt előrehajolt a széken és erősen fogott valamit kezével. Ajka időnként nyugtalanul mozgott, szeme érdeklődően pislogott.

Amikor aztán Ilja, befejezve a beszédet, leült az asztalhoz, Jakov újra filozofálni kezdett:

— Azt mondják, hogy van egy könyv... egy tudomány... „Fekete mágia" és abban benn van minden magyarázat... Lám, ezt a könyvet kellene elolvasni... Biztosan borzasztó lehet!

Masa átült az asztaltól ágyára és onnét nézte fekete szemével hol az egyiket, hol a másikat. Azután ásítani kezdett, ingatta testét, végül a párnára hanyatlott.

— No, itt az ideje aludni! — mondta Ilja.

— Várj!... betakarom Masutkát és eloltom a lámpát.

Amikor azonban látta, hogy Ilja már kinyujtja kezét és ki akarja nyitni az ajtót, Jakov sietősen és panaszosan kérte:

— Várj, ha mondom! Félek egyedül... a sötétben...

— Szamár! — kiáltotta Ilja megvetően. — Tizenhatéves vagy, de még mindig kisgyerek. Hogy lehet az, hogy én nem félek, mi? Még ha az ördög jönne is, meg se mukkannék.

Jakov némán sürgölődött Masa körül, aztán gyorsan belefújt a lámpa lángjába. A láng fellobbant, eltűnt és a szobába minden oldalról némán belopódzott a sötétség. Néha a hold küldte be a padlóra szelíd fényét.

X. FEJEZET

Egy alkalommal, ünnepnap volt, Ilja Lunyev sápadtan, összeszoritott fogakkal jött haza és le sem vetkőzve, végignyúlt az ágyon. Mellére úgy nehezedett a harag, mint valami hideg kő, nyakán tompa fájdalmat érzett, amelytől nem tudta fejét mozgatni és úgy érezte, hogy egész teste fáj a sértéstől, amely érte.

Reggel a rendőr egy darab tojásszappanért és egy tucat kapocsért megengedte neki, hogy árujával a cirkusz körül álljon, amelyben nappali előadást tartottak és Ilja szabadon elhelyezkedett a cirkusz bejáratánál. Arra járt azonban a kerületi főnök segédje, nyakába vágott, feldöntötte az állványt, amelyen a láda állt, az áru a földre szóródott, néhány holmi tönkrement, minthogy a piszokba esett, más meg elveszett. Mialatt Ilja az árut szedte össze, azt mondta a segédnek:

— Ez törvénytelen, nagyságos uram...

— Mi-i-i?... — kérdezte bántalmazója, vörös bajuszát pödörve.

— Nem szabad ütni...

— Úgy? Migunov! Vidd az őrszobára! — parancsolta nyugodtan a segéd.

És ugyanaz a rendőr, aki megengedte Iljának, hogy a cirkusznál álljon, bekísérte az őrszobára, estig ott tartották. Iljának már azelőtt is akadtak apró kellemetlenségei a rendőrséggel, az őrszobán azonban most ült először és elsőízben érzett ilyen nagy megbántást és dühöt.

Az ágyon heverve, lehúnyta szemét és egészen átadta magát a kínzó szomorúságnak, amely mellére nehezedett. A kocsmából a falon keresztül lárma és dörömbölés hallatszott át mintha gyors és zavaros patakok hömpölyögnének le a hegyről, ködös őszi napon. Csörömpöltek a bádogtálcák, edénycsörgés hallatszott, különböző hangok hangosan rendeltek vodkát, teát, sört . . A felszolgálók kiabáltak:

— Azonnal! . . .

A lármán acéldrótként hasított keresztül egy reszkető torokhang, amely szomorúan énekelte:

Én hittem benned . . . angyalom . . .

Egy másik hang mély volt és zengő, szétolvadt a hangzavarban és halkan. szépen folytatta:

Mert akkor még ifjú valék . . .

Valaki úgy kiabált, mintha torka kiszáradt fából lenne, tele repedéssel:

— Ha-zudsz! Meg van írva: „Tarts ki a kísértésben és én néked adom az élet koronáját . . ."

— Te hazudsz! — válaszoltak neki nyomatékosan és hevesen. — Ugyanott van megírva, hogy: „Minekutána megpróbáltatott . . ." Hát akkor mit bizonyítottál te?

Hangos nevetés tört ki, utána pedig rikácsoló hang hallatszott:

— Én meg egyet adtam a finom kis arcába, egyet meg a szájacskájára! Kettőt a fülire, meg a fogára is! Piff-paff-puff!

Nevettek és a rikácsoló hang folytatta:

— A nő a földre zuhant! Én meg újra adtam egyet a pofikájába, egyet meg a fenekére! Na! Előbb megcsókoltam, utána elagyabugváltam . . .

— Bibliaolvasó! . . kiáltotta valaki gúnyosan.

— Hadd el, meghalnagyszom!

— „Én szeretek, vádolok és büntetek . . ." Elfelejtetted? . . És: „Ne ítélj, hogy ne ítéltessél . . ." Aztán meg Dávid király szavai, elfelejtetted?

Ilja hallgatta a veszekedést, az éneket, a nevetést, mindez azonban valahová mellé hullott és nem ébresztett benne egyet-

len gondolatot sem. A homályban a rendőrtiszt sovány, görbeorrú arca jelent meg, az arcból gonosztekintetű szem világított ki és a vörös bajusz mozgott. Nézte ezt az arcot és egyre erősebben szorította össze fogait. Az ének azonban dagadt a fal mögött, az énekesek lelkesen daloltak, hangjuk egyre merészebben és hangosabban szárnyalt és a mélabús hangok megtalálták az utat, Ilja szívéhez és felolvasztották a harag és a sértés jéggöröngyét.

Ballagtam én, ifjú legény,
Hegyeken át, part fövenyén.

És mind a két hang mélabúsan folytatta:

Szibériát megjártam, elfáradtam belé,
És egyre csak kerestem utat — hazafelé.

Ilja felsóhajtott, amikor a mélabús szöveget hallotta. A kocsma zűrzavaros lármájában úgy csillogott, mint apró csillag a felhők közül. A felhők gyorsan szaladnak és a csillagok hol eltűnnek, hol felragyognak.

Ilja arra gondolt, hogy most énekelnek ezek az emberek, szépen énekelnek, hogy az ének az ember szívéig hatol. Utána azonban leisszák magukat és talán verekszenek is.. Az emberek nem sokáig érik be a jóval...

Ó, mily szomorú a sorsom,

panaszolta egy magas hang.

Erőteljes és mély basszus énekelt:

Napról-napra több a gondom!...

Ilja emlékezetében Jeremjej nagyapó tovatűnt arca jelent meg. Az öreg, fejét rázva, könnyekkel arcán mondta:

— Csak néztem, néztem és sehol sem láttam igazságot...

Ilja arra gondolt, hogy lám, Jeremjej nagyapó szerette istent es csendben gyűlölte a pénzt. Tyerentyij bacsi pedig fél istentől és ellopta a pénzt. Az emberek valahogy mindig kettős életet élnek. A mellükben mintha mérleg állna, a szívük pedig, a mérleg nyelveként, egyszer az egyik, egyszer a másik oldal felé hajlik és így méri le a jót meg a rosszat

— Ahá! — ordította valaki a kocsmában. Nyomban utána valami feldőlt és olyan erővel rázta meg a padlót, hogy még az ágy is megreszketett Ilja alatt.

— Állj!... Uramisten!...

— Fogjátok meg!...

— Rendőr! Rendő-ő-őr!...

A lárma egyre erősödött, egyre vadabb lett, egész tömeg új hang szólt belé a lármába és úgy hömpölygött, vad üvöltésként a levegőben, mint egy falka dühös, éhes, szorosan egymáshoz láncolt kutya.

Ilja elégedetten hallgatta a lármát, mert örült, hogy éppen az történt, amit várt és megerősíti az emberekről alkotott véleményét. Feje alá tette a kezét és újra átadta magát gondolatainak:

„Antyipa nagyapa nyilván valami nagy bűnt követhetett el, hogy nyolc évet vezekelt remeteségben... Az emberek meg mind megbocsátanak neki, tisztelettel beszéltek róla és Igaznak nevezték... A gyerekeit azonban tönkretették Az egyiket Szibériába száműzték, a másikat elűzték a faluból..."

Ilja visszaemlékezett Sztroganij kereskedő nyomatékosan mondott szavaira. „Ha kilenc között egy a tisztességes, senki nem nyer vele, az az egy pedig tönkremegy... Ahol többen vannak, ott az igazság..."

Ilja elmosolyodott. Mellében hideg kígyóként mozdult meg a harag az emberek ellen. Emlékezete ismert arcokat varázsolt elé. A nagy, esetlen Matyica a földön hempergett, a piszokban, az udvar közepén és sóhajtozott:

— Szűzanyám!... Szűz-a-nyám, megbocsátasz nekem?

A részeg Perfiska mellette állt, tántorgott és szemrehányóan mondta·

— Leitta magát! Di-disznó...

A lépcsőn pedig Petrusa állt, egészségesen, pirosan, nézte őket és megvetően mosolygott.

A botrány már véget ért a kocsmában. Két női és egy férfi hang iparkodott egy dalt végig énekelni, nem sikerült nekik. Valaki harmonikát hozott magával, játszott rajta egy darabig, de rosszul, aztán elhallgatott.

Perfiska éles hangja hallatszott, áthatolt a kocsma lármáján. A cipész éneklő hangon, gyorsan kiáltotta:

— Igyunk egy pohárral — akár két pohárral — édes jó gazdácskám, töltsed meg pohárkám! — Iszogatunk, szép aszszonyt szeretünk — a nagy világ nyitva áll minekünk; — akinek meg ez sehogyse tetszik, annak nyakán a kötél jól fekszik!...

Vidám nevetés és elismerő kiáltások hallatszottak.

Ilja felkelt, kiment az udvarra és megállt a lépcsőn; vágyott elmenni valahová, de nem tudta, hová? Már késő volt; Masa aludt, Jakov beteg volt és otthon feküdt, oda meg nem szeretett Ilja menni, mert Petrusa, valahányszor meglátta, boszszúsan mozgatta szemöldökét. Hideg őszi szél fújt, sűrű, csaknem fekete homály töltötte meg az udvart, az eget nem is lehetett látni. A toldaléképületek a sötétség összeállt darabjainak látszottak. A nedves levegőben valami zúgott, zengett, mintha sóhajtás hallatszott volna, rémült suttogás, amely az emberek panaszaira emlékeztetett. A szél meglegyintette Ilja mellét, erősen arcába fújt, hideget lehelt gallérja mögé... Ilja megborzongott és arra gondolt, hogy így nem lehet élni, nem lehet! El kell menni valahová ebből a szennyes nyüzsgésből és zűrzavarból, egyedül kell élni, tisztán, csendesen...

— Ki áll itt? — hallatszott egy mély hang.

— Ki kérdezi?

— Én... Matyica...

— Hát hol vagy?

— A farakáson ülök...

— Miért?

— Csak úgy...

És mindketten elhallgattak.

— Ma van az anyám halála napja — hallatszott Matyica hangja a sötétből.

— Rég meghalt? — kérdezte Ilja, csak hogy mondjon valamit.

— Ré-ég... Vagy tizenöt éve... Talán még több. A tiéd él?

— Nem... az is meghalt... Te hány éves vagy?

Matyica hallgatott egy darabig, aztán sziszegve mondta:

— Már harminc... Ugy fáj a lábam... Megdagadt, mint valami dinnye és fáj... Már dörgöltem, bedörgöltem mindenfélével és nem segít.

Valaki kinyitotta a kocsma ajtaját; lármás hangok áradtak ki onnét az udvarra. A szél elkapta a hangokat és szétvitte a sötétbe.

— Te meg mért állsz itt? — kérdezte Matyica.

— Csak úgy... elfogott az unalom...

— Mint engem... Ott fönn nálam, olyan, mint a koporsóban.

Ilja nehéz sóhajtást hallott. Aztán azt mondta Matyica:

— Gyerünk hozzám?

Ilja a nő hangjának irányába nézett és egykedvűen válaszolta:

— Gyerünk...

A padlásszobába vezető lépcsőn Matyica Ilja előtt ment. Először mindig jobblábát emelte a lépcsőre és utána fájdalmas sóhajtással, lassan utána húzta a balt. Ilja gondolat nélkül ment nyomába és szintén lassan, mintha a nyomasztó szomorúság ugyanúgy zavarná a járásban, mint Matyicát a fájdalom.

Az asszony szobája keskeny, hosszú volt, a mennyezet pedig tényleg olyan formájú, mint a koporsófödél. Az ajtó mellett hollandi kályha állott, a falnál pedig, lábbal a kályhának, széles ágy, az ággyal szemben asztal és két szék. Egy harmadik szék az ablak előtt állt, az ablak sötét foltként látszott a szürke falon. Itt tisztán hallatszott a szél süvítése és zúgása. Ilja leült az ablak előtt álló székre, a falat nézte és a sarokban függő kicsiny szentképre mutatva, kérdezte:

— Ez melyik szent?

— Szent Anna... — mondta Matyica ájtatosan és halkan.

— Téged hogy hívnak?

— Engem is Annának... Nem tudtad?

— Nem...

— Senki sem tudja — mondta Matyica és nehézkesen leereszkedett az ágyra. Ilja rápillantott, de nem érzett vágyat, hogy beszéljen. Az asszony szintén hallgatott. Igy ültek sokáig

némán, talán három percig, egyik se látszott észrevenni a másik jelenlétét. Végre az asszony megkérdezte:

— No, mit csinálunk?

— Nem tudom... — válaszolta Ilja.

— No, még mit nem! — kiáltotta az asszony, hitetlenül mosolyogva. — Légy gavallér! Vegyél egy korsó sört... De igazán, nézd csak... vegyél valami ennivalót... Más nem kell, csak ennivaló...

Elakadt a beszédben, köhögött és bűntudatos hangon folytatta:

— Látod-e... Amióta a lábam fáj, azóta nem tudok keresni... nem jártam ki... Már mindent feléltem. Ötödik napja ülök itthon... Már tegnap sem ettem eleget. Ma pedig egyáltalán nem ettem... Isten bizony igaz!

Csak most eszmélt rá Ilja, hogy Matyica — utcai nő. Figyelmesen nézte nagy arcát és látta, hogy fekete szeme kissé mosolyog, ajkát pedig úgy mozgatta, mintha valami láthatatlant enne... Ügyefogyottnak érezte magát vele szemben, ugyanakkor azonban, valami különös, homályos érdeklődés is támadt benne.

— Mingyár' hozok valamit...

Gyorsan felállt, sietősen leszaladt a lépcsőn a kocsma folyosójára és megállt a konyhába vezető ajtó előtt. Hirtelen nem volt kedve visszamenni a padlásra. Ez a kedvetlenség azonban lelkének homályán csak úgy villant át, mint a szikra és nyomban kialudt. Bement a konyhába, a szakácstól egy hatosért főtthús-maradékot vásárolt, egy darabka kenyeret és még valami ennivalót. A szakács az egészet egy elmosatlan szitába rakta. Ilja mindkét kezével megfogta a szitát, mintha lábas lenne és kilépve a folyosóra, újra megállt, fejét törve rajta, hogyan juthatna sörhöz. A büffében nem veheti meg — Tyerentyij megkérdezné, minek az neki? Kihívta a konyhából a mosogatót és megkérte, hogy hozzon sört. A mosogató beszaladt a büffébe, visszajött, némán eléje tette az üvegeket és a konyhaajtó kilincse után nyúlt.

— Várj csak! — mondta Ilja. — Nem nekem kell... Barátom jött hozzám.

— Mi? — kérdezte az ember.

— Egy barátom van nálam látogatóban...

— Áhá... no és aztán?...

Ilja érezte, hogy nem is volt szükség hazugságra és ez kellemetlenül érintette Elindult felfelé, sietség nélkül, mindenfelé hallgatózva, mintha csak azt várná, hogy valaki megállítja. A szél zúgásán kívül azonban semmi sem hallatszott, senki sem állította meg a fiút és belépett az asszonyhoz a padlásszobába, valami homályos, félénk jóérzéssel.

Matyica ölébe vette a szitát, némán szedte ki nagy ujjaival a szürke húsdarabokat, nagyranyitott szájába rakta őket és hangosan csámcsogva evett. Fogai hegyesek, élesek voltak. Mielőtt szájába vette a falatot, figyelmesen megnézegette minden oldaláról, mintha csak legízletesebb részét akarná kiválasztani.

Ilja dacosan nézte, elképzelte, hogyan fogja átölelni, másrészt azonban félt, hogy ügyetlenül viselkedik és Matyica majd kineveti. Ettől a gondolattól fölváltva forróság öntötte el és borzongott.

A padlásablakon behatolt a szél a padlásszobába és rázta az ajtót. Minden alkalommal, amikor az ajtó megremegett, Ilja is megrázkódott félelmében, hogy valaki bejöhet és rajtakaphatja.

— Ne zárjam be az ajtót? — kérdezte.

Matyica némán bólintott. A szitat a kemencepadkára tette, a szentképre pillantott és keresztet vetett.

— Dicsőség a magasban... legalább jóllaktam! Ó, milyen kevés kell az embernek! — mondta.

Ilja hallgatott. Az asszony ránézett, sóhajtott és így folytatta:

— És aki sokat kíván, attól sokat is kívánnak...

— No és ki fog tőled sokat kívánni?

— Hát... Isten, ki más?

Ilja megint csak nem válaszolt. Isten neve Matyica ajkáról metsző, amellett azonban homályos, szavakba nem foglalható érzést keltett benne, amely ellentétben állott érzéki vágyodásával. Matyica rákönyökölt az ágyra, megemelte nagy testét és egészen a falig húzódott. Aztán közömbös hangon mondta:

— Éppen mialatt ettem, Perfiska lányára gondoltam... Már régóta gondolkozom róla... hiszen együtt él veletek, veled meg Jakovval. És az nem lesz jó neki... Idővel elrontjátok azt a lányt, arra az útra kerül, amelyen én vagyok... Az én utam pedig piszkos, átkozott út... az asszonyok és a lányok, akik rajta haladnak, nem kiegyenesedve járnak, mint az emberek, hanem csúszkálnak, mint a férgek...

Hallgatott egy darabig, kezét bámulta térdén és újra kezdte:

— A lány nemsokára felnő. Már érdeklődtem ismerősöknél, szakácsnőknél és más asszonyoknál, hogy nem akadna-e valahol állás annak a lánynak. Nem, mondták, nincs állás. Inkább add el! Jobb is az neki, mondták... pénzt kap, ruhát és lakást... Ilyesmi is létezik, az igaz... Némelyik gazdag, aki már roskatag testű, de azért piszkos gondolkodású... megvásárol magának valami fiatal lányt, ha az asszonyok már nem akarják szeretni... A lánynak talán jó dolga is lenne mellette... Végeredményben azonban utálatos... jobb anélkül... Jobb, ha éhezik, de becsületesen él, mint...

Köhögni kezdett, mintha a szó torkán akadt volna és ugyanazon a közönyös hangon, befejezte a mondatot:

— ...mint gyalázatban és azért mégis éhesen...

A szél még mindig fütyült a padláson és szemtelenül rázta az ajtót. Az álmosító hang, amelyen Matyica beszélt és az esetlen, mozdulatlan test gátlóan hatottak az Iljában támadó gerjedelemre és elvették bátorságát, hogy vágyát kifejezésre juttassa. Matyicát egyre visszataszítóbbnak találta és emiatt haragudni kezdett rá:

Istenem, én istenem! — sóhajtott Matyica halkan — istennek szent anyja...

Ilja bosszúsan fészkelődött a széken és komoran mondta:

— Tisztátalannak nevezed magad és közben mindig azt mondod, istenem, istenem! Tálán azt hiszed, hogy törődik azzal, mit beszélsz?

Matyica rápillantott és hallgatott.

— Nem értem, mit mondasz — mondta egy idő multán és megcsóválta fejét.

— Nincs ezen mit érteni — folytatta Ilja és felállt a székről. — Előbb gyalázatban éltek, akkor aztán: istenem! Ha már olyan nagyon istenes vagy, hadd a gyalázatosságot!...

— Hogyan? — kiáltotta Matyica nyugtalanul. — Hogy érted ezt? Ki gondoljon istenre, ha nem a bűnös?

— Azt nem tudom, hogy ki más — kiáltotta Ilja, akiben lebírhatatlan vágy támadt, hogy ezt az asszonyt s a többi embert is, mint embert, mélyen megbántsa. — Csak azt tudom, hogy nektek nem szabad róla beszélni. Nektek aztán biztosan nem! Palástul használjátok bűneitek takarására.. Már nem vagyok gyerek... nyitva tartom a szemem... Mindenki jajgat és panaszkodik... dehát akkor miért olyan aljasok? Minek csalják meg, minek rabolják ki egymást? Haha! Előbb bűnöznek, aztán gyerünk az imazsámolyra: „Uram, irgalmazz!..." Átlátok rajtatok... csalók, ördögök! Megcsaljátok egymást, ráadásul még istent is...

Matyica hallgatva nézte, tátott szájjal és előrenyujtott nyakkal; szemében bárgyú csodálkozás tükröződött. Ilja az ajtóhoz ment, erélyes mozdulattal visszahúzta a tolózárat és az ajtót hangosan becsapva maga mögött, kiment. Érezte, hogy Matyicát súlyosan megbántotta és kellemesnek találta ezt az érzést — szíve könnyebb, feje tisztább lett. Kemény léptekkel ment le a lépcsőn, foga között fütyörészett — haragja még mindig bántó, kemény, kőhöz hasonló szavakat adott neki. Ugy érezte, hogy ezek a szavak lángként izzanak és bevilágítják lelke sötétjét, hogy utat mutatnak neki, amely elkerüli az embereket. Szavai most már nemcsak Matyicának szóltak, hanem Tyerentyij bácsinak is, Petrusának és Sztroganijnak is, mindenkinek:

„Igy áll a dolog" — gondolta, amikor újra leért az udvarra. — „Nem kell sokat törődni velük... aljas népség!..."

Nem sokkal azután, hogy Matyicánál volt, Ilja megtalálta az utat a nőkhöz. Az első alkalommal ez a következőképpen történt. Egyik este, amikor hazafelé tartott, megszólította egy lány:

— Gyere velem!...

Ilja rápillantott és némán megindult mellette. Menetközben azonban lehajtotta fejét és egyre körülnézett állandó félelemben, hogy valami ismerős megláthatja. Amikor néhány lé-

pést haladtak egymás mellett, a lány figyelmeztető hangon mondta:

— De egy rubelbe kerül!...

— Jól van! — mondta Ilja. — Siessünk!...

És egészen a leány lakásáig hallgattak. Ez volt minden...

Ismeretsége a nőkkel azonban nagy kiadásokkal járt és Ilja egyre gyakrabban gondolkozott azon, hogy a házalókereskedés tulajdonképpen hiábavalóan emészti fel idejét és sohasem nyujt rá módot, hogy kényelmes életet éljen, mint ahogyan azt szeretné. Egyideig arra gondolt, hogy a többi házalókereskedő mintájára sorsolást rendez és úgy, mint azok, becsapja a közönséget Hosszas megfontolás után azonban úgy találta, hogy ez a módszer nagyon kicsinyes és sok gondot okoz. A rendőrök elől bujkálnia kellett volna, vagy megvesztegetni őket. Mind a két mód azonban ellenszenves volt Iljának. Egyenesen és nyiltan szeretett az emberek szemébe nézni és elégtételt érzett a felett, hogy mindig rendesebb ruhában járt, mint a többi házalókereskedő, hogy nem ivott pálinkát és nem követett el gazságokat, mint a többiek. Kimérten és öntudatosan haladt az utcákon és élesmetszésű arcán, amelyen kidomborodtak arccsontjai, mindig komoly, józan kifejezés tükröződött. Amikor beszélt, hunyorított szemével, egyáltalán nem sokat beszélt és mindig megfontoltan. Gyakran álmodozott arról, milyen szép is lenne, ha egyszer ezer rubelt vagy még többet találna. Minden lopási história égő érdeklődést keltett benne. Ujságokat vásárolt, figyelmesen elolvasta a lopási esetek minden részletét és még sokáig figyelte az újsághireket, vajjon elcsípték-e a tolvajt vagy sem. Ha elcsípték, Ilja dühös volt, szitkozódott:

— Ilyen szamarak! — mondta Jákovnak. — Hagyták megfogni magukat! Inkább ne kezdtek volna hozzá, ha nem értik .. az ostobák!

Egyik este azt mondta Jakovnak:

— A gazembereknek mégis csak jobb dolguk van, mint a becsületeseknek...

Jakov arca titokzatos kifejezést öltött. Hunyorgott és azon a fojtott titokzatos hangon, amellyel rendkívüli dolgokról szokott beszélni, mondta:

— A bácsikád tegnapelőtt a kocsmában egy öreg emberrel teázott... nyilván valami bibliamagyarázó volt. Az öregember azt mondta, hogy az áll a Bibliában: „Mily barátságosak a rablók sátrai és mily tágasak a hazai azoknak, akik az Ur haragját magukra vonják, mások előtt azonban mindig az Ur nevét hordják ajkaikon..."

— Nem képzelődsz már megint? — kérdezte Ilja és figyelmesen nézte Jakovot

— Nem az én szavaim ezek — válaszolta Jakov és oldalt nyujtotta karját, mintha meg akarna valamit fogni a levegőben — Talán az öreg is csak kitalálta... a vén róka .. talán nem is áll a Bibliában. Megkerdeztem egyszer-kétszer... és mindig ugyanúgy ismételte a szavakat, mint előbb.

És miatt Iljához hajolt, halkan folytatta:

— Nézzük például az apámat .. Milyen békésen él és mégis maga ellen ingerli isten haragját...

— De még hogy! — kiáltotta Ilja.

— Most meg még városi képviselőnek is megválasztották...

Jakov mellére horgasztotta fejét, mélyet sóhajtott és tovább beszélt:

— Minden emberi dolognak olyan tisztán kéne állni a lelkiismeret előtt, mint a forrásvíznek! De itt... ó, hogy útálom!... Nem is tudom már mit gondoljak .. Nem tudom hogy viselkedjek az életben, semmi kedvem sincs hozzá... Az apám meg folyton püföl: „Itt az ideje", mondja, „hogy abbahagyd a játékot. Jöjjön meg az eszed és légy hasznára az embernek..." Dehát hogy legyek hasznára? Néha a büfféasztal mögött állok, ha Tyerentyij nincs ott. Utalom azt a munkát is, de azt még ki lehet birni... De hogy magam kezdjék valamihez, az nem megy...

— Meg kell tanulni — mondta Ilja megfontolt hangon.

— Olyan nehéz az élet — vélte Jakov halkan.

— Nehéz? Neked?... Ne beszélj ostobaságot! — kiáltotta Ilja, felugrott az ágyról és barátja felé ment, aki az ablaknál ült — Az én életem nehéz de a tiéd? Mi bajod van? Ha apad megöregedett, átveszed az üzletet és a magad ura vagy... És én? Egész nap az utcán csatangolok, nézegetem a kirakatokban

a nadrágokat, mellényeket, órákat, meg mi... és azt gondolom: sohasem viselhetek ilyen nadrágot, nem vehetek ilyen órát!.. Pedig mennyire, mennyire szeretnék .. Azt akarom, hogy tiszteljenek az emberek. Mennyivel vagyok rosszabb, mint mások? Jobb vagyok náluk! Ismerem az embereket, akik ki tudja, mit gondolnak magukról és mégis csak csirkefogók. Azokat városi képviselőnek választják! Házuk van . . pálinkamérésük... Miért van az ilyen gazembereknek szerencséjük és miért nincs nekem szerencsém?... Én is előre akarok jutni!...

Jakov barátjára nézett és halkan, de éles hangsúlyozással mondta:

— Adja Isten, hogy ne legyen szerencséd!

— Mi? Miért nem? — kiáltotta Ilja és a szoba közepén állva, izgatottan nézett Jakovra.

— Nagyon kapzsi vagy... sohasem lesz neked elég — magyarázta Jakov.

Ilja szárazon, rosszindulatúan nevetett.

— Sohasem lesz nekem elég? Mondd meg az apádnak, adja nekem ide csak a felét annak a pénznek, amit a nagybácsimmal együtt Jeremjej nagyapótól lopott. Bőven elég lenne nekem!

Jakov felállt a székről és halkan, lehorgasztott fővel az ajtó felé ment. Ilja látta, hogy válla megrándul és nyaka megnyúlik, mintha valaki fájdalmas ütést mért volna rá.

— Maradj! — kiáltotta Ilja zavartan és megfogta barátja kezét. — Hová mész?

— Eressz, testvér! — mondta Jakov szinte suttogva, de megállt és Iljára nézett. Arca sápadt volt, ajkait szorosan egymásra szorította és egész alakja megtört.

— Na, ne haragudj... maradj — kérte Ilja bűntudatosan és Jakovot gyöngéden elvezette az ajtóból. — Ne bosszankodj miattam. Dehát ami igaz, az igaz.

— Tudom — mondta Jakov.

— Tudod? Ki mondta meg?

— Mindenki beszél róla...

— Hm, igen... De akik mondják, azok maguk is gazemberek...

Jakov szomorúan nézett rá és sóhajtott.

— Nem hittem... mindig azt gondoltam, hogy csak gyalázatosságból mondják, később aztán elhittem és most, hogy te is mondod...

Legyintett a kezével, mintha kétségbeesését akarná kifejezni, elfordult Iljától és mozdulatlanul állva maradt, karját a széknek támasztva, mellére horgasztott fejjel.

Ilja ugyanazzal a testtartással, mint Jakov, ült le ágyára és hallgatott, mert nem tudta, mit mondhat barátjának vigasztalásul.

— És itt éljen az ember! — mondta Jakov félhangon.

— Bizony-bizony — válaszolta ugyanúgy Ilja. — Meg tudom érteni, testvér, hogy nem érzed itt jól magad Az az egyetlen vigasz, hogy máshol éppen így van. Az emberek végeredményben mind egyformák.

— Biztosan tudod ezt... apámról és Jeremjejről? — kérdezte Jakov habozva, anélkül, hogy barátjára nézne.

— Emlékszel rá, hogy én akkor elfutottam? Benéztem a hasadékon és láttam, amikor a párnát összevarrták... az öreg még hörgött...

Jakov vállatvont. Felállt, az ajtó felé indult és azt mondta Iljának:

— Isten veled!

— Isten veled... ne vedd nagyon a szívedre! Mit is tehetnél ellene?

— Én? Sajnos, semmit... — mondta Jakov és kinyitotta az ajtót.

Ilja követte pillantásával, aztán nehézkesen ágyára rogyott. Sajnálta Jakovot és újra kitört belőle a gyűlölet nagybácsija, Petrusa, minden ember ellen. Az olyan gyenge teremtmény, mint Jakov, ez a jó, csendes, tiszta gyermek, nem tud köztük élni. Ilja szabadjára engedte gondolatait az emberekről, agyában emlékek merültek fel, amelyek az embereket rosszindulatú, kegyetlen, hazug teremtményeknek mutatták. Nagyon sok eseményről tudott, amelyekben ilyennek látta az embereket és könnyebbséget szerzett magának, ha gondolatban megvetést érezhetett irántuk. Mennél komorabb színekben jelentek meg előtte az emberek, annál nyomasztóbban nehezedett reá, másrészt valami külö-

nös érzés, amelyben határozatlan vágy keveredett rosszindulatú kárörömmel és félelemmel, hogy magára marad ebben a fénytelen, szomorú létben, amely vad örvényben kavarog körülötte.

Végül elfogyott a türelme, hogy egyedül kuksoljon ebben a kis szobában, amelynek falán át behatolt hozzá a kocsma lármája és füstje. Felállt és kiment a szabadba. Sokáig csatangolt ezen az éjszakán a város utcáin és magával hordozta kínzó, komor gondolatainak súlyos terhét. Az volt az érzése, mintha valaki, ellensége, a sötétben háta mögött menne és észrevétlenül mindig arrafelé lökné, ahol nagyon szomorú és unalmas. Láthatatlan ellensége mindig olyan dolgokat mutatott neki, amelyek lelkében szomorúságot és elkeseredést keltettek. Pedighát van a világon jó is; jó és vidám emberek és események; miért nem látja mindezt, miért kerül mindig csak komor és rossz dolgokkal érintkezésbe? Mi kormányozza állandóan a piszok, vígasztalanság és gonoszság felé?

Egészen ezeknek a gondolatoknak hatalmában haladt át a földeken, a város előtt emelkedő kolostor falai mellett es maga elé meredt. Vele szemben felhők úsztak nehézkesen és lassan, a messze, sötét távolból jöttek. Itt-ott átderengett a sötétből feje fölött, a felhők közül az ég és kis csillagok világítottak félénken. Az éjszaka csöndjén időről-időre a kolostor temploma harangjának érces hangja zúgott föl — ez volt az egyetlen hang abban a halotti csendben, amely a földre terült Még a város házainak sötét tömegéből, amely Ilja mögött terült el, onnan sem hatolt a lármás nyüzsgés egyetlen hangja idáig, jóllehet még nem is járt későre az idő. Hideg, fagyos éjszaka volt. Ilja menetközben keményre fagyott sárba botlott. A magányosság és töprengés okozta félelem szorongó érzést keltett benne, lefékezte lépteit. Hátával a kolostorfal hideg köveinek támaszkodott és újra azon gondolkozott, vajjon ki lehet az, aki az életben rosszindulatúan mindig a gonoszt és csúnyát szabadítja reá..

Hideg borzongás futott végig testén, mintegy valami szerencsétlenség előérzetében, elment a kőkerítéstől és sietős leptekkel, egyre gyakrabban botladozva a fagyos sárban, visszament a varosba. Karját szorosan testéhez szorítva sietett előre és félelmében egyetlenegyszer sem mert visszapillantani...

XI. FEJEZET

Néhány hónappal ezután Paska Gracsevvel találkozott Ilja Este volt, a levegőben apró hópelyhek táncoltak lustán és csillogtak a lámpák fényében. Noha hideg volt, Pável csak pamutinget viselt, öv nélkül. Lassan haladt, fejét mellére ejtve, zsebredugott kézzel, meghajlott háttal, mintha valamit keresne az úton. Amikor Ilja utólérte régi pajtását és megszólította, Paska felemelte fejét, Ilja arcába pillantott és közömbösen mondta:

— Ah!

— Hogy vagy? — kérdezte Ilja, amint mellette ment.

— Lehetnék rosszabbul is... És hogy vagy te?

— Csak úgy lassan...

— Te se lehetsz valami jól, ahogy látom...

Hallgatva mentek egymás mellett, hogy könyökeik érintkeztek.

— Miért nem jössz el hozzánk? — kérdezte Ilja.

— Nemigen van rá módom, testvér... Hiszen tudod, hogy a magunkfajtájának ritkán van ráérő ideje...

— Jöhetnél, ha éppen akarnál! — mondta Ilja szemrehányóan.

— Nem kell mindjárt haragudni. Mindig azt mondod, hogy jöjjek és még sohasem kérdezted, hogy én hol lakom, arra meg egyáltalán nem gondolsz, hogy meglátogass...

— Tényleg, igazad van! — kiáltotta Ilja mosolyogva.

Pável ránézett, szintén elmosolyodott és most már élénkebben folytatta:

— Egyedül élek, nincsenek barátaim; nem találok olyat, aki tetszene. Beteg voltam, majdnem három hónapig feküdtem a kórházban, egész idő alatt egyetlen ember sem látogatott meg...

— Mi bajod volt?

— Megfáztam, amikor egyszer leittam magam... tífusz volt... Aztán, amikor már jobban lettem, kezdődött az igazi kínlódás. Egész egyedül feküdtem egész nap, egész éjszaka az ember úgy érzi, mintha süket és vak lenne... mint valami kutyakölyök, amelyet az árokba dobtak. Szerencsére az orvostól

kaptam legalább könyveket... különben felfordultam volna az unalomtól.

— Szép könyvek voltak? — kérdezte Lunyev.

— Abbizony, nagyon szép könyvek! Főleg verseket olvastam, Lermontov, Nyekraszov, Puskin... Néha úgy éreztem, amikor verseket olvastam, mintha tejet innék. Olyan versek léteznek, testvér, ha olvasod, úgy érzed, mintha a szeretőd csókolna. Máskor meg szívedig megy egy vers, hogy csak úgy pattognak a szikrák: az ember egész tűzbe jön.

— Én meg abbahagytam az olvasást — mondta Ilja sóhajtva — mert mi is van a könyvekben? Ha könyvet olvasok, úgy látom a dolgokat, ha meg a valóságban nézem őket, akkor egész máskép vannak.

— Igazad van .. Nem mennénk be valahová? Tovább beszélhetnénk... Volna egy utam, de nem sietős.. Talán oda is elkísérhetnél...

Ilja helyeselte Páska ajánlatát és barátságosan belékarolt Pável mégegyszer arcába pillantott és mosolygva mondta:

— Tulajdonképpen sohasem barátkoztunk valami nagyon, mégis mindig örülök, ha találkozom veled.

— Az a te dolgod — vélte Ilja — én mindenesetre szívesen látlak...

— Testvér — mondta Pável — éppen valami különösre gondoltam, amikor utólértél... de hagyjuk ezt.

Betértek az első pálinkamérésbe, amely útjukba akadt, leültek és sört rendeltek. Ilja a lámpa fényénél látta, hogy Pável arca sovány és beesett. Szemében volt valami nyugtalanság és ajka, amely azelőtt vidáman és gúnyosan félig nyitva állt, most szorosan egymásra záródott.

— Hol dolgozol most? — kérdezte Ilja.

— Megint egy nyomdában — mondta Pável rosszkedvüen

— Nehéz munka?

— Éppen nem... inkább játék, mint munka.

Ilja valami homályos elégtételt érzett, amikor a vidám, hetyke Paskát ilyen szomorúan és gondterhelten látta. Szerette volna tudni, mitől változott meg Pável annyira és mialatt Paska poharát teletöltötte, kérdezgetni kezdte:

— No és hogy állsz a verscsinálással?

— Azt most abbahagytam... De azelőtt sok verset írtam. Megmutattam az orvosnak, az dícsérte őket. Az egyiket még az újságban is kinyomatta...

— No nézd csak! — kiáltotta Ilja. — Milyen vers volt az? Mondd el gyorsan!

Ilja égő kíváncsisága és néhány pohár sör Gracsevet hangulatba hozták, szeme csillogott és sárga arca színt kapott.

— Melyiket mondjam el? — mondta és kezével homlokát dörzsölte. — Mind elfelejtettem, isten bizony, elfelejtettem, várj, talán megint eszembe jut... Mindig olyan sok minden van a fejemben, úgy rajzanak benne a gondolatok, mint a méhek. úgy zúgnak! Néha, amikor elkezdek verset írni, egészen tűzbe jövök... szinte forrong a lelkem és könnyek jönnek a szemembe... Az ember szeretné jól kifejezni magát és nem találja a szavakat...

Paska sóhajtott, megcsóválta a fejét és folytatta:

— Mielőtt kigondoltam, fontos volt, mihelyt leírtam, egy nagy semmi...

— Mondj el egy pár verset — kérte Ilja.

Mennél jobban megnézte Pávelt, annál inkább nőtt kíváncsisága, aztán lassanként barátságos, meleg és egyben fájdalmas érzés is csatlakozott ehhez a kíváncsisághoz.

— Mulatságos dolgokat irok... saját életemről — mondta Gracsev és elfogodottan nevetett.

Aztán körülnézett és fojtott hangon, anélkül, hogy barátjára pillantott volna, beszélni kezdett:

Éjszaka!... Bánat! A homályos ablakon
Holdfény süt be, s kúszik a vén falon,
Mosolyog a hold és ágyam fölibe
Kék mintát rajzol, szobám fény tölti be.
Ócska a fal már, nedves és hideg.
Kárpitja rongyos, piszkos és rideg.
Ülök az éjben s szivem hallgatom,
Nem hágy aludni a kinzó fájdalom...

Pável szünetet tartott, mélyet sóhajtott, aztán lassabban és halkabban folytatta:

Sorsom mily mostohán bánt el velem,
Szivem összetörte, keményen lesujtott,
Elrabolta tőlem gyönyörü kedvesem,
Azóta lángra csak az ital gyujtott!
Itt áll előttem a teli pohár,
Benéz hozzám a hold és mintha nevetne!
Fájó szivem most kábulatra vár,
Zúgó agyam most feledni szeretne...
Elcsitul a gond: közelg tán az álom?
No, még egy pohárral... igyunk, nem bánom!
És — felhajtom azt is! Aki alszik — feled!
Most jöjj, boldog álom, öleld át lelkemet!...

Amikor Gracsev befejezte, kutatóan pillantott Iljára, még mélyebbre horgasztotta le fejét és halkan mondta:

— Látod, a legtöbb versem ilyen...

Ujjaival az asztal szélén dobolt és nyugtalanul csúszkált ide-oda a széken.

Ilja néhány pillanatig átható pillantással nézte Gracsevet és arca hitetlenkedő csodálatot mutatott. Fülében még ott csengtek a simagördülésü rímek, alig tartotta hihetőnek hogy ez a sovány, nyugtalanszemü fiú, öreg pamutingben és nehéz csizmákban, irta volna ezeket a verseket.

— No pajtás, nem éppen mulatságosak — mondta lassan és elgondolkozoan, mialatt még mindig Pávelt nézte. — Ellenkezőleg, szép... összeszorította a szivemet... igazán! Mondd el mégegyszer...

Pável hátravetette fejét, örvendező pillantással nézett hallgatójára és közelebb csúszva hozzá, egész halkan kérdezte:

— Csakugyan? .. Tetszenek neked?

— Milyen furcsa vagy... csak nem fogok hazudni?

Pável halkan, mélabús hanglejtéssel szavalt gyakran elakadt és nagyot sóhajtott. Amikor befejezte, Iljában még nagyobb lett a kétkedés, hogy Pável a költője ezeknek a verseknek.

— És a többi vers? — kérdezte Pávelt.

— Tudod — mondta Pável — inkább egyszer majd a füzetemmel jövök hozzád... Mert a legtöbb versem hosszú... és most nincs időm! És nem is jegyzem jól meg őket az elejét meg a végét mindig összekeverem... Az egyik például így végződik: megyek az erdőben, éjjel, eltévedtem és fáradt vagyok... no és úgy összeszorul a szívem... egyedül vagyok... és keresem a kiutat nyomorúságomból, panaszkodom:

Lábam alig húzom,
A szivem fáradt.
Ó föld, szülőanyám,
Vessél nekem ágyat!
Fejem lehajtom
Azott kebledre
És hallgatódzom,
Válaszra lesve...
A föld mélyéből
Hangzik a válasz:
Ha elfáradtál,
Maradhatsz! Válassz!...

— Figyelj csak ide, Ilja, nem akarsz elkísérni? Gyere! Nem akarok még elválni tőled...

Gracsev gyorsan felállt, megrángatta Ilja kabátujját és barátságosan nézett rá.

— Jó, elkísérlek — mondta Ilja. — Magam is szeretnék még beszélgetni veled... De hogy őszinte legyek, nem tudom, elhigyjem-e neked, hogy te írtad ezeket a verseket..

— Nem hiszed el?

— Ha a te verseid, akkor nagyszerű fiú vagy! — kiáltotta Ilja őszinte csodálkozással.

— Hagyd csak, testvér... ha rendesen tanultam, akkor írok majd igazán. Akkor aztán meghallhatják az emberek!...

— Nagyon helyes, add csak meg nekik a magukét!

Gyorsan lépkedtek az utcán és mohón kapták föl egymás sietősen odadobott, szenvedélyes szavait. Egyre izgatottabbak lettek, egyre közelebb kerültek egymáshoz. Mindegyikük mély, őszinte örömet érzett afelett, hogy a másik ugyanúgy gondol-

kodott, mint ő és ez az öröm még fokozta hangulatukat. A nagy pelyhekben hulldogáló hó megolvadt égő arcukon, rárakódott ruhájukra, hozzátapadt csizmájukhoz s úgy taposták, mint valami kását, ami hangtalanul hull a földre.

— Az ördögbe is! — szitkozódott Ilja, aki mély pocsolyába lépett.

— Tarts jobban balra...

— Hová megyünk tulajdonképpen?

— Szidorisához... Nem ismered?

— Dehogynem, ismerem — mondta Ilja rövid hallgatás után és nevetett. — Nem valami rövid út...

— Oda kell mennem — mondta Pável halkan — dolgom van ott... Különben elmondom neked... Ha rossz is róla beszélni... Egy lányról van szó, különben majd látni fogod... A szívét perzseli el az embernek... Szobalány volt annál az orvosnál, aki engem gyógyított. Könyvekért jártam ott... Amikor már jobban éreztem magam... No, az ember odajött és várt... Aztán ott volt a lány... ugrándozott körülöttem és nevetgélt. Hamarosan egyetértettünk.. gyorsan ment, nem beszéltünk róla sokat. Micsoda boldogság volt... mintha az eg szállt volna le hozzám, úgy repültem hozzá, mint a pihe a tűzbe... Sebesre csókoltuk egymást! A lány tiszta és csinos volt, mint valami játékszer. Ha megöleltem, szinte eltűnt a karomban. Ugy repült be a szívembe, mint valami madár és ott énekelt, csak énekelt...

Elhallgatott és furcsa, zokogáshoz hasonló hang tört elő torkából.

— És mi volt aztán? — kérdezte Ilja, akit magávalragadott az elbeszélés.

— Az orvos felesége rajtakapott minket... Vinné el az ördög! Jóképű nőszemély volt és azelőtt mindig olyan barátságosan beszélt velem... Csinos boszorkány. Na aztán persze szörnyű botrány volt, Vjerkát kidobták és szörnyen leszidtak mindkettőnket. Vjerka nálam maradt... Éppen nem volt állásom, éheztünk, mindent eladtunk, az utolsó darabig... De Vjerka leány a talpán... Megszökött... tizennégy napig elmaradt..

aztán visszajött. . kiöltözve, mint valami dáma... karkötője volt... a táskájában pénze...

Paska fogát csikorgatta és komoran mondta:

— Elvertem, egész alaposan...

— Megszökött tőled? — kérdezte Ilja.

— Ne-em!... Ha elhagyott volna, talán vizbeugrottam volna... Megölhetsz — mondta — de ne üss. Tudom, hogy terhedre vagyok — mondta — de a lelkem, azt nem adom senki másnak...

— És te mit csináltál?

— Hogy mit csináltam? Ujra megvertem . és sírtam. Mit tehettem mást? Eltartani nem tudtam...

— Miért nem ment újra állásba?

— Az ördög hajtja azt a lányt! Azt mondta, hogy így jobb. Ha gyerekünk lesz, mit kezdjünk vele?... Amig nincs, rendelkezünk magunkkal . és igy tovabb...

Ilja Lunyev egy darabig gondolkozott és azt mondta:

— Értelmes lány. .

Paska elhallgatott és gyorsan lépkedett a havas ködben. Megelőzte barátját vagy három lépéssel, aztán hirtelen visszafordult, megallt Ilja előtt és tompa, szisszegő hangon mondta:

— Ha arra gondolok, hogy mások csókolják, úgy érzem, mintha ólom nyomna a mellemet...

— Nem tudod otthagyni?

— Őt? — kiáltotta Pável csodálkozva.

Ilja megértette Pavel csodálkozását, amikor meglátta a lányt.

A város szélére értek, egy emeletes házhoz. A ház hat ablakát fatablák borították s ez hosszan elterpeszkedő, öreg magtárhoz tette hasonlóvá A vizes, puha hó hozzátapadt a tetőhöz és a falakhoz, mintha csak el akarná rejteni ezt a házat.

Paska kopogott a kapun és azt mondta:

— Ezeknél is különös rendszer van. Szidorisa lakást és ellátást ad a lányoknak és ezért ötven rubelt fizettet magának... Egészben csak négy lány van nála... Persze, bort is tart Szidorisa... sört... édességet... De a lányokat semmire

sem kényszeríti: ha akarsz — sétálj, ha nem akarsz, otthon ülhetsz — csak az ötvenest fizesd meg neki minden hónapban... Drága lányok... könnyen adják meg neki a pénzt. . Az egyik közülük, Olympiáda, nem megy el négy rubelen alul...

— És mennyit fogad el... a tiéd? — kérdezte Ilja és a havat verte le ruhájáról.

— Nem tudom... szintén drága — válaszolta Gracsev kis idő multán, halk hangon.

Az ajtó mögül zaj hallatszott. Aranyló fénysugár reszketett a levegőben.

— Ki az?

— Én vagyok, Vassza Szidorovna... Gracsev...

— Ja úgy?!...

A kapu kitárult és kicsiny, kiszáradt öregasszony, hervadt arcában hatalmas orral, Pável arcába világított a gyertyával és barátságosan mondta:

— Üdvözöllek... Vjerunka már régóta vár és haragszik. Ki ez itt, veled?

— Egy barátom...

— Ki jött? — hallatszott a sötét, hosszú folyosóról egy kellemes hang.

— Vjerához jöttek, Lipocska... — mondta az öregasszony.

— Vjera, itt a fiúd! — kiáltotta ugyanaz a csengő hang és visszhangzott tőle a folyosó.

A folyosó hátterében gyorsan kinyílott egy ajtó és a megvilágított nyílásban kecses lányalak jelent meg, egészen fehérbe öltözve, dús szőke hajjal.

— Hol maradsz ennyi ideig! — mondta duzzogva, mély alt hangon. Aztán lábujjhegyre állt, karját Pável vállára tette és szelíd, barna szemével Iljára nézett.

— Ez Lunyev Ilja, a barátom...

— Isten hozta! — mondta a lány, kezetnyujtott Iljának és fehér pongyolájának bő ujja csaknem válláig visszahullott. Ilja tisztelettel, szótlanul szorította meg a forró kis kezet. Az örömteli meglepetés érzésével pillantott Pável barátnőjére, mint ahogyan az erdőben a bozót és korhadó fák között karcsú nyírfát köszönt az ember. És amikor a lány oldalt lépett, hogy bebo-

csássa őket az ajtón, Ilja szintén utat engedett és udvariasan mondta:

— Tessék, maga az első!

— Micsoda gavallér! — nevetett a lány. Nevetése jóleső volt, vidám és csengő. Pável is nevetett és azt mondta:

— Máris elcsavartad a fejét, Vjerka... Nézd csak, hogy áll ott... mint a medve a mézesbödön előtt.

— Igaz? — kérdezte vidáman a lány Ilját.

— Hogyne! — helyeselt Ilja mosolyogva — kirántotta a talajt a lábam alól a szépségével.

— Te, ha belészeretsz, leszúrlak! — fenyegette Pável és örvendezve mosolygott. Jólesett neki, hogy szerelmesének szépsége ilyen nagy hatással van Iljára és szeme csillogott a büszkeségtől. A leány is naiv szemérmetlenséggel büszkélkedett önmagával, nőiessége hatalmának tudatában. Nem volt rajta egyéb, mint egy bő ujjas mellényke inge fölött és hófehér alsószoknya. A mellényke nyitva volt és látni engedte erőteljes testét, amely olyan volt, mint a fiatal, fehér répa. Kicsiny szájának málnaszínű ajkain önelégült mosoly játszott; a leány szerette önmagát, mint ahogyan a gyermek a játékot, amelyet még nem únt meg. Ilja nem tudta levenni róla tekintetét nézte, amint kecsesen fel és alá járkál a szobában, orrocskáját fintorgatja, gyöngéden pillant Pávelra, nevet és fecseg és elszomorodott a gondolattól, hogy neki nincs ilyen barátnője.

A kicsiny, tisztára kitakarított szoba közepén fehéren terített asztal állott; az asztalon hangosan forrt a szamovár, körös-körül minden friss és vidám volt. A csészék, az üveg bor, a tányér, amelyen kolbász és kenyér volt, mindez nagyon tetszett Iljának és irigyelte Pávelt, aki boldogan ült és kapásból rímeket kezdett mondani:

— Itt ülök és nézlek, csak napsütést érzek! Feledve minden gond és bánat, ha átölelem a babámat... Akinek szép lány a babája, lehet-e nagyobb boldogsága?

— Paska! Milyen nagyszerű! — kiáltotta Vjera elragadtatva.

— Micsoda hőség... Mindjárt megsülök! Hé, te, Ilja!

Hagyd már abba! Mi lesz veled? ... Szerezz te is egyet magadnak!

— De csinos legyen — mondta Vjera különös, más hangon és Ilja szemébe nézett.

— Szebbet, mint maga, nem ád az isten — sóhajtotta Ilja és mosolygott.

— Ne mondjon olyat, amit nem tud — mondta Vjera halkan.

— De tudja — vetette közbe Paska, aztán elkomorult és Iljához fordulva folytatta: — Érted most már? Minden olyan jó, örömteli ... aztán eszébe jut az embernek ... És mintha a szívét marcangolnák.

— Hát ne gondolj rá — mondta Vjera és lehajtotta fejét az asztal fölött. Ilja ránézett és látta, hogy a lány füle kivörösödik.

— Gondolj arra — folytatta a lány halkan, de határozottan — hogy ha csak egy nap is, de az az enyém! Nekem sem könnyű ... Ugy kell viselnem, ahogy a dal mondja: „A fájdalom — csak az enyém, örömem veled megosztom én!"

Pável hallgatta szavait, de komor maradt. Ilja szeretett volna valami vigasztalót, biztatót mondani és kis gondolkodás után így szólt:

— Mit lehet tenni, ha az ember nem bírja kibogozni a csomót? De én azt mondom nektek: ha sok pénzem volna, mondjuk ezer rubel, nektek adnám. Nesztek! Kérlek, vegyétek a szerelmetekért ... Mert érzem, hogy a ti dolgotok tiszta szívből jön. minden egyébre pedig csak fütyül az ember.

Forró érzés lángolt fel benne és egészen eltöltötte. Fel is állt a székről, amikor látta, hogy a leány felemeli fejét és hálás szemmel pillant rá, Pável pedig rámosolyog és szinte vár még valamit tőle.

— Először életemben láttam, hogyan szereti egymást két ember. Téged pedig, Pável, ma ismertelek meg igazán ... Benéztem a lelkedbe ... Itt ülök és megmondom nyíltan: irígyellek ... És ami ... az egyéb dolgot illeti, csak azt mondhatom: nem szeretem a csuvaszokat és mordvinokat, utálom őket! Örökké csipás a szemük. De mégis ugyanabban a folyóban fürdök, mint

ők, ugyanazt a vizet iszom, mint ők. Utáljam miattuk a folyót? Isten újra megtisztítja.

— Igazad van, Ilja! Nagyszerű gyerek vagy! — kiáltotta szenvedélyesen Pável.

— De maga a patakból iszik — hallatszott Vjera halk hangja.

— Nem, akkor már jobb, ha teát tölt nekem! — mondta Ilja.

— Maga nagyszerű fiú — mondta a leány.

— Nagyon köszönöm — válaszolta komolyan Ilja.

Pávelre úgy hatott ez a kis jelenet, mint egy ital bor. Élénk arca elvörösödött, szeme lelkesen csillogott és felugrott a székről, hogy vidáman átnyargaljon a szobán.

— Ó, hogy vinne el engem az ördög! — kiáltotta. — Remekül lehet élni a világban, ha az ember olyan, mint a gyerek Örömet szereztem lelkemnek, amikor idehoztalak, Ilja. Igyunk, testvér!

— Most aztán egészen kijött a sodrából — mondta a lány, gyöngéden Pávelra mosolygott, aztán Iljához fordult: — Mindig ilyen, hol tűzben ég, hol pedig komoly, szomorú, dühös...

Kopogtak az ajtón és egy hang kérdezte:

— Vjera! Bejöhetek?

— Gyere, gyere!... Ilja Jakovljevics, ez Lipa, a barátnőm..

Ilja felkelt a székről és az ajtó felé fordult; magas, derék nő állt előtte és nyugodt, kék szemével arcába nézett. Ruhájából erős illatszer áradt, arca friss és piros volt és fejét koronaszerűen tornyosított haj díszítette, amitől alakja még magasabbnak látszott.

— Egyedül ülök a szobámban és unatkozom... hallom, hogy nálad nevetnek... és idejöttem... Nem baj? Ez a gavallér egyedül van, hölgy nélkül... majd szórakoztatom. Akar játok?

Kecses mozdulattal Ilja mellé állította a széket, leült és azt kérdezte:

— Unatkozik ezekkel, mondja csak? Ezek szerelmeskednek, maga meg irigykedik, igaz?

— Velük nem unatkozom — mondta Ilja, akit megzavart a nő közelsége.

— Kár — mondta az nyugodtan, elfordult Iljától és Vjerához fordulva folytatta:

— Képzeld csak, tegnap a Mária-kolostorban voltam misén és a karban egy szép apácát láttam. Nagyszerű lány volt!... Egyre csak néznem kellett és titokban azt gondoltam: vajjon miért ment ez kolostorba? Nagyon sajnáltam...

— Én nem sajnáltam volna — mondja Vjera.

— Ugyan... ki hiszi ezt neked!...

Ilja beszívta az édes illatot, amely felhőként vette körül ezt a nőt, oldalról nézett rá és hallgatta hangját. Bámulatos nyugalommal, szabadon beszélt. Hangjában volt valami megnyugtató és úgy tünt fel, mintha szavai is kellemes, erős illatot árasztanának.

— Tudod, Vjera, egyre gondolkodom, vajjon menjek e Polujektovhoz vagy sem...

— Nem tudom...

— Talán mégis hozzá megyek... Már öreg... és gazdag De fukar... Azt akarom, hogy ötezer rubelt tegyen be nekem a bankba és százötven rubelt adjon havonként. Ő meg csak háromezret és százat igér...

— Ne beszélj most erről, Lipocska — kérte Vjera.

— Jó, nem beszélek — egyezett bele Lipa nyugodtan és ismét Iljához fordult: — Nos, fiatalember, beszélgessünk egy kicsit... Maga tetszik nekem... Csinos arca van és komoly szeme... Mit szól ehhez?

— Semmit sem tudok szólni... — mondta Ilja zavart mosollyal és érezte, hogy ez a nő úgy fogja körül, mint a felhő.

— Semmit? Ó milyen unalmas ember... Mi a foglalkozása?

— Házaló kereskedő...

— Igazán? Én meg azt gondoltam, hogy valami bankban van..., vagy segéd az egyik áruházban. Nagyon rendes a külseje...

— Szeretem a tisztaságot — mondta Ilja. Nyomasztó meleget érzett és feje kábult volt a parfőmiliattól.

— Szereti a tisztaságot? Ez helyes... És meg szokta sejteni a dolgokat?...

— Hogy értsem ezt?

— Sejti már, hogy barátjának itt útban van... vagy még nem? — kérdezte könnyedén a kékszemű nő.

— Mindjárt megyek!... — mondta Ilja zavartan.

— Vjera, elhurcolhatom?

— Hurcold csak, ha megy veled... — mondta Vjera és elnevette magát.

— Hová? — kérdezte Ilja izgatottan.

— Hát menj már, ostoba fickó — kiáltotta Paska.

Ilja csodálkozva állt és zavartan mosolygott, a nő azonban megfogta kezét, magával vonta és nyugodtan mondta:

— Maga vad, én meg szeszélyes és makacs vagyok. Ha felteszem magambam, hogy kioltom a napot, akkor felmászok a tetőre és addig fújom, amíg csak az utolsó szuszt ki nem leheltem... Most aztán tudja, hogy milyen vagyok...

Ilja kéz a kézben ment vele, nem értette és szinte nem is hallotta szavait, csak azt érezte, hogy ez az asszony mellette meleg, lágy és illatos...

XII. FEJEZET

Ez a váratlan, szeszélyes viszony Iljá̀t teljesen lefoglalta, önelégült érzést keltett benne és szinte irt jelentett a kis sebekre, amelyeket az élet ejtett a szívén. Az a gondolat, hogy egy szép, csinosan öltözött asszony saját elhatározásából odaadja neki drága csókjait és semmi ellenértéket nem kiván értük, még magasabbra emelte előtte önmagát. Ugy érezte, mintha széles folyamban úszna, nyugodt hullám hátán, amely testét cirógatja.

— Szeszélyem! — mondta neki Olympiáda, mialatt hullámos hajával játszott, vagy ujjával simogatta a sötét pelyhet, amely Ilja felsőajkát borította. — Egyre jobban tetszel nekem... Bizakodó, kemény szived van és látom, hogy ha valamit akarsz, azt biztosan el is éred .. Magam is ilyen vagyok .. Ha fiatalabb lennék, hozzád mennék feleségül és úgy élnénk kettecskén, mintha kottából játszanánk az életet ..

Ilja tisztelettel viseltetett iránta: eszesnek találta és látta, hogy — erkölcstelen életmódja ellenére — van önbecsülése. Teste ugyanolyan hajlékony és erős volt, mint mély hangja és ugyanolyan egyenes, mint jelleme. Tetszett neki takarékossága, a tisztaság iránti szeretete és eszessége, hogy mindenről tud beszélni és mindenkivel szemben meg tudja őrizni függetlenségét, szinte büszkén. Néha azonban, amikor meglátogatta és ágyban találta, sápadt, gyűrött arccal, zilált hajjal, undor támadt benne ez iránt a nő iránt, zavaros szemébe nézett, keményen, némán és még csak egyetlen üdvözlésre sem tudta nyitni száját.

A nő nyilván megértette ezt az érzést, mert becsavarta magát a takaróba és azt mondta:

— Menj, menj Vjerához!... Szólj az öregasszonynak, hogy hozzon olvadt havat!...

Belépett Pável barátnője tiszta szobájába és Vjera bűntudatosan mosolygott komor arcának láttára. Egyik nap azt kérdezte tőle:

— No, haragszik a barátnőmre?

— Ó, Vjerocska, magában nem tesz kárt a bűn!... Egy mosolyától elolvad, mint a hó...

— Szegény fiú, sajnálom magukat, Pávelt és magát — mondta Vjera szánakozó hangon.

Ilja szerette Vjerát, sajnálta, őszintén nyugtalankodott, ha civódott Pávellel, kibékítette őket egymással. Örült, ha benn ülhetett Vjera szobájában és nézte, amint aranyos haját fésüli, vagy varr magának valamit és halkan énekelget hozzá. Gyakran emésztő bánatot látott a lány szemében és Vjera arca néha reménytelen, fájdalmas mosolyra torzult. Ezekben a pillanatokban még jobban szerette és vigasztalta, amennyire csak tellett tőle. Vjera azonban azt mondta:

— Nem, nem, Ilja Jakovljevics, így nem lehet élni!... Teljesen lehetetlen... Nos... nekem tovább kell élnem itt a szennyben... De Pável... mi helye van itt nálam?...

Beszélgetésüket Olympiáda szakította félbe, aki bő, kék köpenybe burkolózva, nesztelenül, mint a hideg holdsugár, állított be hozzájuk.

— Gyere teázni, Szeszélyem! És később gyere te is át, Vjerocska...

Rózsásan a hideg víztől, tisztán, erősen és nyugodtan, erőszakkal magával vitte Ilját, a fiú pedig követte és azon gondolkozott, vajjon ez ugyanaz az Olympiáda-e, akit egy órája gyűrötten, szennyes kezektől bemocskoltan látott?

Teázás közben azt mondta a nő:

— Kár, hogy olyan keveset tanultál... Abba kell hagynod a kereskedést és valami mással kell próbálkoznod... Várj csak, majd keresek neked állást... El kell helyezkedned... Ahogy megegyeztem Polujektovval, csinálhatok valamit..

— Tényleg megadja az ötezret? — kérdezte Ilja.

— Persze, hogy megadja — mondta a nő szilárd meggyőződéssel.

— Na, de ha egyszer nálad találom, beverem a koponyáját — kiáltotta féltékenyen Ilja.

— Várj ezzel, amíg megkapom a pénzt — mondta a nő nevetve.

A kereskedő mindent megtett, amit Olympiáda csak akart. Ilja nemsokára Olympiáda új lakásában ült, a vastag szőnyegeket nézte, amelyek szerte hevertek, a sötét bársonnyal bevont bútorokat, és szerelmese nyugodt beszédét hallgatta. Helyzetének változása fölött semmi különösebb örömet nem mutatott, éppen olyan nyugodt és higgadt volt, mint mindig.

— Most huszonhétéves vagyok — mondta — mire harminc éves leszek, tízezer rubelem lesz együtt. Akkor kirúgom az öreget és szabad leszek... Tőlem megtanulhatod, hogyan kell élni, te komolyképű Szeszélyem!

Ilja megtanulta tőle a kitartást, amely a kitűzött cél eléréséhez szükséges. Néha azonban attól a gondolattól, hogy a nő gyengédségeit mással kell megosztania, a megalázottság kínzó érzése gyötörte. Ilyenkor aztán különös határozottsággal éledt fel benne az álom az üzletről és a tiszta szobácskáról, amelyben ezt az asszonyt fogadná. Nem hitte, hogy szereti Olympiádát, azonban nem bírt meglenni nélküle. Így múlt el három hónap.

Egy alkalommal, amikor házaló útjáról hazatért, Ilja lement

a pincébe Perfiska suszterhez és csodálkozva látta, hogy az asztalnál Perfiska ül egy üveg vodka előtt, boldog mosollyal, vele szemben pedig — Jakov. Jakov az asztalnak támasztva mellét, fejét ingatta és bizonytalanul mondta:

— Ha Isten mindent lát, akkor lát engem is... Az apám nem szeret... csirkefogó! Igaz?

— Igaz, Jasa. Sajnos, de igaz! — mondta a suszter...

— Hogy éljek így? — kérdezte Jakov nehezen forgó nyelvvel és megrázta borzas fejét.

Ilja az ajtóban állt és kínzó érzés fogta el szívét. Látta, milyen erőtlenül imbolyog Jakov feje vékony nyakán, látta Perfiska sovány, sárga arcát, amelyet boldog mosoly derített fel és nem akarta elhinni, hogy ez igazán Jakov, a csendes, szerény Jakov, akit maga előtt lát. Odalépett hozzá.

— Mit csinálsz itt?

Jakov megrázkódott, ijedt szemmel pillantott Ilja arcába és torz mosollyal felkiáltott:

— Azt hittem, az apám...

— Mit jelentsen ez, beszélj! — szakította félbe Ilja.

— Hagyd békében, Ilja Jakovlics! — kiáltotta Perfiska és támolyogva felemelkedett a székről. — Teljesen igaza van... Hála Isten, hogy legalább iszik...

— Ilja — tört ki Jakovból a hisztériás kiáltás — az apám... megvert!

— Így van, tanúja voltam a dolognak! — jelentette ki Perfiska és öklével mellére ütött. — Mindent láttam .. eskü alatt vallhatom.

Jakov arca valóban megdagadt, felsőajka véraláfutásos volt. Megállt barátja előtt és szánalmas mosollyal mondta:

— Hogy mert engem az apám megverni?

Ilja érezte, hogy barátját sem vigasztalni, sem elítélni nem tudja.

— Miért vert meg?

Jakov ajka megmozdult, mondani akart valamit, de keze közé fogta fejét és bőgni kezdett, egész testében rázkódva. Perfiska vodkát töltött magának és azt mondta:

— Csak hadd sírjon!... Jó, ha az ember sírni tud... Ma-

sutkának is kijutott... Tele volt könnyel az arca... „Kikaparom a szemét" — kiabálta egyre. Erre felvittem Matyócához.

— Hát mi történt tulajdonképpen? — kérdezte Ilja.

— Egész vad dolog volt — mondta Perfiska. — A bácsikád kezdte a zenét .. Egyszerre csak azt mondja: „Hadd menjek Kievbe, aszongya, a szentekhez!"... Petrusa helyeselt, mert az igazat megvallva: csak örül, ha Tyerentyij elmegy... Nem minden dologban kellemes, ha az embernek társa van! „Na", aszongya, „hát csak menj és szólj értem is egy jó szót..." És egyszerre elkezdi Jakov is: „Engedj el engem is..."

Perfiska forgatni kezdte szemét, vad arcot vágott és mély hangon mondta:

— „Mi-i-it?..." „A szentekhez akarok menni a bácsival..." „Aztán minek?..." „Szeretnék..." aszongya Jakov „én is imádkozni érted..." Petrusa erre ordítani kezd: „Majd én megtanítlak imádkozni!" Jakov meg csak megmaradt a maga mondókájánál: „Hadd menjek!" Akkor aztán Petrusa lekent neki egyet a szájára... aztán mégegyet... mégegyet...

— Nem bírok vele élni! — kiáltotta Jakov. — Felakasztom magam! Miért vert meg? Hiszen a szivemből beszéltem...

Ilját kínosan érintette ez a kiáltozás, tanácstalanul vonta fel vállát és kiment a pincéből. Az a hír, hogy nagybátyja zarándokútra akar menni, kellemesen érintette: ha nagybátyja elmegy, ő is itthagyja ezt a házat, bérel magának egy szobácskát és — egyedül él...

Amikor belépett kamrájába, rögtön utána megjelent Tyerentyij. Arcán örvendező kifejezés ült, szeme élénken csillogott; púpját rázva Iljához ment és azt mondta:

— Nos, én megyek! Ó, Uristen! Ugy lépek ki Isten világába, mintha valami barlangból jönnék...

— Tudod már, mi van Jakovval? Leitta magát... — mondta szárazon Ilja.

— Mit nem mondasz! Ez nem szép tőle!

— Ott voltál, amikor apja megverte?

— Persze, hogy ott voltam... Miért?

— Nem érted, hogy éppen ezért rúgott be? — kérdezte nyersen Ilja.

— Igazán? Nem hiszem!...

Ilja tisztán látta, hogy Jakov sorsa tejesen közömbös bácsijának és ez még jobban megerősítette benne az ellenséges érzést a púpos iránt. Még sohasem latta Tyerentyijt ilyen örömteli izgalomban és nagybátyjának öröme, közvetlenül Jakov könnyei után, egészen furcsán érintette. Leült az ablakhoz és azt mondta nagybátyjának:

— Hát akkor eridj a söntésbe...

— Petrusa ott van... Beszélnem kell veled...

— Úgy? Miről?

A púpos odalépett hozzá és titokzatosan mondta:

— Hamarosan indulok. Te itt maradsz egyedül... vagyis...

— Gyerünk már — mondta Ilja.

— Rögtön, rögtön... Azt szeretném... ezt nehéz megmondani... — mondta Tyerentyij fojtott hangon és hunyorgatott. — Megtakarítottam valami kis pénzt...

Ilja ránézett és rosszindulatúan nevetett.

— Mi az? Mit nevetsz? — kérdezte a nagybácsi és összerezzent.

— Szóval *megtakarítottad a pénzt*... — mondta Ilja és külön hangsúlyozta a „megtakarítottad" szót.

— Igen, úgy is van... — mondta Tyerentyij és nem nézett rá. — Kétszáz rubelt akarok a kolostornak adni. Százat neked!...

— Százat? — kérdezte hirtelen Ilja. — És egyszerre világossá vált előtte, hogy lelke mélyén már régen ott élt a remény, nagybácsija ad majd neki nem száz rubelt, hanem jóval többet. Haragudott önmagára is, a reményre is, amelyről tudta, hogy nem helyénvaló és bosszankodott nagybátyján is, aki csak ilyen keveset ad neki. Felállt a székről, kihúzta magát és keményen, gyűlölködve mondta:

— Nem fogadom el a lopott pénzedet!...

A púpos visszatántorodott és sápadtan, nyomorultan zuhant ágyára. Haja felborzolódott, szája nyitva állt és némán, bárgyú félelemmel meredt Iljára.

— Mit bámulsz úgy? Nem kell a pénzed...

— Uram Jézus! — károgta rekedten Tyerentyij. — Iljusa! ... Fiam voltál fiam helyett... Hisz én csak... miattad... ag-

gódásból a sorsod miatt... vettem magamra a bűnt... Fogadd el a pénzt... fogadd el... Különben nem bocsát meg nekem az Ur!

— U-úgy? — kiáltotta gúnyosan Ilja. — Számológéppel a kezedben akarsz Isten elé lépni?!... Talán kértelek, hogy lopd el az öreg Jeremjej pénzét? Milyen jó ember volt, akit ti megloptatok!

— Iljuska! Te azt sem kérted, hogy megszülesséI... — mondta a bácsi és nevetséges arccal nyujtotta ki kezét Ilja után. — Nem, fogadd el a pénzt.. Krisztus szerelmére! Hogy megmentsd a lelkemet... Isten nem bocsátja meg a bűnömet, ha nem fogadod el a pénzt...

Szinte könyörgött... ajka reszketett és szemében félelem ült. Ilja ránézett és tulajdonképpen nem tudta, hogy vajjon sajnálja-e nagybátyját, vagy sem.

— Jó, elfogadom... — mondta végül és tüstént kiment a szobából. Bantotta, hogy végül is engedett nagybátyja kérésének, lealacsonyítva érezte önmagát. Mit számít neki végeredményben száz rubel? Ugyan mit is kezdhet ennyi pénzzel? Igen, ha nagybatyja vagy ezer rubelt ajánlott volna neki, akkor módjában állott volna nyugtalan, sivár életén könnyíteni, ha távol az emberektől élhetett volna, nyugodt magányosságban... Mi történnék, ha megkérdezné a bácsit, tulajdonkeppen mennyit is kapott a rongyszedő pénzéből? Ezt a gondolatot azonban nagyon is visszatetszőnek találta...

Ilja, amióta megismerkedett Olympiádával, Filimonov házát még piszkosabbnak és szűkebbnek látta, mint azelőtt. Ez a szűkösség és piszok fizikai undort keltett benne, mintha hideg, csúszos kéz érintette volna testét. Ma egész különösen kínozta ez az érzés, sehol sem találta helyét ebben a házban és minden további ok nélkül nekiindult a lépcsőnek, Matyica padlásszobája felé. A szoba lakóját a széles ágy melletti széken ülve találta Matyica ránézett, fenyegetően megemelte ujját és mély basszushangján úgy suttogott, mintha valahol messze szélvihar zúgna.

— Csendesen! Alszik ..

Az ágyon, gombóccá összehúzódva Masa aludt.

— Micsoda szörnyűség ez! — suttogta Matyica és vadul

forgatta nagy szemét. — Nyomorékká verik a gyerekeket, az átkozott gazemberek! Hogy nyelné el őket a föld, ezeket a csirkefogókat!...

Ilja a kemencénél állva hallgatta fenyegető suttogását és a cipész lányának szürke kendőbe csavart gyöngéd alakját nézte és azt gondolta:

— Mi vár erre a lányra?...

— Tudod-e, hogy az a gazember Marilkát a hajánál húzta, az az átkozott csirkefogó, az a pálinkahamisító! Megverte a fiát és ezt a lányt is és mind a kettőt el akarja űzni a háztól; hallottad? Hová menjen ez a lány, mi?

— Talán tudok neki állást szerezni... — mondta elgondolkozva Ilja, akinek eszébe jutott, hogy Olympiáda szobalányt keres.

— Te! — suttogta Matyica szemrehányóan — Most már csak úgy jársz ide, mint valami nagy úr... magadnak növekedsz, mint a fiatal cserfa... nem adsz sem árnyékot, sem makkot...

— Várj, ne veszekedj — mondta Ilja; megfelelő ürügynek találta, hogy most azonnal Olympiádához menjen. — Tulajdonképpen hány éves Masutka? — kérdezte.

— Tizenöt... Miért? Mi köze van a korának a dologhoz? Olyan, mintha tizenkettő sem lenne, olyan gyönge és vézna... még egészen gyerek! Semmire, semmire sem való! Minek is el? A legjobb volna, ha fel sem ébredne többé az utolsó ítéletig...

Egy órával később Ilja, Olympiáda lakásának ajtaja előtt állt és várt, hogy ajtót nyissanak neki. Sokáig nem nyitottak, aztán vékony, savanyú hang kérdezte az ajtó mögött.

— Ki az?

— Én... — válaszolta Lunyev, aki nem tudta, hogy tulajdonképpen ki kérdezi. Olympiáda takarítónője, himlőhelyes, vaskos nőszemély, durvahangu és hangos volt és mindig ajtót nyitott, anélkül, hogy kérdezősködött volna.

— Kit keres? — szólalt meg újra a hang az ajtó mögött.

— Olympiada Danyilovna itthon van?

Az ajto hirtelenül kinyílt és fény áradt Ilja arcára. A fiatalember visszalépett, hunyorgott és nem hitt szemének.

Lámpával kezében kicsiny, öreg emberke állt előtte, nehéz, bő, málnaszínű hálókabátban. Az öreg koponyája csaknem egészen tar volt és állán kurta, ritkás ősz szakáll remegett nyugtalanul. Ilja arcába bámult és élespillantású, világos szeme rosszindulatúan hunyorgatott, ritkás szőrrel borított felsőajka pedig fel és le rángatózott. A lámpa is reszketett csontos, sötét kezében.

— Ki vagy? Na, gyere csak be!... — mondta az öreg. — Ki vagy?

Ilja megértette, hogy ki áll előtte. Érezte, hogy vére a fejébe száll és mellében szúrást érzett Ime, itt van aki megosztozik vele ennek a tiszta, derék nőnek gyengédségeiben ..

— Házaló vagyok... — mondta tompán, miatt belépett.

Az öreg rákacsintott a balszemével és felnevetett. Szemhéja vörös volt, pillanélküli és szájából fogak helyett néhány sárga, hegyes csontszilank meredt ki.

— Házaló-ifjú! És miféle házaló? Mi? Miféle? — kérdezte az öreg ravaszul vihogva és Ilja arcába világított a lámpával.

— Mindenféle aprósággal kereskedek... parfőmmel, szalagokkal... és így tovább — mondta Ilja, lehajtotta fejét és érezte, hogy szédül és vörös foltok táncolnak szeme előtt.

— Úgy, úgy, úgy! Szalagokkal, paszománnyal.. Igen, igen... Szalagok és finom illatok .. ilyesmit szívesen szagolok .. Mit akarsz itt, házaló?... Mi?

— Olympiáda Danyilovnát keresem..

— Mi-i-i? Őt? Na és .. mit akarsz tőle, mi?

— Nekem... nekem még pénz jár, áruért... — bökte ki nagynehezen Ilja.

Érthetetlen félelem fogta el a csúf öreg előtt és gyűlölte is Az öreg halk, vékony hangjában és ravasz pillantásában volt valami, ami beléfúrodott Ilja szívébe, mélyen sértette és megalázta.

— Még pénz jár neked? Kis adósság?... Nna, jó...

Az öreg hirtelen elkapta a lámpát Ilja arca elől lábujjhegyre állt, hervadt, sárga arcát szorosan Ilja füléhez hajtotta és halkan, mérges nevetéssel kérdezte:

— És hol a számla? Add csak ide a számlát!

— Miféle számlát? — kérdezte Ilja és ijedten visszahőkölt.

— Na, hát a számlát a gazdádtól?! Olympiáda Danyilovna számláját! Mi? Add csak ide! Majd én beviszem neki... nocsak, gyorsan! — Az öreg egyre közelebb húzódott Iljához. A fiú szája kiszáradt a félelemtől.

— Nincs semmiféle számlám! — mondta hangosan és kétségbeesetten, úgy érezte, hogy a következő pillanatban valami hihetetlen történik.

Ekkor azonban megjelent az öreg mögött Olympiáda magas, szálas alakja. Nyugodtan, szemrebbenés nélkül nézett az öreg feje fölött Iljára és nyugodt hangon kérdezte:

— Mi baj van, Vaszilij Gavrilovics?

— Egy házaló van itt... Azt mondja, hogy még pénz jár neki magától. Szalagokat vett nála? Nem fizette ki, mi? Most itt van... megjelent...

Idé-oda tipegett Olympiáda előtt és pillantásával hol a nő, hol Ilja arcát fürkészte. A nő parancsoló kézmozdulattal félretolta, jobbkezével kabátja zsebébe nyúlt és szigorú hangon mondta Iljának:

— Mi ez? Nem tudtál más időben jönni?

— Úgy van! — kiáltotta az öreg sipító hangon. — Ilyen ostoba, hát nem? Olyankor jössz, amikor nem kell, mi? Szamár!

Ilja kővé meredve állt ott.

— Ne kiabáljon, Vaszilij Gavrilovics! Az nem való! — mondta Olympiáda és Iljához fordult: — Mennyi jár még neked? Három rubel negyven kopejka, ugye? Fogd, itt van!

— És nézd, hogy elmenj! — nyivákolta az öreg. — Hagyja csak, majd én magam zárom be az ajtót... majd magam, magam!

Összefogta hálókabátja szárnyát, kinyitotta az ajtót és rákiáltott Iljára:

— Na, eredj!...

Ilja kint állt a fagyban, a bezárt ajtó előtt és bárgyún meredt rá. Még mindig nem fogta fel teljesen, hogy az, amit az imént látott, csak valami rossz álom volt-e, vagy valóság. Egyik kezében sapkáját tartotta, másikban a pénzt szorongatta, amit Olympiáda adott. Sokáig állt így, amíg végre érezte, hogy a hi-

deg zuzmarával vonta be fejét és lába megmerevedett. Ekkor feltette sapkáját, zsebrevágta a pénzt, kezét kabátja ujjába dugta, előreengedte vállát és lehorgasztott fejjel lassan megindult az utcán. Úgy érezte, mintha szíve megdermedt volna és fejében nehéz golyók gurulnának ide-oda, halántékának ütődve... Az öregember sötét alakja táncolt szeme előtt, sárga, a hideg lámpafénytől megvilágított koponyájával...

És az öreg diadalmasan, ravaszul és alattomosan nevetett.

XIII. FEJEZET

A rákövetkező napon Ilja lassan és hallgatva járkált fel és alá a város főutcáján. Egyre az öreg ravasz pillantását látta, Olympiáda nyugodt kék szemét és a kézmozdulatot, amellyel a pénzt odanyujtotta. A fagyos levegőben kicsiny, éles hópelyhek kergetőztek, amelyek szurkálták Ilja arcát...

Éppen most haladt el egy kis üzlet előtt, amely magányosan rejtőzött az utca egyik beszögellésében, egy kápolna és Lukin kereskedő hatalmas háza közt. Az üzlet bejárata fölött rozsdás tábla függött, ezzel a felírással:

V. G. Polujektov váltóüzlete,
régi arany és ezüst, szentképekről származó
fémdíszek, mindennemű ékszer és régi pénzek
vétele.

Amikor Ilja elhaladt az üzlet bejárata előtt, úgy látta, mintha az ablaküveg mögött a kopasz öregember állt volna, gúnyosan rávigyorog és feléje bólint. Lunyev ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy bemenjen az üzletbe és közelről lássa az öreget. Ürügy azonnal akadt, mint afféle kiskereskedő, minden régi pénzt eltett, ami csak kezébe került és eladta a pénzváltóknak, rubelenként 20 kopejka felárral. Most is volt néhány ilyen pénz pénzeszacskójában.

Visszafordult, merészen kinyitotta az üzlet ajtaját, szekrényével a nyakában belépett, levette sapkáját és köszönt:

— Jó egészséget kívánok!

Az öreg keskeny bolti asztal mögött ült és éppen egy szentkép fémborítását szedte le, apró feszítővassal lazítva meg a sze-

gecskéket. Futólag pillantott a belépő fiúra, aztán újra munkája fölé hajtotta fejét és szárazon mondta:

— Mi tetszik?

— Megismert? — kérdezte Ilja csak úgy.

Az öreg másodszor is rápillantott.

— Talán megismertelek... Mit akarsz?

— Vásárol régi pénzeket?

— Mutasd!

Ilja keresni kezdte a zsebet, amelyben a pénzeszacskót tartotta. Keze azonban nem tudott ráakadni a zsebre, remegett, mint szíve, amely az öreg iránti gyűlölettől és a félelemtől reszketett. Mialatt keze kabátjának szárnya alatt kutatott, makacsul nézte a pénzváltó kopasz, kicsiny koponyáját és hideg borzongás futott végig hátán.

— Na, meglesz már? — mordult rá az öreg bosszús hangon.

— Azonnal!... — válaszolta halkan Ilja.

Végre sikerült előhúznia a pénzeszacskót; egész közel ment az elárusítóasztalhoz és kiöntötte a pénzeket. Az öreg futó pillantást vetett rájuk.

— Több nincs?... Hm...

Felszedte az ezüstpénzeket vékony, sárga ujjaival és egyenként megnézte, miközben maga elé mormogott:

— Katalin... Anna... Katalin... Pál... ez is... egy harminckettes... ezt a kutya se látja! Ne... ez nem kell... egészen elkopott...

— De a nagyságán látni, hogy negyedrubeles — mondta Ilja durván.

— Tizenöt kopejkát adok ezért... többet nem!

Az öreg félretolta a pénzeket, gyors mozdulattal elővette a pénztárt és kutatni kezdett benne.

Ilja felemelte karját és erős ökle halántékon találta az öreget. A pénzváltó a falnak tépült, beverte fejét, azonban tüstént nekitámaszkodott mellével az elárusítóasztalnak, megkapaszkodott benne kezével és vékony nyakát Ilja felé nyujtotta. Lunyev látta, mint hunyorog szeme kicsiny, szürke arcában, mint reszket az ajka és hallotta az öreg átható, rekedt suttogását:

— Galambocskám... Galambocskám...

— Hé, te gazfickó! — mondta Ilja és undorodva szorítani kezdte az öreg torkát. Fojtogatta és szorította az öreget és rázni kezdte, az öregember pedig nekitámasztotta kezét Ilja mellének és szeme vörös lett, tágranyílt és elborította a könny, nyelve kibukkant sötét szájüregéből és ide-oda mozgott, mintha ingerelné a gyilkost. A meleg nyál Ilja kezére csöpögött és az öreg torkából rekedt, sípoló gurgulázás tört elő. A hideg, meggörbített ujjak Lunyev nyaka felé nyúlkáltak — Ilja azonban összeszorította fogait, hátravetette fejét és egyre erősebben rázta az öreg vézna testét, közben pedig felemelte a padról. És akkor sem eresztette volna el az öregnek keze alatt recsegő gégéjét, ha valaki belép és hátulról ütni kezdi. Gyűlölettel és borzalommal látta, hogy Polujektov homályos szeme egyre nagyobb lesz, még erősebben szorította torkát és abban a mértékben, ahogy az öreg teste nehezebb lett, tűnt el a súlyos nyomás Ilja szívéről. Végre ellökte magától a pénzváltót és az az elárusítóasztal mögött a padlóra omlott.

Lunyev körülnézett: az üzletben minden néma és sivár volt, az ajtón túl pedig, az utcán, sűrűn hullott a hó. Lábánál a padlón két darab szappan, egy erszény és egy vég szalag hevert. Ilja megértette, hogy ezek a tárgyak ládájából hullottak ki, felvette és helyére tette őket. Aztán áthajolt az elárusítóasztalon és mégegyszer megnézte az öreget; a keskeny közben kuporgott, az asztal és a fal közt, feje mellére csüngött és nem látszott belőle más, csak sárga tarkója. Lunyev ekkor megpillantotta a nyitott pénztárfiókot — arany- és ezüstpénzek meredtek feléje, papírpénzcsomagok ötlöttek szemébe... Sietve az egyik pénzcsomag után nyúlt, aztán a második, a harmadik után és inge alá rejtette.

Óvatosan, sietség nélkül lépett ki az utcára, vagy három lépésnyire az üzlettől megállt, gondosan letakarta áruját a viaszkosvászon takaróval és továbbhaladt a sűrű hótömegben, amely a láthatatlan magasságból hullott alá. Körülötte és bensejében hideg, zavaros köd hullámzott. Ilja feszült figyelemmel iparkodott rajta áthatolni, egyszerre tompa fájdalmat érzett szemében — jobbkeze ujjaival odanyúlt és rémülettől meg-

dermedve megállt, mintha csak lába odafagyott volna a földhöz. Úgy érezte, hogy szeme kidülledt üregéből, mint az öreg Polujektové és attól félt, hogy most már mindig ilyen kidülledten marad, többé sohasem tudja lehúnyni és az emberek azonnal kiolvashatják belőle az elkövetett bűnt. Úgy érezte, hogy szeme teljesen elhalt. Ujjaival megtapogatta szembogarát, hirtelen fájdalmat érzett és sokáig meddőn próbálta lehúnyni szemét. A félelemtől lélekzete is elállt. Végre sikerült lehúnyni szemét: örült a sötétségnek, amely hirtelenül körülvette és anélkül, hogy látna valamit, sokáig állt egyhelyben és mélyen beszívta a hideg levegőt... Valaki meglökte. Gyorsan körülnézett — magasnövésű ember haladt el mellette, rövid bekecsben. Ilja utánanézett, amíg csak el nem tűnt a sűrű hóesésben. Akkor megigazította sapkáját és továbbhaladt a járdán, szemében fájdalmat és fejében nyomást érzett. Válla megrándult, ujjai akaratlanul, görcsösen összeszorultak és szívében dacos, vakmerő érzés támadt, amely előzte a félelmet.

Az utcakeresztezésig ment, ott meglátta egy rendőr szürke alakját és felelőtlenül, lassan, nagyon lassan egyenesen feléje ment. Ment és szíve összeszorult.

— Micsoda havazás! — mondta, egész közel ment a rendőrhöz és hetykén nézett rá.

— Bi-izony, egész szépen havazik! Most már, hála istennek, melegebb lesz, enged a fagy! — mondta elégedetten a rendőr. Arca nagy volt, vörös és szakállas.

— Hány óra van tulajdonképpen? — kérdezte Ilja.

— Mindjárt megnézzük! — A rendőr leverte a havat kabátujjáról és köpenyege alá dugta kezét. Lunyev félt is és szeretett is szembeszállni ezzel az emberrel. Hirtelen száraz, erőltetett nevetésben tört ki.

— Mit nevetsz? — kérdezte a rendőr, mialatt körmével felnyitotta az óra fedelét.

— Hogy nézel ki, egész betemetett a hó! — kiáltja Ilja.

— Még csak be se temessen? Hiszen úgy havazik, mintha öntenék! Most félkettő van. Öt perc híján... Betemet, testvér... Te most bemész a kocsmába, a melegbe, nekem meg hat

óráig itt kell ácsorogni... Nézd csak, hogy teli van a ládád hóval!

A rendőr sóhajtott és lecsukta az órafedelet.

— Igen, most a kocsmába megyek — mondta Ilja torz mosollyal — abba ott, la!...

— Csak gúnyolódj...

Ilja a kocsmában az ablaknál ült le. Ebből az ablakból — tudta — látni lehet a kápolnát, amely mellett Polujektov bolthelyisége volt. Most azonban mindent elfödött a fehér takaró. Ilja figyelmesen nézte, amint a hópelyhek csendesen elsuhantak az ablak alatt és a járókelők lábnyomát puha vattaként beborították. Szíve élénken és erősen, de azért könnyedén dobogott. Ült és gondolat nélkül várta, mi fog történni.

Amikor a felszolgáló a teát hozta, nem tudta megállni, hogy meg ne kérdezze:

— No, mi van az utcán? Nincs valami újság?

— Melegebb lett, sokkal melegebb! — mondta a felszolgáló gyorsan és elszaladt. Ilja pedig betöltött egy pohár teát, de nem ivott; nem is mozdult, hanem éberen várt. Forróság lepte el — kigombolta felsőkabátja gallérját és amikor kezével állához ért, megrázkódott, úgy tűnt fel neki, hogy nem a saját keze érintette, hanem valami idegen, hideg kéz. Felemelte kezét és figyelmesen megnézte ujjait — keze tiszta volt ugyan, mégis az a gondolata támadt, hogy jó lenne alaposan megmosni, szappannal...

— Polujektovot meggyilkolták! — kiáltotta valaki hirtelen.

Ilja felugrott a székről, mintha ez a kiáltás neki szólt volna. De a többi vendég is megmozdult és — útközben téve fel sapkájukat — az ajtóhoz rohant. Ilja egy tízkopejkást dobott a tálcára, vállára akasztotta a ládája szíját és gyorsan követte a többieket.

A pénzváltó üzlethelyisége előtt nagy tömeg verődött össze, köztük rendőrök szaladgáltak ide-oda és buzgón kiabáltak, a szakállas is köztük volt, akivel Ilja beszélgetett. Az ajtónál állt, visszatartotta az embereket, akik az ajtóhoz tolongtak, ijedt szemmel nezett mindenkire és kezével folyton a balarcához nyúlt, amely most vörösebbnek látszott, mint a jobb. Ilja úgy állt, hogy a rendőr láthatta és figyelte, mit beszélt a tömeg.

Mellette magastermetű, feketeszakállas, szigorú arcú kereskedő állt, aki szemöldökét ráncolva hallgatta egy rókaprémbe öltözött öreg élénk elbeszélését.

— A kifutófiú azt hitte, hogy főnöke elájult. Szalad Peter Sztyepanovicshoz... „Ó" mondja, „gyorsan jöjjön hozzánk, az úr megbetegedett!" Na, az meg azonnal idejön, rápillant, hát — meghalt! Gondold csak meg! Micsoda vakmerőség! Fényes nappal, ilyen forgalmas utcában... szinte hihetetlen!

A feketeszakállas kereskedő hangosan köhögött és mély, szigorú hangon mondta:

— Ez isten ujja! Az Úr biztosan nem akarta elfogadni bűnbánatát...

Lunyev előretolakodott, hogy mégegyszer a kereskedő arcába nézhessen és közben meglökte ládájával.

— Te! — kiáltott rá a kereskedő, könyökével félrelökte és lesujtó tekintettel nézett Ilja arcába. — Hova tolakszol?

Aztán újra az öreghez fordult:

— Meg van írva: „Egyetlen hajszál sem hull le az ember fejéről Isten akarata nélkül..."

— Mit is mondhat az ember — mondta az öreg és fejbólintva helyeselt, aztán szemével hunyorítva, félhangon hozzátette: — Ismeretes, hogy Isten megjelöli a csalafintákat.. Isten bocsássa meg nekem, bűn erről beszélni, de hallgatni is nehéz...

Lunyev felnevetett. Mialatt ezt a beszélgetést hallgatta, úgy érezte, mintha új erő és bátorság öntötte volna el Ha valaki ebben a pillanatban megkérdezte volna: „Te ölted meg?" — félelem nélkül adta volna meg a választ:

— Igen!...

Ezzel az érzéssel mellében, átfurakodott a tömegen, egészen a rendőr mellé. A rendőr bosszúsan lökte meg a vállát és kiabált:

— Hová? Mi dolgod van itt?... Menj az utadra!

Ilja megtántorodott, nekiment valaminek. Újra oldalbabökték.

— Üssetek a fejére! Részeg, vagy mi?

Lunyev erre kifúrta magát a tömegből, leült a kápolna lép-

csőjére és magában nevetett az embereken. A hó csikorgásán át hallotta, amint halkan beszélgetnek és a beszéd foszlányai néha hozzá is eljutottak:

— Az a gazember is éppen most követte el ezt a disznóságot, amikor éppen szolgálatban vagyok!

— Az egész városban ő szedte a legmagasabb kamatot..

— Egyre havazik... nem látok semmit...

— Könyörület nélkül lehúzta az adósai bőrét...

— Nézz csak oda! Megjött a felesége...

— Ó, ó, a szerencsétlen! — sóhajtotta egy rongyokba öltözött paraszt.

Lunyev felállt és látta, hogy kövér, öregedő asszony száll ki egy széles, medvebőrrel bélelt szánkóból, kendőbe bugyolálva, fekete fejkendővel, nehézkesen. A kerületi felügyelő és egy vörösbajuszos úr segítettek neki a kiszállásnál.

— Jóságos Isten! — hallatszott rémült hangja. Mindenki elhallgatott. Ilja az öregasszonyt nézte és Olympiádára gondolt

— Hát a fia? — kérdezte valaki halkan

— Moszkvában van...

— Az majd megvigasztalódik...

— Magam is azt hiszem!...

Lunyevnek jólesett, hogy senki sem sajnálja Polujektovot, ugyanakkor azonban ezeket az embereket, a feketeszakállas kereskedő kivételével, ostobának, sőt ellenszenvesnek tartotta A kereskedőben volt bizonyos szigor és hit, a többiek azonban úgy álltak itt, mint a fák az erdőben, lökdösik őt, Ilját és förtelmes nyelvükkel kárörvendő szavakat fecsegnek.

Ilja megvárta, amíg a pénzváltó vézna testét kivitték az üzletből s akkor hazament — átfagyva, fáradtan, de nyugodtan Otthon bezárkózott szobájába és megszámolta a pénzt: két vastag csomóban egyenként ötszáz rubel volt apró bankjegyekben, a harmadikban nyolcszázötven rubel. Volt még egy kis csomag, szelvényekkel, azt már meg sem számolta. Az egész pénzt papírba csomagolta és az asztalra könyökölve gondolkozni kezdett, hová rejthetné? Mialatt gondolkozott, érezte, hogy elálmosodik. Elhatározta, hogy a pénzt a padláson dugja el és a cso-

magot nyiltan a kezében tartva, azonnal nekiindult. A folyosón Jakov jött vele szemben.

— Mi az, már megjöttél? — mondta Jakov. — Mit viszel itt?

— Hogy mit? — viszonozta Ilja a kérdést és a pénzre pillantott. Megrázkódott a félelemtől, hogy elszólhatja magát és miközben meglóbálta a csomagot a levegőben, sietősen mondta:

— Szalag...

— Jössz teázni? — kérdezte Jakov

— Rögtön...

Gyorsan továbbment; lába bizonytalanul lépkedett, feje kábult és nehéz volt, mint a részegé. Mialatt felmászott a padlás-lépcsőn, óvatosan járt, mert egyre attól félt, hogy zajt talál ütni, vagy találkozik valakivel. Amikor elásta a pénzt a földbe, a kémény mellett, egyszerre úgy érezte, hogy valaki a padlás-zugban elrejtőzött a sötétben és követi. Szeretett volna téglát hajítani abba az irányba, de gyorsan feleszmélt és halkan újra lement a lépcsőn. Most már nem volt benne többé félelem, mintha csak azt is elrejtette volna a padláson a pénzzel együtt, szívét azonban kétség gyötörte.

„Miért öltem meg tulajdonképpen?" — kérdezte önmagától.

Amikor belépett a pincébe, Masa, aki a kemence mellett a szamovárral foglalatoskodott, örvendező kiáltással fogadta:

— Milyen korán jöttél meg ma!

— A hóesés miatt — mondta. És nyomban ingerülten kiáltotta: — Miért volna korán? Olyankor jöttem, mint máskor... amikor itt az ideje... Láthatod, hogy sötét van...

— Itt még délben is sötét van... De mér' ordítsz?

— Azért ordítok, mert valamennyien úgy beszéltek, mint a titkosrendőrök: „Milyen korán jöttél... hová mész?... mi van nálad?" Mi közötök hozzá?

Masa áthatóan rápillantott és szemrehányóan mondta:

— Ejnye, Ilja, milyen nagyhangú lettél!

— Vigyen el benneteket az ördög! — szitkozódott Lunyev, mialatt az asztalhoz ült. Masa megsértődött, hevesen rászólt, aztán elfordult és a szamovárt kezdte fújni. Alakja finom és kicsiny volt; megrázta fekete fürtjeit, köhögött és hunyorgott a

füsttől. Arca sovány volt és a sötét karikák szeme alatt még csillogóbbnak mutatták és volt valami benne, ami hasonlított a virághoz, amely a kert elhanyagolt sarkában nő a gaz között. Ilja nézte és azon gondolkodott, hogy lám, ez a lány teljesen egyedül él az odúban, dolgozik, mint egy felnőtt, nem ismer örömet és talán egész életében sem fog ismerni. Ő meg most úgy fog élni, amint arra régen vágyódott, nyugalomban és tisztaságban. Ez a gondolat jólesett neki, ugyanakkor azonban bűnösnek érezte magát Masával szemben és halkan odaszólt neki.

— Na, mi az, te vademberl — válaszolt Masa.

— Tudod, én... rossz ember vagyok — mondta Lunyev és hangja megremegett. Vajjon megmondja-e neki, vagy ne beszéljen? A leány felegyenesedett és mosolyogva pillantott rá.

— Nincs senki, aki elverjen... ez az egész!

Aztán gyorsan hozzálépett és hevesen mondta:

— Hallgass ide, galambocskám! Kérd meg a nagybátyádat, hogy vigyen el engem is magával! Kérd meg! Térdenállva könyörgök!...

— Hová? — kérdezte fáradt hangon Lunyev, akit teljesen elfoglaltak gondolatai és alig értette Masa szavait.

— Vigyen magával a szent helyre! Kérd meg!

Összekulcsolta kezét és úgy állt előtte, mint a szentkép előtt, szemébe pedig könnyek szöktek.

— Milyen szép is volna — mondta a lány sóhajtva. — Tavasszal indulnánk. Minden nap ezen gondolkozom, álmodni is arról szoktam, hogy megyek... Galambocskám!... Rád hallgat... mondd meg neki, hogy vigyen el engem!... Nem eszem a kenyerét... kéregetni fogok... Olyan kicsiny vagyok, nekem biztosan adnak. Megteszed, Iljuska? Megcsókolom a kezed érte!

Ezzel hirtelenül elkapta kezét és föléje hajolt. Ilja ellökte és felugrott a székről.

— Te, ostoba! — kiáltotta hangosan. — Mit csinálsz? Megfojtottam egy embert!...

Megijedt saját szavaitól és nyomban hozzátette:

— Talán... talán valami rosszat tettem ezzel a kezemmel... és te meg akarod csókolni?

— Hagyd csak! — mondta Masa és szorosan hozzálépett.

— És ha megcsókoltam volna... talán olyan nagy dolog? Petrusa rosszabb, mint te vagy és mégis megcsókolom a kezét minden falatért... Undorodom ettől, de rámparancsolt: csókold meg! És még hozzá megcsipked és fogdos... a szégyentelen!

Ilja egyszeriben könnyűnek és vidámnak érezte magát, talán attól, hogy kimondta azokat a szörnyű szavakat, vagy talán attól, hogy nem mondta végig. Mosolygott és halkan, gyöngédséggel hangjában mondta a lánynak:

— Jó, keresztülviszem a bácsinál. Isten bizony, keresztülviszem nála! El fogsz menni a zarándokútra... Pénzt is adok az útra!...

— Galambocskám! — kiáltotta Masa, odaugrándozott hozzá és nyakába borult.

— Várj! — mondta Lunyev komolyan. — Azt mondtam: elmész. Fogsz értem imádkozni, Masutka?

— Érted? Ó, Istenem!...

Az ajtóban Jakov jelent meg és csodálkozva kérdezte Masát:

— Mit nyivákolsz úgy? Még az udvarra is kihallatszik.

— Jasa! — kiáltotta a lány örömmel és gyorsan mesélni kezdte: — Elmegyek a zarándokútra... Ilja megígérte, hogy beszélni fog a púpossal...

— Úgy, úgy!... — mondta Jakov, egy darabig hallgatott, aztán fütyörészni kezdett. — Most aztán egészen elvesztem! — folytatta. — Egészen egyedül maradok itt, mint a hold az égen...

— Fogadj fel egy gyereklányt... — ajánlotta nevetve Ilja.

— Majd vodkát iszom — mondta fejét rázva Jakov.

Masa ránézett, lehajtotta fejét és az ajtó felé indult. Onnét mondta szemrehányó, szomorú hangon:

— Milyen gyenge ember vagy te, Jakov!

— Ti meg erősek vagytok! Cserbenhagyjátok az embert... Gonosz népség!

Mogorván ült le az asztalhoz, Iljával szemközt és azt mondta:

— Talán én is elmenjek Tyerentyijjel... titokban, mi?

— Eredj!... Én elmennék...

— Te!... De utánam rendőröket küld az apám!

Mindhárman elhallgattak. Aztán Jakov erőltetett vidámsággal megszólalt:

— Mégis csak szép, testvérek, ha az ember berúg! Semmit sem ért, semmire sem gondol...

Masa az asztalra állította a szamovárt és fejcsóválva mondta:

— Ó, te... nem szégyelsz így beszélni?

— Te csak hallgass! — kiáltotta Jakov bosszúsan. — Az apád nem törődik veled... talán bizony nem hagyja, hogy élj, ahogy akarsz?

— Én talán jól élek? — vágott vissza Masa. — Szeretnék kiszaladni a világból.

— Mindnyájunknak rossz sora van — mondta Ilja halkan és újra elmerült gondolataiban.

Ekkor újra Jakov kezdte, miközben álmodozva bámult ki az ablakon:

— Ha úgy végleg el tudna menni az ember... valahová!... Ülhetne az erdőszélen, a folyóparton és gondolkozhatna a dolgokon...

— Nagyon ostoba módja volna, hogy kitérj az élet elől! — mondta zsembesen Ilja.

Jakov kutatóan pillantott arcába és bizonyos félelemmel mondta.

— Tudod... találtam egy könyvet.

— Milyen könyvet?

— Egészen régit... Bőrbe van kötve, úgy néz ki, mint egy zsoltároskönyv és alighanem... eretnek-könyv. Egy tatártól vettem, hetven kopejkáért...

— Mi a címe — kérdezte Ilja egykedvűen. Semmi kedve nem volt beszélgetni, de úgy érezte, hogy hallgatni veszélyes, ezért kényszerítette önmagát.

— A címlapja leszakadt — közölte Jakov fojtott hangon, — de a dolgok eredetéről van benne szó. Nehéz olvasni... Az áll benne, hogy a dolgok eredetéről elsőnek Thales kérdezte hogy vajjon minden lét a vízből ered-e és isten mint életerő lakik-e dolgokban. Aztán volt még egy pogány, Diagoras nevű, aki azt tanította, hogy nincs egyetlen isten — szóval nem hitt

istenben. És Epikuros is, aki azt állította, hogy van ugyan egy isten, de az senkivel sem törődik és senkiről sem gondoskodik. Ez szóval azt jelenti, hogy — ha van is isten, az nem törődik az emberekkel, legalább is én így értem. Élj, ahogyan tudsz — nincs senki, aki törődne tetteiddel..

Ilja felállt és szigorúan ráncolva össze szemöldökét, félbeszakította barátja lassú szavait:

— Fogni kéne azt a könyvet és egy jó nagyot ütni vele a fejedre!

— Miért? — kiáltotta csodálkozva és sértődötten Jakov.

— Hogy ne olvasd tovább — te buta. És az, aki azt a könyvet írta, még butább!

Lunyev megkerülte az asztalt, az asztal mellett ülő barátja fölé hajolt és szenvedélyesen, haragtól eltelve kezdett kiabálni Jakovval, mintha kalapáccsal dolgozná meg nagy fejét:

— Van isten! Mindent lát! Mindent tud! Rajta kívül — senki sincs! Azért kaptad az életet, hogy kiállld a próbát, a bűnnel szemben. Vagy sikerül — vagy nem! Ha nem sikerült, elér a büntetés... számíthatsz rá! Nem az emberek részéről, hanem Tőle — megértetted? Ezt ne felejtsd!

— Várj csak! — kiáltotta Jakov. — Beszéltem erről akár egy szót is?

— Mindegy! Hogyan lehetnél bírám, mi? — kiáltotta Lunyev sápadtan az izgalomtól és dühtől, amely hirtelen elöntötte. — Egyetlen hajszál sem hullik fejemről az Ő akarata nélkül, hallod? Ha bűnbe estem — az Ő akarata volt ez! Ostoba!

— Elment az eszed, vagy mi van veled? — kérdezte Jakov ijedten és a falnak támaszkodott. — Milyen bűnbe estél?

Lunyev a fülében visszhangzó zúgáson keresztül meghallotta ezt a kérdést és úgy érezte, mintha hideg lehelet érné. Gyanakodva nézett Jakovra és Masára, akit szintén megijesztett izgatottsága és kiabálása.

— Csak példaképpen mondom — mondta tompán Ilja.

— Ugy látszik, nem vagy egészséges — mondta Masa félénken.

— A szemed is egész zavaros — tette hozzá Jakov és figyelmesen vizsgálta.

Ilja önkénytelenül végigsimított szemén és halkan válaszolta:

— Ez semmi... elmúlik! ...

Kínos és kényelmetlen volt azonban, hogy emberekkel legyen együtt, ezért szobájába ment, anélkül, hogy a teát megvárta volna.

Alig nyúlt végig az ágyon, amikor megjelent Tyerentyij. Amióta a púpos elhatározta, hogy a zarándokhelyen keres megbocsátást bűneire, arca tisztult, boldog kifejezéstől sugárzott, mintha már előre érezné az örömet, amelyet a bűnei alóli feloldozás jelenteni fog. Halkan, mosolygó ajakkal lépett unokaöccse ágyához és kurta szakállát rángatva, barátságos hangon mondta:

— Láttalak az előbb jönni... és azt gondoltam: mi lenne, ha bemennél hozzá, kicsit beszélgetni... Ugysem sokáig lakunk már itt együtt!

— Szóval igazán mégy? — kérdezte szárazon Ilja.

— Amint melegebb lesz! A Nagyhéten már Kievben szeretnék lenni.

— No nézd csak! Mondd, nem vinnéd magaddal a kis Masát?

— Hogyan? Nem, nem lehet — kiáltotta a púpos és kezével elutasító mozdulatot tett.

— Hallgass csak ide — mondta Ilja makacsul. — Itt egészen fölösleges ... és abban a korban van... Jakov, Petrusa... és így tovább... Megértesz, úgye? Ez a ház mindenki számára olyan, mint a szakadék... elátkozott egy ház! Hadd menjen... talán nem jön többé vissza...

— Dehát hogyan vihetném magammal? — mondta panaszosan Tyerentyij

— Vidd csak, vidd csak — mondta Ilja, kitartva terve mellett. — A száz rubelt, amit nekem akarsz adni, ráfordíthatod... Nincs szükségem a pénzedre... és ő majd imádkozik érted. . Az ő imája sokat ér!...

A púpos eltűnődött és egy idő mulva azt mondta:

— Sokat ér... az biztos! Ezt... egészen helyesen mondtad... A pénzt azonban nem fogadhatom el tőled. Azzal úgy

lesz, ahogy elhatároztuk... és ami Masát illeti — hát majd még gondolkodom...

Tyerentyij bácsi szeme egyszerre boldogan felcsillant és Iljához hajolva örömteli lelkesedéssel suttogta:

— Micsoda embert ismertem meg tegnap, kedvesem! Híres ember. Pjotr Vaszilics a neve... Nem hallottál még Szizov bibliamagyarázóról? Nagyon bölcs ember! Csak maga az Uristen küldhette hozzám, hogy megszabadítsa lelkemet a kételyektől.

Ilja hallgatva feküdt és csak azt kívánta, hogy nagybátyja egyedül hagyja Félig lehúnyt szemmel nézett ki az ablakon, a toldaléképület magas, sötét falára.

— Bűnökről beszéltünk és a lelkek megmentéséről — suttogta Tyerentyij kegyes buzgalommal. — Azt mondta: „Miként a vésőnek kell a kő, hogy éles legyen, úgy van szüksége az embernek is a bűnre, hogy azután lelke megalázkodjék és a porba vesse magát a könyörületes Isten előtt."

Ilja nagybácsijára nézett és gúnyos mosollyal mondta:

— Mondd csak — nem hasonlít ez a bibliamagyarázó — a sátánra?

— Hogy beszélhetsz így! — kiáltotta Tyerentyij és elhúzódott tőle. — Hiszen istenfélő ember!... Máris sokkal híresebb, mint nagyapád, Antyipa volt... Ugy bizony, kedvesem! — És szemrehányóan rázva fejét, csettintett ajkával.

— No, jól van! — mondta Ilja nyersen. — És mit mondott ezenkívül?

Ilja kellemetlen nevetést hallatott. Tyerentyij csodálkozva húzódott el tőle és azt mondta:

— Mi van veled?

— Semmi különös. Egész helyes volt, amit az mondott, az a bibliamagyarázó... egészen rám illik... hogy vinné el az ördög! Nekem is ez a véleményem... Pontról-pontra!...

Elhallgatott, átható pillantást vetett nagybátyjára, aztán a fal felé fordította arcát.

— Meg azt is mondta, — kezdte újból Tyerentyij, szinte óvatosan tapogatózva — hogy a bűn szárnyat ad a léleknek — a bűnbánat szárnyait, amelyeken a Mindenható trónusáig emelkedhet!...

— Tudod mit — vágott közbe Ilja és halkan nevetett — magad is hasonlítasz a sátánhoz!

A púpos széttárta karját, mint a madár, amely kiterjeszti szárnyát és valósággal megdermedt a megbotránkozástól és ijedtségtől. Lunyev pedig felült az ágyban, kezével arrébb lökte nagybátyját és komoran mondta:

— Távozz tőlem! ...

Tyerentyij gyorsan kiegyenesedett és púpját rázogatva állt a szoba közepén Komoran nézett unokaöccsére, aki az ágyban ült, két karjára támaszkodva, felhúzott vállal és mélyen mellére horgasztott fejjel.

— De hátha nem akarok bűnhődni? — kérdezte Ilja dacosan. — Ha így gondolkozom: nem akartam bűnt elkövetni ... minden magától jött ... Minden isten akarata szerint történik, minek is nyugtalankodjam akkor? Mindent tud és mindent kormányoz ... Ha nem akarta volna, módjában állt volna engem visszatartani ... Tehát, mindabban, amit tettem, tökéletesen igazam volt! Minden ember igazságtalanságban és bűnben él, hányan vannak, akik bűnhődni akarnak?

— Nem értem a szavaidat ... Krisztus legyen veled! — mondta Tyerentyij bácsi szomorúan és felsóhajtott.

— Nem értesz meg engem? — kiáltotta nevetve Ilja — akkor meg minek beszélsz velem ... hagyj békében!

Megint végignyúlt az agyon és kis idő mulva így szólt Tyerentyijhez:

— Kezdem hinni, hogy beteg vagyok ...

— En is azt hiszem — mondta a nagybácsi.

— Aludni szeretnék ... eredj ... hagyj magamra!

Amikor Ilja egyedül maradt, úgy érezte, mintha fejében örvény forogna. Minden a rendkívüli, amit ebben a néhány órában átélt, fojtó, izzó kóddé olvadt össze, amely súlyosan nehezedett agyára. Úgy tűnt fel neki, mintha már régen élne ebben a kínzó állapotban, mintha az öreget nem ma, hanem már nagyon régen fojtotta volna meg ...

Lehunyta szemét és mozdulatlanul feküdt. Az öreg nyivákoló hangja visszhangzott fülében:

— Na, ide azokkal a pénzekkel ... gyorsan!

A feketeszakállas kereskedő érdes hangja, Masa megható könyörgése, a pogány könyv szavai, a bibliamagyarázó ájtatos mondásai — mindez kuszán és zavarosan örvénylett körülötte. Minden ide-oda imbolygott és lehúzta, valahová a mélybe. Nyugalom, feledés után vágyódott. És elaludt...

Amikor reggel felébredt, az ablakokkal szemközti erősen megvilágított falon látta, hogy tiszta, fagyos nap van. Felidézte emlékezetében a tegnapi nap eseményeit, szinte megleste önmagát és az volt az érzése, hogy most már tudni fogja, miként viselkedjék. Egy órával később az utcán ment, házaló-ládájával mellén, hunyorgatott, mert a hó vakította és nyugodtan vizsgálta az embereket, akik szembejöttek vele. Ha templom előtt haladt el, levette sapkáját és keresztet vetett. A kápolna előtt is, Polujektov bezárt üzlete mellett, keresztet vetett és tovább ment, anélkül hogy félelemnek, sajnálatnak vagy más nyugtalanító érzésnek csak nyomát is érezte volna. Amikor ebédidőben az egyik kocsmában ült, elolvasta az egyik újságban a pénzváltó meggyilkolásáról szóló tudósítást. A cikk vége így hangzott: „A rendőrség erélyes intézkedéseket foganatosított a tettes kézrekerítésére." Amikor Ilja ezeket a szavakat olvasta, hitetlen mosollyal csóválta fejét: szentül meg volt győződve, hogy a gyilkost sohasem kerítik kézre, hacsak ő maga nem akarja, hogy elfogják...

XIV. FEJEZET

Este Olympiáda a cselédjével levelet küldött Iljának:

„Légy kilenc órakor a Kuznyeckája-utca sarkán, a fürdőépületnél."

Amikor Ilja elolvasta ezeket a szavakat, úgy érezte, hogy egész belseje görcsösen reszket és összehúzódik, mintha fáznék. Ujra látta a megvető kifejezést szerelmese arcán és fülébe csengtek a rideg, sértő szavak:

— Nem tudtál máskor jönni?

Nézte a levelet és azon gondolkozott, vajjon miért akar találkozni vele Olympiáda? Félt, hogy eltalálta az okot és szíve ismét ijedten kezdett dobogni. Kilenc órakor pontosan ott volt.

Amikor a nők között, akik kettesével vagy egyenként sétáltak a fürdőépület környékén, megpillantotta Olympiáda diadalmas alakját, a félelem és nyugtalanság még nagyobb lett bensejében. Olympiáda régi bundát viselt, fején kendő volt, úgyhogy arcából Ilja csak szemét látta. Ilja hallgatva állt meg vele szemközt...

— Gyere — mondta Olympiáda és halkan hozzátette: — Hajtsd fel a gallérodat, hogy az arcodat ne láthassák!

Végigmentek a fürdő folyosóján, mintegy szégyenkezve elfordították fejüket és eltűntek az egyik fenntartott fülkében. Olympiáda azonnal ledobta magáról a kendőt és amikor Ilja meglátta nyugodt, hidegtől pirosra csípett arcát, újra bátorságra kapott. Ugyanakkor azonban úgy érezte, hogy kellemetlen az asszonyt ilyen nyugodtnak látnia. Olympiáda leült melléje a díványra és barátságosan pillantva arcába, mondta:

— Szeszélyem! Hamarosan mind a ketten a vizsgálóbíró elé kerülünk...

— Miért? — kérdezte Ilja és letörölte bajuszáról az olvadni kezdő zuzmarát.

— Milyen ostobának tetteted magad... mintha semmit sem tudnál — kiáltotta Olympiáda halkan, gúnyos arckifejezéssel.

Összehúzta szemöldökét és suttogva folytatta:

— Titkosrendőr járt ma nálam!

Ilja rápillantott és szárazon megjegyezte:

— Hagyj békében a titkosrendőrökkel és egyáltalán mindennel, amit teszel. Inkább mondd meg — minek hívtál ide?

Olympiáda kutatóan nézett arcába és megvetően mosolyogva mondta:

— Ja, vagy úgy! Adod a megsértettet... Na, arra most nincs időm. Figyelj csak ide: ha a vizsgálóbíró kihallgat és megkérdezi, mikor ismerkedtél meg velem és gyakran voltál-e nálam, akkor mondjál el mindent úgy, ahogy van, hallod?

— Hallom — mondta Ilja és mosolygott.

— Ha pedig az öreg után érdeklődik — akkor mondd, hogy sohasem láttad. Sohasem! Nem is tudsz róla. Nem hallottad, hogy valaki kitartana engem — értetted?

Áthatóan, parancsoló kifejezéssel nézett Iljára. Ilja érezte,

mint ébred benne egy gonosz gondolat, amely elégtétellel tölti el. Ugy tűnt fel neki, hogy Olympiáda fél tőle és kedve támadt, hogy megkínozza. Összehúzta szemét és titkolt mosollyal, szó nélkül bámult arcába.

Olympiáda arcvonásai ekkor ijedten megrándultak, a nő elsápadt, visszahőkölt és suttogó hangon kérdezte:

— Miért bámulsz úgy rám, Ilja?

— Mondd, miért hazudjak? — kérdezte Ilja s gúnyosan fogát mutatta. — Hiszen láttam nálad az öreget!...

Rákönyökölt az asztal marványlapjára és a keserű, visszafojtott düh hirtelen rohamában, lassan és halkan folytatta:

— Akkor megnéztem és azt gondoltam magamban: Szóval ez az az ember, aki az utamban áll, aki szétrombolta az életemet! És ha akkor nem fojtottam meg...

— Ne hazudj! — kiáltotta hangosan Olympiáda és az asztalra csapott... — Hazudsz, mert — sohasem állott az utadban!

— Már hogy ne? — kérdezte Ilja.

— Nem bántott téged. Csak akarnod kellett volna és kiadtam volna az útját. Nem megmondtam neked, hogy kiteszem a szűrét, ha akarod? Te akkor csak hallgattál és mosolyogtál... Sohasem szerettél igazán! Te magad voltál az, aki saját akaratodból osztoztál vele...

— Állj! Hallgass! — kiáltotta Ilja. Felugrott a díványról, aztán azonnal visszaült, mintha Olympiáda szidása lesujtotta volna.

— Nem akarok hallgatni! — kiáltotta Olympiáda. — Szerettelek, mert pompás, egészséges fiú voltál... És te, mit tettél te velem. Talan mondtad: Olympiáda, válassz! — vagy ő, vagy én? Mondtad ezt? Nem, te is csak... szerelmes kandúr voltál, mint a többiek.

Ilja felpattant erre a sértő szemrehányásra. Elsötétedett szeme előtt és ökölbe szorított kézzel ugrott újra fel:

— Hogy mersz ilyeneket mondani!...

— Meg akarsz ütni, mi? — kiáltotta a nő, fenyegetően villogó szemmel és fogát csikorgatta. — No, üss csak! Azonnal felrantom az ajtót és kiabálok, hogy te ölted meg, együtt beszéltük meg... No, üss csak!

Ilját megbénította az ijedtség, de a félelem érzése csak végigsuhant szívén és nyomban eltűnt. Nehezen lélekzett, mintha láthatatlan kéz szorítaná össze torkát.

Ujra visszarogyott a díványra, egy darabig hallgatott, aztán erőltetetten felnevetett. Látta, hogy Olympiáda ajkába harap és a piszkos, gőz es szappan meleg párájával átitatott fürdőszobában valamit keres szemével. Aztán leült a díványra, egészen az ajtó mellé, lehajtotta fejét és így szólt:

— Nevess csak... te ördög!

— Nevetek is!

— Amikor megláttalak, azt gondoltam: Ez az igazi, ez majd segit, megment...

— Lipa! — mondta Ilja halkan.

A nő mozdulatlanul ült és nem válaszolt.

— Lipa! — kialtotta újból Lunyev és olyan érzéssel, mintha hirtelen szakadékba zuhanna, lassan, kimérten mondta:

— Én fojtottam meg az öreget... Isten bizonyl

Olympiáda megrazkodott, felemelte fejét és tágranyílt szemmel pillantott rá. Aztan ajka reszketni kezdett és elfúló lélekzettel, erőlködvé mondta:

— Ostoba fickó!

Ilja megertette, hogy Olympiáda megijedt attól, amit mondott, de nem hitte el. Felállt, odament hozzá és szórakozott mosollyal melle ült Olympiada azonban hirtelenül elkapta a fejét, melléhez szorította es hajat csokolva suttogta komoly hangjan.

— Miért bantasz? Hiszen úgy örültem, hogy megfojtották...

— Én tettem — mondta Ilja, fejevel bolintva.

— Hallgass! — kialtotta a nő nyugtalanul. — Örülök, hogy megfojtottak. Mindegyikkel ezt kene tenni! Mindegyikkel, akié voltam! Egesz életemben csak te voltál az egyetlen igazi ember, akivel találkoztam. . galambocskám!

Szavai egyre közelebb vonták hozzá Ilját; szorosan befúrta fejét a nő keblébe es jóllehet már alig tudott lélekzeni, nem tudott elszakadni tőle, mert ugy érezte, hogy emberileg közel áll hozza és hogy nagyobb szüksége van most rá, mint valaha.

— Amikor haragosan rámnezel... te tiszta kis emberem... akkor érzem igazán életem egész aljasságát és ezért szeretlek.

Lunyev fejére nehéz könnyek hulltak és amikor megérezte őket, maga is sírni kezdett, szabadon, megkönnyebbülten.

Olympiáda két keze közé fogta fejét, csókolta könnyes szemét, arcát és ajkát és azt mondta:

— Hiszen tudom, hogy — csak a szépségemet akarod, a szíveddel nem szeretsz és elítélsz... Nem bocsátod meg az életemet és... az öreget...

— Ne beszélj róla — mondta Ilja. Megtörölte arcát a nő fejkendőjével és felállt.

— Lesz, ami lesz! — mondta halkan és határozottan. — Ha isten meg akarja büntetni az embert — mindenütt megtalálja. A szavaidat meg — köszönöm, Lipa... igazat beszéltél — bűnös vagyok veled szemben... Nem tudtam, hogy ilyen vagy. De te — nos, jól van... bűnös vagyok...

Hangja elakadt, ajka reszketni kezdett és szeme vérbeborult. Lassan, reszkető kézzel lesimította kócos haját, aztán hirtelen, kezével legyintve, tovább mondta:

— Mindenben én vagyok a bűnös!... De miért?

Olympiáda megfogta kezét; Ilja mellérogyott a díványra és — nem is hallgatva rá — mondta:

— Értsd meg — én fojtottam meg, én!

— Halkabban! — kiáltott fel Olympiáda ijedten, félhangon. — Mit akarsz?

Szorosan átölelte és félelemtől elborult szemmel nézett arcába.

— Várj. Egész váratlanul történt. Isten a tudója! Én — nem akartam. Csak a pofáját akartam megnézni... bementem az üzletébe. Nem is gondoltam ilyesmire. De aztán egyszerre! Az ördög taszított, isten meg nem tartott vissza... De a pénzt kár volt elvenni... nem lett volna szabad... eh!

Mélyet sóhajtott és úgy érezte, mintha szívéről levált volna egy kéreg. Olympiáda egész testében reszketett, egyre szorosabban ölelte magához Ilját és szakadozott, összefüggéstelen suttogással beszélt hozzá.

— Hogy a pénzt elvetted — az jó. Így azt mondják — rablógyilkosság... Különben azt gondolták volna, hogy — féltékenység...

— Bűnbánatot nem fogok érezni — mondta Ilja elgondolkozva. — Isten csak hadd büntessen meg... Az emberek... nem bíráim. Miféle bírák is lennének?... Bűntelen embert nem ismerek... nem láttam még...

— Istenem! — mondta sóhajtva Olympiáda. — Mi lesz most?... Galambocskám... Semmire sem vagyok képes... sem beszélni, sem gondolkozni és el kell mennünk innét...

Felállt és tántorgott, mint a részeg. Amikor azonban befödte fejét a kendővel, egyszerre megnyugodva mondta:

— Mi lesz most, Iljusa? Máris elvesztünk?

Ilja tagadóan rázta fejét.

— Hát majd... a vizsgálóbírónál mondj el mindent úgy, ahogyan volt...

— Ugy is mondok... Talán azt gondolod, hogy nem tudok helytállni magamért? Azt hiszed, hogy ezért az öregért — kényszermunkára megyek? Nos, nem, ezért nem érdemes! — értetted?

Kipirult izgalmában és szeme szikrázott. A nő pedig hozzáhajolt és suttogva kérdezte:

— És a pénz csak kétezer volt?

— Kettő... és még valami...

— Szegénykém!... Még ebben sem volt szerencséd! — mondta a nő szomorúan, szemében könnyek csillogtak.

Ilja ránézett és haragosan nevetett:

— Hát talán a pénz miatt tettem? Értsd meg végre!... Várj, először én megyek el... Innét mindig a férfi megy el először...

— Gyere el hamarosan hozzám... Nem kell bujkálnunk... Hamarosan! — mondta aggódva Olympiáda.

Hosszú, szenvedélyes csókkal búcsúztak egymástól és Ilja elment. Ahogy kiért az utcára, tüstént kocsit fogadott és amikor a kocsi megindult, egyre hátranézett — hogy nem követi-e valaki. Az Olympiádával folytatott beszélgetéstől megkönnyebbült és ez a beszélgetés gyöngéd érzéseket keltett benne a nő iránt. Egyetlen szóval, egyetlen pillantással sem sértette meg szívét, amikor bevallotta neki a gyilkosságot és nem taszította el magától, hanem szinte magára vállalta a bűn egy részét. Egy pillanattal előbb, amikor még semmit sem tudott, tönkre akarta

tenni és tönkre is tette volna — látta az arcán... gondolta róla és gyöngéden elmosolyodott.

A következő napon azonban Ilja már vadnak érezte magát, amelyet nyomon követnek a vadászok.

Reggel a kocsmában Petrusával találkozott s Ilja amikor üdvözölte, éppen hogy megbiccentette fejét, majd különös figyelemmel bámult arcába. Tyerentyij szintén ránézett és sóhajtott, de egy szót sem szólt. Jakov pedig behívta Masa odujába és ott ijedten mondta:

— Tegnap este itt volt a felügyelő és apámtól mindent megkérdezett rólad... mit jelent ez?

— Mit kérdezett? — érdeklődött nyugodtan Ilja.

— Hogy te hogyan élsz... iszol-e vodkát... aztán a nőkről is... Valami Olympiádáról beszélt — nem ismerik-e — mondta. Mi legyen ez?

— Tudja az ördög — felelte Ilja és faképnél hagyta Jakovot.

Ezen az estén újra üzenetet kapott Olympiádától. Azt írta neki:

„Kihallgattak felőled. Mindent pontosan elmondtam. Ez mind nem jelent semmit és nem veszélyes. Nincs semmi okod félni. Csókollak, szerelmem."

Tűzbe dobta a cédulát. Filimonov házában, csakúgy, mint a kocsmában, mindenki a kereskedő meggyilkolásáról beszélt. Ilja hallgatta ezeket a beszédeket és különös öröme telt benne, ha hallgatta. Tetszett neki a dolog, hogy járkál az emberek közt, kikérdezi őket az eset részleteiről, amelyeket maguk költöttek hozzá, közben azonban tudja, hogy valamennyiüket a legnagyobb csodálatba ejtené, ha megszolalna:

— De hiszen én követtem el...

Egyesek a tettes ügyességét dicsérték, mások meg azt sajnálták, hogy nem vitte az egész pénzt magával, ismét mások abbeli félelmüknek adtak kifejezést, hogy esetleg mégis elcsípik és egyetlen hang sem akadt, amely sajnálta volna a meggyilkoltat, senkisem mondott róla egyetlen barátságos szót.

Az a körülmény, hogy Ilja semmi szánalomra nem talált az emberekben a meggyilkolt iránt, megvetést keltett irántuk.

Egyébként már nem is gondolt Polujektovra, hanem csak arra, hogy súlyos bűnt követett el és előbb-utóbb a törvény elé kerül. Ez a gondolat tovább már nem is nyugtalanította; gyökeret vert bensejében és szinte lelkének darabjává vált. Daganathoz hasonlított, amely az ütés nyomán megmarad — nem fáj, ha nem érintik. Az a mélységes meggyőződés élt benne, hogy el kell jönnie az órának, amikor eléri isten büntetése — istené, aki mindent tud és nem bocsát meg azoknak, akik törvényeit megszegték Ez az állandó készenlét, hogy a büntetést bármelyik órában elviselje, lehetővé tette neki, hogy csaknem zavartalanul őrizze meg nyugalmát és buzgón fürkésszen az emberek gyengeségei után. Ez a fürkészés és megfigyelés bizonyos elégtételt szerzett neki, ha tudta is, hogy nem talál benne igazolást a maga számára.

Komorabb lett, még jobban befelé fordult, de éppenúgy mint azelőtt, reggeltől estig a városban járkált árujával, betért a kocsmákba, megfigyelte az embereket és figyelmesen hallgatta, mit beszélnek. Egyik nap eszébe jutott a pénz, amelyet a padláson eldugott és arra gondolt, hogy valami más helyen rejti el, de nyomban utána azt mondta magában:

„Felesleges. Csak hadd maradjon ott... ha kutatnak és megtalálják — akkor bevallom..."

Azonban nem kutattak a pénz után és a vizsgálóbíró is csak hatodnapra hallgatta ki Ilját. Mielőtt a törvényszékre ment volna, tiszta fehérneműt vett, legjobb öltönyét vette fel és ragyogóra tisztította cipőjét. Bérszánkón hajtatott oda. A szánkó ideoda csúszkált az egyenlőtlen úttesten. Ilja azonban igyekezett egyenesen és mozdulatlanul ülni. Bensejében minden annyira megfeszült, hogy attól tartott, vigyázatlan mozdulatánál megpattanhat benne valami. A törvényszéki épület lépcsőjén is egész lassan és óvatosan haladt fel, mintha ruhája üvegből lett volna.

A vizsgálóbíró fiatal ember volt, fürtös hajú, sasorra felett aranykeretes szemüveget viselt. Amikor megpillantotta Ilját, előbb erősen összedörzsölte karcsú, fehér kezét, aztán levette szemüvegét, gondosan megtisztította zsebkendőjével és közben Ilját nézte nagy, sötét szemével. Ilja hallgatva hajolt meg előtte.

— Jó napot! Foglaljon helyet... ott!...

Kezével egy székre mutatott, amely nagy, málnaszínű posztóval bevont asztal előtt állt. Ilja leült és könyökével óvatosan félretolt egy iratcsomót, amely az asztal szélén feküdt. A vizsgálóbíró észrevette ezt, udvariasan elvette az aktákat, aztán leült az asztalhoz, Iljával szemben. Némán lapozgatni kezdett egy könyvben és közben oldalról Ilját vizsgálta. Iljának nem tetszett ez a hallgatás, elfordult a vizsgálóbírótól és körülnézett a szobában. Életében először látott ilyen tisztán és előkelően berendezett helyiséget. A falakon bekeretezett arcképek és festmények lógtak. Az egyik Krisztust ábrázolta. Gondolatokba merülve, lehajtott fejjel, szomorúan és magányosan, romok között haladt, lábánál emberi holttestek és fegyverek hevertek és a kép hátterében fekete füst szállt fel — valami égett. Ilja sokáig nézte ezt a képet és iparkodott megérteni, hogy mit ábrázol, sőt szerette volna ezt megkerdezni, amikor a vizsgálóbíró hangosan becsukta a könyvet. Ilja megrezzent és rápillantott. A vizsgálóbíró arca száraz, unatkozó kifejezést öltött és ajka nevetséges módon bigygyedt le, mintha valaki megsértette volna.

— Nos — mondta és ujjával kopogott az asztalon. — Ön Ilja Jakovlevics Lunyev, ugyebár?

— Igen...

— Tudja, hogy miért idéztem meg?

— Nem! — felelte Ilja és futólag újra a festményre pillantott. Aztán körüljáratta pillantását a szoba csinos berendezésén s beszívta a finom illatot, amely a vizsgálóbíró felől áradt. Szórakoztatta és megnyugtatta, hogy megfigyelte környezetét és szívében irígység támadt.

„Szóval így él egy ilyen úr..." — gondolta. — „Nyilván jövedelmező lehet rablókat és gyilkosokat elfogni... Vajjon mennyi lehet a fizetése?..."

— Szóval nem tudja? ismételte, csodálkozást színlelve a vizsgálóbíró. — Olympiáda semmit sem mondott erről?

— Nem... már régen nem láttam...

A vizsgálóbíró hátradőlt a szeken és újra lebiggyesztette ajkát.

— Mióta nem látta?

— Nem tudom... talán nyolc, kilenc napja...

— Ahá! Ugy!... És mondja csak — gyakran találkozott nála az öreg Polujektovval?

— Azzal, akit nemreg meggyilkoltak? — kérdezte Ilja és a vizsgálóbíró szemébe nézett.

— Ugy van, azt gondolom...

— Vele sohasem találkoztam nála...

— Soha? Hm...

— Soha!

A vizsgálóbíró gyorsan, szinte mellékesen tette fel a kérdéseket és ha Ilja nagyon megfontoltan válaszolt vagy éppenséggel késett a válasszal, türelmetlenül dobolt ujjaival az asztalon.

— Tudta, hogy Olympiáda Petrovnát Polujektov tartja ki? — kérdezte hirtelenül és szemüvegén keresztül keményen Iljára nézett.

Lunyev elpirult a pillantástól, amelyből valami sértőt érzett ki.

— Igenis, kitartotta — ismételte a vizsgálóbíró ingerült hangon. — Véleményem szerint ez nem szép dolog — tette hozzá, amikor látta, hogy Ilja nem szándékozik válaszolni.

— Mi lenne szép ezen? — mondta végre Ilja halkan.

— Nemde?...

Ilja azonban újra válasz nélkül hagyta.

— Es ön... ön már régen ismeri?

— Több mint egy éve...

— Szóval még mielőtt Polujektovval megismerkedett volna?

„Ravasz róka vagy" — gondolta Ilja és nyugodtan mondta:

— Hogyan válaszolhatnék erre, amikor nem tudtam, hogy együtt él.. az elhunyttal?

A vizsgálóbíró ajkát csücsörítette, füttyentett egyet és az akták közt kezdett lapozni. Lunyev újra a képet nézte — érezte, hogy ez az érdeklődés milyen nagy segítségére van abban, hogy nyugalmát megőrizze. Valahonnét egy gyerek csengő, élénk kacagását hallotta. Aztán vidám, lágy női hang énekelte gyöngéden:

„Zsinyka, anyuska, kicsi lány, angyalka...,"

— Ugy látszik, nagyon érdekli az a kép? — hallatszott a vizsgálóbíró hangja.

— Hová megy itt tulajdonképpen Krisztus? — kérdezte Ilja halkan.

A vizsgálóbíró unott, csalódott arckifejezéssel pillantott rá és kis idő után így szólt:

— Hiszen látja — lejött a földre, hogy meggyőződjön róla, miként teljesítik az emberek parancsait. Csatatéren megy, köröskörül meggyilkolt embereket lát, szétrombolt házakat, tűzvészt, fosztogatást...

— Nem láthatja mindezt a mennyből? — kérdezte Ilja.

— Hm... A szemléltetőség kedvéért van így ábrázolva... hogy megmutassa, milyen kevéssé egyezik az élet Krisztus tanításaival...

Ujra egy csomó apró, jelentéktelen kérdés következett, amelyek Iljának terhére voltak, mint az őszi légy. Kifárasztották és érezte, hogyan altatják el figyelmét és hogyan lankad el óvatossága egyhangú, sivár zakatolásuk közben. Haragot érzett a vizsgálóbíró iránt, aki amint erre rájött, szándékosan tette fel ezeket a kérdéseket, hogy kifárassza.

— Meg tudná nekem mondani — vetette oda a bíró gyorsan, látszólag minden különös szándék nélkül — hol volt csütörtökön kettő és három között?

— A kocsmában... teáztam... — felelte Ilja.

— Ugy! Melyikben? Hol?

— A „Plevna"-ban...

— Honnét tudja ilyen pontosan... hogy éppen ábban az időben a kocsmában volt?

A vizsgálóbíró arca feszült kifejezést öltött, mellével az asztalnak támaszkodott és lángoló szemmel, kitartóan nézett Lunyev arcába. Ilja nem válaszolt azonnal. Néhány pillanatig hallgatott, aztán sóhajtott és minden sietség nélkül mondta:

— Mielőtt bementem a kocsmába, megkérdeztem egy rendőrtől, hogy hány óra van.

A vizsgálóbíró újra hátradőlt a széken, ceruzát vett kezébe és veregetni kezdte vele körmeit.

— A rendőr azt mondta, hogy két óra van, húsz perc mulva kettő, vagy ilyesféle... — mondta Ilja lassan.

— Ismeri Önt az a rendőr?

— Igen...

— Önnek nincs zsebórája?

— Nincs...

— Máskor is megkérdezte már tőle az időt?

— Már megtörtént máskor is...

— Sokáig ült a Plevna-ban?

— Amig csak hírül nem hozták a gyilkosságot...

— És akkor hová ment?

— Odamentem, hogy lássam a meggyilkoltat.

— Látta valaki ott... az üzlet előtt?

— Az a rendőr látott... Még el is kergetett... megtaszított...

— Nagyon jó, ez nagyon fontos Önre — mondta a vizsgálóbíró elismerően és hanyagul, anélkül, hogy Iljára nézett volna, kérdezte:

— A gyilkosság előtt vagy után kérdezte a rendőrtől az időt?

Ilja megértette, mi a szándéka a kérdezőnek. Gorombán elfordult, telve dühvel ez iránt az ember iránt, aki vakitóan fehér ingben, finom, karcsú ujjakkal, ápolt körmeivel és az arany szemüveggel szúrós, sötét szemén, ült vele szemben. Válasz helyett azt kérdezte:

— Honnet tudhatnám?

A vizsgálóbíró szárazon köhögött és kezét dörzsölte, hogy ujjai ropogtak.

— Kitűnő! — mondta elégedetlen hangon. — Na-agyszerű! ... No, még csak néhány kérdést.

A bíró most már közömbös, únott hangon kérdezett — nyilván nem is számított már arra, hogy érdekeset hall Ilja felelgetett, de el volt készülve rá, hogy egyszerre csak újra olyan kérdést hall, mint amilyen az volt, a gyilkosság időpontjáról. Minden szó, amelyet kimondott, visszhangzott mellében, mint valami üres helyen, ahol megérintenek egy kifeszitett húrt A vizsgálóbíró azonban nem intézett hozzá több ilyen ravasz kérdést.

— Amikor azon a napon az utcán ment — nem találkozott egy magas növésű emberrel, aki rövid bekecset és fekete báránybőrkucsmát viselt?

— Nem! — felelte nyersen Lunyev.

— Nos, figyeljen ide: most felolvasom vallomását és aláírja...

Teleírt papírlapot tartott maga elé s gyorsan, egyhangúan olvasni kezdett. Amikor készen volt a felolvasással, tollat adott Lunyev kezébe. Ilja az asztal fölé hajolt, aláírta, aztán lassan felállt és — a vizsgálóbíróra pillantva — hangosan, határozott hangon mondta:

— Isten vele!...

A vizsgálóbíró csak kurta, előkelő fejbiccentéssel válaszolt, íróasztala fölé hajolt és írni kezdett. Ilja tünődve állt ott — szeretett volna még valamit mondani annak az embernek, aki olyan soká kínozta. A szoba csendjében hallatszott, amint a toll serceg a papíron és újra felhangzott az éneklő női hang:

„Táncolj, táncolj, kicsi lelkem..."

— Mit akar még? — kérdezte hirtelen a vizsgálóbíró és felemelte fejét.

— Semmit... — felelte mogorván Lunyev.

— Már mondtam, hogy mehet...

— Már megyek is...

Barátságtalanul néztek egymásra és Ilja érezte, hogy mellében egyre nagyobbra nő — valami nehéz, valami szörnyű. Gyorsan sarkonfordult és kiment az utcára. Hideg szél fújt szembe és csak most vette észre, hogy valósággal fürdik az izzadtságban. Egy félórával később Olympiadánál ült. A nő maga nyitott neki ajtót, amikor az ablakból látta, amint szánkón odahajtatott. Anyás örömmel üdvözölte. Arca sápadt volt és nyugtalanul, tágranyílt szemmel pillantott rá.

— Te kis okos! — kiáltotta, amikor Ilja megmondta, hogy a vizsgálóbírótól egyenesen hozzá jött. — Igy is kell, így! Nos, mi volt ott?

— A csirkefogó! — mondta Ilja dühösen. — Csapdákat állított nekem...

— Másként nem is csinálhatja — magyarázta Olympiáda.

— Miért nem mondja meg nyíltan? Ez és ez... ez a vélemény magáról...

— De hisz te sem mondtál meg semmit nyíltan! — mondta mosolyogva Olympiáda.

— Én? — kérdezte csodálkozva Ilja. — Igaz, igaz, csakugyan! Ó, hogy az ördög!... — Nagyon csodálkozott valamin és kis hallgatás után mondta csak:

— Amikor ott ültem vele szemben... Isten bizony, úgy éreztem, hogy nekem van igazam.

— Na, hála Isten! — kiáltotta örömmel Olympiáda. — Minden jól ment...

Ilja mosolyogva pillantott rá és lassan mondta:

— És lám, egyáltalán nem kellett hazudnom... Szerencsém van, Lipa.

Furcsán nevetett.

— Titkosrendőrök figyelnek engem — mondta most Olympiáda félhangon — és valószínűleg téged is...

— Hát ho-ogyne! — mondta dühös nevetéssel Ilja. — Szimatolnak, be akarnak keríteni, mint a farkast az erdőben. Hát ebből semmi sem lesz — ez nem nekik való dolog! És nem is vagyok farkas, hanem szerencsétlen ember... Senkit sem akartam megfojtani, engem fojtogat a sors... ahogy Paska a versében mondja... És Paskát is fojtogatja, Jakovot is... mindenkit!

— Semmi, Iljusa — mondta a nő, a szamovárral bíbelődve — minden jóra fordul!

Lunyev felállt a diványról, az ablakhoz ment és kinézve az utcára, mogorván, hangjában esztelen haraggal folytatta:

— Egész életemben fülig piszokban turkáltam... mindig abba botlottam, amit nem szeretek, amit gyűlölök. Sohasem találkoztam olyan valakivel, hogy örömmel nézhettem volna rá... Hát nincs semmi tiszta az életben? Lám, most végeztem ezzel az emberrel... de miért? Csak lelkemet rontottam meg... Elvettem a pénzét... nem lett volna szabad!

— Ne panaszkodj! — vigasztalta Olympiáda. — Nem érdemli meg, hogy sajnáld.

— Nem is sajnálom... Csak... magamat akarom igazolni. Mindenki iparkodik igazolni magát, mert — élni kell... Lám, a vizsgálóbíró úgy él, mint a bonbon a skatulyában... Az senkit sem fojt meg. Igaz életet élhet... tisztaság veszi körül...

— Várj csak, elmegyünk ebből a városból...

— Ne-em, én nem megyek sehová! — mondta keményen Lunyev és szembefordult a nővel. És fenyegetően hozzátette:

— Várok, látni akarom, mi jön most ezután...

Olympiáda egy pillanatig gondolkozott. Az asztalnál ült, a szamovár előtt... bő, fehér pongyolájában telt volt és kívánatos.

— Én még harcolok! — mondta Ilja jelentőségteljesen ingatva fejét és fel és alá járkált a szobában.

— Á! — kiáltotta sértődötten a nő — azért nem akarsz velem jönni, mert félsz tőlem? Azt hiszed, hogy most a kezemben tartlak, örökre, azt hiszed, hasznot akarok húzni abból, hogy ismerem a titkodat? Tévedsz, kedvesem, tudod! Nem cipellek erővel magammal...

Nyugodtan beszélt, de ajka fájdalmasan megvonaglott.

— Miket beszélsz? — kérdezte Lunyev, aki csodálkozva hallgatta szavait.

— Semmire sem akarlak kényszeríteni, ne félj! Menj, ahová akarsz — csak tessék!

— Várj! — mondta Ilja, leült mellé és megfogta kezét. — Nem értem, hogy miről beszéltél így?

— Ne tedd úgy magad! — kiáltotta fájdalmasan Olympiáda és kihúzta kezét Ilja kezéből. — Tudom, hogy büszke vagy és kegyetlen! Nem tudod nekem megbocsátani az öreget, nincs inyedre az életmódom... most azt gondolod, hogy minden miattam történt... gyűlölsz!...

— Nem igaz! — mondta büszkén Ilja. Nincs igazad — semmiben sem tartlak bűnösnek. Tudom, hogy a magamfajta emberek számára nincsenek bűntelen, tiszta nők... azok drágák nekünk. Azokat feleségül kell venni: gyerekeket szülnek... A tiszták... a gazdagoknak vannak... nekünk meg — a megrágottak, a — kifacsartak... a leköpdösöttek és elhasználtak.

— Eredj innét, ha megviselt vagyok! — kiáltotta Olympiáda

és felugrott a székről. — Eredj! — De szeme könnybelábadt és parázsként izzó szavakkal árasztotta el Ilját:

— Én magam, saját akaratomból bújtam ebbe a barlangba... mert itt sok pénz van... Ezzel a pénzzel úgy akarok fölfelé emelkedni, mint a létrán... és újra rendesen fogok élni... te segítesz nekem ebben. Tudom... Szeretlek — ha tíz embert is öltél volna meg. Nem erényességet keresek benned — hanem a büszkeséged... a fiatalságod, a göndör fejed, az erős karod, a szigorú két szemed szeretem... a szemrehányásaidat — amelyek úgy fúródnak a szívembe, mint a kés... és ezért mindenért a síromig hálás leszek neked... a lábadat csókolom...

Leborult elé és térdeit csókolgatva, kiáltotta:

— Isten látja! A lelkem üdvösségéért estem bűnbe, hiszen biztosan jobb szereti, ha nem élek egész életemen át a piszokban, hanem átmegyek rajta és újra tiszta leszek... akkor majd kikönyörgöm Tőle a bocsánatot... Nem akarok egész életemen át gyötrődni! Engem mindenki beszennyezett... mindenki bemocskolt... valamennyi könnyem nem volna elég, hogy lemossa rólam...

Ilja először eltolta magától, fel akarta emelni a földről, a nő azonban erősen belékapaszkodott és fejét térdéhez szorítva, lábához dörzsölte arcát, közben pedig egyre beszélt szenvedélyes, tompa hangon. Ilja ekkor reszkető kézzel simogatni kezdte, aztán fölemelte a földről, átkarolta és vállára tette fejét. A nő Ilja arcához szorította égő arcát, eléje térdelt és suttogóra halkítva hangját, tovább beszélt:

— Talán jó az valakinek, ha az ember, aki egyszer bűnbe esett, egész életén át megmarad a megalázottságban?... Amikor kislány voltam és a mostohaapám meg akart rontani, a húsvágó bárddal mentem neki... Akkor — leitattak... megrontottak... leány voltam... tiszta... kemény, piros mint az alma. Sirattam magam... sajnáltam a szépségem... Nem akartam, nem akartam... Aztán láttam — minden mindegy! Nincs visszatérés... De akkor drágán fizettetem meg a szégyenemet, gondoltam. Valamennyit gyűlöltem, megloptam őket, amikor mulattak velem... De szívből senkit sem csókoltam, mielőtt téged megismertelek...

Amikor befejezte, már csak halkan suttogott és hirtelen kiszakította magát Ilja karjából:

— Eressz!

Ilja még szorosabban ölelte át és szenvedélyesen és kétségbeesetten csókolgatni kezdte:

— Nem tudok szólni ahhoz, amit mondtál... — mondta forrón. — Csak egyet mondok — minket senki sem sajnált... hát mi se sajnáljunk senkit!... Szépen beszéltél... te szépségem... szeretlek... nem is tudom megmondani, hogyan! Szavakkal ezt nem is lehet megmondani.

Olympiáda szavai és panaszai égő, lángoló érzést keltettek benne a nő iránt. A nő fájdalma szinte összeolvadt Ilja boldogtalanságával. Egymást szorosan átölelve, sokáig meséltek egymásnak halk hangon a megalázásokról, amelyek érték őket.

— Nem lesz egymással szerencsénk — mondta a nő és reményvesztetten ingatta fejét.

— No, akkor megünnepeljük szerencsétlenségünket! . Ha kényszermunkára küldenek... majd együtt megyünk! Hallod? De addig... fájdalomban és szerelemben élünk... Most akár tüzes fogóval téphetnének... Lelkem megkönnyebbült.

Felhevültek a beszélgetéstől, a gyöngédségek felizgatták őket és szinte ködön keresztül néztek egymásra. A ruhát szűknek és melegnek érezték magukon...

Az ablak mögött az ég szürke és szomorú volt. Hideg köd nehezedett a földre és mint fehér zuzmara rakódott le a fák ágaira. Az előkertben, az ablak alatt, karcsú nyírfa ingatta fiatal ágait és lerázta róluk a havat. Téli este ereszkedett le...

Néhány nap mulva Ilja megtudta, hogy Polujektov kereskedő meggyilkolása ügyében a rendőrség egy magas embert keres, aki bárányból süveget viselt. A meggyilkolt üzlethelyiségének átkutatásánál két darab, ikonról származó ezüstveretet találtak s kiderült, hogy lopott holmiról van szó. A fiú, aki az üzletben szolgált, azt vallotta, hogy ezeket a vereteket három nappal a gyilkosság előtt vásárolták egy magastermetű embertől, aki rövid bekecset hordott és Andrej volt a neve, s hogy ez az ember már több alkalommal adott el Polujektovnak ezüst és arany tárgyakat és Polujektov előlegként is adott neki pénzt.

Aztán kiderült az is, hogy ugyanannak a napnak estéjén, amelyen a gyilkosság történt, egy férfi, akire ráillett a személyleírás, amelyet a fiú adott, nyilvános házakban költekezett.

Ilja mindennap hallott valami újat erről az ügyről: az egész várost érdekelte a vakmerő gyilkosság és mindenütt csak erről beszéltek, a kocsmában csakúgy, mint az utcán. Lunyevet alig érdekelték ezek a beszélgetések: a veszélytől való félelem lehullott szívéről, mint a var a sebről s helyette csak bizonyos ügyefogyottságot érzett. Csak egy gondolat foglalkoztatta: vajjon hogyan fog alakulni jövendő élete? Ugy érezte magát, mint az újonc a sorozás előtt, vagy mint az olyan ember, aki távoli, ismeretlen cél felé indul útnak.

Az utóbbi időben Jakov megint közeledett hozzá. Borzasan, rendetlenül öltözve ténfergett a kocsmában vagy az udvaron, mindenre szórakozottan, nyugtalan pillantással nézett és olyan ember benyomását keltette, akit valami különleges elképzelések foglalnak le. Ha Iljával találkozott, titokzatosan, félhangon vagy suttogva kérdezte:

— Nincs időd beszélgetni velem egy kicsit?

— Várj, majd egyszer.

— Ó, te... fontos dologról van szó.

— Miről?

— Hát egy könyvről! Hogy abban mi van, testvér... ó-ó! — mondta ijedten Jakov.

— Hagyj békében a könyveiddel. Inkább azt mondd meg, miért néz engem az apád mindig olyan dühösen?

Jakov azonban nem törődött azzal, ami a valóságban történt. Válaszként barátja kérdésére csak kétkedve bámult rá kidülledő szemével és azt mondta:

— Hogy mondod? Semmiről sem tudok. Egyszer hallottam, amikor azt mondta a bácsikádnak... valami olyant, hogy te hamis pénzzel kereskedsz... de ezt csak úgy ostobaságból mondta...

— Hát te honnét tudod, hogy ostobaság? — kérdezte mosolyogva Ilja.

— Persze, hogy az! Miféle pénzről beszél? Ostoba beszéd! — Jakov legyintett kezével és elgondolkodott. — Nincs időd,

hogy beszélgess velem? — kérdezte néhány pillanat mulva és nyugtalan pillantását Iljára vetette.

— Arról a könyvről?

— I-igen... Van benne egy rész — hű, barátocskám...

És a filozófus olyan fintort vágott, mintha valami forróhoz nyúlt volna. Lunyev úgy nézett barátjára, mint valami különcre, félbolondra. Néha azt gondolta, hogy Jakov vak, de mindig azt tartotta róla, hogy szerencsétlen és nem erre az életre született. A házban azt beszélték — és az egész utca tudott már róla, hogy Petrusa Filimonov feleségül akarja venni szeretőjét, aki a városban az egyik drága nyilvános ház tulajdonosnője volt, de Jakov teljes közömbösséget mutatott a hírrel szemben. És amikor Ilja azt kérdezte, hogy hamarosan meglesz-e az esküvő, Jakov kérdéssel válaszolt:

— Kié?

— Az apádé...

— Á! Ki tudja?... Micsoda szégyentelen! Fínom egy személyt választott ki magának — pfuj!

— Hát azt tudod, hogy a nőnek fia van — nagy fia, aki már a gimnáziumba jár?

— Nem, nem tudtam... Miért?

— Csak... mert örökölni fog az apád után...

— Ahá! — mondta egykedvűen Jakov. De egyszerre felélénkült. — Fia van?... Ez jó nekem, nem gondolod? Az apám ezt a fiút a büfféasztal mögé állíthatja, én meg mehetek, amerre tetszik!... Bárcsak úgy lenne...

És Jakov, mintha csak előre érezné már a szabadság ízét, csettintett ajkával. Lunyev szánakozva nézett rá és gúnyosan mondta:

— Jól mondja a közmondás ha a buta gyereknek répát adtál, már nem kell neki a kenyér! Ó, te! Nem is tudod elképzelni, hogyan fogsz te élni?

Jakov elmélazott, kidüllesztette szemét és gyors suttogással mondta:

— Már gondolkoztam ezen! Legelső dolog, hogy az ember rendet teremtsen a lelkében... Meg kell érteni, mit követel tőled az úristen? Most csak egyet látok: az emberek összebogo-

zódtak, mint a fonalak, mindenfelé húzzák őket és senki sem tudja, merre hagyja húzni magát, melyik irányban álljon erősebben ellen! Az ember megszületik — nem tudni, miért; él — nem tudom minek, eljön a halál — mindent szétrombol... Legelőször is azt kéne tudni, hogy minek vagyok a világon... Ez az!...

— Eh, már egész belézavarodtál a képzelődésedbe — mondta felszülten Ilja. — Mi az értelme az egésznek?

Érezte, hogy Jakov homályos beszéde most jobban foglalkoztatja, mint azelőtt és hogy ezek a szavak különös gondolatokat ébresztenek benne. Úgy tűnt fel neki, hogy bensejében valami sötét lény, éppen az, amely mindig ellentétben állt a tiszta életről szőtt egyszerű és világos álmaival, most különös mohósággal figyeli Jakov beszédét és úgy mozgolódik lelkében, mint a gyermek anyja szíve alatt. Ilja ezt kellemetlennek érezte, megzavarta őt, feleslegesnek találta és kitért Jakov beszélgetése elől.

De otthagyni nem volt valami könnyű.

— Hogy mi az értelme? Nagyon egyszerű. Enélkül — nincs világosság.

— Olyan vagy, mint valami öreg ember, te Jakov — unalmas vagy. — A disznó is keresi a boldogságot — mit tehetne mást az ember? — mondja a közmondás.

Az ilyen beszélgetések után úgy érezte, mintha sok sósat evett volna: erős szomjúság gyötörte, valami különös után vágyódott. Istenről való nehézkes, ködös gondolataiban ilyenkor valami keserűség, lázadás lappangott.

„Mindent lát — és mégis tűri!" — gondolta azzal a homályos érzéssel, hogy lelke megoldhatatlan ellentmondásba keveredett. Ilyenkor Olympiádához ment és az ő karjaiban keresett feledést és nyugalmat kínzó gondolatai elől.

Néha Vjerát is meglátogatta. A vidám élet, amelyet folytatott, lassanként mély örvénybe sodorta. Elragadtatással mesélt Iljának a lakomákról, amelyekben gazdag fiatal kereskedőkkel, tisztviselőkkel és tisztekkel vett részt, éttermekről és kocsizásokról, mutogatta a ruhákat, kabátkákat és gyűrűket, amelyeket imádóitól kapott. Telt volt, jóalakú és erős s büsz-

kélkedett azzal, hogyan versengnek imádói bírásáért. Lunyevnek tetszett egészsége, szépsége és vidámsága, de nem egyszer mondta neki, óvta őt:

— Csak el ne szédüljön ebben a játékban, Vjerocska.

— Mit árt az? Ez az út van nekem kijelölve... Legalább sikkesen él az ember. Annyit veszek el az élettől, amennyit csak bírok és — kész!

— Hát Pável?

Szemöldöke megrándult és vidámsága eltűnt.

— Bárcsak elhagyna... Olyan nehéz neki mellettem... Feleslegesen gyötri magát... Én már nem tudok megállni — a légy belehullott a mézbe...

— Nem szereti Pávelt?

— Őt nem lehet nem szeretni — válaszolta teljes komolysággal. — Csodálatos ember!

— Hát akkor — mért nem él vele?

— Minek? Hogy a nyakán üljek? Hiszen neki magának is alig van egy falat kenyere, hogyan tarthatna el engem? Nem, ahhoz túlságosan sajnálnám...

— Vigyázzon, hogy valami baj ne legyen... — figyelmeztette egy alkalommal Ilja.

— Ah, Uramisten! — kiáltotta bosszúsan Vjera. — Hát akkor mit csináljak? Azt hiszi, én egyetlen ember számára születtem? Lám, mindenki vidáman akar élni... És mindenki úgy él, ahogyan neki tetszik... Ő is, maga is, én is.

— No, ez nem egészen igy van! — mondta Ilja mogorván és elgondolkozva. — Élünk, de — nemcsak magunknak...

— Hanem még kinek?

— Lám maga — a kereskedőknek, mindenféle mulatós embernek...

— Magam is mulatós vagyok! — mondta Vjera és vidáman nevetett.

Lunyev rosszkedvűen ment el tőle. Pávellel egész idő alatt csak kétszer találkozott futólag. Amikor egyizben Vjeránál akadtak ossze barátjaval, Pavel mogorva volt, dühös. Némán, összeszoritott fogakkal ült Iljaval szemközt és sovány arcán piros foltok égtek. Ilja megértette, hogy barátja féltékeny rá és ez

jólesett neki. Ugyanakkor azonban tisztán látta, hogy Gracsev olyan hálóba keveredett, amelyből aligha szabadulhat károsodás nélkül. Sajnálta Pávelt, de még jobban Vjerát, többé nem is ment el hozzá. Olympiádával újra átélte a mézesheteket. De közéjük befurakodott valami hidegség, amely összeszorította Ilja szívét. Néha, beszélgetés közben komoran elgondolkodott. Ilyenkor Olympiada gyöngéden suttogta:

— Kedveském! Ne gondolkozz... Olyan kevés ember van a világon, akinek a kezét nem érte szenny...

Ilja szárazon és komolyan válaszolta:

— Kérlek, ne beszélj velem erről a dologról! Nem a kézre gondolok... Akármilyen okos is vagy, a gondolataimat nem értheted meg... Azt mondd meg inkább: hogyan kell cselekedni, hogy az ember becsületesen élhessen és ne botránkoztassa embertársait... De az öregről hallgass...

Olympiáda azonban nem tudott hallgatni az öregről és egyre unszolta Ilját, hogy feledkezzen meg róla Lunyev ilyenkor bosszankodott és elment. És amikor újra jött, Olympiáda őrjöngve kiabált, hogy Ilja csak félelemből szereti, hogy ő ezt nem akarja és elhagyja, elmegy a városból. Aztán sírt, csipkedte Ilját, belécsapott vállába, csókolta lábát, majd őrjöngve letépte magáról a ruhát és meztelenül állva Ilja előtt, mondta:

— Talán nem vagyok szép? Talán nem szép a testem?... Minden porcikámmal szeretlek, minden csepp véremmel szeretlek... — tépj szét és nevetek...

Kék szeme elsötétült, ajka mohón reszketett és keble magasan emelkedett, mintha az is Ilja felé törekednék. Ilja átölelte és csókolta, amíg csak bírta, utána pedig, amikor hazatelé tartott, azon gondolkodott: ez a forróvérű Olympiada, aki annyira tele van élettel, hogyan tudta elviselni annak a vén embernek visszataszító gyöngédségeit? — És ilyenkor Olympiádát ellenszenvesnek találta, megvetően kiköpött, amikor csókjaira gondolt. Egyizben, egy ilyen szenvedélyes kitörés után, amikor beléfáradt gyöngédségébe, Ilja azt mondta:

— Amióta megfojtottam azt a vén kutyát, jobban szeretsz...

— Na igen — és aztán?

— Csak úgy. Nevetséges rágondolni... vannak emberek...

akiknek jobban ízlik a záptojás, mint a friss, egyes emberek pedig akkor szeretik az almát, amikor már rohadni kezd... Furcsa!

Olympiáda ködös szemmel nézett rá, fáradtan mosolygott és nem válaszolt.

Egy alkalommal, amikor Ilja megjött a városból és már vetkőzött, Tyerentyij halkan bejött a szobába. Szorosan becsukta maga mögött az ajtót, de megállt előtte néhány percig, mintha valamire figyelne, aztán — púpját rázogatva — rátolta a reteszt. Ilja mindezt észrevette és gúnyosan pillantott rá.

— Iljusa! — mondta félhangon Tyerentyij és leült a székre.

— Nos?

— Mindenfélét beszélnek itt rólad... Rosszat beszélnek... És a púpos lehorgasztva fejét, mélyet sóhajtott.

— Például mit? — kérdezte Ilja, mialatt cipőjét lehúzta.

— Hát — mindenki — mást... Az egyik — hogy közöd van ahhoz a dologhoz. Ahhoz a meggyilkolt uzsoráshoz... Mások meg — hogy hamis pénzt hozol forgalomba...

— Talán irígykednek? — kérdezte Ilja.

— Mindenféle emberek voltak itt... olyan titkosrendőr félék... afféle besúgók... És mindenfélét kérdeztek Petrusától rólad...

— No, hát csak hadd iparkodjának — mondta egykedvűen Ilja.

— Természetes. Mit árthatnak nekünk, ha tudjuk, hogy nincs bennünk bűn?

Ilja nevetett és végignyúlt az ágyon.

— Most már nem jönnek többé... nem mutatkoznak! Csak — Petrusa maga kezdi mindig... — mondta Tyerentyij zavartan és habozva. — Jó lenne, Iljusa, ha valahol máshol keresnél szállást — keresnél magadnak egy kis szobát? — Petrusa azt mondja mindig: „Én, aszondja, nem tűrhetek meg sötét alakokat a házamban, én, aszondja, tekintélyes ember vagyok..."

Ilja nagybátyja felé fordította dühében elvörösödött arcát és hangosan mondta:

— Ha kedves neki az a lakkozott pofája, hallgasson! Azt ajánlom neki!... Ha egyetlen becsmérlő szót mond rólam — szétverem a koponyáját. Akárki is lennék, az a csirkefogó nem

ítélkezhet fölöttem. És innét majd akkor megyek el, amikor akarok. Tisztességes, becsületes emberekkel akarok élni...

A púpos megrémült Ilja haragjától. Egy pillanatig hallgatott, a széken ülve, csendesen vakarta púpját és ijedten nézett unokaöccsére. Ilja keményen összeszorította fogait és tágranyílt szemmel bámulta a mennyezetet. Tyerentyij figyelmesen tapogatta végig pillantásával göndörhajú fejét, szép, komoly arcát, kicsiny bajuszát és makacs állát, nézte széles mellét és felmérte erős, formás testét. Aztán halkan így szólt:

— Micsoda legény lettél!... A faluban csapatostul szaladnának utánad a lányok... No, igen... Ott jó életed volna!... Adnék neked pénzt... Nyitnék neked egy üzletet és elvennél egy gazdag lányt!... És olyan símán menne az életed, mint a szánkó lejtőn lefelé.

— De hátha én hegynek akarok menni? — mondta mogorván Ilja.

— Hát persze — hegynek! — kapott gyorsan a szón Tyerentyij. — Hiszen ezt csak úgy mondtam — milyen könnyű élet volna. De hegynek is lehet menni.

— És a hegyről meg hová? — kérdezte Ilja.

A púpos rápillantott és befelé vihogott. Újra beszélni kezdett valamit, de Ilja már nem hallgatott oda, visszaemlékezett arra, amit átélt és arra gondolt, milyen símán és észrevétlenül illeszkedik az életben egyik dolog a másikhoz, mint a háló zsinege. Az embert körülfogják a véletlenek és odavezetik, ahová akarják, mint a rendőrség a csirkefogókat. Lám — már gondolt arra, hogy elmegy ebből a házból, hogy egyedül éljen — most meg a véletlen jön segítségére. Ijedten és figyelmesen nézte nagybátyját, de ebben a pillanatban kopogtak az ajtón és Tyerentyij felugrott helyéről.

— Nyisd már ki — mondta haragosan és hangosan Ilja

Amikor a púpos félrehúzta a reteszt, a küszöbön Jakov jelent meg, kezében nagy, piros könyvvel.

— Ilja, gyerünk Masutkához — mondta élénken, az ágyhoz közeledve.

— Mi van vele? — kérdezte gyorsan Ilja.

— Vele? Nem tudom... Nincs otthon.

— Hova mehet ilyenkor este? — kérdezte rosszmájú hangsúllyal a púpos.

— Matyicával járkál — mondta Jakov.

— No, jót nem igen tanul tőle — mondta lassan Tyerentyij.

Jakov megfogta Lunyev kabátujját és magával húzta.

— Mi hozott ki annyira a sodrodból? — kérdezte Ilja.

— Tudod-e, mi van itt? A fekete mágia és nem más! — mondta Jakov félhangon.

— Kicsoda? — kérdezte Ilja, miközben felhúzta nemezcsizmáit.

— Maga az a könyv... Isten bizony! Majd meglátod... gyerünk! Mondhatom neked — csodálatos! — folytatta Jakov, maga után húzva barátját a sötét folyosón. — Szinte borzasztó olvasni!... Mintha a mélybe akarna húzni magával...

Ilja érezte barátja izgalmát és hallotta, hogy a hangja remeg, amikor azonban beléptek a cipész szobájába és világot gyujtottak, meglátta, hogy Jakov arca sápadt, szeme meg zavaros és boldog, mint a részegé.

— Ittál, mi? — kérdezte Ilja és gyanakodva nézett Jakovra.

— Én? Nem, ma egy cseppet sem... Most nem is iszom, legfeljebb néha, ha az apám otthon van, két-három pohárkával, hogy bátorságra kapjak! Félek az apámtól... Csak olyan pálinkát iszom, amelyiknek nincs spirituszszaga... No — figyelj ide!

Leült a székre, hogy az recsegett, felütötte a könyvet, mélyen föléje hajolt és ujját az öregségtől megsárgult, vastag papiron csúsztatva, tompa, reszkető hangon olvasni kezdett:

— „Harmadik fejezet. Az ember eredetéről". — Figyelj ide!

Sóhajtott, felemelte balkezét és mialatt jobbkeze mutatóujját csúsztatta az oldalon, hangosan olvasni kezdett:

„Azt olvashatjuk, hogy az ember első léte felől, Diodorus bizonysága szerint, erényes emberek, akik a dolgok lényegéről írtak, a következő felfogást nyiványították: a világot nem teremtették, hanem az örökéletű és az emberi nem, kezdet nélkül, öröktől kezdve létezett..."

Jakov felemelte fejét a könyvből és kezével a levegőben hadonászva, suttogó hangon mondta:

— Hallod? Kezdet nélkül...

— Olvass tovább — mondta Ilja és gyanakodva pillantott a régi, bőrkötésű könyvre. És újra felhangzott Jakov halk és ünnepélyes hangja:

„Ezen a véleményen voltak — Cicero szerint — a samosi Pythagoras, a tarentumi Archytas, az athéni Platon, Xenokrates, a stagiarai Aristoteles és sok más peripatetikus, akik azt vallották, hogy minden, ami van, örök-től fogva van és nincs kezdete — látod? — megint „nincs kezdete" — „Vannak azonban bizonyos lények..."

Ilja kinyujtotta kezét, becsapta a könyvet és gúnyosan mondta:

— Dobd el! Az ördögbe vele... Valami németet tálalta fel a ravaszságát! Semmit sem értem az egészből...

— Várj csak! — kiáltotta Jakov és ijedten körülnézett, aztán barátja arcára függesztve pillantását, halkan kérdezte:

— Tudod talán, hogy te honnét eredsz?

— Hogyan? — kiáltotta haragosan Ilja.

— Ne kiabálj... Vegyük a lelket. Az ember lélekkel születik, igaz?

— Nos?

— Tehát tudnod kéne — honnét kerültél elő és hogyan? A lélek, azt mondják, halhatatlan — az mindig volt — ahá? Nem azt kell tudni, hogy hogyan születtél, hanem hogyan értetted meg, hogy élsz? Élve születtél — de mikor kezdtél el élni? Az anya testében? Rendben van! Hát akkor mért nem tudod, nemcsak azt, ami születésedig volt, hanem még azt sem, ami ötéves korodig történt? És aztán, ha van lélek — hát hogyan került be hozzád? No?

Jakov szeme diadalmasan ragyogott, arcát elégedett mosoly derítette fel és olyan örömmel, amelyet Ilja különösnek talált, kiáltotta:

— Nesze neked — lélek!

— Ostoba! — mondta Ilja és szigorúan pillantott rá. — Minek örülsz?

— Nem örülök, egyszerűen csak...

— Mi az, hogy egyszerűen! Nem arról van szó, hogyan lettem élő, hanem hogy hogyan éljek? Hogyan éljek, hogy minden tiszta maradjon, hogy senkise okozzon nekem fájdalmat és én se bántsak meg senkit? Ime, ilyen könyvet keress nekem, amely mindezt megmagyarázza...

Jakov elgondolkozva, lehorgasztott fejjel ült. Örömteli felbuzdulása lelohadt, minthogy nem talált visszhangra. Kis hallgatás után ezt adta barátjának válaszul:

— Ha így elnézlek — valami, nem tudom mi — nem tetszik nekem... A gondolataidat nem értem meg... Látom, hogy jó idő óta valamivel büszkélkedni kezdtél... Mintha igaz ember lennél...

Ilja nevetett

— Miért nevetsz? Ez igaz Szigorúen ítélkezel mindenki felett .. mintha — senkit sem szeretnél...

— Nem is szeretek — mondta Ilja keményen. — Kit szeressek? Miért? Mit kaptam én jót az emberektől?... Mindenki a más munkájával akarja megszerezni magának minden falat kenyerét, aztán meg azt mondja: szeress engem, tisztelj engem! Tisztelj engem — akkor én is tisztellek téged! Adj nekem a magadéból és akkor talán szeretni foglak! Mindenki egyformán — zabálni akar...

— No, várj csak, az emberek nemcsak zabálnivalót keresnek — válaszolta mogorván és elégedetlenül Jakov.

— Tudom! Mindenki megszépíti magát valamivel, de ez csak — álarc! Látom, hogy a nagybácsim üzletet akar kötni az úristennel, mint ahogyan a segéd elszámol a főnökkel. A papád templomi zászlókat adományozott — ebből azt következtetem, hogy vagy megcsalt valakit, vagy éppen készül rá, hogy valakit megcsaljon... És mind ilyen, ahová csak nézel... Nesze egy garas, de egy ötöst adj vissza... Így hintenek port egymás szemébe és így igyekeznek igazolni magukat egymás előtt. Szerintem meg — ha vétkeztél, akár akarva, vagy akaratlanul, nos, akkor — tartsd oda a nyakad!...

— Ebben igazad van — mondta elgondolkozva Jakov — az apámról is igaz, meg a púposról is... Eh, mi ketten nem

jó helyre születtünk! Benned legalább megvan a harag, azzal vígasztalod magad, hogy mindenki fölött ítélkezel és egyre szigorúbban ítélkezel... De én még erre sem vagyok képes... Jó lenne elmenni valahová! — kiáltotta szomorúan Jakov.

— Hová mennél? — kérdezte Ilja és gyöngén elmosolyodott.

Mindketten elhallgattak és fáradtan ültek egymással szemben az asztalnál. Az asztalon meg ott feküdt a nagy, vörös könyv, bőrkötésben, vaskapcsokkal...

A folyosóról mozgás hallatszott, halk beszéd, aztán az ajtón egy kéz sokáig kereste a kopogtatót. A két barát hang nélkül várt. Az ajtó lassan kinyílt és hirtelen Perfiska repült be az ajtón Megbotlott a küszöbben, térdreesett és magasra emelte jobbkezét, amelyben a harmonikát tartotta.

— Hóha! — mondta és részeg nevetéssel felnevetett. Nyomában Matyica kúszott be a szobába. Tüstént lehajolt a cipészhez, megfogta a hónaj alatt és kezdte fölemelni. Közben nehezen forgó nyelvvel mondta:

— No, hogy teleitta magát... a részeg disznó!

— Te kerítőnő! Ne nyúlj hozzám... maj' magam felállok ...ma-gam...

Kicsit imbolygott, talpraállt és a két baráthoz ment, feléjük nyujtva balkezét:

— Adjon Isten! Ti nekem, én nektek...

Matyica mély hangon, értelmetlenül nevetett.

— Honnét jönnek? — kérdezte Ilja

Jakov mosolyogva nézett a két részegre és hallgatott.

— Honnét? — Fi-i-ukák!? Kedveskék! — Perfiska toppantott a padlón és énekelt·

Csontom, kicsi csontom
Nagy veled a gondom!
Alighogy megnőttél,
Henteshez kerültél!

— Te kerítőnő! Vagy inkább azt énekeljük, amelyikre te tanítottál engem .. Nocsak...

Hátával nekidőlt a kemencének Matyica mellett és oldalbabökve könyökével a nőt, ujjaival keresgélni kezdett a harmonika billentyűin.

— Hol van Masutka? — kérdezte komoran Ilja.

— Ejnye! — kiáltotta Jakov és kirugta maga alól a széket. — Tényleg, hol van Marja?

A részegek azonban nem törődtek a kiáltással. Matyica oldalt hajtotta fejét és énekelt:

— *Ejnye komám, de tüzes ez a bor...*

Perfiska a harmonikát nyekeregtette és magas hangon közbeénekelt:

— *Igyunk, komám, igyunk csak mindenkor...*

Ilja felállt, megfogta vállát és úgy megrázta, hogy a cipész a kemencének repült.

— Hol a lányod?

— És a leány megszökött, amikor éjfélt ütött — mormogta értelmetlenül Perfiska és kezével fejéhez kapott.

Jakov Matyicát faggatta, de az csak mosolygott és ezt hajtogatta:

— Nem mondom meg! Ne-em mondom meg és nem mondom. .

— Biztosan eladták, ezek a dögök — mondta Ilja sötét mosollyal barátjának Jakov ijedten pillantott rá és panaszos hangon kérdezte a cipészt:

— Perfiska, hallod? Hol van Masutka?...

— Ma-asutka! — ismételte gúnyosan Matyica. — Most elárultad magad...

— Ilja! Hát most mi legyen? Mit csináljunk? — kérdezte aggódva Jakov.

Ilja hallgatott és sötéten nézett a részegekre.

Matyica dühösen nézte nagy szemével hol Iljá́t, hol Jakovot, aztán esetlenül hadonászva, orditotta:

— Mars ki a kunyhómból! Ez az én kunyhóm! Mer mi összeállunk...

A suszter hasát tartotta a nevetéstől.

— Gyerünk Jakov — mondta Ilja. — Vinné el őket az ördög...

— Várj! — kiáltotta zavartan és rémülten Jakov. — Perfiska... mondd meg, hol van Masa?

— Matyica! Feleségem, dobd ki őket! Fogd meg... Ugasd meg, harapd meg őket... Hol van Masa?

Perfiska kihegyezte ajkát és fütyülni akart, azonban nem tudott — helyette nyelvét öltötte Jakovra és újra nevetett. Matyica kidüllesztette mellét és őrjöngve ordította Iljának:

— Hát te ki vagy? Asz' hiszed, nem tom?

Ilja ellökte és kiment a pincéből. A folyosón Jakov utolérte, megragadta vállát és visszatartva a sötétben, mondta:

— Hát lehet ezt? Hát szabad ezt? Hiszen még kicsi, Ilja! Tényleg odaadták egy férfinak?

— No, ne vinnyogj! — csillapította gorombán Ilja. — Nincs értelme. Előbb ügyeltél volna rájuk... Te a kezdetet kerested, ezek pedig, amint látod... végezték...

Jakov elhallgatott, de amint Ilja nyomában haladt az udvaron, egy pillanat mulva újra rákezdte:

— Nem vagyok bűnös... Tudtam, hogy napszámba jár, szobát takarít valahol...

— Az ördög vigyen el, törődöm is vele, hogy bűnös vagy-e vagy sem! — mondta gorombán Ilja és megállt az udvar közepén. — Meg kell szökni ebből a házból... fel kellene gyujtani...

— Istenem... Istenem! — sóhajtotta Jakov, aki Ilja háta mögött állt Erőtlenül lecsüggesztette karját és úgy hajtotta meg fejét, mintha ütést várna.

— Most aztán pityereghetsz! — mondta gúnyosan Ilja és elment, otthagyva barátját az udvar közepén a sötétben.

Másnap reggel megtudta Perfiskától, hogy Masutka férjhezment Hrenov kereskedőhöz, egy ötvenéves özvegyhez, aki nemrégen vesztette el feleségét.

Perfiska a kemencepadkán feküdt és macskajajtól fájó fejét rázva, zavarosan mesélte:

— Aszongya nekem: aszongya két gyerekem van... két fiú. Gyereklányt kéne fogadni hozzájuk, de a gyereklány — idegen személy... maj' meglop meg mi... hátha beszélnél a lányoddal... No, én meg beszéltem... Matyica is beszélt... Masa — okos gyerek, azonnal megértette! Nincs úgyse mihez

kezdeni... rosszabb könnyen gyühet, jobb — sohase... Jól van, aszongya, elmegyek... És el is ment. Három nap alatt minden rendben volt... Nekem meg Matyicának három rubelt adott... azt meg tegnap este mindjárt el is ittuk!... És hogy tud inni ez a Matyica — egy ló nem iszik annyit!...

Sárga, duzzadt arca lenézett Iljára a kemencepadkáról és hangja úgy recsegett, mint a letört ág az őszi szélben.

— Hrenov azt a feltételt szabta, hogy — a lábamat se tehetem be hozzája! A bótba, aszongya, néha elgyühetsz, adok neked egy pohárra valót, de a házam olyan, mint a paradicsom — oda nem gyühetsz!... Ilja Jakovljevics! Nem volna egy ötösöd, hogy megszabaduljak a macskajajtól? Adjál, legyél olyan szíves...

— No és most — mi lesz veled? — mondta Ilja.

A cipész a padlóra köpött és azt mondta:

— Most aztán — véglegesen iszákos leszek... Amíg Masa nem volt ellátva, még megerőltettem magam néha... és dolgoztam... iránta való lelkiismeretességből... De most, hogy tudom, hogy jóllakik, van cipője, ruhája a szekrényben!... Ez azt jelenti, hogy szabadon átadhatom magam az ivás hivatásának...

— Nem tudsz leszokni a vodkáról?

— Az sehogy se megy! — felelte a cipész és határozottan megrázta boglyas fejét. — És — miért is? Amit az ember szeretne — a sors azon csak nevetne — így van ez már! Ha meg valaki olyan, hogy semmi se fér belé, akkor meg hogyan segíthet rajta a sors? Mondok neked valamit: Egyszer — ez még akkor volt, amikor a megboldogult feleségem élt... Jeremjej nagyapó kincsére fájt akkor a fogam, szívesen belényultam volna... Ha nem én lopom el, ellopja más — gondoltam... nos, és hála Istennek megelőztek ebben a dologban!... Nem panaszkodom miatta... De akkor megértettem, hogy az akaráshoz is érteni kell...

A cipész nevetett, lemászott a kemencéről és azt mondta:

— Na, és most add már ide azt az ötöst... Úgy ég a májam... nem birom ki tovább...

— Nesze, igyál egy pohárral — mondta Ilja, nevetve nézett a cipészre és így szólt :

— Szélhámos vagy, meg iszákos is, ez egyszer igaz, de néha meg azt hiszem, hogy nem ismerek nálad különb embert.

Perfiska hitetlenül nézett Lunyev komoly, de barátságos arcába.

— Tréfálsz?

— Ha akarod, hiszed, ha akarod — nem hiszed... Nem dicséretkép mondtam neked, csak úgy... ítéletként másokról...

— Ez túl nehéz nekem... az ilyen fínom cukor nem nekem való... nem értem! Iszom egyet, talán megokosodom tőle..

— Várj csak! — tartotta vissza Lunyev, megfogta kabátja ujját. — Félsz te Istentől?

Perfiska türelmetlenül állt egyik lábáról a másikra és szinte sértődötten mondta:

— Nincs okom, hogy féljek tőle... Nem teszek rosszat az embereknek...

— És szoktál imádkozni? — faggatta tovább Ilja lehalkítva hangját.

— Hááát... imádkozom... persze... ritkán!...

Ilja látta, hogy a cipész nem akar beszélni, egész lelkével a kocsmába vágyakozik.

— Eriggy, eriggy — mondta elgondolkozva. — De nézd csak: — ha meghalsz, Isten majd megkérdi tőled: hogyan éltél, te jó ember?

— Én meg majd azt mondom: amikor születtem, még kicsiny voltam, amikor meghaltam: részeg — semmire sem emlékszem! Akkor majd elneveti magát és megbocsát...

A cipész boldogan mosolygott és elment.

Lunyev egyedül maradt a pincében... Furcsa volt elgondolni, hogy ebben a szűk, piszkos oduban többé nem tűnik fel Masa alakja és hogy Perfiskát nemsokára elűzik innét.

Az ablakon besütött az áprilisi nap és megvilágította a már régen nem söpört padlót. Az egész pince rendetlen, csúf és szomorú volt, mintha csak most vittek volna ki egy halottat!

Ilja egyenesen ült a széken, a levert oldalú hatalmas kemencét nézte és nyomasztó gondolatok kergették egymást fejében.

— Talán mégis menjek el vallani? — villant át hirtelen agyán a gondolat.

Azonban nyomban haragosan elkergette magától...

XV. FEJEZET

Ugyanaznap estéjén Ilja kénytelen volt elhagyni Petrusa Filimonov házát. Ez pedig a következőképpen történt. Amikor este hazatért a városból, rémült nagybátyja az udvaron várta, magával vitte az udvar sarkába a farakások mögé és ott így szólt hozzá:

— No, Iljusa, most el kell neked menni innét... mert hogy itt mi történt!

A púpos rémülten hunyta le szemét és kezével hadonászva csipőn ütötte magát:

— Ez a Jaska leitta magát, aztán egyenesen apja szemébe vágta: tolvaj! És mindenféle sértő szót kiáltott neki: szemérmetlen kéjenc, szivtelen kutya... — eszeveszetten ordítozott!... Petrusa meg a szájára csapott, de hogyan! Tépte a haját, tiporta a lábával és véresre verte! Jaska most fekszik és nyög. Utána Petrusa nekem jött — ordítani kezdett velem! Te, aszongya... vidd innét, azt az Ilját... Hogy Jaskát te lázítottad fel ellene... És úgy ordított, hogy szinte félt tőle az ember!... Ha láttad volna...

Ilja levette válláról a szíjat, átadta a ládát nagybátyjának és így szólt:

— Fogd!

— Várj! Hová mész?

Ilja keze reszketett a szánalomtól Jakov iránt és a haragtol Petrusa ellen.

— Fogd, azt mondtam — mondta összeszorított fogai közt és a kocsmába ment. Olyan erővel szorította össze fogait, hogy állkapcsa beléfájdult és feje zúgni kezdett. Ezen a zúgáson keresztül hallotta, hogy nagybátyja valamit kiabál a rendőrségről, meg hogy vesztébe rohan, börtönbe kerül, de ő csak ment, mintha hegyről lefelé haladna.

A kocsmában Petrusa a büffé mögött állott és valami rongyos emberrel beszélgetve, mosolygott. A lámpa fénye kopasz fejére esett és úgy látszott, mintha egész feje elégedett mosolyt sugározna.

— A, a kereskedő! — kiáltotta gúnyosan, amikor Ilját meglátta és haragosan felhúzta szemöldökét — éppen jókor jössz ...

A szobájába vezető ajtó előtt állott és elállta a bejárást.

Ilja határozottan, komoran odalépett és hangosan mondta:

— Eriggy odébb!

— Miii? — kérdezte elnyujtva Petrusa.

— Eressz be Jakovhoz ...

— Majd adok én neked Jakovot ...

Ilja szó nélkül teljes erővel arculütötte Petrusát. A büffés felnyögött és a földre roskadt. A kiszolgálók minden oldalról nekirontottak; valaki elkiáltotta magát:

— Fogjátok meg! Üssétek!

A vendégek mozgolódni kezdtek, mintha forró vízzel öntötték volna le őket, Ilja azonban átlépett Petrusán, bement az ajtón és bezárta maga mögött.

A kis szobában, amely zsúfolva volt borosládákkal és mindenféle holmival, reszkető lánggal égett egy badoglámpa. Lunyev a szűk és félhomályos helyiségben nem látta meg azonnal barátját. Jakov a földön feküdt fejjel árnyékban s arca feketének látszott, szörnyű volt. Ilja kezébe vette a lampát és leguggolt melléje, megvilágítva az összevert embert. Jakov arcát kék foltok és daganatok borították, mint valami formátlan, sötét álarc, szeme csukva volt és egészen bedagadt, hörgött és nyilván nem is látott, mert nyögve kérdezte:

— Ki van itt?

— Én — felelte halkan Ilja és felegyenesedett.

— Adj inni ...

Ilja megfordult. Az ajtón kopogtak. Valaki parancsoló hangon mondta:

— A hátsó lépcsőn át ...

Petrusa vékony, harcias hangja hallatszott ki a lármából:

— Én hozzá sem értem

Ilja kárörvendően nevetett. És az ajtóhoz lépve, nyugodt hangon kezdett tárgyalni az ostromlókkal:

— Hé, emberek! Hagyjátok az ordítozást!... Ha egyet adtam a pofájába, attól még nem fordul fel, engem pedig majd elítélnek érte. Szóval ez nem a ti dolgotok... Ne nyomakodjatok úgy az ajtóhoz... mindjárt kinyitom...

Feltárta az ajtót és úgy állt az ajtónyílásban, mint valami keretben, kezét minden eshetőségre készen, ökölbe szorítva. A közönség hátrahőkölt, amikor meglátta erős alakját és harci készségét. Petrusa azonban félrelökdösött mindenkit és kiabált:

— Itt van ez a rabló!

— Lökjétek odébb és nézzetek ide — tessék! — szólította fel Ilja a közönséget és utat engedett az ajtóban. — Nézzétek csak meg, félholtra vert egy embert...

Néhány vendég, Iljára sandítva, belépett a szobába és Jakov fölé hajolt. Az egyik megdöbbenten és ijedten mondta:

— Agyonverték!..

— Hozzatok vizet. És a rendőrséget kell hívni — mondta Ilja.

A közönség Ilja oldalán volt; Ilja látta és érezte ezt és hangosan, kemény hangsúllyal mondta:

— Valamennyien ismeritek Petrusa Filimonovot, tudjátok, hogy a legnagyob csaló az utcában... De ki tud a fiáról rosszat mondani? És íme· itt a fiú... összeverve fekszik, talán egész életére nyomorék marad, de az apjának nem történik semmi bántódása emiatt. Én csak egyet adtam Petrusának — és engem el fognak ítélni... Jól van ez így? Igazság ez? És mindennel így van — az egyik azt teheti, amit akar, a másiknak még a szemöldökét sem szabad megmozdítani...

Néhány ember megértően sóhajtott, mások hallgatva kimentek. Petrusa pedig, vinnyogó hangon kiabálva, kezdte kikergetni őket.

— Eriggyetek! Ez az én dolgom... az én fiam! Gyerünk innét... Nem félek a rendőrségtől... És nincs szükségem a törvényre... Nincs rá szükségem. Majd törvény nélkül is ellátom a bajodat... Kifelé!

Ilja letérdelt, vizet adott Jakovnak és mély sajnálattal nézte

összevert, dagadt ajkát. Jakov kortyolta a vizet és suttogva mondta:

— Fáj a lélekzés... vigyél el innét... Iljusa... galambocskám!

Bedagadt szeméből könnyek szivárogtak...

— Kórházba kell vinni... — mondta Petrusához fordulva, mogorván Ilja.

A büffés fiára nézett és érthetetlenül dünnyögött valamit. Egyik szeme tágra nyílt, a másik csaknem egészen bedagadt Ilja ütésétől, mint Jakové.

— Hallod? — kiáltotta Ilja.

— Ne kiabálj! — mondta Petrusa, váratlanul halkan és békésen. — Kórházba nem vitethetem — feltűnést keltene!... az nem nekem való...

— Csirkefogó! — mondta Ilja és megvetően kiköpött Filimonov előtt. — Azt ajánlom neked — vitesd kórházba! Ne ellenkezz — különben sokkal nagyobb botrányt csinálok...

— No-no-no! Csak ne haragudj... Hidd el, csak tetteti magát...

Ilja talpra ugrott. Filimonov ekkor azonban már az ajtónál állt és kikiáltott:

— Iván! Fogadj egy bérkocsit — a kórházba, tizenöt kopejkáért... Jakov, öltözz! Ne tettesd már magad... nem idegen vert meg — a saját apád... Engem nemcsak így vertek...

Ide-oda szaladgált a szobában, lekapta a falról a ruhát és odadobta Iljának, közben pedig buzgón mesélte, hogy milyen veréseket kapott fiatal korában...

A büffeasztal mögött Tyerentyij állt. Alázatos, félénk hangja Ilja fülébe ütközött:

— Három vagy öt kopejkáért tetszik?... Kaviárt? A kaviár kifogyott... A heringet ajánlom...

XVI. FEJEZET

Másnap Ilja szállást bérelt — kicsiny szobát, amely a konyha mellett volt. Valami kisasszony adta bérbe, aki piros kis kabátot hordott: rózsás volt az arca, élesmetszésű kis madár-

orra és aprócska szája, keskeny homloka fölött csinosan elrendezett fekete fürtöket viselt, amelyeket kicsiny és vékony kezének gyors mozdulatával minduntalan hátrasimított.

— Öt rubel egy ilyen kedves kis szobáért — nem drága! — mondta élénken és elmosolyodott, amikor látta, hogy a szélesvállú fiatalember sötét, élénk szeme zavart kifejezést ölt.

— A falikárpit teljesen új... az ablak a kertre néz — mi kell még? Reggel felteszem magának a szamovárt, de saját magának kell bevinni a szobába...

— Maga a szobalány? — kérdezte Ilja kíváncsian.

A kisasszony felhagyott a mosolygással, szemöldöke megrándult, kihúzta magát és méltóságteljesen mondta:

— Nem vagyok szobalány, hanem ennek a lakásnak úrnője és a férjem...

— Hát csak nincs férjnél? — kiáltotta csodálkozva Ilja és hitetlenül nézte a háziasszony vékony, kecses alakját. A fiatal nő tüstént felhagyott a haraggal és csengően, vidáman felnevetett:

— Milyen nevetséges maga! Először szobalánynak mond, aztán meg nem akarja elhinni, hogy férjnél vagyok...

— Hogyan is hinném el, amikor tisztára olyan, mint egy kislány! — mondta Ilja és szintén elnevette magát.

— Pedig én már harmadik éve férjnél vagyok, a férjem kerületi felügyelő...

Ilja a nő arcába pillantott és halkan nevetett, maga sem tudta, miért.

— Milyen furcsa ember! — mondta vállatvonva a nő és kíváncsian pillantott rá. — Nos, mi lesz — kiveszi a szobát?

— A dolog rendben van! Adjak foglalót?

— Persze.

— Két-három óra mulva beköltözöm...

— Csak tessék. Örülök, hogy ilyen bérlőm akadt — úgylátszik, jókedvű ember.

— Nem mondhatnám... — mondta nevetve Lunyev.

Mosolyogva, kellemes érzéssel lépett ki az utcára. Tetszett neki a kék kárpittal borított szoba és a kicsiny, élénk asszony

is. Valamikép azonban éppen azt találta különösen kellemesnek, hogy a kerületi felügyelő lakásában fog lakni. Ezt valahogyan mulatságosnak, túlfeszítettnek és veszélyesnek érezte. Meg akarta látogatni Jakovot; bérkocsit fogadott, beült a könnyű egyfogatúba és gondolkozni kezdett azon — mihez fogjon a pénzzel és most hová dugja el?...

Amikor megérkezett a kórházba, kiderült, hogy Jakovot megfürdették és most alszik. Ilja megállt a folyosó ablaka előtt és nem tudta, mitévő legyen, elmenjen-e, vagy megvárja, amíg barátja felébred? Halkan csoszogva papucsaikkal, betegek mentek el előtte, egyik a másik után, sárga köpenyben és fájdalmas tekintetet vetettek rá; halk beszédük úgy hangzott, mint valami távoli sóhajtás... Tompa visszhang vitte végig hangjukat a hosszú folyosón... Ugy tűnt fel, mintha a kórház nehézszagú levegőjében láthatatlanul és nesztelenül lebegne valaki, sóhajtozva, panaszkodva... Ilja kikivánkozott a sárga falak közül. Az egyik beteg azonban Ilja felé lépett, kezet nyujtott és halkan mondta:

— Adjon Isten!...

Lunyev felpillantott és csodálkozva hőkölt vissza:

— Pável... Te is itt vagy?

— Hát még ki? — kérdezte gyorsan Pável.

Arca szinte szürke volt, szeme zavartan és nyugtalanul hunyorgott... Ilja röviden elmondta neki Jakov esetét és felkiáltott:

— Mennyire megváltoztál!

Pável sóhajtott: ajka megrándult, fejét mélyen lehajtotta, mintha bűnösnek érezné magát valamiben és rekedt suttogással ismételte:

— Megváltoztam...

— Mi van veled? — kérdezte résztvevően Ilja.

— No... mintha nem tudnád...

Pável futólag barátja arcába nézett és újra lehajtotta fejét.

— Fertőzést kaptál?

— Természetes...

— Csak nem Vjerától?

— Hát ki mástól? — válaszolta Pável mogorván.

Ilja megcsóválta fejét:

— Igy járok egyszer majd én is...

Pável bizalmasan nézett szemébe és azt mondta:

— Azt hittem, hogy — most undorodni fogsz tőlem.. Amint itt sétálok, egyszerre csak — meglátlak!... Szégyeltem magam... elfordultam, úgy mentem el előtted...

— Nagyon okos volt! mondta szemrehányóan Ilja.

— Hogy tudná az ember, hogy ki hogyan gondolkodik? — Undorító egy betegség... Második hete ténfergek itt... Micsoda unalom, milyen gyötrelem!... éjjel — mintha égő parázson feküdnék... Az idő úgy húzódik, mint a hajszál a tejben... És mintha lefelé húznának az ingoványban és az ember nem kiálthat segítségért...

Csaknem suttogó hangon beszélt, arca rángatódzott és keze görcsösen gyűrögette a köpeny szélét:

— Hát Vjera hol van? — kérdezte elgondolkozva Ilja.

— Az ördög tudja — mondta Gracsev keserű nevetéssel.

— Nem jön?

— Egyszer itt volt, elkergettem... Látni sem bírom! — suttogta haragosan Pável.

Ilja szemrehányóan nézett eltorzult arcába és azt mondta:

— Micsoda marhaságot beszélsz!... Ha igazságot akarsz, légy magad is igazságos. Miben bűnös Vjera?

— Hát kit tartsak mást bűnösnek? — kiáltotta félhangon, de szenvedélyesen Pável. — Kit? egész éjszaka azon gondolkoztam — mi rontotta el az életemet? Talán az, hogy belészerettem Vjerába? Mi?... Hogy mennyire szerettem — még csillagokkal sem lehetne kiírni az égre!...

Pável szeme kivörösödött és két nagy, nehéz könny gördült ki szeméből. Köpenye ujjával letörölte:

— Mindez csak üres szó — mondta Lunyev és érezte, hogy Vjerát még jobban sajnálja, mint Pávelt. — Megittad a sört és dícsérted: milyen erős! — berúgtál — szidod: milyen undorító... Mi van vele? Hiszen ő is megkapta?

— Ő is! — mondta Pável és reszkető hangon folytatta: — Azt hiszed talán, hogy nem sajnálom? Elkergettem... És amikor

elment... sírva fakadt... halkan sírt, keservesen — összeszorult a szívem... Majdnem én is sírtam, de akkor kövek voltak a szívem helyén... És azóta sokat gondolkoztam mindezen... Eh, Ilja, nem élet a miénk...

— Az már igaz! — mondta elnyujtva Lunyev és furcsán elmosolyodott. — Valahogyan olyan különös, ami történik! Csak szorongat, egyre csak szorongat. Jakovot az apja nem hagyja élni, Masutkát eladják feleségül egy vén kupechez, te meg. .

Egyszerre halkan elnevette magát és lehalkítva hangját, mondta:

— Csak nekem megy jól! Ha csak elgondolok valamit — tessék, már kész is!

— Nem szép, hogy igy beszélsz — mondta Pável és kutatóan pillantott rá — talán kinevetsz?

— Nem, valaki más nevet ki! — Valamennyiünkön nevet valaki... Ahogy nézem az életet — sehol sem látok igazságot.

— Én is úgy találom! — kiáltotta halkan, de valahogyan mélyen bensejéből Pável.

Arcán vörös foltok jelentek meg, szeme pedig olyan élénken csillogott, mint mikor még egészséges volt.

A folyosó félhomályos sarkában álltak, az ablaknál, amelynek üvegét sárga festékkel mázolták be és itt, a falnak támaszkodva, szenvedélyes szavakkal beszéltek, röptében kapva el egymás gondolatát. Valahonnét messziről elnyujtott nyögés hallatszott, a húr tompa hangjához hasonlatos, amely bizonyos időközökben megpendül, megremeg és reménytelenül továbbzeng, mintha tudná, hogy sehol sincs egy élő szív, amely képes volna fájdalmas reszketését lecsillapítani. Pável izzott a felháborodástól, amelyet a bántalmak fölött érzett, amelyekkel az élet súlyos kézzel illette. Izgalmában remegett, mint a húr és kapkodva, összefüggés nélkül mondta el barátjának panaszait és vádjait Ilja érezte, hogy Pável szavai mint a szikrák pattantak ki lelkéből és saját keblében felébresztik azt a homályos ellenkezést, amely oly gyakran nyugtalanította Ugy érezte, mintha a kételyek helyén, amelyeket eddig, az élettel szemben érzett, egyszerre valami más lobbant volna langra lelkében, amely megvilágítja sötétjét es örökre nyugalmat teremt benne.

— Miért szent és sérthetetlen az, aki gazdag és miért van igaza annak, aki tanult ember? — suttogta Pável, szorosan szemtől szemben állva Iljával. Minden oldalra körülnézett, mintha érezné közelében az ellenséget, amely életét tönkretette.

— Ki érti meg a mi szavainkat? — kérdezte komoran Ilja.

— Igen! Kivel beszéljünk?

Pável elhallgatott. Lunyev elgondolkozva bámult a folyosó mélyére Most, hogy elhallgattak, a nyögés erősebben hallatszott Hallani lehetett, hogy a sóhajtás nagy és erős mellből szakad ki és a fájdalom, amely kiszakítja, szintén nagy...

— Még mindig együtt vagy Olympiádával? — kérdezte Pável Lunyevtől.

— Igen, együtt élünk! — válaszolta Ilja és elnevette magát. — Tudod — folytatta nevetve és nagyon lehalkította hangját -- Jakov odáig jutott az olvasással, hogy isten létében kételkedik...

Pável rápillantott és bizonytalan hangon kérdezte:

— Nos?

— Talált egy olyan könyvet... És te hogyan gondolkozol erről?

— Én, látod... — mondta halkan és elgondolkozva Pável — hogy, hogy nem... templomba nem járok...

— Én meg sokat gondolkozom... És nem tudom megérteni, hogy isten miként tűr el mindent?

Ujra élénk beszélgetés kezdődött köztük... Elmélyedve a beszélgetésben, olyan sokáig maradtak együtt, amíg csak egy ápoló nem lépett hozzájuk és szigorú hangon azt nem kérdezte Lunyevtől:

— Te meg mit bújsz el itt, hé?

— Nem bújok el... — mondja Ilja.

— Nem veszed észre, hogy már minden látogató elment?

— Nem láttam... Isten veled, Pável. Menj majd Jakovhoz.

— No, csak eriggy! — kiáltotta az ápoló.

— Gyere el nemsokára... — kérte Gracsev.

Lunyev az utcán elgondolkozott barátai sorsa fölött.

Belátta: hogy valamennyiök közül ő él a legjobban. Ez a tudat azonban nem keltett benne kellemes érzést. Csak elmosolyodott és gyanakvóan nézett körül...

XVII. FEJEZET

Uj lakásában nyugodtan élt és házigazdái nagyon érdekelték. A háziasszony neve Tatjana Vlaszjevna volt. Vidám és beszédes nő volt s már néhány nappal azután, hogy Lunyev beköltözött a kis kék szobába, habozás nélkül elmesélte Iljának egész életberendezését.

Reggel, amikor Ilja a szobájában teázott, az asszony köténnyel és könyökig feltűrt ruhaujjal, a konyhában foglalatoskodott és bekukkantva az ajtón, élénken beszélt:

— Mi az urammal nem vagyunk gazdagok, de műveltségünk az van. Én négy gimnáziumot jártam, ő meg kadettiskolába járt, ha nem is fejezte be... Azonban gazdagok akarunk lenni és leszünk is... Gyerekünk nincs, pedig a gyerek — a legköltségesebb. Magam főzök, magam járok a piacra, a durva munkához pedig tartok egy lányt, másfél rubelért, aki otthon lakik. Tudja, hogy mennyit takarítok meg?

Az ajtóban állt és megrázta fürtjeit, ujjain számlálta elő.

— A szakácsnő fizetése — három rubel, élelmezése — hét, az tíz!... Egy hónapban ellop három rubel árát — ez már tizenhárom! A szobáját magának adom ki — tizennyolc! Lám, ennyibe kerül a szakácsnő!... Aztán: mindent nagyban veszek: vajat — fél puddal, lisztet — zsákkal, cukrot — egész süveggel és így tovább... Mindezzel kihozok még tizenkét rubelt... Ez összesen harminc rubel! Ha hivatalba járnék — a rendőrségen vagy a távirdánál — csak a szakácsnőre dolgoznék... Igy meg — semmibe sem kerülök az uramnak és erre büszke is vagyok! Lám, így kell élni, fiatalember! Ebből tanulhat...

Hamiskásan pillantott Ilja arcába. Ilja meg rámosolygott. Tetszett neki az asszony és tiszteletet is ébresztett benne. Reggel amikor felébredt, az asszony már a konyhában foglalatoskodott a himlőhelyes és hallgatag, serdülőkorú lánnyal, aki ijedt

fénytelen szemmel nézett asszonyára és mindenkire. Este, amikor Ilja hazajött, az asszony karcsún, tisztán, mosolyogva nyitott neki ajtót és kellemes illatot árasztott maga körül. Ha férje otthon volt, gitározott, az asszony pedig csengő hangon kísérte vagy leültek kártyázni és durákot játszottak — csókban. Ilja szobájába minden behallatszott: amint hol vidáman, hol mélabúsan zengtek a húrok, a kártyacsapkodás és az ajkak cuppanása. A lakás két szobából állt — a hálóból és még egyből, amely Ilja szobájával volt szomszédos: ez egyben ebédlő és fogadószoba volt és itt töltötték estéiket is... Reggelenként ebből a szobából hangos madárdal hangzott: pityegett a cinke, versenyt énekelt a csíz és a tengelic, öreges méltósággal fütyült a pirok és a lármás hangokba belévegyült a kenderike elmélázó és halk éneke.

Tatjana férje, Kirik Nyikogyimovics Avtonomov huszonhat éves ember volt, magas, telt, nagyorrú és feketefogú. Jóindulatú arca tele volt pattanásokkal, színtelen szeme rendíthetetlen nyugalommal nézett mindenkire. Rövidre nyírt világos haja úgy állt fel fején, mint a kefe és Avtonomov egész lényében volt valami ügyefogyott és nevetséges. Nehézkesen mozgott és mindjárt az első találkozásnál megkérdezte Ilját:

— Szereted az énekesmadarakat?

— Szeretem...

— Szoktál madarat fogni?

— Nem... — felelte Ilja és csodálkozva pillantott a felügyelőre.

Ez orrát fintorgatta, gondolkozott és tovább kérdezte:

— Azelőtt se fogtál?

— Azelőtt sem...

— Sohasem?

— Sohasem...

Erre Kirik Avtonomov leereszkedően mosolygott és azt mondta:

— Ez azt jelenti, hogy nem szereted őket, ha még nem fogtál... De én már fogtam, sőt emiatt zártak ki a kadettiskolából... És most is fognék, csak nem akarom kompromittálni magam feljebbvalóim előtt. Mert jóllehet, az éneklő ma-

darak iránti szeretet — nemes szenvedély, megfogni őket — olyan foglalatosság, amely nem méltó egy szolid emberhez... Ha a te helyedben lennék, fognék csízeket — feltétlenül! Ezek vidám madarak... Éppen a csízre mondják: Isten madárkája...

Avtonomov beszélt és álmodozó szemmel nézett Ilja arcába. Lunyev pedig hallgatta és kényelmetlenül érezte magát. Úgy tűnt fel neki, hogy a felügyelő képletesen beszél a madárfogásról, hogy valamire céloz. Avtonomov vízszínű szeme azonban megnyugtatta; arra a meggyőződésre jutott, hogy a felügyelő — nem ravasz ember. Válaszul Kirik szavaira udvariasan elmosolyodott. Ennek meg nyilván tetszett a bérlő szerény hallgatása és komoly arca, mosolygott és azt ajánlotta:

— Este gyere be hozzánk teázni... Gyere csak minden további nélkül... kártyázunk, durákot játszunk... vendég csak ritkán jön hozzánk. Vendégeket fogadni — kellemes dolog, de meg is kell őket vendégelni és ez — kellemetlen, mert drága.

Mennél tovább nézte Ilja házigazdáinak kedélyes életét, annál jobban tetszett az neki. Minden tiszta és erős volt náluk, minden nyugodtan történt és látnivaló volt, hogy szeretik egymást. A kicsiny, élénk asszony cinegéhez hasonlított, a férje pedig — esetlen pirókhoz, lakásuk meg olyan volt, mint a madárfészek. Esténként Ilja, amint szobájában ült, hallgatta a házigazdái beszélgetését és ezt gondolta:

— Lám, így kell élni...

Irígyen sóhajtott és egyre élénkebben álmodott az időről, amikor kinyitja kis boltját s neki is lesz egy kicsiny, tiszta szobája, tart majd madarakat és egyedül fog élni, csendben, nyugalomban, mintha álmodna... A falon túl Tatjana Vlaszjevna elmesélte férjének, mit vásárolt a piacon, mennyit adott ki és mennyit takarított meg, férje pedig mély hangon nevetett és megdícsérte:

— Ó, te kis okos!... Gyere, csókolj meg...

Elmesélte feleségének, mi minden történt a városban, a jegyzőkönyvekről, amelyeket felvett, arról, mit mondott neki a rendőrkapitány vagy más elöljárója... Beszélgettek az előléptetés lehetőségéről, megvizsgálták a kérdést, vajjon vehetnének-e nagyobb lakást.

Ilja hallgatta és egyszerre megmagyarázhatatlan, nyomasztó unalom fogta el. Fülledtnek érezte a kis kék szobát, nyugtalanul nézett körül, mintha az unalom okát keresné és érezve, hogy nem tudja tovább elviselni a mellére nehezedő nyomást, elment Olympiádához vagy az utcán sétált.

Olympiáda egyre követelőbb és féltékenyebb lett; Ilja egyre gyakrabban veszekedett vele. Amikor veszekedtek, Olympiáda sohasem hozta szóba Polujektov meggyilkolását, a jó pillanatokban azonban, mint azelőtt, most is rábeszélte Iljá̀t, hogy feledje el ezt. Ilja csodálkozott makacsságán és egy veszekedés után meg is kérdezte tőle:

— Lipa! Hogyan van az, hogy amikor veszekszel, sohasem szólsz az öregről egy szót sem?

A nő gondolkodás nélkül válaszolt:

— Azért, mert nem az én dolgom, vagy a tiéd. Minthogy nem csíptek el — ez azt jelenti, hogy ezt nem is kellett. Semmi okod nem volt, hogy megfojtsd — ezt magad mondtad. Ez azt jelenti, hogy rajtad keresztül hajtották végre az ítéletet...

Ilja hitetlenül nevetett.

— Mit nevetsz? — kérdezte a nő.

— Csak úgy... Arra gondoltam, hogy az ember, ha nem ostoba — akkor feltétlenül gazember. Mindent igazolni lehet. És mindenből — bűnt lehet csinálni...

— Nem értlek — mondta Olympiáda és fejét csóválta.

— Mit nem értesz? — kérdezte Ilja, sóhajtott és vállatvont. — Nagyon egyszerű. Azt állítom: Mutass nekem az életben valamit, ami mindig is megtámadhatalan volt; keress olyasmit, amit egyetlen ravasz fickó sem tudott sem bűnnel vádolni, sem igazolni... Keress ilyesmit! Nem találhatsz... Ilyen dolog nincs az életben...

Az egyik veszekedés után, amikor Ilja három napig nem ment Olympiádához, levelet kapott tőle... Ezt írta:

„Nos hát, Isten veled, kedves Iljusa, örökre, többé nem látjuk egymást. Ne is keress — úgysem találsz meg. Az első gőzössel elutazom ebből az elátkozott városból ahol egész életemre tönkretettem lelkemet. Messzire utazom és sohasem térek vissza — ne

gondolj rám és ne várj. Minden jóért köszönetet mondok neked, egész szivemből, a rosszra pedig nem fogok visszaemlékezni. Még meg kell mondanom neked az igazat, hogy nem csak úgy a világba utazom, hanem egyszerűen megegyeztem a fiatal Ananyinnal, aki már régen legyeskedett körülöttem és panaszkodott, hogy tönkreteszem, ha nem egyezem bele, hogy vele éljek. Beleegyeztem: mindegy! A tengeren megyünk, egy faluba, ahol Ananyinnak halásztelepei vannak. Nagyon egyszerű lélek és már arra is ajándó, hogy elvegyen feleségül, a kis ostoba. Isten veled! Mintha álmomban láttalak volna, felébredtem és — semmi! Ha tudnád, hogy milyen nehéz a szivem! Csókollak, egyetlenem. Ne mutass büszkeséget az emberekkel szemben, valamennyien szerencsétlenek vagyunk. Alázatos lettem, én a te Lipád és mintha a bárd alá mennék, úgy fáj meggyötört lelkem.

Olympiáda Slükova.

A postán egy gyűrűt küldtem neked emlékül. Hordd kérlek! — Ol. S."

Ilja elolvasta a levelet és olyan keményen szorította össze ajkát, hogy fájt. Aztán újra meg újra elolvasta. Minden alkalommal jobban tetszett neki a levél — jó is és fájdalmas is volt olvasni az egyszerű szavakat, amelyeket egyenlőtlen görbe betűkből rótt Olympiáda. Ilja azelőtt nem gondolkozott azon, milyen komolyan szereti őt ez a nő, most azonban úgy tűnt fel neki, hogy erősen és mélységesen szerette és amint levelét olvasta, büszke, elégedettséget érzett szivében. Ez az elegedettség azonban hamarosan helyt adott a tudatnak, hogy elvesztette egy hozzátartozóját és Ilja leverten gondolta, most aztan hová, kihez menjen a szomorúság óráiban? Megjelent szeme előtt a nő arca, visszaemlékezett eszeveszett gyöngédségeire, okos szavaira, tréfálkozására és egyre mélyebben turodott keblébe a sajnálat érzése. Az ablak előtt állva, összehúzott szemöldökkel nézett ki a kertbe; ott, a sötétben csöndesen hajladoztak a bodzabokrok és a nyírfa vékony ágai, amelyek olyanok voltak, mint a fonal, imbolyogtak a szélben. A talon túl mély hangon zengtek a gitár húrjai, Tatjana Vlaszjevna magas hangon énekelte:

Mások csak hadd keressék
Borostyán aranyát...

Ilja kezében tartotta a levelet és bűnösnek érezte magát

Olympiádával szemben, szomorúság és szánalom szorította össze mellét és fojtogatta torkát.

De nékem kis gyűrű-ümet
Tenger, add vissza há-át...

hallatszott át a falon. Aztán a felügyelő mély hangon nevetett, az énekesnő pedig, ugyancsak nevetve, a konyhába futott. A konyhában azonban egyszerre elhallgatott Ilja érezte valahol közelében a háziasszony jelenlétét, de nem akart megfordulni, hogy megnézze, jóllehet tudta, hogy a szobájába vezető ajtó nyitva van. Saját gondolatait hallgatta és mozdulatlanul állt, érezve, mint öleli körül a magányosság. A fa az ablak előtt egyre mozgatta ágait és Lunyevnek úgy tűnt fel, hogy elszakadt a földtől és úszik valahová a hideg sötétségben...

— Ilja Jakovljevics! Akar teázni? — kiáltotta a háziasszony.

— Nem...

Az ablakon ünnepélyes harangszó szűrődött be; a mély hang lágyan, de mégis erősen érintette az ablak üvegét és az alig hallhatóan megremegett... Ilja keresztet vetett, eszébe jutott, hogy már régen nem volt templomban és megörült a lehetőségnek, hogy elmenjen hazulról...

— Vecsernyére megyek — mondta és az ajtó felé fordult. A háziasszony az ajtóban állt, kezével az ajtófélfának támaszkodott és kíváncsian tekintett rá. Ilját zavarba hozta ez a kíváncsi pillantás, szinte mentegetődzésként mondta:

— Már régen nem voltam templomban...

— Jó! Majd kilenc órára elkészítem a szamovárt.

A templomba menet Ilja a fiatal Ananyinra gondolt. Ismerte a gazdag kereskedőt, az „Ananyin testvérek" halászati cég legfiatalabb tagját, azt a sápadtarcú és kékszemű, szőke, szikár fiatalembert. Nemrégiben jelent meg a városban és tüstént féktelenül mulatozni kezdett.

„Lám, hogyan élnek emberek, mint a karvaly" — gondolta keserűen Ilja — „Alig, hogy szárnyra kapott, máris fogott magának egy galambot..."

Szórakozottan, saját gondolataitól felingerelve lépett be a

templomba, megállt egy sarokban, ahol a csillár meggyujtásához használt létra állott.

— Uram irga-alm-azz! — énekelték a baloldali* kóruson. Az egyik fiú kellemetlen, fülsértő hangon énekelt és nem tudott alkalmazkodni az egyházfi rekedtes, mély hangjához. Ez az össze nem illő ének ingerelte Ilját és szerette volna megráncigálni a fiú fülét. A sarokban nagy volt a hőség a fűtött kályhától, égett rongy szaga érzett. Egy szőrmebundás öregasszony odalépett Iljához és mogorván így szólt:

— Nem a helyén áll, uram...

Ilja rápillantott a drága ruhadarab gallérjára, amelyet rókafarkak díszítettek, szó nélkül megfordult, odébb ment és közben ezt gondolta:

— Még a templomban is saját helyeik vannak...

Polujektov meggyilkolása óta először volt templomban és most, hogy ennek tudatára ébredt, megrázkódott.

— Uram, irgalmazz... — suttogta és keresztet vetett.

Harmonikusan, öblös hangon énekeltek az énekesek. A szopránénekesek érthetően mondták az ének szövegét, úgy zengtek a kupola alatt, mint megannyi apró, tiszta és csengőhangú harang, az althangok remegtek, mint a zengő, erősen megfeszített húr és szüntelen hangzásuk mélyén, amely folyamként hömpölygött tova, úgy reszkettek a szopránhangok, mint a nap visszfénye az átlátszó víztükrön. A basszus mély, telt hangjai ünnepélyesen úsztak a levegőben, mintha ők vinnék magukkal a gyermekek hangját; időnkint kihallatszott a tenor szép, erőteljes zengése, aztán újra a gyermeki hangok vették át a vezetést és felszálltak a kupola félhomályába, ahonnét fenségesen tárva szét karjait az imádkozók fölött, elgondolkozva nézett le a fehérbe öltözött Megváltó. Az énekesek kórusa most egyetlen hangtömeggé olvadt össze és alkonyati felhőhöz kezdett hasonlítani, amikor az rózsaszínben és bíborban ég a nap fényében, saját szépségének pompájában és felolvad e szépség fölött érzett gyönyörűségben...

Az ének elhalt — Ilja mélyen és megkönnyebbülten fel-

* Pravoszláv (óhitű) templomokban a szoprán (apáca, vagy gyermekkar) a baloldali karzaton énekel. — A ford.

sóhajtott. Jól érezte magát: már nem volt olyan ingerült, mint amikor idejött és nem tudta kényszeríteni önmagát, hogy bűnére gondoljon. Az ének megkönnyítette lelkét, megtisztította. Minthogy azonban ez a jó érzés olyan váratlanul jött, kételkedni kezdett, nem hitt benne, ellenkezőleg, bűnbánatot keresett önmagában és — nem talált.

És egyszerre tűszúrásként érte a gondolat:

Mi történik, ha a háziasszony kíváncsiságból bemegy szobájába, ott kutatni kezd és megtalálja a pénzt?

Ilja sarkonfordult azon a helyen, ahol állt, kiment a templomból, kiáltott egy bérkocsisnak és hazahajtatott. Hazafelé ez a gondolat egyre tolakodóbban növekedett, felizgatta.

És ha megtalálja, akkor — mi lesz? Nem jelentik fel, hanem egész egyszerűen ellopják a pénzt...

Ez a gondolat azonban, hogy nem jelentik fel, hanem — ellopják a pénzt, még nagyobb izgalomba hozta. Érezte, hogy ha ez megtörténik, nyomban ugyanezzel a bérkocsival a rendőrségre hajtat és megmondja, hogy ő ölte meg Polujektovot. Nem, nem akar továbbra is kínlódni és nyugtalanságban élni, mialatt mások abból a pénzből, amely nagy bűnének ára volt, nyugodtan, kellemesen és tisztán élnek. Ez a gondolat jeges tébollyá növekedett benne. Amikor megérkezett a ház elé, erősen megrántotta a csengőt, összeharapta fogát, ökölbeszorította kezét és várt, hogy ajtót nyissanak.

Tatjana Vlaszjevna nyitott ajtót.

— Huh, milyen hangosan csönget!... Mi az? Mi van magával? — kiáltott fel ijedten, amikor rápillantott.

Ilja szó nélkül félrelökte az útból, bement szobájába és mindjárt első pillantásra látta, hogy minden félelme hiábavaló volt. A pénzt a felső ablaktokban tartotta, de az ablaktokra kis pelyhet ragasztott egész könnyedén oda, úgy hogy ha valaki a pénzhez nyúlt volna, a pehely feltétlenül elrepül. Most azonban világosan látta kiemelkedni a fehér pelyhet a barna háttérből.

— Csak nem beteg? — kérdezte aggódva a háziasszony, aki megjelent az ajtóban.

— De igen, — nem jól érzem magam... Bocsásson meg, az előbb meglöktem...

— Semmiség... Várjon csak... mennyi jár a kocsisnak?

— Legyen olyan kegyes, fizesse ki...

Az asszony kiszaladt, Ilja pedig azonnal felállt egy székre: elővette az ablakborítás fája mögül a pénzt és megkönnyebbült sóhajjal zsebredugta... Szégyelte iménti aggódását. A pelyhet ostobának, nevetségesnek találta, mint ahogyan az ügyet...

„Félrevezetés"... — gondolta és befelé nevetett. Az ajtóban újra megjelent Tatjana Vlaszjevna.

— A kocsis huszast kért — mondta sietősen. — Magával mi van? Elszédült?

— Igen... tudja, állok a templomban... egyszerre csak...

— Feküdjön le — mondta az asszony és bejött a szobába. — Feküdjön csak le, ne, ne zsenírozza magát... Majd itt ülök egy kicsit magánál... Egyedül vagyok — az uram szolgálatba ment, meg a klubba...

Ilja az ágyon ült, a nő pedig a szoba egyetlen székén.

— Nyugtalanságot okoztam — mondta zavartan mosolyogva Ilja.

— Semmi — felelte Tatjana Vlaszjevna, kíváncsian és minden tartózkodás nélkül nézve arcába. Elhallgattak. Ilja nem tudta, miről beszéljen ezzel az asszonnyal, a nő pedig még mindig nézte, aztán hirtelenül furcsán elmosolyodott.

— Min mosolyog? — kérdezte Ilja és lesütötte szemét.

— Megmondjam? — kérdezte az asszony hamiskásan.

— Mondja meg...

— Nem tudja tetteni magát — hát erről van szó.

Ilja megremegett és aggódva pillantott az asszonyra.

— Igen, nem ért hozzá. Milyen beteg maga? Egyáltalán nem beteg, hanem egész egyszerűen kellemetlen levelet kapott — láttam, láttam.

— Igen, kaptam egy levelet... — mondta halkan és óvatosan Ilja.

Az ablakon túlról zúgás hallatszott az ágak között. Az asszony kikémlelt az ablakon, aztán újra Ilja felé fordult.

— A szél volt, vagy valami madár. Tehát, csinos albérlőm, hajlandó engem meghallgatni. Ugyan csak fiatal asszony vagyok, de nem ostoba...

— Legyen olyan kegyes, beszéljen — kérte Lunyev és kíváncsian nézett rá.

— Szakítsa szét azt a levelet és dobja el — mondta a háziasszony megfontoltan. — Ha a nő szakított magával, akkor csak úgy tett, ahogyan az egy jóravaló leánykához illik. Ahhoz még korán van, hogy maga megnősüljön. Magának még nincs biztos állása és az ilyen emberek ne nősüljenek. Egészséges fiatalember, sokat tud dolgozni, csinos — mindig akad, aki magábaszeret... De maga még várjon azzal, hogy szerelmes legyen. Dolgozzék, kereskedjék, gyüjtsön pénzt és iparkodjék, hogy valami nagyobb dologba fogjon, igyekezzék egy kis boltot nyitni és akkor, amikor már van valami biztos alapja, nősülhet. Magának mindez sikerülhet: nem iszik, szerény, egyedül van...

Ilja lehajtott fejjel hallgatta és magában mosolygott. Szeretett volna hallhatóan nevetni, hangosan, vidáman.

— Nincs oka, hogy a fejét lógassa — folytatta Tatjana Vlaszjevna a tapasztalt ember hangján. — Elmúlik! A szerelem — gyógyítható betegség. Magam is férjezmenetelemig háromszor olyan szerelmes voltam, hogy a legszívesebben víznek mentem volna és mégis — elmúlt! Amikor pedig láttam, hogy most már komolyan itt az ideje, hogy férjhezmenjek — minden szerelem nélkül tettem... Aztán beleszerettem — a férjembe... A nők néha a saját férjükbe is lehetnek szerelmesek...

— Igazán? — kérdezte Ilja tágranyitott szemmel. Tatjana Vlaszjevna vidáman felnevetett.

— Csak tréfáltam... De hogy komolyan beszéljek: szerelem nélkül is férjhez lehet menni és később beleszeretni...

És újra fecsegni kezdett, élénk szemjátékkal Ilja figyelmesen hallgatta, érdeklődéssel és tisztelettel nézte kicsiny, kecses alakját Milyen kicsiny, milyen hajlékony és milyen bizakodó, okos...

Akinek ilyen felesége van, az nem elveszett ember — gondolta Ilja. Jól érezte magát; együtt ül egy művelt, férjes asszonnyal, nem valami kitartott nővel; tiszta, finom, igazi úri-

asszony, aki azonban nem hordja fenn az orrát előtte, az egyszerű ember előtt, sőt magázza. Ez a gondolat hálaérzést keltett benne a háziasszony iránt és amikor az felállt, hogy menjen, Ilja is talpraugrott, meghajolt előtte és így szólt:

— Alázatosan köszönöm, hogy megtisztelt... szavaiból okultam...

— Tanult? No lám! — nevetett csendesen az asszony, de arcán két piros folt jelent meg és szeme néhány pillanatig mozdulatlanul nézett Ilja arcába.

— Nos hát, a viszontlátásra... — mondta, valahogyan furcsán és könnyű léptekkel, mint valami fiatal lány, kisurrant a szobából...

XVIII. FEJEZET

Az Avtonomov házaspár minden nap jobban tetszett Iljának. Rendőrökkel már sok rossz tapasztalata volt, Kirik azonban csak egyszerű munkás volt szemében, derék és korlátolt. Kirik volt a test, felesége — a szellem; Kirik keveset volt otthon és keveset is számított. Tatjana Vlaszjevna egyre közvetlenebbül viselkedett Iljával szemben, kezdte megkérni, hogy aprítson fát, hozzon vizet, öntse ki a mosogatóvizet és Ilja készségesen eleget tett kérésének és ezek az apró szolgálatok észrevétlenül kötelességévé váltak. A háziasszony ekkor elküldte a himlőhelyes lányt és közölte vele, hogy ezentúl csak szombat este kell jönnie.

Néha vendégek jöttek Avtonomovékhoz — a kerületi felügyelő segédje, Korszakov, szikár, nagybajuszos ember. Fekete szemüveget viselt, vastag cigarettákat szívott, nem szívlelte a bérkocsisokat és állandóan izgatott hangon beszélt róluk.

— Senki sem vét annyira a rend és tisztesség ellen, mint a bérkocsis — nyilvánította ítéletét. — Micsoda szemtelen barmok! A gyalogosokat mindig meg lehet tanítani az utcai rend tiszteletére, elég, ha megjelenik a rendőrfőnök hirdetménye: „az utcán felfelé haladva jobbra tarts, lefelé haladva — balra" és az utcai közlekedésben azonnal fegyelem van. A bér-

kocsisnak azonban nem használ semmiféle rendelet, a bérkocsis olyan — az ördög tudja, hogy milyen!

A bérkocsisokról képes volt egész este beszélni és Lunyev még sohasem hallotta, hogy másról beszélt volna. Eljött még a gyermekmenhely felügyelője, Grüzlov is, hallgatag, feketeszakállas ember. Szívesen énekelte basszushangján „A tengeren, a kéklő tengeren..." kezdetű dalt; felesége pedig, magas, telt nő, nagy fogakkal, minden alkalommal megette Tatjana Vlaszjevna egész cukorkakészletét, ami miatt aztán Avtonomovék szidták, amikor elment.

— Csak azért teszi, hogy bosszantson!

Megjelent továbbá Alexandra Viktorovna Travkina, férjével. Magas, karcsú, vöröshajú asszony volt, gyakran fújta orrát olyan különös hangon, mintha vásznat hasítanának. Férje suttogva beszélt — a torkával volt valami baja — de szünet nélkül és a beszéd úgy hallatszott szájából, mint a száraz szalma zizegése. Jómódú ember volt, a vámhivatalnál szolgált és tagja volt valamelyik jótékonysági egyesület elnökségének Mind a ketten, feleségével együtt, állandóan szidták a szegényeket, hazudozással, kapzsisággal vádolták őket és tiszteletlenséggel azokkal az emberekkel szemben, akik jót tesznek velük...

Lunyev szobájában ült és figyelmesen hallgatódzott: hogyan beszélnek ezek az életről? Azt, amit hallott, nem értette. Ugy látta, hogy ezek az emberek mindent elhatároztak, mindent tudnak és szigorúan elítélnek mindenkit, aki másként él, mint ők.

A háziak néha meghívták albérlőjüket teára. Teázás közben Tatjana Vlaszjevna vidáman tréfálkozott, férje pedig arról szőtt álmokat, milyen jó lenne, ha hirtelen meggazdagodnék és — házat venne.

— Baromfit tartanék!... — mondta és kéjesen hunyorgott. — Mindenféle fajtát: brámát, kokinkinát, gyöngytyúkot, pulykát... És — pávát! Jó is lehet, vinné el az ördög, hálóköntösben ülni az ablaknál, cigarettázni és nézni, hogy az udvaron széttárt legyezővel sétál az én saját pávám! Ugy sétál, mint egy rendőrkapitány és folyton kiabál: brlju, brlju, brlju!

Tatjana Vlaszjevna halkan, jólesően nevetett és Iljára pillantva, szintén álmodozott:

— Én meg minden nyáron utaznék a Krimbe vagy a Kaukázusba, télen pedig belépnék valami szegényeket gyámolító egylet elnökségébe. Fekete szövetruhát csináltatnék magamnak, egészen egyszerűt, minden dísz nélkül, csak egy bros lenne rajtam, rubinnal és fülbevalók, gyöngyökkel. A „Niva"-ban olvastam egy verset, abban az volt, hogy a szegények vére és könnyei a másvilágon gyönggyé és rubinná változnak. — És csendesen sóhajtva, így fejezte be:

— A rubin nagyszerűen áll a szőkéknek...

Ilja hallgatott, mosolygott. A szoba meleg és tiszta volt, kellemes teaillat úszott a levegőben és még valami szag, amely szintén kellemes volt. A kalitkákban kicsiny tollcsomókként aludtak a madarak, a falakon élénkszínű képek függtek. Kis polcon, amely az ablakok között lógott, szép orvosságos dobozok voltak, kis porceláncsirkék, sok húsvéti tojás, cukorból és üvegből. Mindez tetszett Iljának és kellemes, jóleső szomorúsággal töltötte el.

Néha azonban — különösen olyankor, ha nem volt szerencséje — ez a szomorúság bosszús, nyugtalan érzéssé változott Iljában. A csirkék, dobozok és tojások bosszantották, szerette volna a földre szórni őket, rátaposni. Amikor ez a hangulat fogta el, hallgatott, egy pontra bámult és nem mert beszélni, nehogy megsértse valamivel kedves házigazdáit. Egyízben, kártyázás közben makacsul bámulta Avtonomovot és azt kérdezte:

— Kirik Nyikogyimovics, hát azt nem találták meg, aki megfojtotta a kereskedőt a Dvorjanszkáján?

Amint megkérdezte, kellemes, égető bizsergést érzett mellében.

— Szóval azt a Polujektovot? — mondta a felügyelő és elgondolkozva nézte lapjait. És azonnal elismételte: — szóval a Polujektovot? — tov-tov-tov?... Nem, nincs meg a Polujektov — tov-tov-tov... Vagyis nem Polujektov, hanem az, aki... Én nem is nyomoztam... nem az én dolgom volt... az én dolgom az, hogy tudjam — kinél van a pik dáma? Pik-pik-pik! Te,

Tánja, hármat játszottál ki ellenem — treff dámát, káró dámát és — mit meg?

— A káró hetest... gondolkozz gyorsabban...

— Szóval az az ember eltűnt! — mondta Ilja és nevetett.

A felügyelő azonban nem figyelt rá, hanem a játékon gondolkozott.

— Szóval eltünt! — ismételte. — Szóval a megfojtott Polujektov — tov-tov-tov...

— Kirja, hadd már abba ezt a tov-ozást — mondta a felesége. — Gyerünk gyorsabban...

— Úgylátszik, ügyes ember volt, aki elkövette a gyilkosságot! — kezdte újból Ilja. A figyelmetlenség, amely szavait fogadta, arra ingerelte, hogy tovább beszéljen a gyilkosságról.

— Úgy-e-es — mondta elnyujtva a felügyelő. — Nem, ügyes — én vagyok! Ho-opp!

És hangosan lecsapva a kártyákat az asztalra, ötöt játszott ki Ilja ellen. Ilja lett a durák. A házastársak nevettek rajta és ez még jobban felmérgesítette. És kártyaosztás közben makacsul mondta:

— Fényes nappal, a város főutcáján megölni egy embert — ehhez mégis csak merészség kell...

— Szerencse, nem merészség — igazította helyre Tatjana Vlaszjevna.

Ilja ránézett, aztán férjére, halkan nevetett és azt kérdezte:

— A gyilkosság — szerencse?

— Gyilkolni és — nem kerülni börtönbe.

— Már megint a nyakamba sózták a káró adut! — mondta a felügyelő.

— Arra nekem lett volna szükségem! — mondta Ilja komolyan.

— Agyon kell ütni egy kereskedőt és — ez az igazi adu — tréfált Tatjana Vlaszjevna, kártyái fölött gondolkozva.

— Az csak olyan adu, amilyent boltban lehet kapni, de — itt van a kártya-adu! — mondta Avtonomov, kijátszott Ilja ellen két kilencest és egy ászt és hangosan hahotázott.

Lunyev újra vidám arcukat nézte és elment a kedve, hogy tovább beszéljen a gyilkosságról.

Ezek mellett az emberek mellett, akiknek tiszta és nyugodt életétől csak egy vékony fal választotta el, egyre gyakrabban érzett nyomasztó szomorúságot, újra foglalkoztatták az élet ellentéteiről szőtt gondolatai, istenről, aki mindent tud és mégsem büntet. Vajjon mire vár?

Lunyev unalmában újra olvasni kezdett; házigazdáinak volt néhány kötet „Niva"-ja és „Zsivopisznüj Obozrennja" című folyóirata és még egy pár agyonolvasott könyve.

Csakúgy, mint gyermekkorában, most is azok az elbeszélések és regények tetszettek neki, amelyek előtte ismeretlen életről írtak, nem arról, amelyet ő is élt; a való életről, az egyszerű emberekről szóló elbeszéléseket unalmasnak és hazugnak találta. Néha nevetésre késztették, gyakrabban azonban úgy találta, hogy ezeket az elbeszéléseket ravasz emberek írják, akik meg akarják szépíteni a sötét és nehéz életet. Ismerte ezt az életet és egyre jobban megismerte. Az utcán haladtában minden nap látott olyasvalamit, ami bírálatra késztette. És akkor, amikor a kórházba ment, gúnyos mosollyal mondta Pávelnek:

— Ezt nevezik rendnek! Látom az imént, hogy a járdán ácsok és vakolók mennek. Egyszerre csak jön a rendőr: hé, fickók! És elkergette őket a jardáról. „Járjatok ott, ahol a lovak, a piszkos ruhákkal bepiszkítjátok az uraságokat .." Építs csak házat, te munkás, én lakom majd benne, nem más...

Pável is felháborodott és még magasabbra szította a lángot. Ugy gyötrődött a kórházban, mintha börtönben lett volna, szeme bánattól és haragtól izzott. Egészen lefogyott, emésztette a szomorúság. Jakov Filimonov nem tetszett neki, féleszünek tartotta.

Jakov pedig, akinél tüdőbajt állapítottak meg, a kórházban feküdt és ott boldog volt. Barátságot kötött ágyszomszédjával, egy sekrestyéssel, akinek nemregiben amputálták egyik lábát. Kövér, alacsony ember volt, hatalmas kopasz fejjel, fekete szakálla mellét verdeste. Szemöldöke akkora volt, mint egy bajusz és szüntelenül mozgott, hangja mély, mintha hasából beszélne. Minden alkalommal, amikor csak Ilja megjelent a kórházban, Jakovot a sekrestyés ágya szélén ülve találta. A sekrestyés feküdt és némán mozgatta szemöldökét, Jakov pedig félhangon

felolvasott a bibliából, amely ugyanolyan köpcös és vaskos volt, mint a sekrestyés.

— „Igen, a pusztulás éjjelén megsemmisült Ar-Moáb; igen, a pusztulás éjjelén megsemmisült Kir-Moáb!"

Jakov hangja gyenge volt és úgy hangzott, mint a fűrész, amely fába hatol. Olvasás közben felemelte balkezét, mintha fel akarná szólítani a kórterem betegeit, hogy hallgassák meg Ézsaiás próféta vésztjósló jövendöléseit. Nagy, álmodozó szeme ijesztő kifejezést adott arcának. Ha meglátta Ilját, félredobta a könyvet és mindig ezt az egyet kérdezte aggódóan:

— Nem láttad Masutkát?

Ilja nem látta.

— Istenem! — mondta szomorúan Jakov. — Az egész dolog olyan... mint a mesében! Egyszer volt — aztán jött hirtelen a varázsló, elrabolta és most nincs többé...

— Apád volt már itt? — kérdezte Ilja.

Jakov arca megrándult, szeme ijedten pislogott.

— Volt. Eleget hemperegtél már itt, aszongya, írasd ki magad! Én meg könyörögtem a doktornak, hogy ne engedjenek el innét... Itt jó — csend van és nyugalom... Ime — Nyikita Jegorovicscsal együtt olvassuk a bibliát. Hét esztendeig olvasta, kívülről tudja az egészet és meg tudja magyarázni a jövendöléseket... Ha felgyógyultam, együtt fogok vele élni, otthagyom az apámat! Segíteni fogok a templomban Nyikita Jegorovicsnak és énekelni fogok a baloldali kórusban...

A sekrestyés lassan felhúzta szemöldökét; alatta, a mély szemüregben lomhán mozgott kerek, sötét szeme. Nyugodtan nézett Ilja arcába fénytelen, merev pillantásával.

— Milyen szép könyv is a biblia! — kiáltotta köhögésbe fulva Jakov. — Benne van az is — emlékszel — amit a bibliamagyarázó a kocsmában mondott: „Mily békések a rablók sátrai?" Benne van, megtaláltam! De van benne még rosszabb dolog is!

Lehunyta szemét, felemelte balkezét és könyv nélkül, ünnepélyes hangon idézte:

— „Mi az oka, hogy a gonoszok élnek, vénséget érnek, sőt

még meg is gyarapodnak?... Isten az ő fiai számára tartja fenn büntetését... Micsoda a Mindenható, hogy tiszteljük őt és mit nyerünk vele, ha esedezünk előtte?"

— Ez igazán így áll benne? — kérdezte hitetlenkedve Ilja.

— Szórul szóra!...

— Szerintem ez nincs rendben — ez bűn! — mondta Ilja.

A sekrestyés összevonta szemöldökét, hogy az szinte eltakarta szemét. Szakálla megreszketett és mély, különös hangon mondta:

— Az ember vakmerősége, aki az igazságot keresi, nem bűn, mert magas sugalmazásból fakad...

Ilja megborzongott. A sekrestyés pedig mélyet sóhajtott s ugyanolyan lassan és érthetően folytatta:

— Az igazság maga ösztönzi az embert: keress engem! Mert az igazság — az Isten... Meg van írva: „Nagy dicsőség — istent követni"...

A sekrestyés szakállal benőtt arca tiszteletet és félelmet keltett Iljában: volt ebben az arcban valami fennkölt, szigorú.

A sekrestyés felhúzta szemöldökét, szemét a mennyezetre függesztette és arcán ismét reszketni kezdtek a szőrszálak.

— Olvasd fel neki Jasa Jób könyvéből a tizedik fejezet elejét...

Jakov némán, gyorsan lapozott néhány oldalt a könyvben és halkan, reszkető hangon olvasta:

— „Lelkemből utálom az életemet, megeresztem felőle panaszomat; szólok az én lelkem keserűségében. — Azt mondom istennek: Ne kárhoztass engem: add tudtomra, miért perelsz velem?! Jó-é az néked, hogy nyomorgatsz, hogy megútálod kezednek munkáját"...

Ilja kinyujtotta nyakát és hunyorogva bepillantott a könyvbe.

— Nem hiszed? — kiáltotta Jakov. — Milyen furcsa vagy!

— Nem furcsa, hanem gyáva — mondta a sekrestyés.

Fénytelen pillantását a mennyezetről lomhán Ilja arcára fordította és szigorúan folytatta, mintha csak szét akarná zúzni szavaival:

Vannak még súlyosabb szavak is, mint amit most olvas-

tunk. A huszonkettedik fejezet harmadik verse egyenesen azt mondja neked: „Gyönyörűségére van-é az a Mindenhatónak, ha te igaz vagy; avagy nyereség-é, hogy feddhetetlenül jársz?" És nagyon meg kell érteni, nehogy megtévesszék az embert az ilyen beszédek...

— És maga — megérti? — kérdezte halkan Ilja.

— Ó? — kiáltott fel Jakov. — Nyikita Jegorovics mindent megért!

A sekrestyés azonban még mélyebbre eresztve hangját, ezt mondta:

— En már — elkéstem... Nekem már a halált kell megérteni... Levágták a lábam, de lám, most már fölötte dagad... és a másik is dagad... meg a mellem is... rövidesen belém halok...

Szeme Ilja arcára meredt s a sekrestyés lassan, nyugodtan mondta:

— De nem szeretnék meghalni... mert rossz életem volt, tele bántalommal és keserűséggel, öröm pedig — nem akadt életemben. Fiatalkoromban apám kezet nyögtem, mint Jasa. Iszákos volt, kegyetlen... Háromszor verte be a fejemet, egyszer meg leforrázta a lábam... Anyám nem volt meghalt, amikor megszült engem. Megnősültem. Az asszonyt hozzám kényszerítették — nem szeretett .. Három nappal az esküvő után felakasztotta magát. Volt egy sógorom, kirabolt; a saját nővérem meg azt mondta nekem, hogy én űztem a feleségem halálba És mindenki így beszélt, pedig tudták, hogy — hozzá sem nyúltam és még akkor is lány volt, amikor... meghalt... Ezután még hét évig éltem Szörnyű a magányos élet! . . Egyre csak arra vártam, mikor ér majd öröm. És — ime, meghalok. Ennyi az egész.

Lehúnyta szemét, hallgatott egy darabig és azt kérdezte:

— Miért éltem?

Ilja félelemmel szívében hallgatta a súlyos szavakat. Jakov arca elsötétült, szemében könnyek csillogtak.

— Miért éltem, kérdezem?... Ime, itt fekszem és azt gondolom miért éltem?

A sekrestyés hangja elakadt Hirtelen apadt el, mint valami

zavaros patak, amely tovafolyik és egyszerre csak eltűnik a föld alatt.

— „Aki az élők között van, annak még van reménye, mert jobb egy eleven kutya, mint egy döglött oroszlán" — szólalt meg újra a sekrestyés, felnyitva szemét. Szakálla is újra mozogni kezdett.

— Ugyanott áll ez is: „A jó napokon legyen a te kedved is jó, a rossz napokon ellenben gondold: ezt meg ezt Isten tette, hogy az ember ne forduljon beszédével ellene..."

Ilja nem birta tovább hallgatni. Csendesen felállt, kezet nyujtott Jakovnak és mélyen meghajolt a sekrestyés előtt — ahogyan halottaktól szokás búcsúzni. Ezt egészen önkénytelenül tette.

Valami nyomasztó érzést vitt magával a kórházból; ennek az embernek vigasztalan képe mélyen bevésődött emlékezetébe. Megszaporodott azoknak az embereknek társasága, akiket megbántott az élet. Pontosan visszaemlékezett a sekrestyés szavaira, minden oldalról megforgatta őket és iparkodott felfogni értelmüket. Megzavarták, felkavarták lelke mélyéig, hova isten igazságosságába vetett hitét rejtette. Ugy érezte, hogy az, anélkül, hogy észrevette volna, már rég megingott, hogy már nem olyan erős, mint azelőtt volt: valami tönkretette, mint a rozsda a vasat. Bensejében összeegyeztethetetlen érzések dúltak, mint a tűz és víz. És újult erővel éledt fel benne a harag saját multja, az emberek és az élet rendje ellen.

Avtonomovék egyre barátságosabban viselkedtek iránta. Kirik jóakaratúan veregette vállát, tréfálkozott vele és fölényesen mondta:

— Hiábavalóságokkal foglalkozol, barátom! Az ilyen szerény, komoly fiatalembernek szélesebb alapokra kell helyezkednie. Ha valakiben megvannak a kepességek, hogy kerületi felügyelő lehessen — nem való, hogy mint körzeti felügyelő szolgáljon.

Tatjana Vlaszjevna kezdte igen figyelmesen és részletesen kikérdezni Ilját afelől, mennyit jövedelmez a kereskedés, menynyit tehet félre havonként a tiszta jövedelemből. Szivesen beszélgetett az asszonnyal és egyre nagyobb tiszteletet érzett a nő

iránt. aki semmiségekből tisztává és kellemessé tudta varázsolni az életet...

Egyik este, amikor rosszkedvűen ült szobájában a nyitott ablaknál és a sötét kertbe bámulva Olympiádára gondolt, Tatjana Vlaszjevna kijött a konyhába és meghívta teázni. Nem szívesen ment. sajnálta, hogy el kell szakadni gondolataitól és nem volt semmiről sem kedve beszélgetni Mogorván, hallgatagon ült le a teázóasztalhoz és amikor házigazdáira pillantott, észrevette, hogy arcuk ünnepélyes és valami foglalkoztatja őket A szamovár barátságosan zümmögött, az egyik madár felébredt és röpködött a kalitkában. Pirított hagyma és kölnivíz szaga érzett. Kirik forgolódott a széken és ujjaival az asztal szélén dobolva, dúdolt.

— Bumm, bum, tru-tu-tu! Tru-tu-tu!

— Ilja Jakovljevics! — kezdte az asszony nyomatékosan — mi, az urammal kigondoltunk valamit és szeretnénk ezt komolyan megbeszelni Önnel...

— Haha-ha! — hahotázott a felügyelő és erősen összedörgölte vörös kezeit. Ilja megrázkódott és csodálkozva nézett rá.

— Kigondoltunk valamit! — mondta a felügyelő széles mosollyal és Iljá t nézve, felesége felé kacsintott. — Zseniális fejecske! — tette hozzá.

– Megtakarítottunk valami kis pénzt, Ilja Jakovljevics...

— Megtakarítottunk! Ha-ha! Te drága!...

— Hagyd már abba! — mondta szigorúan Tatjana Vlaszjevna. Arca soványabbnak látszott és még jobban kihegyesedett.

– Körülbelül ezer rubelt takarítottunk meg — mondta az asszony félhangon, közelebb hajolt Iljához és két kis szemével figyelmesen nézett szemébe.

— A pénz a bankban van és négy százalékot hoz nekünk...

— De ez kevés! — kiáltotta Kirik és az asztalra csapott. — Mi azt akarjuk...

Felesége szigorú pillantással némította el.

— Mi, természetesen, teljesen meg vagyunk elégedve enynyi százalékkal De segíteni szeretnénk önnek, hogy előbbrejusson...

Nehány bókot mondott Iljának és folytatta:

— Azt mondta, hogy a díszműáruüzlet húsz százalékot hoz, vagy még többet is, ha jól fogják meg a dolgot. Nos, hajlandók vagyunk váltóra átadni pénzünket, ön pedig megnyitja a boltot. Az üzletet az én ellenőrzésem alatt vezeti majd, a hasznot pedig elfelezzük. Az árut a nevemre biztosítja, ezenkívül pedig ad nekem még egy írást — egy egyszerű írást! Tisztára csak a forma kedvéért. Nos hát, gondolja meg a dolgot és mondja: igen vagy nem?

Ilja hallgatta vékony, száraz hangját és erősen dörzsölte homlokát. Mialatt az asszony beszéde folydogált, Ilja néhányszor a sarokba pillantott, ahol az ikon aranyverete csillogott, a két esküvői gyertya közt. Nem csodálkozott ugyan, de valahogyan kellemetlenül érezte magát, szinte félt. Ez az ajánlat, amely régi álmát valósította meg, meglepte, megörvendeztette. Zavartan elmosolyodott, ránézett a kis asszonykára és azt gondolta:

„Igen, ez a sorsom..."

Az asszony pedig anyáskodó hangon beszélt neki:

— Jól gondolja meg: nézze meg minden oldalról a dolgot. Vállalkozhatik-e a dologra, van-e hozzá elég ereje, tudása? És aztán mondja meg, hogy — munkáján kívül mit fektethet még be ebbe a dologba? A mi pénzünk — kevés... nem így van?

— Én — mondta lassan Ilja — ezer rubelt tudnék befektetni. A nagybácsim majd ad... Lehet, hogy többet is...

— Hurrá! — kiáltotta Kirik Avtomonov.

— Szóval, beleegyezik? — kérdezte Tatjana Vlaszjevna.

— Hát hogyne! — kiáltotta a felügyelő, zsebrevágta kezét és hangosan, izgatottan beszélni kezdett. — De erre — pezsgőt iszunk! Pezsgőt, vigye el az ördög a lelkemet! Ilja, szaladj csak pajtás a bormérésbe, hozzál pezsgőt. Na — a vendégünk vagy! Kérj Don-pezsgőt kilencven kopejkáért és mondd meg, hogy nekem lesz, Avtonomovnak — akkor hatvanötért adják... Gyorsan!...

Ilja mosolyogva nézte a házaspár ragyogó arcát és indult. Azt gondolta: lám — a sors szorongatta, taszigálta ide-oda, súlyos bűnre csábította, megzavarta lelkét és most mintha csak bocsánatot kérne tőle, mosolyog, kedvébe jár... Most megnyílt

előtte a szabad út az élet tiszta zugocskája felé, ahol majd egyedül él és lelke megnyugvást talál. A gondolatok vidám táncra kerekedtek fejében, önbizalommal töltötték el szívét, azzal az érzéssel, amelyet Ilja eddig nem is ismert.

A bormérésből valódi pezsgőt hozott, hét rubelt fizetett az üvegért.

— Ohó! — kiáltott föl Avtonomov. — Ez aztán fess dolog, barátom! Jó ötlet volt, mondhatom!

Tatjana Vlaszjevna masként viselkedett. Rosszalóan rázta fejét és az üvegre pillantva, szemrehányó hangon mondta:

— Hét rubel? Ej, ez bizony nem praktikus!

Lunyev boldogan és meghatottan állt előttük és mosolygott.

— Valódi! — mondta ragyogva. — Először életemben megkóstolom a valódit. Milyen is volt az életem? Minden — hamis volt... szenny, durvaság, szűkösség... szívemet csak sértések érték... Hát élhet így az ember?

Lelkének fájó pontját érintette és így folytatta:

— Már kiskoromban a valódit kerestem és úgy éltem... mint a forgács a patakban... egyik oldalról a másikra dobáltak... és körülöttem minden zavaros, piszkos és nyugtalan volt. Nem volt hol meghálnom. Es ime — a sorsom ide sodort önökhöz. Először látom életemben, hogy emberek csendben, tisztán és szeretetben élnek...

Ragyogó mosollyal arcán nézett rájuk és meghajolt előttük.

— Köszönöm önöknek! Önöknél — megkönnyebbül a lelkem... Isten bizony! Segítettek rajtam, egész életemre! Most aztán indulhatok! Most már tudom, hogyan kell élni!

Tatjana Vlaszjevna úgy nézett rá, mint a macska a madárra, amely a saját énekében gyönyörködik. Szemében zöld lángocska lobogott, ajka remegett. Kirik az üveggel volt elfoglalva, térde közé fogta és fölébehajolt. Nyakán kidagadtak az erek, füle mozgott ..

A dugó pukkant, felrepült a mennyezetig és az asztalra hullott. A pohár, amelyet megérintett, megcsendült...

Kirik csettintett ajkával, megtöltötte a poharakat és vezényelt:

— Kézbe!

Amikor felesége és Lunyev megfogták poharaikat, magasan fejük fölé emelte a magáét és így kiáltott:

— Az „Avtonomova és Lunyev" cég felvirágozására, hurrá!

XIX. FEJEZET

Ilja néhány napig a létesítendő vállalkozás részleteit mérlegelte Tatjana Vlaszjevnával. Az asszony mindent tudott és mindenről olyan meggyőződéssel beszélt, mintha egész életében díszműáru eladásával foglalkozott volna. Ilja mosolyogva hallgatta, nem beszélt és csodálkozott. Minél előbb szeretett volna hozzákezdeni a dologhoz és Avtonomovék minden javaslatába beleegyezett anélkül, hogy mélyebben hatolt volna a dologba.

Kiderült, hogy Tatjana Vlaszjevna kiszemelt már egy helyiséget is. Egészen olyan volt, amilyenről Ilja álmodott: tiszta utcában, kis üzlethelyiség, szobával a boltos részére. Minden sikerült, minden, a legkisebb részletig és Ilja ujjongott.

Élénken és vidáman jelent meg a kórházban barátjánál; Pável ugyancsak jókedvűen fogadta.

— Holnap elengednek! — magyarázta izgatottan Iljának, mielőtt viszonozta volna köszönését. — Vjerkától levelet kaptam... Szitkozódik... a kis ördög!

Szeme ragyogott, arcán piros foltok gyulladtak ki, képtelen volt egy helyen állni, csoszogott a padlón papucsaival és kezével hadonászott.

— Nézd csak! — mondta neki Ilja. — Most aztán vigyázz...

— Én? Perszel Az a kérdés: akar-e az a mamzell Vjera feleségül jönni hozzám! Kérem! Nem? Akkor bele a kést a szívébe!

Pável arcán és testén remegés futott át.

— No-no... — mondta Ilja és elmosolyodott. — Mindjárt kést!...

— Hát hogyne!... Meg is teszem! Nélküle nem tudok élni... elég része volt a rondaságból... jóllakhatott vele, a magam részéről — torkig vagyok! Holnapra minden tisztázódik nálunk... így vagy úgy...

Lunyev barátja arcát nézte és hirtelen egyszerű, világos gondolat villant át agyán. Elvörösödött, aztán mosolyogni kezdett...

— Pasutka! Tudod-e, hogy megtaláltam a szerencsémet?

És röviden elmondta barátjának a dolgot. Pável végighallgatta és sóhajtva mondta:

— Hát igen, szerencséd van...

— Olyan szerencsém van, hogy szinte szégyellem magam előtted... igazán! Őszintén beszélek.

— Ezt is köszönöm! — nevetett Pável.

— Tudod mit? — kezdte halkan Ilja. — Hidd el, nem dicsekszem, hanem komolyan mondom, hogy szégyellem magam...

Pável hallgatva nézett rá és újra elgondolkozva horgasztotta le fejét.

— És azt akarom neked mondani... a keserűségben együtt éltünk, hadd, hogy az örömet is megosszuk.

— Hm... — mormolta Pável — úgy hallottam, hogy az örömön úgy nem lehet osztozni, mint a nőn...

— De lehet! Tudd meg, hogy mire van szükség egy kútásó-műhelyben, milyen szerszámokra, anyagokra és mindenfélére... és hogy mennyibe kerül... Én meg odaadom neked hozzá a pénzt...

— Csak ne-e-em? — mondta elnyujtva, hitetlenül Pável. Lunyev lázasan megragadta kezét és erősen megszorította.

— De furcsa vagy! Persze, hogy odaadom!

Még sokáig volt azonban kénytelen rábeszélni Pávelt, amíg meg tudta győzni szándéka komolyságáról. Pável csak fejét csóválta, dörmögött és azt mondta:

— Nem, ilyesmi nem szokás...

Lunyev végre meggyőzte. Most aztán ő ölelte át Ilját és reszkető, mély hangon mondta:

— Köszönöm, testvér! Kihúzol a kátyuból... Csakhogy... nem akarok műhelyt berendezni — vigye el az ördög a műhelyeket! Ismerem őket... Ha adsz pénzt, fogom Vjerát és elmegyünk innét. Igy neked is könnyebb — kevesebb pénzt veszek el — nekem meg kényelmesebb. Elmegyek valahová és beállok egy műhelybe...

— Milyen ostobaság! — mondta Ilja. — Jobb ha az ember a maga gazdája...

— Miféle gazda is lennék én? — kiáltotta vidáman Pável. — Nem, mesternek lenni, meg az ilyesmi... ez nem nekem való... Kecskebakot nem tudsz disznóvá változtatni...*

Lunyev nem értette egészen Pável véleményét a mesterekről, de azért valahogyan mégis tetszett neki. Barátságosan, vídáman mondta:

— Az már igaz, hogy hasonlítasz is a kecskebakra: olyan sovány vagy! Tudod — Perfiska suszterra hasonlítasz — komolyan! Szóval holnap eljössz és átveszed a pénzt az első időre, amíg állás nélkül leszel... Én meg most Jakovhoz megyek. Te hogyan állsz Jakovval?

— Csak úgy... mint eddig... nem nagyon állhatjuk egymást! — nevetett Pável.

— Nincs szerencséje! — mondta elgondolkozva Ilja.

— No, abból egyikünknek sincs sok! — válaszolta Pável és vállat vont. — Mindig arra kell gondolnom, hogy nem épeszű... Szerencsétlen egy flótás...

Amikor Ilja elvált tőle, a folyosón állva utána kiáltott:

— Köszönöm, testvér!

Ilja mosolyogva bólintott neki fejével.

Jakov szomorú és levert volt. Arccal a mennyezetnek feküdt az ágyon, tágranyított szemmel nézett fölfelé és nem is vette észre, amikor Ilja hozzálépett.

— Nyikita Jegorovics másik terembe került — mondta szomorúan Iljának.

— Nos, így is jó! — mondta helyeslően Ilja. — Már szörnyen beteg volt...

Jakov szemrehányóan pillantott rá és köhögni kezdett.

— Javult az állapotod?

— Hát igen! — válaszolta sóhajtva Jakov. — Még beteg sem lehet az ember annyi ideig, ameddig akar .. Tegnap me-

---

* A helyes magyar fordítás tulajdonképpen így hangzanék: „Kutyából nem lesz szalonna..." Az író azonban folytatja a képet, ezért a szószerinti fordítás indokolt. (A ford. megjegyzése.)

gint itt volt az apám. Házat vett, mondja. Még egy kocsmát akar nyitni. És ez mind az én nyakamba szakad...

Ilja meg akarta örvendeztetni barátját saját örömével, de valami visszatartotta attól, hogy beszéljen.

Vídám tavaszi nap sütött be barátságosan az ablakon, a kórház sárga falai ettől még sárgábbnak látszottak. A nap fényében a falakon foltok és repedések tűntek elő. Két beteg az ágyon ülve kártyázott és némán rakta le a lapokat. Egy magas, sovány ember nesztelenül járkált a teremben, mélyen lehajtva bekötözött fejét. Csönd volt, jóllehet valahonnét visszafojtott köhögés hallatszott, a folyosón pedig a betegek csoszogtak papucsaikkal. Jakov szeme szomorúan pillantott élettelen sárga arcából.

— Eh, bárcsak meghalnék! — mondta rekedtes hangon. — Fekszem itt és gondolkodom: érdekes lehet meghalni. — Hangja elhalt, egyre halkabb lett.

— Az angyalok barátságosak... Mindenre tudnak az embernek felelni... mindent megmagyaráznak... — Elhallgatott és szemével követni kezdte a mennyezeten egy halvány napsugár játékát, amely valahonnét visszaverődött.

— Masutkát nem láttad?...

— N-nem. Az embernek nem juthat minden eszébe...

— A szívedbe kellett volna jutnia...

Ilja zavartan hallgatott.

Jakov sóhajtott és nyugtalanul ingatta fejét a párnán.

— Lám, Nyikita Jegorovics nem akar meghalni és meghal... Az orvos megmondta nekem... meghal! Én pedig meg akarok halni és — nem halok meg... Meggyógyulok és visszakerülök a kocsmába... Senkinek sem vagyok hasznára..

Ajka lassan szomorú mosolyra húzódott. Furcsán pillantott barátjára és újból beszélni kezdett:

— Hogy az ember élhessen ebben az életben, hát vasból kéne lenni a szívének meg acélból...

Ilja Jakov szavaiból megvetést és hidegséget érzett és elkomorult.

— Én meg olyan vagyok, mint az üveg a kövek közt: csak megfordulok és máris ott a repedés...

— Szeretsz panaszkodni! — mondta határozatlanul Ilja.

— Hát te? — kérdezte Jakov.

Ilja elfordult és hallgatott. Aztán érezve, hogy Jakov nem akar tovább beszélni, elgondolkozva mormolta:

— Valamennyiünknek nehéz! Vedd csak Pávelt...

— Nem szeretem — mondta Jakov és arca elkomorult.

— Miért nem?

— Csak... nem szeretem...

— Eh... most már mennem kell...

Jakov hallgatva nyujtotta felé kezét és hirtelen panaszos, könyörgő hangon kérte:

— Érdeklődj Masutka iránt, jó? Krisztus szerelmére kérlek...

— Rendben van! — mondta Ilja.

Megkönnyebbülten sóhajtott fel, amikor elment. Jakov kérése, hogy érdeklődjön Masutka felől, valahogyan szégyenérzést keltett benne Perfiska lánya iránt tanusított viselkedése miatt és elhatározta, hogy elmegy Matyicához, aki biztosan tudja, hogyan találta be magát helyzetébe Masutka.

Elindult Filimonov kocsmája felé, lelkében pedig egymást kergették az álmok jövőjéről. A jövő rámosolygott s annyira elmerült gondolataiban, hogy észre sem vette, hogy elhaladt a kocsma előtt, amikor pedig meglátta, már nem volt kedve visszafordulni. Kifelé haladt a városból: szélesen terültek el előtte a földek, amelyeket a távolban az erdő sötét fala határolt. A nap lemenőben volt, rózsaszínű visszfénye elárasztotta a fű fiatal zöldjét. Ilja magasra emelt fejjel lépkedett s a távoli eget nezte, ahol egy rozsaszínű felhő mozdulatlanul állt a föld felett és fürdött a nap sugaraiban Jólesett neki a járás minden lépés, amellyel előrehaladt, minden lélekzetvétel új álmokat keltett lelkében Gazdagnak képzelte el magát, hatalmasnak, aki tönkreteheti Petrusa Filimonovot Már tönkre is tette és lám, Petrusa ott áll előtte és sir, ő azonban, Ilja Lunyev, azt mondja neki:

— Sajnáljalak? Hát te — sajnáltál valakit is? Nem kínoztad a fiad? Nem rántottad magaddal a bűnbe a nagybácsimat?

Kellett engem kigúnyolni? A te elátkozott házadban senki sem volt boldog, senki sem látott örömet. Az a rothadó ház — börtön az embereknek.

Petrusa reszket és nyög előtte félelmében — szánalmasan, mint valami koldus. Ilja pedig szétzúzza szavaival:

— Felgyujtom a házad, mert az mindenkire szerencsétlenséget hoz. Te pedig eredj világgá és kérj mindenkitől bocsánatot, akit megbántottál; menj, amíg meg nem halsz és pusztulj éhen, mint a kutya!...

Alkonyati sötétség borult a földekre; az erdő áthatolhatatlan, fekete falnak látszott, hegynek. Apró denevér fekete foltként, nesztelenül repkedett a levegőben, mintha szél szórná szét a sötétséget. Messziről, a folyam felől gőzhajó kerekének zaja hallatszott, amint a vizet verdesi, mintha valahol messze óriási madár repülne és széles szárnyainak hatalmas csapásaival felkavarja a levegőt. Lunyev visszaemlékezett mindazokra az emberekre, akik megzavarták életét és valamenynyiüket, kivétel nélkül, megbüntette. Ettől még jobban érezte magát... És magányosan a földek közt, sötétségtől övezve, halkan énekelni kezdett...

A levegőben egyszerre csak trágya erjedő szaga érzett. Ilja abbahagyta az éneklést: ez a szag kellemes emlékeket ébresztett benne. A városi szemétlerakodó-helyre ért, a szakadékhoz, ahol Jeremjej nagyapóval kutatott. Emlékezetében megjelent az öreg rongyszedő alakja. Ilja körülnézett, iparkodott felismerni azt a helyet, ahol az öreg pihenni szeretett. Ez a hely azonban már nem volt meg; valószínűleg elborította a szemét. Ilja felsóhajtott, úgy érezte, hogy lelkében is eltűnt valami a szemét alatt!...

Ha nem fojtottam volna meg a boltost, most igazán jól élhetnék... — gondolta egyszerre. Szívében azonban nyomban mintha valaki más kiáltott volna:

„Mit számít az az uzsorás? Az csak a szerencsétlenségem és — nem a bűnöm..."

Nesz hallatszott; kis kutya futott el Ilja lába előtt és halkan szűkölt. Ilja megborzongott: mintha csak az éjszakai sötétség egy darabja elevenedett volna meg előtte, felnyögött és eltűnt.

— Minden mindegy — gondolta — úgysem talált volna lelkem nyugalmat. Mennyi megbántásnak voltam tanuja, ami engem is, másokat is ért! És ha a lélek egyszer megsebesült, örökké fáj...

Lassan ment a szakadék szélén, lába besüppedt a szemétbe, lépései alatt pattogott a forgács, zizegett a papír. Éppen előtte szeméttel még fel nem töltött földdarab húzódott keskeny ösvényként a szakadék felé; követte ezt az ösvényt, egészen addig, ahol hirtelenül végetért, leült ott és lábát lelógatta a meredélyen. A levegő itt frissebb volt és amint pillantását végigjáratta a szakadék mentén, Ilja meglátta a távolban a folyam acélszalagját. A vízen, amely mozdulatlan volt, mint a jég, csendesen reszkettek a láthatatlan járművek fényei, egyik a levegőben imbolygott, mint valami vörös madár. Egy másik, zöld és vésztjósló, mozdulatlan pontként világított .. Ilja lába alatt a szakadék széles öblét sűrű köd borította s a szakadék maga is olyan volt, mint egy folyó, amelyben hangtalanul hömpölyögtek tova a levegő sötét hullámai. Lunyev szívét szomorúság fogta el; nézte a szakadékot és ezt gondolta:

Az imént még jól éreztem magam... mosolyogtam és most — nyoma sincs...

Visszaemlékezett, milyen ellenségesen beszélt ma vele Jakov — ettől még szomorúbb lett... A szakadékból nesz hallatszott; nyilván egy rög hullott alá. Ilja kinyujtotta nyakát és lenézett a mélybe, a sötétbe... Az éjszaka nedvessége lehelt arcába... Az égre pillantott. Ott bátortalanul gyúltak fel a csillagok, az erdő fölött pedig lassan emelkedett a hold vörös tányérja, mint valami óriási szem. És, miként nem sokkal előbb, a denevér röpködött a homályban, szétszórva a sötétséget — Ilja lelkében gyors egymásutánban keltek életre a sötét gondolatok és emlékek; megjelentek és újra eltűntek, minden válasz nélkül hagyva és Ilja lelkében egyre sűrűbb lett a sötétség.

Sokáig ült elgondolkozva és hol a szakadékba, hol az égre pillantott. A hold fénye, amely behatolt a szakadék sötétjébe, megvilágította a meredek part repedéseit és bokrait. A bokrok torz árnyékokat vetettek a földre. Az égen semmi sem volt a csillagokon és a holdon kívül. Lehült a levegő; felállt és meg-

borzongva az éjszaka frisseségében, lassan megindult a fölceken a város fényei felé. Most már semmin sem akart gondolkozni; ettől az órától kezdve keble tele volt olyan hideg nemtörődömséggel és szomorú ürességgel, amelyet az égen látott, ott, ahol azelőtt Istent érezte.

Későn ért haza és elgondolkozva állt az ajtó előtt, feszélyezte, hogy csöngetnie kell. Az ablakokban nem égett világosság — szóval házigazdái már aludtak. Kínos volt, hogy zavarnia kell Tatjana Vlaszjevnát, aki mindig maga szokott ajtót nyitni... De mégis csak kénytelen volt csöngetni. Lunyev halkan meghúzta a csengőt. Csaknem azonnal kinyílt az ajtó és a háziasszony vékonyka alakja állt Ilja előtt, fehérbe öltözve.

— Gyorsan csukja be az ajtót! — mondta idegen hangon, amelyet Ilja nem ismert. — Hideg van... le vagyok vetkőzve.. a férjem nincs itthon...

— Bocsásson meg — mormolta Lunyev.

— Milyen későn jön! Honnét, mi!

Ilja becsukta az ajtót, megfordult, hogy kipróbálja a zárt és súrolta az előtte álló asszony mellét. A nő nem húzódott vissza, hanem mintha még szorosabban simult volna hozzá. Ilja szintén nem tudott hátrálni; az ajtó volt háta mögött. A nő nevetni kezdett... halk, reszkető nevetéssel Lunyev felemelte kezét és tenyerét óvatosan az asszony vállára tette; keze reszketett a félénkségtől, amelyet ezzel az asszonnyal szemben mindig érzett és a vágytól, hogy átölelje Ekkor az asszony maga ágaskodott föl, átfogta nyakát karcsú, égő karjával és csengő hangon mondta:

— Hát te hol kószálsz éjjel? Miért? Hiszen közelebb is megkaphatod... te kedves!... szép!... erős!...

Ilja szinte álomban érezte maró csókjait, megingott a hajlékony test görcsös mozgásától. Az asszony azonban úgy csüggött nyakán, mint a macska és egyre csokolta Ilja erős karral emelte fel, szobájába vitte és olyan könnyen lépkedett vele, mintha úszna a levegőben...

XX. FEJEZET

Ilja másnap reggel félelemmel lelkében ébredt.

Hogy fogok ezután Kirik szemébe nézni? — gondolta. A félelmen kívül a felügyelővel szemben szégyent is érzett.

Még ha haragudnék erre az emberre vagy nem tetszene nekem .. De csak így egyszerűen ... csakhogy megbántsam ... — gondolta szorongva és lelkében lassanként rossz érzés támadt Tatjana Vlaszjevna iránt. Ugy érezte, hogy Kirik feltétlenül rájön felesége hűtlenségére.

Miért vetette magát olyan éhesen rám? — kérdezte önmagát nyomasztó bizonytalansággal, de nyomban kellemesen bizsergető érzést keltett szívében az önszeretet. Igazi úrinő vetett rá szemet — tiszta, művelt, férjes asszony.

— Szóval van bennem valami különös — ébredt fel benne az önelégült gondolat. — Szégyenletes, szó sincs róla ... de utóvégre nem vagyok fából! ... Nem kergethettem el ...

Fiatal volt: visszagondolt ennek az asszonynak gyöngédségeire, különös gyöngédségekre, amilyeneket eddig nem is ismert. És gyakorlatias is volt: akaratlanul is arra gondolt, hogy ez az új viszony különböző előnyökhöz juttathatja. Ennek a gondolatnak nyomán azonban — sötét felhőként — mások jöttek:

Újra zsákutcába jutottam ... Akartam ezt? Hiszen tiszteltem ezt az asszonyt ... soha másként nem gondoltam rá ... és mégis most így történt ...

Aztán lelkéből minden sötétséget, minden ellentmondást elűzött az a gondolat, hogy most már hamarosan megkezdődik az igazi, tiszta élet. És újra feltámadt a kínzó kétség: De mégis jobb lett volna enélkül ...

Szándékosan nem kelt fel addig az ágyból, amíg Avtonomov szolgálatba nem ment és hallotta, amint a felügyelő, élvetegen csettintve ajkával, azt mondta feleségének:

— Ebédre csinálj daralthúst, Tánya. Több legyen benne a disznóhús és tudod, kicsinykét süsd ki. Hogy úgy nézzenek felém a tányérból, mint a rózsás kismalacok, tudod, mamuskám, m-m-ma! És, galambocskám, több borsot belé!

— Eredj már! Mintha nem ismerném az ízlésed... — mondta gyöngéden felesége.

— Galambocskám, Tatjánkám, adj még egy csókocskát!

Ilja megrázkódott, amikor a csók cuppanását meghallotta Kínos is volt és nevetséges is.

— Pusz! pusz! pusz! — mondogatta Avtonomov, amikor megcsókolta feleségét. Az asszony meg nevetett. Alighogy betette férje mögött az ajtót, nyomban Ilja szobájába surrant, és ágyába ugorva, vidáman kiáltotta:

— Gyorsan csókolj meg — nincs időm!

Ilja mogorván mondta:

— De hiszen éppen most csókolta meg a férjét...

— Hogyan? Magázol? Féltékeny az úrfi!... — kiáltotta az asszony elégedetten, nevetve kiugrott az ágyból, összehúzta a függönyt az ablakon és azt mondta:

— A féltékenység — jó dolog! A féltékeny emberek szenvedélyesen szeretnek...

— Nem féltékenységből mondtam...

— Csend legyen! — vezényelt hamiskásan az asszony és tenyerével befogta Ilja száját.

Csókolódzás után Ilja mosolyogva pillantott rá és nem állta meg, hogy meg ne mondja:

— Na, te aztán bátor vagy — vagy inkább vakmerő. A férjed orra előtt csinálsz ilyen tréfákat!...

Az asszony zöld szeme haragosan villant meg:

— Nagyon megszokott dolog ez — kiáltotta — és semmi különös nincs benne! Azt hiszed talán — sok olyan asszony van, aki nem csalja meg az urát? Kizárólag a csúnyák és a betegek... A csinos nők azonban mindig szívesen kezdenek egy kis regényt...

Egész reggel oktatta Ilját, különféle históriákat mesélt el vidáman arról, hogyan csalják meg az asszonyok férjüket. Köténnyel, vörös kabátkában, felgyűrt ujjakkal, fürgén és könnyedén ugrándozott a konyhában, mint a madár, készítette a darálthúst férjének és csengő hangja szinte szünet nélkül áradt Ilja szobájába.

— Talán azt hiszed — a férj — elég az asszonynak? Az is

előfordulhat, hogy a férj nagyon is nem tetszik neki, még ha szereti is. És aztán — férjuram sem nagyon zsenírozza magát, hogy megcsalja a feleségét, ha megfelelő alkalom kínálkozik... És az asszonynak is unalmas, hogy egész életén át mindig csak ezt mondja — a férjem, a férjem, a férjem! Másik férfival szórakozni — tanulságos is: megtudod, milyenek a férfiak, mi a különbség köztük. Lám, hiszen sör is különféle van: közönséges sör, bajor sör, boróka sör... Ostoba dolog lenne mindig csak közönséges sört inni...

Ilja teázás közben hallgatta és úgy tűnt fel neki, hogy a teának keserű íze van. Az asszony beszédében volt valami kellemetlen, rikácsoló, valami, ami neki új volt. Akaratlanul is Olympiádára gondolt, mély hangjára, nyugodt mozdulataira, égő szavaira, amelyekből erő csendült ki és megremegtették szívét. Természetes, Olympiáda műveletlen nő volt, egyszerű. Valószínűleg ezért volt szemérmetlenségében is egyszerűbb... Amíg Tatjánát hallgatta, Ilja kényszeredetten nevetett. Egyáltalán nem volt jókedve és csak azért nevetett, mert nem tudta, miről és hogyan beszéljen ezzel az asszonnyal, de mégis nagy érdeklődéssel hallgatta és végül elgondolkozva mondta neki:

— Nem vártam, hogy a ti tiszta életetekben ilyen legyen a rend...

— A rend, kedvesem, mindenütt egyforma. A rendet emberek csinálják és az emberek mind egyet akarnak — jól élni: nyugodtan, jóllakottan és elégedetten, de ehhez pénzre van szükség. Pénzhez vagy örökség útján jut az ember, vagy szerencsével. Akinek van sorsjegye, az bízhat a szerencsében A szép nőnek születésétől fogva van sorsjegye — a szépsége. A szépséggel sok mindent el lehet érni, ó! Akinek azonban nincs sem gazdag rokonsága, sem sorsjegye, sem szépsége. annak törnie kell magát. Törnie, egész életében — és ez nagyon rossz... És lám, én töröm magam, pedig két sorsjegyem is van. De elhatároztam, hogy beraktározom a boltodba.. Két sorsjegy — kevés! Vagdalthúst sütni és pattanásos felügyelőt csókolni — unalmas!... Kedvem kerekedett, hogy téged is csókoljalak...

Iljára nézett és huncutkodva kérdezte:

— Remélem, nem kellemetlen neked?... Miért nézel rám olyan haragosan?

Odament hozzá, vállára tette kezét és kíváncsian nézett arcába.

— Nem haragszom — mondta Ilja.

Az asszony hahotázott és nevetés közben mondta:

— Tényleg?... milyen jó is vagy te!...

— Arra gondoltam — folytatja Ilja és lassan mondta ki a szavakat — hogy amit mondasz, mintha igaz lenne... és mégis van benne valami rossz...

— Oho, micsoda... Mi a rossz benne? No, magyarázd meg?

Ilja azonban semmit sem tudott megmagyarázni. Maga sem értette, hogy mi nem tetszik neki az asszony szavaiban. Olympiáda sokkal faragatlanabbul beszélt, de sohasem keltett szívében olyan kellemetlen érzést, mint ez a kicsiny, tiszta madárka. Egész nap makacsul gondolkozott ezen a különös elégedetlenségen, amelyet ez a hízelgő viszony keltett szívében és nem volt képes megérteni — honnét is jön tulajdonképpen?..

Amikor hazatért, a konyhában Kirikkel találkozott, aki vídáman magyarázta neki:

— Hogy ma mit készített Tányuska! Olyan vagdalthúst — szinte sajnálja az ember megenni, mintha eleven fülemülét enne... Neked is hagytam egy tányérral, testvér. Rakd le a raktárt a nyakadból, ülj le és egyél és — jó étvágyat!

Ilja bűntudattal nézett rá és csendesen nevetve mondta:

— Köszönöm!

Aztán sóhajtva tette hozzá:

— Olyan jó ember... Isten bizony!

— Eh, hát mi van ebben? — legyintett kezével Kirik. — Egy tányér vagdalthús igazán semmiség! Nem pajtás, ha rendőrfőnök lennék — hm! — akkor lenne miért mondanod köszönetet... ó, hogyne! De én nem leszek rendőrfőnök... és otthagyom a rendőrségi szolgálatot is... Azt hiszem elmegyek üzletvezetőnek egy kereskedőhöz... Az jobb! Üzletvezető? Az már valami!

Felesége a kályhával foglalatoskodott és halkan énekelt.

Ilja rápillantott és újra kellemetlen feszélyezettséget érzett. Ez az érzés azonban új benyomások és új gondok hatása alatt lassanként eltűnt... Ezekben a napokban nem jutott ideje a gondolkodásra: az üzlet berendezése és az áru bevásárlása nagyon sok dolgot adott neki. És napról-napra, anélkül, hogy észrevette volna, megszokta ezt az asszonyt. Mint szerető, egyre jobban tetszett neki, jóllehet gyöngédségei nem egyszer szegyent keltettek benne, sőt félelmet is. Beszéde és ezek a gyöngédségek lassanként megölték Iljában a tiszteletet, amelyet ez iránt a nő iránt érzett. Minden reggel, amikor Kirik szolgálatba ment, vagy este, amikor parancskiadásra ment, az asszony behívta magához Ilját, vagy bement hozzá szobájába és mindenféle történeteket mesélt neki az életből. Minden ilyen történet azonban furcsa módon közönséges volt, mintha valamennyi egy olyan országban történt volna, amelyben csak csalók laknak, ezek a csalók pedig mind meztelenül szaladgáltak és nem ismertek különb örömet, mint a házasságtörés bűnét.

— Hát ez tényleg igaz? — kérdezte mogorván Ilja. Nem akart hinni ennek a beszédnek, azonban tehetetlennek érezte magát vele szemben, nem tudta megcáfolni. Az asszony pedig hahotázott, csókolgatta és meggyőzően erősítette:

— Kezdjük föntről: a kormányzó a kincstári tanácsos feleségével él, a tanácsos pedig — nemrég csábította el egyik hivatalnoka feleségét, lakást bérelt neki és kétszer hetenként egész nyiltan kikocsizik hozzá. Ismerem az asszonyt: még egészen fiatal, egy éve sincs, hogy férjhez ment. A férjét pedig vidékre küldték adófelügyelőnek. A férfit is ismerem — szép kis felügyelő lehet. Tudatlan ember, ostoba, lakáj...

Kereskedőkről mesélt, akik serdületlen lányokat vásároltak és rontottak meg, kereskedők feleségeiről, akik szeretőt tartottak, társaságbeli hölgyekről, akik, ha másállapotba jutottak, megölették a magzatot.

Ilja hallgatta és úgy tűnt fel neki, hogy az élet — szemétgödör, amelyben az emberek úgy nyüzsögnek, mint a férgek.

— Pfuj! — mondta fáradtan. — Hát sehol sem akad valami, ami tiszta, ami igaz, sehol sem akad, mondd?

— Hogy érted ezt? — csodálkozott az asszony. — Hiszen

én igaz történeteket mondok el... Milyen furcsa vagy! Csak nem magam találtam ki ezeket a dolgokat!

— Nem erről beszélek! Valahol valami igazit... tisztát... vagy nincs?

Az asszony nem értette és nevetett. Beszélgetésük néha más mederbe terelődött. Arcába nézett zöldes fényben csillogó szemével és azt kérdezte:

— Mondd el nekem, hogyan volt, amikor elsőízben ismerted meg a nőt?

Ezt az emléket Ilja szégyelte, útálta. Elfordította arcát szerelmese kutató tekintete elől és mogorván, szemrehányó hangon mondta:

— Milyen utálatos kérdéseid vannak... szégyeld magad...

Az asszony azonban jókedvűen nevetett, ismét tovább faggatta és végül is Ilja úgy érezte, hogy beszennyezi piszkos szavaival, mintha szurokkal kenné be. Amikor aztán az asszony meglátta arcán az elégedetlenséget és szemében az unalmat, szemtelenül felébresztette benne a hímet és gyöngédségeivel kiűzte belőle az ellenséges érzést.

Egyik nap, amikor hazatért az üzletből, ahol az asztalos a polcokat készítette, Ilja meglepetve pillantotta meg a konyhában Matyicát. Az asztalnál ült, rajta nyugtatva nagy kezét és a háziasszonnyal beszélgetett, aki a kályhánál állt.

– Ime — mondta Tatjana Vlaszjevna és mosolyogva intett fejével Matyica felé — ez a hölgy várja önt... már régen!...

— Jó estét! — mondta a hölgy és nehézkesen feltápászkodott.

— Nini — kiáltotta Ilja — hát te még élsz?

— Rothadt vályúból még a disznók sem zabálnak... — válaszolta mély hangján Matyica.

Ilja már régen nem látta és most elégtétellel vegyes sajnálattal pillantott rá. Szakadt kartonruhát viselt, fején öregségtől kivörösödött kendő volt, lába meztelen. Alig vonszolva magát, kezével a falba kapaszkodva, lassan Ilja szobájába támolygott és nehézkesen a székre ereszkedve, rekedtes, tompa hangon mondta:

— Hamarosan felfordulok... A lábam megbénult... es

ha egészen oda lesz, nem tudom a zabálnivalót megkeresni... felfordulok éhen...

Arca ijesztően puffadt volt, tele sötét foltokkal, nagy szeme a dagadt szemhéjak közt csak keskeny csíknak látszott.

— Mit bámulod úgy a képemet? — mondta Iljának. — Azt hiszed, megvertek? Nem, ez a betegségemtől van...

— Miből élsz? — kérdezte Ilja.

— Koldulok a templom előtt — zengett Matyica hangja egykedvűen, mint a trombita. — Dolgom van veled... Megtudtam Perfiskától, hogy egy hivatalnoknál laksz és eljöttem...

— Akarsz teázni? — szakította félbe Lunyev. Kínos volt hallani Matyica hangját és látni elevenen elrothadó, hatalmas, fonnyadt testét.

— Hogy az ördögök mosnák a farkukat a teáddal... Inkább adj egy petákot... De találd ki, miért jöttem el hozzád?

A beszed nehezére esett, röviden lélekzett és fojtogató szag áradt felőle.

— Na miért? — kérdezte Ilja, elfordult tőle és eszébe jutott, hogyan sértette meg egyszer.

— Emlékszel még Marilkára? Meggyöngült az emlékezőtehetséged!... Gazdag lettél...

— Mi van vele... hogyan él? — kérdezte hevesen Ilja.

Matyica lomhán ingatta fejét és kurtán válaszolt:

— Még nem akasztotta fel magát...

— Beszélj már rendesen! — kiáltott rá haragosan Ilja. — Mit jössz nekem szemrehányásokkal? Hiszen te magad adtad el három rubelért...

— Nem neked teszek szemrehányást... magamnak... — felelte csendesen az asszony és sóhajtva kezdett mesélni Masáról:

— Az öreg férj féltékeny és kínozza Masát. Sehová nem engedi, még az üzletbe sem: Masa a szobában ül és még az udvarra sem mehet anélkül, hogy az öreget meg ne kérdezné. Az öreg valahová elküldte a gyerekeket és egyedül él Masával. Rajta bosszulja meg magát azert, mert első felesége megcsalta... és a gyerekek — mind a ketten nem tőle vannak. Masa már kétszer megszökött tőle, a rendőrség azonban vissza-

vitte férjéhez, az pedig megkínozta és éheztette büntetésből.

— Na, ezt aztán jól elintéztétek Perfiskával! — mondta komoran Ilja.

— Azt hittem — így jobb sora lesz — mondta fahangján az asszony. — De úgy néz ki a dolog, hogy — még rosszabb... Jobb lett volna, ha eladom valami gazdag embernek... Az vett volna neki lakást, ruhát és mindent... Masa meg később elkergette volna és most élne... Sokan élnek így... öregekből...

— Nos, miért jöttél tulajdonképpen? — kérdezte Ilja.

— Te egy rendőrnél laksz... Ezek fogják meg mindig Masát... Mondd meg neki, hogy ne fogják meg... Hagyják futni! Talán lesz neki hová futni... Hát már el sem szaladhat az ember?

Ilja elgondolkozott. Mit tehet Masa érdekében?...

Matyica, óvatosan mozgatva lábát, felemelkedett a székről.

— Isten veled!... Én már hamarosan kimúlok... — mormogta. — Köszönöm... te finom ember! Te gazdag!...

Amikor aztán kitámolygott a konyhaajtón, a háziasszony befutott Ilja szobájába, átölelte és nevetve azt kérdezte tőle:

— Ez volt — az első szerelmed, mi?

Ilja eltólta magától szerelmesét, aki szorosan átölelte nyakát és mogorván mondta:

— Alig tud vánszorogni... s mégis arról locsogott, kit szeret...

— Kit szeret? — kérdezte az asszony, csodálkozva és kíváncsian pillantva Ilja gondterhelt arcába.

— Hadd el, Tatjana — mondta Ilja. — Ez nem tréfadolog...

Röviden elmondta neki Masa történetét és azt kérdezte:

— Mit lehet itt tenni?

— Semmit! — mondta vállat vonva Tatjana Vlaszjevna. — A törvény értelmében az asszony urához tartozik és senkinek sincs joga elvinni őt tőle...

Az olyan ember méltóságával, aki jól ismeri a törvényt és meg is van győződve annak megingathatatlanságáról. Avtonomova sokáig magyarázta Iljának, hogy Masa köteles engedelmeskedni férjének.

— Türelmesnek kell lennie. A férfi már öreg, hamarosan meghal, akkor az asszony szabad lesz és a férfi egész vagyona rászáll... És te meg feleségül veszed a fiatal, vagyonos özvegyet... igaz?

Elnevette magát, aztán újra elkomolyodva, tovább oktatta Ilját:

— De jobb lesz, ha megszakítod a viszonyt régi ismerőseiddel. Azok most már nem illenek hozzád... csak szégyenbe hoznak. Valamennyien — piszkosak, durvák... például az is, aki pénzt kapott kölcsön tőled. Az a sovány... Milyen dühös szeme van!

— Gracsev...

— Igen, az... Micsoda közönséges, nevetséges nevek: Gracsev, Lunyev, Petrusov, Szkvorcov. A mi köreinkben a családnevek jobbak, szebbek: Avtonomov! Korszakov! Az apám — Florjanov! Amikor pedig még lány voltam, udvarolt nekem egy joggyakornok — Glorjantov... Egyszer a jégpályán ellopta a lábamról a harisnyakötőmet és megfenyegetett, hogy botrányt csinál, ha nem hozom el személyesen tőle...

Ilja hallgatta elbeszéléseit és visszagondolt saját multjára és érezte lelkében a láthatatlan szálakat, amelyek erősen odafűzik Petrusa Filimonov házához. Úgy érezte, hogy ez a ház mindig zavarni fogja a nyugodt életben...

XXI. FEJEZET

Végre megvalósult Ilja Lunyev álma.

Csendes örömmel eltelve állt reggeltől estig az elárusítóasztal mögött, saját üzletében és gyönyörködött benne. Körös-körül az állványokon kínos rendben sorakoztak fel a kisebb-nagyobb dobozok, az ablakban kirakatot rendezett be, fénylő csatokat helyezett el, erszényeket, szappant, színes szalagokat, csipkéket akasztott ki. Minden világos volt és könnyű. A szolíd és csinos tulajdonos udvarias meghajlással fogadta a vevőket és ügyes kézzel teregette ki eléjük az elárusítópultra az árut. A csipkék és selymek zizegését kellemes zenének hallotta.

minden varrólányt, aki beszaladt hozzá, hogy néhány kopejkáért valamit vegyen, szépnek és kedvesnek talált. Az élet kellemessé és könnyűvé vált számára, egyszerű, világos értelme volt és a multat homály burkolta be. És semmi másra nem gondolt, csak az üzletre, árura és vevőkre... Ilja egy fiút fogadott szolgálatába, szürke kabátba öltöztette és nagyon ügyelt arra, hogy a fiú rendesen mosakodjék és általában tiszta legyen

— Mi ketten, Gavrik, szép holmival kereskedünk — mondta neki — illik, hogy magunk is tiszták legyünk...

Gavrik tizenkétéves emberke volt, telt, kissé himlőhelyes, piszeorrú, apró szürke szemű, mozgékony kis arccal. Éppen bevégezte a városi iskolát és most felnőtt, komoly embernek tartotta magát. Neki is kedvére volt, hogy ilyen kicsi, tiszta üzletben szolgál; szívesen foglalatoskodott a dobozokkal és dobozkákkal és iparkodott olyan udvariasan viselkedni a vevőkkel, mint főnöke.

Ilja elnézte és visszaemlékezett önmagára, a halasboltban, Sztroganij kereskedőnél. Különös vonzódást érzett a fiúhoz, barátságosan tréfált és beszélgetett vele, amikor az üzletben nem voltak vevők.

— Amikor szabad időd van, Gavrik, olvass valami könyvet, hogy ne unatkozz — tanácsolta munkatársának. — Olvasás közben észrevétlenül telik az idő és olvasni kellemes dolog...

Lunyev mindenkivel szemben barátságosan, figyelmesen viselkedett és mosolya mintha ezt mondta volna:

— Tudják kérem, nekem szerencsém volt... De — tessék türelemmel lenni! Biztosan önökre is rátalál a szerencse.

Az üzletet reggel hétkor nyitotta ki és tízkor zárta be. Vevő nem sok akadt és Lunyev az ajtónál ülve, süttette magát a tavaszi nappal és semmire sem gondolt, semmire sem vágyakozott. Gavrik is az ajtónál ült, a járókelőket nézte, gúnyolódott rajtuk, magához hívta a kutyákat, kövekkel dobálta a galambokat és verebeket, vagy, izgatottan szipogva orrával, olvasott valamilyen könyvet. A főnök néha felolvastatott vele, de a felolvasás nem érdekelte; a lelkében uralkodó csendet és nyugalmat figyelte. Gyönyörűséggel hallgatta ezt a csendet, megittasodott tőle, új volt neki és kimondhatatlanul kellemes. Néha

azonban valami megzavarta ezt a gyönyörteli állapotot. Különös, szinte meghatározhatatlan előérzet volt; nem kavarta fel lelke békéjét, hanem olyan könnyűnek érezte, mintha valami árnyék lenne.

Ilja ilyenkor beszélgetni kezdett a fiúval.

— Gavrik! Az apádnak mi a foglalkozása?

— A postánál van, levélhordó...

— Nagy a család?

— Na-agy! Rengetegen vagyunk. Van aki már nagy és vannak még kicsik is.

— Kicsiny hány van?

— Öt. Nagy meg — három... A nagyok már mind állásban vannak: én — önnél, Vaszilij Szibériában szolgál a távirdánál — Szonyka pedig — órákat ad. Derék lány! Tizenkét rubelt ad haza minden hónapban. Aztán ott van még Miska is... Idősebb mint én... gimnáziumba jár...

— Hát akkor nem három nagyobb van, hanem négy...

— Hát hogy lenne? — kiáltott fel Gavrik és oktató hangon tette hozzá: — Miska még tanul... Csak az nagy, aki — már dolgozik.

— Szegények vagytok?

— Hát persze! — felelte nyugodtan Gavrik és hangosan szívta be orrán a levegőt. Aztán beszélni kezdett Iljának jövő terveiről.

— Ha majd nagy leszek — elmegyek katonának. Akkor majd háború lesz... én meg elmegyek a csatába. Én bátor vagyok... Legeslegelől rontok rá az ellenségre és elragadom a zászlót... A nagybácsim is így csinált — kapott is kitüntetést Gurko tábornoktól... meg öt rubelt...

Ilja mosolygott, nézte a fiú himlőhelyes arcát és széles, örökké mozgó orrát. Este, amikor bezárta az üzletet, Ilja bement a kisszobába, amely a pult mögött volt. Az asztalon már forrt a szamovár, amelyet a fiú készített be, kenyér feküdt mellette és kolbász Gavrik megivott egy pohár teát kenyérrel és ment az üzletbe lefeküdni, Ilja pedig még sokáig ült a szamovár mellett, néha éjfélután kettőig.

Két szék, egy asztal, egy ágy és egy edényes szekrény —

ebből állt Ilja új otthonának berendezése. A szoba keskeny volt és alacsony, négyzetes ablakkal, amelyen az előtte elhaladó emberek lába látszott, a szemben lévő ház teteje és az ég a tető fölött. Az ablakra fehér függönyt tett Ilja. Az ablakot az utca felől vasrács zárta el s ez nagyon tetszett Iljának. Az ágy fölé egy képet akasztott: „Az emberi életkor lépcsői" volt a kép címe. Ez a kép tetszett Iljának és már régen meg akarta venni, de valahogyan nem jutott hozzá, hogy megvegye, egészen addig, amíg az üzletet meg nem nyitotta, pedig a kép csak tíz kopejkába került.

„Az emberi életkor lépcsői" egy félkörön helyezkedtek el, mely alatt a Paradicsom képe volt. A Paradicsomban maga Zebaoth állott, fénytől és virágoktól övezetten s Adámmal és Évával beszélgetett. Összesen tizenhét lépcső volt. Az elsőn kis gyermek állt, akit anyja vezetett, alá pedig, vörös betűkkel ez volt írva: „Az első lépések". A másodikon a gyermek már ugrándozott, verte a nyakában lógó dobot, az aláírás pedig ez volt: „Ötéves — játszik". Hétéves korában „oktatni kezdik", tízéves korában „iskolába megy", huszonegy évvel — a lépcsőn áll, puskával kezében és mosollyal arcán — alatta: „Katonai szolgálatot teljesít". A következő lépcsőn huszonötéves: frakkban van, egyik kezében klakk, a másikban virágcsokor — „Vőlegény". Aztán már szakálla nőtt, hosszú kabát van rajta, rózsaszínű nyakkendő és egy kövér nő mellett áll, aki sárga ruhát visel, s erősen fogja a nő kezét. Később az ember már betöltötte a harmincöt évet: ingben, feltűrt ujjal áll az üllő mellett és üti a vasat. A lépcső tetején vörös székben ül, újságot olvas, négy gyermek és felesége hallgatják. Ugy ő, mint családja, rendes ruhát viselnek, tiszták, valamennyiök arca egészséges, elégedett! Ezen a fokon az ember ötven esztendős. De íme, a lépcsők, most már lefelé haladnak: a férfi szakálla már szürkül, hosszú, sárga kaftánt visel, kezében hálót tart hallal és egy vizeskorsót. Ez alatt a lépcső alatt ez áll: „Házi munka"; a következőn a férfi — unokáját ringatja; eggyel lejjebb — „vezetik", minthogy már nyolcvan éves, az utolsó lépcsőn pedig — kilencvenöt éves — ül a karosszékben, lábát a sírba lógatja, a szék mögött pedig a halál áll kaszával kezében . . .

A szamovár mellett ülve, Ilja elnézte a képet és jól esett látnia az ember életét ilyen szabatos és egyszerű ábrázolásban. A képből nyugalom áradt, élénk színei mosolyogtak, mintha csak azt bizonygatnák, hogy a való életet ábrázolják, amely mintául szolgálhat az embereknek, még pedig olyan ábrázolásban, ahogyan az életet élni kell. Amikor az emberi életnek ezt az ábrázolását nézte, Lunyev arra gondolt, hogy íme, most elérte, ami után vágyakozott és élete most olyan pontosan folyik majd le, mint a képen. Fölfelé fog haladni és amikor elérte a csúcsot s már elegendő pénzt gyüjtött, feleségül vesz egy szerény, művelt lányt...

A szamovár fáradtan zúgott és sziszegett. Az ablakon és a függönyön keresztül szomorúan nézett le az ég Iljára és a csillagok alig látszottak Az ég csillagjainak reszkető fényében mindig van valami nyugtalanító...

A szamovár halkabban zubog, de azért élesen. Ez a vékony hang tolakodóan kúszik be a fülbe — a légy dongásához hasonlít és nyugtalanná teszi, megzavarja a gondolatokat. Ilja azonban nem akarja elzárni a szamovár kéményét a kannával· ha a szamovár abbahagyja a fütyülést, a szobában túlságosan nagy lesz a csend. . Az új lakásban olyan érzések fogták el Ilját, amilyeneket addig az ideig nem ismert Azelőtt mindig emberek közt élt — csak vékony deszkafal választotta el tőlük — most azonban kőfalak határolták el és nem érezte mögöttük az embereket

„Miért kell meghalni?" — kérdezte hirtelen Lunyev önmagát s a férfit nézte, amint a boldogság tetőpontjáról a sír felé lépked... És Jakov Filimonov jutott eszébe, aki állandóan a halálról beszélt és Jakov szavai: — „Érdekes lehet a halál".

Ilja bosszúsan kergette el magától ezt az emléket és iparkodott másra terelni gondolatait.

„Vajjon hogyan megy most a sora Pávelnek és Vjerának?" — merült fel lelkében az újabb meddő kérdés.

Az utcán bérkocsi zörög Az ablaktáblák megreszketnek a kerekek lármajától az utca kövezetén, a lampa meginog. Aztán az üzletből hallatszanak furcsa hangok... Ez Gavrik, aki álmában beszél. A sűrű homály is mozogni látszik a szoba sarkai-

ban. Ilja az asztalra könyökölve ül és tenyerére támasztott fejjel nézi a képet. Zebaoth isten mellett jól sikerült oroszlán áll, a földön egy teknősbéka mászik, borz halad, béka ugrál, a Jó és Rossz megismerésének fáján pedig hatalmas virágok nyílnak, pirosak, mint a vér. Az öregember, akinek lába már a sírban van, Polujektov kereskedőre hasonlít — ugyanolyan kopasz és sovány és nyaka is olyan vékony... Lépések tompa zaja hallatszik be az utcáról; az üzlet előtt, a járdán megy valaki ráérő léptekkel. A szamovár kialszik és a szobában most olyan csend van, hogy úgy tűnik fel, mintha még a levegő is megdermedt volna és olyan tömör lenne, mint a falak...

Iljját nem nyugtalanította a visszaemlékezés a kereskedőre és lelkét egyáltalán nem kavarta fel — lágyan és óvatosan fogta körül, mint a felhő a holdat. Ettől az emléktől kissé elhalványultak „Az emberi kor lépcsői"-nek színei, mintha csak árnyék esett volna rájuk. Valahányszor Polujektov meggyilkolása jutott Lunyev eszébe, ezeknek a gondolatoknak nyomán mindig teljes nyugalommal gondolt arra, hogy a földön biztosan van igazság — tehát előbb vagy utóbb utóléri bűnéért a bűnhődés az embert. Amikor ezt gondolta, kutatóan nézett a szoba sarkába, ahol különösen csend volt és a homály meghatározott alakot látszott ölteni. — Aztán Ilja levetkőzött, lefeküdt az ágyba és eloltotta a lámpát. Azonban nem egyszerre oltotta el, hanem fel és le kezdte forgatni a csavart, amely a lampabelet mozgatja. A lámpa lángja hol csaknem kialudt, hol meg újra fellobbant, a sötétség ágya körül táncolt, aztán minden oldalról rávetette magát, utána pedig visszahúzódott a szoba sarkaiba. Ilja követte pillantásával, hogyan iparkodnak elnyelni őt a megfoghatatlan, sötet hullamok és sokáig játszott így, tágranyitott szemmel tapogatódzva a sötétben, mintha arra várna, hogy megfog valamit a pillantásával .. A lámpa lángja végre utolsót lobbant, eltűnt és a sötétség abban a pillanatban elnyelte a szobát és — mintha csak még nem tudott volna megnyugodni a világossággal vivott harc után, egy darabig még imbolyogni látszott A sötétből az ablak homályos-kékes foltja rajzolódott ki Ilja szeme előtt Ha holdas éjszaka volt, fekete árnyéksávok estek az asztalra és a padlóra, amelyeket az ablak elé erősített

vasrács vetett. A szobában olyan feszült csend volt, hogy minden erősebb lélekzetvétel után úgy tünt fel, mintha minden megremegne. Lunyev szorosan becsavarta magát a takaróba, különös gonddal takarta be nyakát és arcát szabadon hagyva, addig bamult a szoba sötétjébe, amíg el nem nyomta az álom. Reggel frissen, nyugodtan ébredt és szinte szégyelte magát, ha az előző esti ostobaságokra gondolt. Teázott Gavrikkal és úgy nézte az üzletet, mintha valami újat látna. Néha beszaladt hozzá a munkából Pável, mindig piszkosan, faggyúsan, szikráktól átluggatott ingben, kormos arccal. Újra egy kútásónál dolgozott, egy cinkezett üstöt cipelt magával, ólomcsöveket, forrasztópákát. Mindig sietett haza és ha Ilja rábeszélte, hogy üljön le egy kicsit, Pável zavart mosollyal mondta:

— Nem lehet! Úgy érzem magam testvér, mintha egy főnixmadarat tartanék odahaza — és a kalitka túlságosan gyönge neki. Napokon át egyedül ül ott... és ki tudja, mi járhat a fejében? Unalmas lett az élete... ezt nagyon jól megértem... Ha gyermekünk lenne...

És Gracsev mélyet sóhajtott... Egyik nap komoran mondta barátjának:

— Minden vizet elvezettem a kertemből, mert félek, hogy elönti.

Más alkalommal, Ilja kérdésére, hogy vajjon ír-e még verseket, Gracsev elmosolyodott és így felelt:

— Az ujjammal az égboltra... Eh, vigye el az ördög a verseket! Nem valók azok a magunkfajta szegény ördögnek!... És most barátom, az egész hajóval zátonyra futottam. Egyetlen szikra sincs a fejemben — még egy szikrácska sem! Egyre csak rá gondolok... amikor dolgozok — s ha dal fakad a számon — álmodozom s őt látom... Na, itt egy vers... ha-ha... Na igen, nehéz sora van most neki...

— És neked? — kérdezte Ilja.

— Nekem meg — attól nehéz... Megszokta a vidám életet, ez az! Egyre csak a pénzről álmodozik. Ha valahonnét pénzt lehetne szerezni, mondja — egyszerre minden más volna... Ostoba vagyok, azt mondja: meg kellett volna lopnom valamelyik boltost... Egyáltalán, ostobaságokat beszél. Azért van

mindez, mert sajnál engem... megértem... Nehéz dolga van...

Pável hirtelen nyugtalankodni kezdett és elszaladt.

Gyakran eljött Iljához a lerongyolódott, félmeztelen cipész, elmaradhatatlan harmonikájával hóna alatt. A Filimonov-ház eseményeiről beszélt, Jakovról. Perfiska soványan, piszkosan és ziláltan, a boltajtóban állt, egész arcával nevetett és jártatta csípős nyelvét.

— Petrusa megnősült — a felesége olyan, mint a cékla, a mostohafia meg mint a sárgarépa. Egész veteményeskert, Isten bizony! Az asszony kövér, kurta és vörös, a képe háromemeletes, háromszoros tokája van ugyanis neki — és csak egy szája. És hozzá a szeme — olyan kicsi, mint a disznóé... — Fiaura pedig — sárga és nyurga, szemüveget visel. Kész arisztokrata. Száva a neve és az orrán át beszél... a mamája szeme előtt nagyon illedelmes és tisztességtudó, a háta mögött azonban elsőrangú lump. Finom kis társaság... megérik a pénzüket!.. A Jaska meg most olyan arcokat vág, mintha el szeretne bújni egy hasadékba, mint valami megrémült svábbogár. Titokban iszik a szegény fiú, nyilvánosan pedig úgy köhög, ahogyan csak bírja. A kedves papája nyilván megsérthette a tüdejét, még pedig nagyon alaposan! Jól ellátták a baját, a fiú meg puhány, hamarosan el is nyelik... A bácsikád levelet írt Kievből... azt hiszem, hiába volt minden fáradozása; púpost úgysem engednek be a mennyországba!.. Matyica lába egészen megbénult: most kocsin jár. Fogadott egy vak embert, a kocsi elé fogta és úgy hajtja mint a lovat — nagyon mulatságos. De hát végeredményben mégis csak megélnek — megfelezik becsületesen, amit koldultak... Nagyszerű egy asszony ez a Matyica, én mondom neked! És ha nem lett volna olyan jó feleségem — éppen ezt a Matyicát vettem volna el... Egész életemben csak két ilyen derék asszonyt ismertem: a feleségemet és Matyicát... Iszik, az egyszer biztos, de a jó emberek mind iszákosak...

— És hogy van Masutka? — kérdezte Ilja.

Lánya említésére egyszerre lehervadt a mosoly a cipész arcáról és tréfái is úgy elapadtak, mint ahogyan az őszi szél

veri le a fáról a hervadt leveleket. Sárga arca megnyúlt, halkan és zavartan mondta·

— Semmit sem tudok róla... Hrenjov egyszerűen azt mondta nekem: ne mutatkozz a közelben, mert akkor jól eldöngetem... Ajándékozz meg valami csekélységgel, Ilja Jakovljevics, hogy ehessek egy harapást, vagy igyam egy pohárkával...

— Egyre lejjebb csúszol, Perfilij — mondta szánakozva Ilja.

— Végleg elvesztem! — helyeselt nyugodtan a cipész. — Sokan meggyászolnak, ha meghalok! — folytatta meggyőződéssel. — Mert vidám ember vagyok, szeretem megnevettetni az embereket! Az emberek mindig csak jajgatnak, így-úgy, bűnösek vagyunk Isten előtt — én meg csak énekelek nekik és máris nevetnek. Ha egy garas árát vétkeztél csak — meghalsz, de kileheled a párád akkor is, ha ezer rubel a vétkeid ára... az ördög pedig így is, úgy is megkínoz... Vidám embernek is kell élni a földön...

Amint így nevetett, fecsegett, tűzbe jött — öreg, megtépázott csízhez hasonlított és amikor elment, Ilja mosolyogva kísérte ki es fejét csóválta. Érezte, hogy sajnálja Perfiskát, azonban megértette azt is, hogy ez a szánalom szükségtelen és látta, hogy csak megzavarja. A mult még nem esett messze Lunyevtől és minden, ami a multra emlékeztette, kellemetlen érzést keltett benne. Olyan emberhez hasonlított, aki elfáradt és pihenés közben édesen alszik, az őszi légy azonban egyre tolakodóan dong füle körül és zavarja pihenésében. Ha Pávellel beszélgetett, vagy hallgatta Perfiska elbeszélését, részvevően mosolygott, bólogatott és várta, hogy elmenjenek. Néha kínosan érintette, amikor Pável beszédét hallgatta, ilyen pillanatokban hevesen és makacsul pénzt kínált neki és kezével hadonászva, mondta:

— Hogy segíthetnék másként?.. Csak azt tanácsolhatom: hagyd Vjerát...

— Nem hagyhatom ott - mondta halkan Pável. — Az ember csak azt hagyja ott, ami nem kell neki. De nekem ő kell... El akarják vinni tőlem — erről van szó... De az is lehet, hogy nem is a lelkemmel szeretem, hanem csak dühből, megalázott-

ságból. Az életemben ő az a harapós boldogság, amely nekem jutott. Talán kieresszem a kezemből? Akkor mi marad nekem?.. Nem mondok le rola, nem eresztem! Megölöm, de nem adom oda!

Gracsev sovány arcán piros foltok jelentek meg — haragosan rázta öklét.

— Talán észrevetted, hogy járnak utána? — kérdezte elgondolkozva Ilja.

— Nem láttam ilyesmit...

— Hát akkor mire mondod, hogy el akarják venni?

— Mert valami hatalom ki akarja venni a kezemből... Ördögbe is! Az apám asszony miatt ment tönkre és úgylátszik rám is ilyen sors vár.

— Rajtad nem lehet segíteni! — mondta Lunyev és valami elégtételfélét érzett. Pávelt jobban sajnálta, mint Perfiskát és amikor Pavel dühösen beszélt, Iljában is harag támadt valaki iránt. Az ellenség azonban, aki megbántotta, az ellenség, aki tönkretette Pável életét, nem mutatkozott — láthatatlan maradt És Lunyev újra azt érezte, hogy haragja ugyanolyan fölösleges, mint szánalma — mint csaknem minden, amit mások iránt érez Mindez fölösleges és szükségtelen volt. Pável pedig komoran mondta:

— Tudom, hogy nem lehet rajtam segíteni...

És társa arcába pillantva, keményen és dühös meggyőződéssel folytatta:

— Lam, te meghúzódtál itt a sarokban és — itt kuksolsz csöndesen... De én azt mondom neked — hogy valaki nem alszik éjjel, hanem azt fontolgatja, hogyan űzhet téged el innét... Ki is üz!... Hacsak magad itt nem hagyod...

— Arra ugyan várhatsz! — mondta nevetve Ilja.

Gracsev azonban kitartott véleménye mellett. Fürkészően nézett baratja arcába és makacsul iparkodott meggyőzni:

— Azt mondom neked — itthagyod. Nem olyan a jellemed, hogy egész életedben csendben ülnél a sötét zugban: Valószínűleg vagy inni kezdesz, vagy tönkremész anyagilag... valami biztosan történik veled...

— De miért? — kiáltotta csodálkozva Ilja.

— Csak úgy. A nyugodt élet nem illik hozzád... Derék

gyerek vagy, van szíved... Vannak ilyen emberek: egész életükben erősek, sohasem betegeskednek, aztán egyszerre csak — püff neki!

— Mi az, hogy püff neki!?

— Elvágódik és meghal...

Ilja elnevette magát, kinyujtózott, megfeszítette kemény izmait és teleszivta tüdejét, sóhajtott.

— Csupa ostobaság! — mondta.

Este azonban, amikor a szamovár mellett ült, akaratlanul visszaemlékezett Gracsev szavaira és gondolkozni kezdett az üzleti összeköttetésen, amely Avtonomovékhoz fűzi. Örömében hogy felajánlották neki, nyisson üzletet, mindenbe beleegyezett, amit ajánlottak neki. Most azonban egyszerre világossá vált előtte, hogy — ámbár ő fektetett többet a dologba, inkább segéd az üzletben mint társ. Ez a felfedezés megdöbbentette és dühbe hozta.

— Ahá! Azért ölelsz olyan szorosan, hogy észrevétlenül kiürítsd a zsebemet? — mondta gondolatban Tatjana Vlaszjevnának. És nyomban elhatározta, hogy inkább minden pénzét feláldozza, de megveszi az üzletet az asszonytól és megszakítja vele a viszonyt. Ez az elhatározás nem esett nehezére. Tatjana Vlaszjevnát már előbb is szükségtelennek tartotta életében, az utóbbi időben pedig már terhére volt. Nem tudta megszokni gyöngédségeit és egyizben nyiltan szemébe is vágta:

— Milyen szemérmetlen is vagy te, Tanka!

Az asszony válasz helyett csak hahotázott.

Most is, mint azelőtt mindent elmesélt a maga köre embereinek életéről és egy alkalommal Ilja igy vélekedett:

— Ha mindaz igaz, amit te elmesélsz, Tatjana, akkor a ti tisztességes életetek a fenének sem kell!

— Miért nem? Hiszen nagyon mulatságos — mondta Avtonomova és vállatvont.

— Mulatságos!... Nappal — csupa képmutatás, éjszaka meg — kicsapongás...

— Milyen naiv vagy! — kiáltotta nevetve Tatjana Vlaszjevna.

És újra dicsérni kezdte neki a tiszta, polgárian-tisztességes,

megelégedett életet, eltitkolva előtte annak kegyetlenségét és szennyét.

— És ez talán jó így? — kérdezte Ilja.

— Mulatságos ember vagy! Nem azt mondom, hogy ez jó, hanem, ha ez nem volna — nagyon unalmas volna.

Néha tanította:

— Már ideje lenne, hogy ne hordj pamutinget; rendes ember vászoninget hord... Figyeld kérlek, hogyan ejtem ki a szavakat és tanulj. Nem szabad úgy mondani, hogy: nyócvan, hanem — nyolcvan! És ne mondd — hamán — úgy kell mondani: ha már. Mán, gyün, — ez olyan parasztos beszéd és te már nem vagy paraszt.

Egyre gyakrabban mutatott rá a különbségre, közte a paraszt és a művelt nő között és ezek a tanítgatások nem ritkán sértették Ilját. Amikor Olympiádával élt, néha úgy érezte, hogy ez a nő közel áll hozzá, mint valami jó pajtás. Tatjana Vlaszjevna sohasem keltett benne baráti érzést; Ilja látta, hogy érdekesebb, mint Olympiáda, azonban egyáltalán nem érzett már megbecsülést iránta. Amikor Avtonomovéknál lakott, néha hallotta, amint Tatjana Vlaszjevna lefekvés előtt Istenhez fohászkodott:

— Miatyánk ki vagy a mennyekben... — hallatszott hangos, kapkodó suttogása. — A mi mindennapi kenyerünket add meg minékünk ma és bocsásd meg a vétkeinket... Kirja! Kelj fel és tedd be a konyhaajtót; nagyon húz a lábamra...

— Mért térdelsz a csupasz padlón? — kérdezte lustán Kirik.

— Maradj csendben, ne zavarj!... — És Ilja újra hallotta a gyors, figyelmetlen suttogást:

— Fogadd kegyeidbe, Uram szolgáidat, Vlaszt, Nyikolájt, a kegyes Mardarij aszkétát... szolgálóleányaidat, Jevdókiját, Máriát, adj Uram, egészséget Tatjanának, Kiriknek, Szerafimnak.

Ez a kapkodó imádkozás nem tetszett Iljának: tisztán látta, hogy ez az ember nem benső vágyból imádkozik, hanem megszokásból.

— Tatjana, mondd, hiszel te Istenben?

— Micsoda kérdés? — kiáltotta csodálkozva. — Magától értetődik, hogy hiszek! Miért kérded?

— Csak úgy... Mer mindég úgy sietsz elbúcsúzni Tőle... — mondta Ilja mosolyogva.

— Először is: nem „mer mindég" — hanem: mert mindig! Másodszor: annyira kifáradok napközben, hogy Isten biztosan megbocsátja hanyagságomat...

És, álmodozva, égnek fordítva szemét, meggyőződéssel fűzte hozzá:

— Ő mindent megbocsát. Ő — könyörületes...

„Azért is van Rá szükségetek, hogy legyen kitől megbocsátást kérni" — gondolta haragosan Ilja és visszaemlékezett: Olympiáda hosszan és némán imádkozott. Térdelt a szentképek előtt, lehajtotta fejét és így maradt, mozdulatlanul, mintha kővé dermedt volna... Arca ezekben a pillanatokban ünnepélyes és szigorú volt.

Amikor Lunyev megértette, hogy az üzlet ügyében Tatjana Vlaszjevna ügyesen becsapta, már az utálathoz hasonlított, amit iránta érzett.

„Még ha idegen emberről lenne szó — nem bánom!" — gondolja Ilja. — „Minden ember iparkodik becsapni a másikat... De — csaknem a feleségem... csókolgat, becéz... Átkozott macska! Ilyesmit csak az utcalányok tesznek... de az se mindegyik..." Hűvösen, gyanakvóan kezdett viselkedni az asszonnyal szemben. Ebben az időben új nő jelent meg életében — Gavrik nővére volt, aki néha beszaladt az üzletbe, hogy öccse után nézzen. Magas volt, karcsú és egyenes, de nem szép és jóllehet Gavrik azt állította, hogy tizenkilenc éves, Ilja sokkal idősebbnek tartotta. Arca hosszúkás volt, sárga és fáradt; magas homlokát vékony ráncok szántották át. A nagy orrlyukak tömpe orrán úgy hatottak, mintha haragosan felfújta volna őket, szája kicsi volt és keskeny ajkait mindig keményen összeszorította. Érthető hangsúllyal beszélt, de valahogyan a fogai közt, kelletlenül; járása gyors volt és magasra tartott fejjel ment, mintha csak dicsekednék csunya arcával. De az is lehet, hogy fejét sötét hajának vastag és hosszú fonata húzta hátra... A lány nagy, fekete szeme szigorúan és komolyan nézett és

arcvonásai, mintegy összhatásként, magas termetének valamikép egyenes és hajthatatlan jelleget adtak. Lunyev elfogódottságot érzett vele szemben; a lányt büszkének találta és tiszteletet mutatott iránta. Minden alkalommal, ha a lány megjelent az üzletben, udvariasan széket hozott neki és felszólította:

— Foglaljon helyet, kérem!

— Köszönöm! — mondta a lány kurtán és megbiccentve fejét, leült. Lunyev titokban arcát vizsgálta, amely merőben elütött minden női arctól, amelyet eddig ismert, barna, nagyon viseletes ruháját, foltozott cipőjét és sárga szalmakalapját. A lány ült, beszélgetett öccsével és jobbkezének karcsú ujjaival nesztelenül dobolt térdén. Balkezében szijjal összefűzött könyveket lóbált. Ilja furcsának találta, hogy ez a rosszul öltözött lány ilyen büszke. Amikor aztán két-három percig ült az üzletben, azt mondta öccsének:

— No, Isten veled! Ne nagyon neveletlenkedj...

És némán biccentve meg fejét, az üzlet gazdája előtt, kiment, mint valami katona, aki rohamra indul.

— Milyen szigorú a testvéred! — mondta egy alkalommal Ilja Gavriknak.

Gavrik felfújta orrát, vadul kimeresztette szemét, szélesre húzta ajkát és arca ettől szándékosan eltúlzott kifejezést öltött, azonban nagyon hasonlított nővérére. Aztán mosolyogva magyarázta Iljának:

— Ő már ilyen... De — csak úgy tesz...

— Hát miért?

— Csak úgy... ezt szereti! Én is tudom ezt... olyan képet tudok vágni, amilyet csak akarok...

A lány nagyon érdekelte Ilját s mint azelőtt Tatjana Vlaszjevnáról, most róla gondolta:

„Lám, ilyent kéne feleségül venni..."

Egy alkalommal vastag könyvet hozott magával és odaadta öccsének:

— Nesze, olvasd...

— Szabad megnéznem, milyen könyv? — kérdezte Ilja udvariasan.

A lány kivette a könyvet öccse kezéből, odaadta Lunyevnek és így szólt:

— Don Quixote... Egy derék lovag története...

— A, lovagokról sokat olvastam — mondta Ilja, szeretetreméltó mosollyal pillantva a lány arcába. A lány szemöldöke megrándult és sietősen, száraz hangon kezdett beszélni:

— Azok mesék voltak, ez pedig egy szép, okos könyv. Olyan emberről van benne szó, aki annak szentelte életét, hogy megvédje a szerencsétleneket, az emberi igazságtalanság áldozatait... ez az ember mindig kész volt arra, hogy mások boldogságáért feláldozza életét, érti? A könyv tréfás szellemben íródott... ezt azonban az akkori idők ízlése kívánta így, amikor megírták... Komolyan és figyelmesen kell olvasni...

— Majd úgy is olvassuk — mondta Ilja.

A lány elsőizben beszélt vele; Ilját ez különös elégedettséggel töltötte el és elmosolyodott. A lány azonban rápillantott és szárazon mondta:

— Nem hinném, hogy tetszeni fog... önnek...

És elment. Iljának úgy tünt fel, hogy az „önnek" szót különösen világosan hangsúlyozta. Bosszankodott emiatt és haragosan szólt oda Gavriknak, aki a könyvben a képeket nézegette:

— Most nincs idő olvasni...

— De hisz nincsenek itt vevők! — válaszolta Gavrik és nem csukta be a könyvet. Ilja ránézett és elhallgatott. Fülében visszhangzottak a szavak, amelyeket a lány a könyvről mondott. A lányról magáról pedig elégedetlenül gondolta:

— Micsoda... nagyképű!

XXII. FEJEZET

Az idő haladt. Ilja az árusítóasztal mögött állt, bajuszát pödörgette, kiszolgált, de kezdte már úgy érezni, hogy a napok lassan múlnak. Néha vágya támadt, hogy bezárja az üzletet és elmenjen valahová sétálni, azonban tudta, hogy ez ártana az üzletnek, hát inkább maradt. Este nem mehetett el az üzletből; Gavrik félt egyedül maradni és veszélyes is lett volna rábízni

az üzletet. Könnyen tüzet okozhat, vagy beereszt valami csirkefogót. Az üzlet nem ment rosszul: Ilja azzal a gondolattal foglalkozott, hogy érdemes volna-e kisegítőt alkalmazni. Viszonya Avtonomovához lassanként magától lazult meg és amint látszott, Tatjana Vlaszjevnának sem volt ez ellen semmi kifogása. Vidáman nevetett és nagyon figyelmesen átvizsgálta a napi bevételről szóló könyvet. És amikor Ilja szobájában ülve, a számológép golyóival zörgött, Ilja úgy érezte, hogy utálja ezt a madárarcú nőt. Néha azonban vidáman, élénken jelent meg, tréfálkozott és heves szemjáték közben társának nevezte Iljá, Ilja elragadtatta magát és újra megismétlődött az, amit Ilja magában undorítónak tartott. Ellátogatott Kirik is, elterpeszkedett a széken a pult mellett és idétlenkedett a varrólányokkal, akik bejöttek az üzletbe. Már nem hordta a rendőregyenruhát, hanem polgári ruhába öltözött és dicsekedett az eredményekkel, amelyeket a kereskedő szolgálatában elért.

— Hatvan rubel fizetés és legalább ugyanannyi mellékjövedelem — nem rossz, mi? A mellékjövedelemmel vigyázok, az törvényes... Lakást változtattunk — hallottad már? Most nagyon kedves lakásunk van. Szakácsnőt fogadtunk — remekül főz a bestia! Összel majd kezdünk vendégeket fogadni, kártyázunk majd... szép lesz, vigye az ördög! Vidáman töltjük az időt és nyerni is lehet... ketten játszunk, én meg a feleségem, az egyik mindig nyer! És a nyereséggel visszakapjuk, amibe a vendégeskedés kerül — ha-ha, édes lelkem! Ezt nevezik olcsó és kellemes életnek...

Még jobban elterpeszkedett a széken, cigarettára gyujtott, kifújta a füstöt és leeresztve hangját, folytatta:

— Nemrégiben vidéken voltam, barátocskám — hallottad már? — Én mondom neked: ott vannak csak lányok — olyanok, hogy!... Tudod — a természet gyermekei... frissek, tudod, meg sem bírod csípni... És olyan kevésbe jön minden, vinne el engem az ördög! Egy pohárka likőr, egy font mézeskalács és — a tied.

Ilja hallgatta és nem szólt semmit. Valami okból sajnálta Kiriket, sajnálta, de nem tudott számot adni magának, tulajdonképpen miért is sajnálja ezt a kövér, korlátolt fickót? Ugyan-

akkor azonban, csaknem mindig, nevetni szeretett volna, amikor megpillantotta Avtonomovot. Nem hitte el, amit falusi hóditásairól mesélt: azt tartotta, hogy Kirik dicsekszik, mások szavait ismétli. Ha pedig rossz hangulatban volt, hallgatta beszédét és ezt gondolta:

„Képmutató".

— Ugy ám, testvér, nagyszerű dolog ez — szabad természet ölén áldozni a szerelemnek, a pásztorkunyhó mélyén, ahogyan a könyvekben áll.

— És ha Tatjana Vlaszjevna megtudja? — kérdezte Ilja.

— Nem szabad megtudnia, barátocskám — válaszolta Kirik és ravaszul hunyorított. — Tatjana tisztában van vele, hogy ezt nem kell tudnia! A férfi természettől fogva olyan, mint a kakas... No és te barátocskám, hogyan vagy... van a szívednek hölgye?

— Bűnösnek érzem magam — mondta Ilja nevetve.

— Varrólány? Mi? Kis barna...

— Nem, nem varrólány...

— Szakácsnő? A szakácsnő — szintén nem rossz, olyan meleg, gondoskodó...

Ilja nevetett, mint akinek elment az esze és ez a nevetés meggyőzte Kiriket, hogy tényleg szakácsnő...

— Csak változtasd mennél gyakrabban — tanácsolta Iljának, mint aki ért a dolgokhoz.

— De miért gondolja, hogy szakácsnő vagy varrólány? Másfajtának nem vagyok talán elég jó? — kérdezte nevetés közben Ilja.

— Ezek, barátocskám, társadalmi állásodnál fogva, jobban illenek hozzád, mint akármi más... Hiszen nem kezdhetsz regényt egy asszonnyal vagy lánnyal a jó társaságból, ezt magad is belátod?

— De miért nem?

— Ó, ez nagyon érthető... Nem akarlak megsérteni, de te barátom, mégis csak tudod... egyszerű ember vagy... paraszt, ahogy mondani szokták...

— Pedig mégis olyannal van... — mondta a nevetéstől kifulladva Ilja.

— Te bolondos! — kiáltott fel Kirik és szintén hahotázni kezdett.

Amikor azonban Avtonomov elment, Lunyev visszaemlékezett szavaira és sértve érezte magát. Tisztán látta, hogy bár Kirik jó fiú, mégis különleges embernek tartja magát, nem Iljához hasonlónak, hanem magasabban állónak, jobbnak. Ugyanakkor azonban mind Avtonomov, mind a felesége jelentős előnyökhöz jutottak az ő révén. Perfiska elmondta neki, hogy Petrusa gúnyolódott üzlete fölött és csirkefogónak nevezi... Jakov meg azt mondta a cipésznek, hogy Ilja azelőtt jobb volt, szívélyesebb, nem olyan beképzelt mint most. És Gavrik nővére is állandóan arról akarta meggyőzni Ilját, hogy nem egyenrangú vele. A levélhordó lánya, aki csaknem rongyokba volt öltözve, úgy nézett rá, mintha haragudna amiatt, hogy ugyanazon a földgolyón él vele. Ilja önszeretete, azóta, hogy megnyitotta az üzletét, megnövekedett, még érzékenyebb lett mint azelőtt. Érdeklődése a nem szép, de különös lány iránt egyre nagyobb lett: szerette volna megérteni, mire olyan büszke ez a szegény sorból származó leány, akivel szemben egyre elfogódottabbnak érzi magát. A leány sohasem akarta elsőnek megszólítani és ez bántotta. Hiszen öccse mint kifutó szolgál nála és már csak azért is barátságosabban kellene néznie rá, a gazdára. Egy alkalommal azt mondta neki:

— Olvasom a könyvet, amit hozott, Don Quixote-t...

— Nos, hogy tetszik? — kérdezte a lány, rá sem pillantva.

— Nagyon tetszik!... Mulatságos... Furcsa egy ember.

Ilja úgy látta, mintha a fekete, büszke szempár gyűlölettel pillantana arcába.

— Előre tudtam, hogy valami ilyesmit fog mondani — mondta a lány lassan, nyomatékosan.

Ilja valami sértőt, ellenségeset érzett ki szavaiból.

— Műveletlen ember vagyok — mondta, vállat vonva.

A lány nem válaszolt, mintha nem is hallotta volna.

És Ilja lelkében újra feltámadt az az érzés, amelyről azt hitte, hogy már régen előzte magából — újra gyűlölte az embereket, erősen és sokáig gondolkodott a földi igazságon, saját

bűnén és azon, hogy mi vár rá. Hát már örökké így fog élni: reggeltől-estig árul a boltban, aztán egyedül ül gondolataival a szamovar mellett, majd elalszik, hogy felébredve újra a boltba menjen? Tudta, hogy nagyon sok kis boltos, talán valamennyi, pontosan ugyanígy él. Mind belső, mind külső életében számos okot talált azonban, hogy más embernek tartsa magát, aki nem hasonló a többihez. Visszaemlékezett Jakov szavaira:

— Isten ne adjon neked szerencsét... kapzsi vagy...

És ezeket a szavakat mélyen sértőnek érezte. Nem, nem volt kapzsi — csak tisztán, nyugodtan akar élni, hogy az emberek tiszteljék, hogy senki ne mutathasson rá minden lépésnél:

— Különb vagyok nálad. Ilja Lunyev, jobb vagyok nálad...

És újra arra gondolt — mi vár még rá? Megbűnhődik a gyilkosságért vagy sem? Néha azt gondolta, hogy ha megbűnhődik bűneiért, ez — igazságtalanság lesz! A városban sok gyilkos, kéjenc és rabló él; mindenki tudja, hogy előre megfontolt szándékkal gyilkoltak, hogy rablók és garázdák, de — lám csak élnek, élvezik az életet és mindezideig nem érte őket büntetés. Igazság szerint azonban minden bántalmat, amely az embert érte, meg kell bosszulni a bűnösön. A Bibliában is meg van írva. Ezek a gondolatok újra felszakították a sebeket szívén és szívében bosszú lángolt, hogy megtorolja elrontott életét. Néha átfutott agyán a gondolat, hogy véghez visz még valami gazságot; elmegy és felgyujtja Petrusa Filimonov házát és amikor a ház már lángol és mindenfelől odafutnak az emberek, odakiáltja nekik:

— Én vagyok a gyujtogató Én öltem meg Polujektov boltost is.

Az emberek elfogják, törvényt ülnek fölötte és Szibériába küldik, mint ahogyan apját küldték... Ez még jobban felingerelte és bosszúvágyában már odáig ment, hogy vágya támadt elmondani Kiriknek a viszonyt feleségével, vagy elmenni Hrenjovhoz és megverni, amiért kínozza Masát.

Néha, amikor ágyán feküdt a sötétben és hallgatta a mélységes csöndet, úgy érezte, hogy a következő pillanatban minden megrendül körülötte, vad örvénylésben, nagy zajjal és csörröm-

pöléssel összeomlik. Ez az örvénylés őt is elragadja erejével, mint a fáról letépett levelet, megpörgeti és — elpusztítja... És megborzongott valami rendkívüli dolog előérzetében.

Egyik este, amikor Ilja készült bezárni az üzletet, megjelent Pável és köszönés nélkül, nyugodt hangon, így szólt:

— Vjera megszökött...

Leült a székre, rákönyökölt a pultra és az utcát nézve, halkan fütyörészni kezdett. Arca megkövesedett, kis vörhenyes bajusza azonban úgy mozgott, mint valami kandúré.

— Egyedül, vagy valakivel? — kérdezte Ilja.

— Nem tudom... Harmadik napja nincs otthon...

Ilja ránézett és hallgatott. Pável nyugodt arca és hangja nem adott rá módot, hogy megértse, mint fogja fel Gracsev barátnője szökését. Érezte azonban, hogy e mögött a nyugalom mögött valami megmásíthatatlan elhatározás van...

— Most mit akarsz tenni? — kérdezte halkan, látva, hogy Pável nem szándékozik beszélni. Gracsev akkor abbahagyta a fütyülést és barátja felé fordulva, kurtán megmagyarázta:

— Leszúrom...

— No, már megint ezzel jössz! — kiáltott fel Ilja és bosszusan legyintett:

— Miatta tört össze a szívem — mondta félhangon Pável. — Itt a kés.

Kabátja alól kis kenyérvágókést húzott elő és megvillogtatta arca előtt. — Elvágom a torkát...

Ilja azonban elkapta kezéből a kést és a pultra dobva haragosan mondta:

— Fegyverrel a légy ellen...

Pável felugrott a székről és feléje fordította arcát. Szeme dühtől lángolt, arca eltorzult, egész testében remegett. De nyomban újra leereszkedet a székre és megvetően mondta:

— Te ostoba...

— Te okos!...

— Nem a késben van az erő, hanem a kezemben...

— Mondd csak...

— És ha levágják a kezem — a fogammal harapom át a torkát...

— Huh, de borzasztó...

— Ne szólj hozzám, Ilja... — mondta újra nyugodtan és már nem haragosan Pável. — Hiszed, vagy nem hiszed, de ne ingerelj... A sors már úgyis eléggé felingerelt...

— De gondold meg, te furcsa bogár — mondta rábeszélően és barátságosan Ilja.

— Már mindent meggondoltam... Különben, már megyek is... Mit beszéljek veled? Te jóllakott ember vagy... most nem vagyunk egymáshoz valók...

— Hagyd abba ezeket az őrültségeket! — kiáltotta Ilja.

— Én meg éhezem — testben és lélekben.

— Csodálkozom, hogy az emberek hogyan ítélkeznek! — mondta gúnyos vállrándítással Ilja. — A nőt egészen egyszerűen úgy tekintik, mint a barmot... mint a lovat... Húzod az igát? No jó, iparkodj, akkor nem verlek meg. Nem akarsz húzni? Kapsz egyet a fejedre!... De, az ördögbe is, a nő is — csak ember, neki is megvan a maga jelleme..

Pável ránézett és rekedten nevetett.

— Hát én mi vagyok? Nem vagyok ember?...

— De akkor igazságosnak is kell lenned, vagy nem?

— Eriggy az ördögbe ezzel az örökös igazságossággal! — kiáltotta dühöngve Pável és felugrott a székről. — Legyél te igazságos; a jóllakott ember teheti... Hallod? Na, Isten veled...

Gyorsan kiment az üzletből és az ajtóban valami okból levette a sapkát a fejéről. Ilja kiugrott utána az árusítóasztal mögül, de Pável már az utcán ment, sapkáját a kezében tartotta és izgatottan hadonászott vele.

— Pável! — kiáltott utána Lunyev. — Állj meg...

Pável azonban nem állt meg, sőt meg sem fordult, hanem befordult a mellékutcába és eltűnt. Ilja lassan visszament a pult mögé és érezte, hogy barátja megjegyzésétől úgy ég az arca, mintha forró kemencébe nézett volna.

— Tyhű, de dühös ember! — hallatszik Gavrik hangja.

Ilja elnevette magát.

— Kit akar meggyilkolni? — kérdezte Gavrik és a pulthoz ment. Hátratett kézzel állt, fejét felemelte és durvametszésű arca kipirult

— A feleségét — felelte Ilja és a fiúra nézett.

Gavrik elhallgatott, aztán titokzatosan, halk hangon és elgondolkozva kezdte mesélni főnökének:

— Nálunk a szomszédban egy asszony patkánymérreggel megmérgezte az urát.. egy szabó volt...

— Előfordul az ilyesmi... — mondta lassan Lunyev és Pávelre gondolt.

— És ez az ember — igazán meg fogja gyilkolni?

— Hagyj békén, Gavrik!...

A fiú megfordult, az ajtóhoz ment és menetközben mormogott:

— És az ilyenek házasodnak, vinné el az ördög...

Már esti sötétség ereszkedett le az utcára és az üzlettel szemben lévő ház ablakaiban világosság gyulladt ki.

— Ideje zárni! — mondta halkan Gavrik.

Ilja a kivilágított ablakokat nézte. Az ablakok alsó részét virágok fedték el, a felsőt fehér függönyök. A virágok levelei között a falon arany keret látszott. Ha az ablakok nyitva voltak, gitár hangja hallatszott ki az utcára, énekszó és hangos nevetés. Ebben a házban csaknem minden este énekeltek, játszottak és nevettek. Lunyev tudta, hogy Gromov, a kerületi törvényszék tagja lakik ott. Kövér volt, lenszőke, kékszemű, olyan méltóságteljesen járt az utcán, mint a mesebeli királynő, ha pedig beszélt, akkor mindig mosolygott. Gromovnál lakott még hajadon nővére is, magas, feketehajú, sötétbőrű leány; állandóan egy csomó hivatalnok rajzott körülötte, ezek nevettek és énekeltek csaknem minden este

— Igazán, ideje zárni — ismételte makacsul Gavrik.

— Zárhatsz...

A fiú bezárta az ajtót és az üzletben sötét lett. Aztán bezárta a vaslakatot.

„Mint a börtönben" — gondolta Ilja.

Barátjának sértő szava a jóllakott emberekről úgy fúródott szívébe, mint a tüske. Amint a szamovár mellett ült, ellenségesen gondolt Pávelre és nem hitte el, hogy Pável képes lenne meggyilkolni Vjerát.

„Hiába törődtem vele, mégis csak... Bánom is én... Nem

tudnak élni és másokat is csak zavarnak...” — gondolta keserűen.

Gavrik hangosan szürcsölte a teát a csészealjból és harangozott lábával az asztal alatt.

— Megölte már vagy sem? — kérdezte hirtelenül gazdájától.

Lunyev sötéten pillantott rá és azt mondta:

— Te csak idd a teád és eriggy aludni...

A szamovár úgy zubogott és sipolt, mintha le akarna ugrani az asztalról.

Egyszerre csak sötét alak állt meg az ablak előtt és gyönge, reszkető hang kérdezte:

— Itt lakik Ilja Jakovljevics?...

— Itt — kiáltotta Gavrik, felugrott a székről és olyan gyorsan szaladt ki az ajtón az udvarra, hogy Iljának nem volt ideje bármit is mondani neki.

Az ajtóban vékony női alak jelent meg, kendővel a fején Egyik kezével az ajtófélfának támaszkodott, a másikkal a kendőt fogta össze a nyakán. Oldalt állt, mintha készülne, hogy azonnal továbbmenjen.

— Jöjjön be — mondta kelletlenül Lunyev, ránézett és nem ismerte meg.

A nő összerázkódott hangjától, felemelte fejét és sápadt, kicsiny arca elmosolyodott.

— Masa! — kiáltotta Ilja és felugrott a székről.

A nő halkan nevetett és feléje lépett.

— Nem ismert meg... már meg sem ismert... — mondta és megállt a szoba közepén.

— Jóságos Isten! Hogyan ismertelek volna meg! Olyan vagy...

Ilja túlzott udvariassággal megfogta kezét, az asztalhoz vezette, meghajolt előtte és arcát nézve, nem tudta magát elhatározni, hogy megmondja, mennyire megváltozott. Masa hihetetlenül sovány volt és úgy lépkedett, mintha lába össze akarna roskadni alatta.

— Ó, hogy megváltoztál! — mormolta, óvatosan leültette a székre és egyre az arcát bámulta.

— Bizony, de mennyire... — mondta Masa és Ilja szemébe nézett.

Most, hogy szemben ült a lámpával, Ilja jól láthatta. A szék hátának támaszkodott, karját lelógatta és oldalra ejtett fejjel, szaporán lélekzett beesett mellével. Szinte testetlen volt, úgy látszott, mintha csak csontja lenne. A pamutruha alól kimeredt szögletes válla, könyöke, térdé; arca ijesztően sovány volt. A kékesszínű bőr megfeszült homlokán, arccsontján és állán, szája fájdalmas kifejezéssel félig nyitva volt, vékony ajkai nem takarták el fogait és kicsiny, megnyúlt arcán tompa fájdalom látszott. Szeme szomorúan, halottan pillantott.

— Beteg voltál? — kérdezte halkan Ilja.

— Ne-em — felelte. — Teljesen egészséges vagyok... ezt ő tette velem.

Elnyujtott, halk beszéde úgy hangzott, mint a nyögés, kimeredő fogai halszerű kifejezést adtak arcának...

Gavrik Masa mellett állt, összeszorított ajakkal és ijedt szemmel nézte.

— Erriggy aludni! — mondta neki Lunyev.

A fiú bement az üzletbe, tett-vett valamit egy pillanatig, aztán újra kibukkant feje az ajtófélfa mögül.

Masa mozdulatlanul ült, csak szeme járt egyik tárgyról a másikra, lomhán mozogva üregében. Lunyev teát töltött neki, nézte és nem tudta, mit kérdezzen tőle.

— Nagyon kínoz... — kezdte mondani Masa. Ajka remegett és szemét lehunyta egy pillanatra. Amikor pedig újra fel nyitotta, pillái alól nagy, nehéz könnycsepp gördült elő.

— Ne sírj... — mondta Ilja, hozzáfordulva. — Inkább idd meg a teád... és mondjál el mindent... megkönnyebbülsz...

— Félek — hogy idejön... — mondta Masa fejét ingatva.

— Otthagytad?...

— I-igen... már harmadszor... Amikor már nem bírom ki tovább... megszököm... Legutóbb be akartam ugrani a kútba... de megfogott... és úgy vert, úgy kínzott...

Szeme óriásira nyílt a félelemtől, alsó állkapcsa remegett.

— A lábamat akarta mindig eltörni...

— Eh! — kiáltott fel Ilja. — De te meg? Jelentsd fel a rendőrségnél... hogy kínoz! Emiatt fegyházba kerülhet...

— D-de ő maga is bíró? — mondta reménytvesztetten Masa.

— Hrenjov? Hogyan lenne bíró — miket beszélsz?

— De én tudom! Nemrég két hétig volt ülésen a törvényszéken... egyre csak ítélkezett .. Dühösen, éhesen jött haza... Fogta a csípővasat a szamovár mellől és azzal csípte a mellemet és forgatta és szorította, rángatta... idenézz!

Reszkető ujjal nyitotta szét ruháját és megmutatta Iljának kicsiny, fonnyadt melleit, amelyeket sötét foltok borítottak és úgy néztek ki, mintha össze lennének harapva.

— Csukd be a ruhád — mondta komoran Ilja. Rosszul esett látnia összevert, szánalmas testét és nem akaródzott elhinni, hogy gyermekkori játszópajtása ül előtte, Masa, az a nagyszerű kislány. Masa azonban lemeztelenítve vállát, gyönge hangon folytatta.

— És hogy összeverte a vállamat is! És az egész testem ilyen... a hasam összemarcangolta, a hónom alól kitépte a hajamat...

— De miért? — kérdezte Ilja.

— Azt mondja: nem akarsz szeretni?...

— Talán te... már nem voltál lány, amikor hozzámentél?

— Ugyan kérlek! Veled meg Jakovval voltam mindig... és soha senki nem nyúlt hozzám... De még most sem... bírom azt... nagyon fáj és undorodom tőle... mindig rosszul vagyok.

— Hallgass, Masa, — kérte halkan Ilja.

Masa elhallgatott és újra megmerevedett; ült a széken lemeztelenített mellel.

Ilja a szamovár mögül nézte sovány, összevert testét és ismételte.

— Csukd össze a ruhád...

— Előtted nem szégyelem magam — mondta tompa hangon és reszkető kézzel gombolgatta ruháját

Csend volt. Aztán az üzletből hangos zokogás hallatszott. Ilja felállt, az ajtóhoz ment, kinyitotta és mogorván mondta:

— Hagyd abba, Gavruska...
— Ez — a kisfiú? — kérdezte Masa. — Mit csinál?
— Sír...
— Fél?
— N-em... sajnál valószínűleg.
— Kit?
— Téged.
— No nézd csak — mondta egykedvűen Masa és élettelen arca mozdulatlan maradt. Aztán elkezdte inni a teát, de keze reszketett és a csészealj fogához koccant. Ilja nézte a szamovár mögül és nem tudta — sajnálja-e Masát, vagy nem?
— És most mit csinálsz? — kérdezte hosszú hallgatás után.
— Nem tudom — válaszolt Masa és nagyot sóhajtott. — Mit csináljak?...
— Panaszt kell tenni — mondta határozottan Lunyev.
— Az első feleségével is így csinált... — szólalt meg Masa. — A hajfonatánál az ágyhoz kötötte és csípte... úgy, mint engem... Egyszer aludtam és hirtelen fájdalmat éreztem... fölébredtem és kiabáltam. Hát képzeld: gyufát gyujtott és a hasamra tette...

Lunyev fölugrott és hangosan dühöngve beszélni kezdett arról, hogy Masa már holnap menjen a rendőrségre, mutassa meg kék foltjait és követelje, hogy ítéljék el a férjét. Masa mialatt hallgatta, nyugtalanul fészkelődött a széken, ijedten pillantott körül és csitította:

— Ne kiabálj, kérlek! Meghallják...

Ilja szavai csak megijesztették. Ilja megértette.

— No, jól van — mondta és újra leült a székre. — Magam veszem a kezembe... Te, Masutka, nálam éjszakázol. Befekszel az ágyamba... én meg az üzletbe megyek...

— Már most lefeküdnék... fáradt vagyok...

Ilja hallgatva tolta el az asztalt az ágytól; Masa ráhevert, megpróbált betakarózni, de ez nem sikerült neki és gyönge mosollyal mondta:

— Olyan zavart vagyok... mintha részeg lennék...

Ilja betakarta a takaróval, megigazította a párnát feje

alatt és az üzletbe akart menni, Masa azonban nyugtalanul szólt oda neki:

— Ülj ide hozzám! Félek egyedül... mindig olyanokat látok...

Ilja leült mellé a székre és sápadt arcát nézte, arcába hulló haját és elfordult. Kínosan érintette, hogy ilyen állapotban látja. Eszébe jutott Jakov kérése, Matyica elbeszélése Masa életéről és mélyen lehajtotta fejét.

A szembenlévő házban kétszólamra énekeltek és az ének szavai a nyitott ablakon beszálltak Ilja szobájába. Erőteljes basszus, kemény hangsúlyozással énekelte:

Sz-e-gény meg-csalt szí-i-vem...

— Már alszom is — mormolta Masa. — Jó itt nálad... énekelnek... szépen énekelnek.

— I-gen, énekelnek... — mondta Lunyev dühös nevetéssel. — Az egyik embert megnyúzzák, a másik meg dalol...

Ne-e-em csa-ló-ód-hat to-o-vább...

A hang visszhangzott a csöndes éjszakában, könnyedén és szabadon szárnyalt a magasba...

Lunyev felállt és dühösen becsukta az ablakot; úgy érezte, hogy az ének nem helyénvaló — sérti. Az ablak zörejétől Masa összerezzent. Kinyitotta szemét és ijedten emelve fel fejét, kérdezte:

— Ki az?

— Én... az ablakot csuktam be...

— Uram Jézus... Elmész?

— Nem, ne félj...

Feje visszahanyatlott a párnára és Masa újra elaludt. Ilja legkisebb mozdulata, lépések zaja az utcán — minden nyugtalanította; nyomban kinyitotta a szemét és álmában kiabálta:

— Rögtön... jaj!... rögtön...

Ilja iparkodott mozdulatlanul ülni, kinézett az ablakon, amelyet újra kinyitott és azon gondolkozott, hogyan segítsen Masán. Mogorván elhatározta, hogy nem ereszti el Masát, amíg a rendőrség nem foglalkozik ezzel a dologgal.

Kiriknek kell szólni...

— Halljuk, halljuk! — hangzott Gromovék ablakából az élénk kiáltás. Valaki tapsolt. Masa felnyögött és Gromovéknál újra énekelni kezdtek:

Ké-ét pej hú-úz-úz-za a halottasko-ocstt...

Lunyev szinte kétségbeesetten rázta a fejét... Az ének, a vidám kiáltások, a nevetés — zavarták. Rákönyökölt az ablakdeszkára, gyűlölettel és haraggal nézett a szemközti kivilágított ablakokra és azt gondolta, hogy nem is volna rossz most kimenni az utcára, kövekkel dobálni az egyik ablakot, vagy belőni söréttel a vidám társaságba. A sörét — repül. Elképzelte a rémült, véres pofákat, a zavart és — vad örömmel szívében, elmosolyodott. A dal szövege azonban akarata ellenére is füléig hatolt, ismételte magában és csodálkozva értette meg, hogy ezek a vídám emberek arról énekelnek, hogyan temetnek el egy utcai nőt. Ezen megütődött. Nagy figyelemmel kezdte hallgatni és közben ezt gondolta:

„Miért éneklik ezt? Mi a szórakoztató egy ilyen dalban? Miket találnak ki, ezek az ostobák! Itt meg, öt lépésnyire tőlük, félig agyonkínzott ember fekszik... és senki sem tud szenvedéseiről..."

— Bravó! Bravó!... — hallatszott ki az utcára.

Lunyev hol az utcára, hol Masára nézett és elmosolyodott. Most már nevetségesnek tartotta, hogy az embereket szórakoztatja, ha egy ledér nő temetéséről énekelnek.

— Vaszilij... Vaszilics... — mormolta Masa.

Feldobta magát az ágyban, mintha megperzselték volna, földre dobta a takarót és szélesen széttárva karját, megmeredett. Szája félig nyitva volt; hörgött. Lunyev gyorsan föléje hajolt, félt, hogy meghal; aztán megnyugodott, amikor lélekzését hallotta, ráterítette a takarót és fellépve az ablakdeszkára, arcát a vasrácshoz szorította és benézett Gromovék ablakán. Egyre énekeltek, hol egy hangon, hol pedig kétszólamban, karban. Zene szólt, nevetés csendült. Az ablak előtt nők suhantak el, fehérbe, rózsaszínbe és kékbe öltözve. Ilja hallgatta, amint énekelnek és kétellyel lelkében gondolta, hogy ezek az emberek

képesek elnyujtott, mélabús dalokat énekelni a Volgáról, temetésről, fel nem szántott földről és minden dal után nevetnek, mintha semmi sem történt, mintha nem is ők énekeltek volna... Talán a szomorúságon is szórakoznak?

És minden alkalommal, valahányszor Masa eszébejutott, fénytelen szemmel nézett felèje és arra gondolt, hogy most mi lesz vele? És ha idejön Tatjana és meglátja... Mit csináljon Masával? Ugy érezte magát, mintha széngáz kábította volna el. Amikor elálmosodott, lefekŭdt a padlóra, az ágy mellé és kabátját tette feje alá. Azt álmodta, hogy Masa meghalt és egy nagy szérűben fekszik a földön, körülötte pedig fehérbe, kékbe és rózsaszínbe öltözött hölgyek állanak és énekelnek felette. És amikor szomorú dalokat énekelnek, akkor valamennyien hahotáznak. de a vidám daloknál keservesen sírnak, szomorúan bólogatnak fejükkel és fehér zsebkendőjükkel törlik könnyeiket. A szérű sötét, nedves, a sarokban Szávelj kovács áll és vasrácsot kovácsol, nagyokat ütve a kalapáccsal az izzó vasrudakra. A szérű tetején valaki jár és kiabál:

— Ilja, Il-ja!...

Ő pedig, Ilja, megkötözve fekszik a szérűben, nehezen tud fordulni és nem tud beszélni...

— Ilja! Kérlek, kelj fel...

Felnyitotta szemét és megismerte Pável Gracsevet. Pável a széken ült és lábával az ő lábát lökdöste. Fénylő napsugár sütött be a szobába, megvilágítva a befűtött szamovárt az asztalon. Lunyevnek káprázott a szeme, hunyorgott.

— Hallgass ide, Ilja!...

Pável hangja rekedt volt, mint egy hosszú, átmulatott éjszaka után, arca sárga, haja zilált. Lunyev rápillantott, felugrott a padlóról és fojtott hangon kiáltotta:

— Mi az?

— Megkerült! — mondta fejét ingatva Pável.

— Mit beszélsz? Hol van? — kérdezte Lunyev, föléje hajolt és megragadta vállát. Gracsev megingott és zavartan beszélni kezdett:

— Lecsukták...

— Miért? — suttogta hangosabban Ilja.

Masa felébredt, összerázkódott Pável láttára és ijedt szemmel meredt rá. Az üzlet ajtajából Gavrik nézett be és elítélően biggyesztette le ajkát.

— Azt mondják, valami kereskedő miatt... elcsente a pénztárcáját.

Ilja eltaszította magától Pável vállát és némán elment mellőle.

— A felügyelő helyettesének pedig — az arcába vágott...

— Na persze — mondta keserű nevetéssel Ilja. — Ha már úgyis a börtönbe kell menni, hát akkor legalább — két lábbal....

Masa megértette, hogy mindez nem rá vonatkozik, elmosolyodott és halkan mondta:

— Bárcsak én kerülnék börtönbe...

Pável előbb ránézett, aztán Iljára.

— Nem ismered meg? — kérdezte Ilja. — Masa, Perfiska lánya, nem emlékszel?

— U-úgy! — nyujtotta el egykedvűen Pável és elfordult Masától, jóllehet az megismerte őt és rámosolygott.

— Ilja! — mondta komoran Gracsev. — De hátha Vjera miattam akarta ezt tenni?

Lunyev, mosdatlanul és ziláltan, leült az ágyra, Masa lábához, hol ránézett, hol Pávelre és kábultnak érezte magát...

— Tudtam — mondta lassan — hogy ez a dolog nem végződhetik jól.

— Nem hallgatott rám, — mondta élettelen hangon Pável.

— No lám! — kiáltotta gúnyosan Lunyev. — Az egész csak azért van, mert nem hallgatott rád! De mit tudhattál neki mondani?

— Szerettem...

— De mi az ördögnek kellett neki a te szerelmed?

Lunyev kezdett tűzbejönni. Haragra ingerelték ezek a történetek — Pávelé, Masáe. És mivel nem tudta, hogy kin töltse ki haragját, Pável ellen fordult...

— Minden ember tisztán és vidáman akar élni... ő is... Te meg örökké csak ezt hajtogatod neki, szeretlek, tehát légy

az enyém és nyomorogj velem. Gondolod, hogy ez így rendben van?

— Hát most mit csináljak? — kérdezte Pável kurtán és halkan.

Ez a kérdés kissé lehűtötte Lunyevet. Akaratlanul gondolkozni kezdett.

Az üzletből Gavrik nézett be.

— Kinyissam az üzletet?

— Az ördög vigye az üzletet! — kiáltotta hevesen Lunyev.. — Hát üzlet ez?

— Zavarlak? — kérdezte Pável.

Előregörnyedve ült a széken, könyökét térdére támasztotta és a padlóra bámult. Halántékán élénken lüktetett egy kicsiny, kidagadó ér.

— Te? — kiáltott fel Lunyev és ránézett. — Te nem zavarsz... és Masa sem zavar... Ostobaság-e, vagy sem — nem tudom... de emberi módra élni mindenképpen lehetetlen! Nem akarok látni semmiféle keserűséget, semmi csúnyát... bűnt és egyéb gyalázatosságot... nem akarok! De magam...

Elhallgatott és sápadtság öntötte el arcát.

— Mindig csak magad... — jegyezte meg Pável.

— Hát te — kiről? — kérdezte gúnyosan Ilja. — Minden embernek a saját daganata fáj, mindenki a saját hangján nyög... Nem magamról beszélek, hanem az emberekről... mert ők okozzák, hogy nincs lelkemben nyugalom...

— Megyek — mondta Gracsev és nehézkesen felállt.

— Eh! — kiáltotta Ilja, — értsd meg a dolgokat, de ne sértődj meg...

— Én barátom, úgy érzem magam, mintha téglával vágtak volna fejbe... sajnálom Vjerkát... Mit csináljak?

— Semmit se csinálj! — mondta határozottan Ilja. — Elfogták és el fogják ítélni...

Gracsev újra leült.

— De ha megmagyarázom, hogy miattam tette? — kérdezte.

— Te talán — herceg vagy? Mondd csak meg, akkor legalább téged is lecsuknak... Most pedig... rendbe kell hoz-

nunk magunkat. Masa, mi kimegyünk az üzletbe, te meg kelj fel, készülj el... és töltsd be nekünk a teát...

Masa összerezzent és felemelve fejét a párnáról, azt kérdezte Iljától:

— Haza kell mennem?

— Az ember ott van otthon, ahol — legalább nem kínozzák...

Amikor kimentek az üzletbe, Pável mogorva arccal kérdezte.

— Miért van nálad? Olyan nyomorultan néz ki...

Lunyev röviden elmondta neki a dolgot. Meglepetésére Masa története mintha felélénkítette volna Gracsevet.

— No, nézzék azt a vén kutyát — szidta a kereskedőt és már mosolygott is.

Ilja mellette állt és körülnézve üzletében, mondta:

— Nemrégiben azt mondtad nekem, hogy ez az egész vacak itt nem hoz számomra nyugalmat...

Széles mozdulattal az üzletre mutatott és kelletlen nevetéssel bólogatott hozzá.

— Igazad volt. Nem hozott nekem nyugalmat... Mit is nyerek azzal, ha mindig ezen az egy helyen állok, kereskedem? A szabadságomat elvesztettem. Nem mozdulhatok innét. Azelőtt mentem az utcán, oda, ahová tetszett... Ha valami szép, kellemes helyre találtam, leültem, jól éreztem magam... De most nap mint nap árulok itt és — kész...

— Lám, milyen jó lenne neked Vjera segédnek — mondta Pável

Ilja rápillantott és hallgatott.

— Gyertek! — hívta őket Masa.

Teázás közben alig beszéltek valamit. Az utcán sütött a nap, a jardán mezítelen gyereklábak csoszogtak, az ablak előtt zöldségárusok mentek el.

Minden a tavaszról beszélt, kellemes, meleg és fénylő napokról, a szűk szobában azonban nedves szag volt, néha egy-egy fáradt, halk szó esett, a szamovár zubogott és visszatükrözte a napot...

— Úgy ülünk itt, mint a halotti tornál — mondta Ilja.

— Vjerka után — tette hozzá Gracsev. — Ülök itt és azt gondolom. hátha én juttattam börtönbe?

— Ez nagyon könnyen lehetséges — erősítette meg részvétlenül Ilja.

Gracsev szemrehányóan nézett barátjára.

— Gonosz vagy...

— De hát mért lennék jó? — kiáltotta Ilja. — Ki símogatta meg a fejemet?... Talán egyetlen ember akadt, aki szeretett... És az is egy ledér nő volt!

A heves izgalomtól arca kivörösödött, szemét vér futotta el; dührohamában felugrott a székről és legszívesebben kiabált, szitkozódott volna, öklével verte volna az asztalt és a falat.

Masa pedig megijedt tőle s hangos, panaszos sírásra fakadt, mint egy gyerek.

— Elmegyek... eresszetek — mondta könnyek közt, reszkető hangon és ide-oda kapkodta fejét, mintha el akarta volna valahol dugni.

Lunyev hallgatott. Látta, hogy Pável is mérgesen néz rá.

— No, miért sírsz? — mondta haragosan. — Hiszen nem veled kiabáltam... És neked nincs hová menned... De én elmegyek... Nekem el kell menni... Pável majd itt marad veled... Gavrik! Ha Tatjana Vlaszjevna jönne... hát ez meg ki?

Az udvar felőli ajtón kopogtak. Gavrik kérdően pillantott gazdájára.

— Nyiss ajtót! — mondta Ilja.

A küszöbön Gavrik nővére jelent meg. Néhány pillanatig mozdulatlanul állt, egyenesen, magasra tartott fejjel és összehúzott szemmel nézte valamennyiüket. Aztán csúnya, sovány arcán útálat fintora jelent meg es anélkül, hogy Ilja meghajlását tudomásulvette volna, azt mondta öccsének:

— Gavrik, gyere egy percre ide...

Ilja felfortyant. A sértéstől olyan erővel tolult arcába a vér, hogy szeme lángolni kezdett.

— Maga pedig, kisasszony, köszönjön vissza, ha önnek köszöntek — mondta haraggal és nyomatékosan.

A lány még magasabbra emelte fejét, szemöldöke megrán-

dult. Összeszorította ajkát és végigmérte Ilját pillantásával, de egy szót sem szólt. Gavrik is haragosan nézett gazdájára.

— Nem részegekhez jött és nem csirkefogókhoz — folytatta Ilja, reszketve az izgalomtól — tisztelettel fogadják önt... és ön, mint művelt kisasszony kell hogy ugyanúgy viszonozza...

— Ne figurázz, Szonjka — mondta hirtelenül Gavrik békítő hangon, odament hozzá, megállt mellette és megfogta kezét.

Kínos hallgatás állt be. Ilja és a lány kihívóan nézték egymást és vártak valamire. Masa csendesen a sarokba húzódott. Pável bárgyún hunyorgatott.

— No, beszélj, Szonjka — mondta türelmetlenül Gavrik. — Azt hiszed, hogy meg akarnak sérteni? — kérdezte. És váratlanul elmosolyodva, tette hozzá:

— Olyan — furcsa emberek!

Nővére megrántotta a fiú kezét és szárazon, éles hangon kérdezte Lunyevet:

— Mit kíván tőlem?

— Semmit, csak...

Ebben a pillanatban okos, világos gondolat villant át agyán. A lányhoz lépett és olyan udvariasan, ahogyan csak tellett tőle, kezdett beszélni hozzá:

— Engedje meg, hogy megmagyarázzam... látja, mi hárman itt... műveletlen emberek vagyunk... ön pedig művelt nő.

Sietett kifejteni gondolatait, de nem volt rá képes. Megzavarta a lány szemének nyílt, szigorú tekintete; mintha ez a tekintet eltaszította volna magától. Ilja lesütötte szemét és zavartan, bosszús hangon mormolta:

— Nem tudom így egyszerre elmondani... ha van ideje.. jöjjön be, foglaljon helyet...

És félreállt előle.

— Maradj itt, Gavrik — mondta a lány és az ajtóhoz állítva öccsét, belépett a szobába. Lunyev taburettet tolt oda neki. A leány leült. Pável kiment az üzletbe, Masa félénken húzódott meg a sarokban, a kályha mellett, Lunyev pedig mozdulatlanul állt két lépésnyire a lány előtt és sehogy sem tudott nekikezdeni a beszédnek.

— Nos? — mondta a lány.

— Lám... arról van szó — kezdte Ilja és mélyet sóhajtott, — látja, ez a lány — nem lány, hanem férjes asszony... egy öreg ember felesége... aki zsarnokoskodik fölötte... összeverve, agyonmarcangolva szökött meg tőle... hozzám jött... Lehet, hogy valami rosszat gondol? Semmi ilyesmiről nincs szó...

Kereste a szavakat és szakadozottan beszélt, abban a kettős törekvésben, hogy elmondja Masa történetét és kifejtse a lány előtt erre vonatkozóan saját gondolatait is. Különösen a saját gondolatait szerette volna közölni hallgatójával. A lány ránézett és pillantása kezdett megenyhülni.

— Értem — szakította félbe szavait. — Nem tudja, hogy mi a teendő? Mindenekelőtt orvoshoz kell mennie... hadd nézze az meg... ismerek egy orvost — ha akarja, elviszem hozzá. Gavrik, nézd meg, hány óra van? Tizenegy? Jól van, ez a rendelőórája... Gavrik, hozz egy bérkocsit... Ön pedig mutasson be neki...

Ilja azonban nem mozdult helyéről. Nem várta, hogy ez a komoly, szigorú leány ilyen lágy hangon tud beszélni. Arca is meglepte, ez a máskor oly büszke arc csak aggódást mutatott és jóllehet orrlyukai még szélesebbre nyíltak, volt arcában valami szép, egyszerű, amit Ilja azelőtt nem vett észre. A lányt bámulta és némán, zavartan mosolygott.

A lány azonban már elfordult tőle, Masához ment és halkan beszélni kezdett hozzá:

— Ne sírjon, galambocskám, ne féljen... A doktor derék ember, csak megnézi és ad egy bizonyítványt, amilyen kell... ez az egész! Elkísérem oda... No, kedvesem, most már ne sírjon...

Masa vállára tette kezét és magához akarta vonni.

— Jaj... fáj — nyögött fel halkan Masa.

— Mi van magával?

Lunyev hallotta és egyre csak mosolygott.

— Ez... az ördög tudja, hogy mi ez! — kiáltotta a lány megdöbbenve és visszahőkölt. Arca elsápadt, szeme félelmet és felháborodást tükrözött vissza.

— Milyen szörnyen össze van verve... Ó!

— Ime, így élünk! — kiáltotta Ilja és újra elfogta a felháborodás. — Látta? De még egy másik embert is mutathatok, — ott áll! Engedje meg, hogy bemutassam barátomat: Pável Szavelics Gracsev...

Pável kezetnyujtott a lánynak, de nem nézett rá.

— Medvjedeva, Szófja Nyikonovna — mondta a lány és Pável fáradt arcába nézett. — Önt pedig — Ilja Jakovljevicsnek hívják? — fordult Lunyevhez.

— Úgy van — erősítette meg élénken Ilja, erősen megragadva a lány kezét, aztán nem is eresztette el, hanem úgy folytatta:

— Lám... ha már egyszer olyan... tudniillik, ha már az egyik dolgot a kezébe vette — ne vesse meg a másikat sem! Ennek is nyakán a hurok.

A lány figyelmesen és komolyan nézett szép, felbuzdult arcába, közben pedig csendesen iparkodott kiszabadítani kezét ujjai közül. Ilja, Vjeráról és Pávelről beszélt neki, lángolóan és lelkesen. És erősen megrázva a lány kezét, mondta:

— Verseket írt, de még milyeneket! De ebben a dologban — teljesen elégett. És a lány szintén... azt hiszi, mert Vjera... olyan, azzal már el is van intézve? Nem, ne higyje azt! Az ember sem a jóban, sem a rosszban nem teljes!

— Hogyan? — kérdezte a leány.

— Tudniillik, ha az ember rossz is — mégis van benne valami jó, ha meg jó — valami rossz mégis csak van benne... Valamennyiünknek tarka a lelke... valamennyiünké!

— Nagyon helyesen mondja! — hagyta jóvá a lány és komoly arckifejezéssel bólintott. — De, kérem, eressze el a kezem — fáj.

Ilja bocsánatot kért tőle. A lány azonban már nem hallgatott oda, hanem meggyőző hangon oktatta Pávelt:

— Ez szégyenletes, így nem szabad hagyni! Cselekedni kell. Védőt kell keresni neki, ügyvédet, érti? Majd elmegyek magával, hallja? És a lánynak semmi baja nem lesz, mert felmentik... Becsületszavamat adom.

Arca kipirult, haja két halántékán felborzolódott és szeme lángolt.

Masa mellette állt és a gyermek bizakodó kíváncsiságával pillantott rá. Lunyev pedig Masát és Pávelt nézte, diadalmasan, fontoskodó arckifejezéssel és valahogyan büszkeséget érzett afölött, hogyan viselkedik ez a lány — az ő szobájában.

— Ha tényleg tud segíteni — kezdte reszkető hangon Pável — segítsen!

— Eljön hozzám hét órakor, jó? Gavrik majd megmondja hová...

— Elmegyek... Nem találok szavakat, hogy megköszönjem...

— Hagyjuk ezt. Az embereknek segíteniük kell egymáson.

— Emberek... és segítség! — kiáltott fel gúnyosan Ilja.

A lány gyorsan feléje fordult. Gavrik azonban, aki szemmelláthatóan az egyetlen higgadt és egészségesen gondolkodó embernek tartotta magát ebben a kavarodásban, megrángatta nővére kezét és azt mondta neki:

— Már itt a kocsi!

— Masa, öltözzön föl!

— Nincs mibe — magyarázta félénken Masa.

— Ah... No, mindegy! Gyerünk... Maga, Gracsev, eljön, igen? Viszontlátásra, Ilja Jakovljevics!

A két barát tisztelettel és némán szorította meg kezét, a lány pedig megindult, kezénél vezetve Masát. Az ajtóban azonban visszafordult és magasra emelt fejjel mondta Iljának:

— Majd elfelejtettem... Az elébb nem köszöntem vissza. Rosszul tettem, bocsánatot kérek, hallja?

Arcát pirosság öntötte el, zavartan sütötte le szemét. Ilja ránézett és szívében zene szólalt meg.

— Bocsánatot kérek... Azt hittem, hogy itt dorbézolnak.

Szünetet tartott, mintha elvesztett volna egy szót.

— Amikor pedig... szemrehányást tett nekem, azt gondoltam — hogy most az öcsém főnöke beszél... és — tévedtem! Nagyon örülök! Az emberi méltóság érzése volt.

Hirtelen szép, világító mosoly derítette fel arcát és szívélyesen, élvezettel, mintha csak ízlelné a szavakat mondta:

— Nagyon örülök, minden olyan... borzasztóan szépre fordult! Borzasztóan szép!

És eltűnt, mosolyogva, mint egy kis szürke felhő, amelyet a hajnalpír sugarai világítanak meg. A két barát utánapillantott. Mindkettőjük arca ünnepélyes volt, ámbár kissé nevetséges. Aztán Lunyev körülnézett a szobában és megtaszítva Pávelt, mondta:

— Tiszta dolog, mi?

Paska halkan nevetett.

— Nahát! — mondta Lunyev könnyű sóhajjal — mit szólsz ehhez a lányhoz?... Mi?

— Ugy söpört, mint a szél!...

— Láttad? — mondta diadalmasan Ilja és hátrasimította hullámos haját. — Hogyan kért bocsánatot, mi? Lám, ilyen az igazi művelt ember, aki mindenkinek megadja a tiszteletet... de senki előtt nem hajlik meg elsőnek! Érted?

— Nemes lélek — erősítette meg mosolyogva Gracsev.

— Ragyogott, mint a csillag!

— No igen. És tüstént tudta, mit és hogyan kell.

Lunyev izgatottan nevetett. Örült, hogy ez a büszke lány ilyen egyszerűnek, ügyesnek mutatkozott és meg volt elégedve önmagával, amiért meg tudta állni a helyét előtte

Gavrik körülöttük settenkedett és únta magát.

— Gavrilka! — mondta Ilja és megfogta vállát. — A nővéred — nagyszerű lány!

— Jó lány! — mondta a gyerek leereszkedően. — Kinyitjuk ma a bótot? Vagy — hagy legyen ünnepnap... mer' akkor én megyek a ligetbe!

— Ma nincs üzlet! Pável, gyerünk mi is sétálni, testvér!

— A rendőrségre megyek — mondta Gracsev újra elkomorodva — talán megengedik, hogy lássam...

— Én meg sétálni!

Frissen és örvendve, ráérő léptekkel ment az utcán, a leányra gondolt és összehasonlította azokkal az emberekkel, akiket eddig ismert. Emlékezetében újra hallotta a szavakat, amikor a lány bocsánatot kért tőle, maga elé képzelte arcát, amely-

nek minden vonása hajthatatlan törekvést mutatott valami ismeretlen cél felé...

„És mennyire lenézett engem eleinte" — gondolt vissza mosolyogva és feszülten gondolkozott, hogy a lány miért viselkedett vele szemben eleinte olyan büszkén, haragosan, pedig nem is ismerte és egyetlen mélyebbről jövő szót nem váltott vele.

Körülötte hullámzott az élet. Gimnázisták jöttek nevetve, kocsik haladtak, áruval megrakottan, kocsik robogtak, koldus sántított és hangosan kopogott falábával a járda kövezetén. Két rab, akiket egy őr kísért, rúdon vitt egy színültig telt dézsát, lógónyelvű kiskutya haladt lustán nyomunkban... Zörgés, nyikorgás, kiabálás, lépések zaja — mindez hangosan, kábító lármává olvadt össze. A levegőben orrot csiklandóan úszott a felmelegedett por. A tiszta, mély égről a nap tűzött le, s mindent a földön elöntött meleg ragyogásával. Lunyev mindezt olyan elégedettséggel nézte, amilyent már régen nem érzett. Valahogyan minden olyan különös és érdekes volt. Ime, itt egy szép lány megy valahová, élénk, piros arccal és olyan nyiltan és szépen néz Iljára, mintha csak azt mondaná:

— Milyen derék ember is vagy!...

Lunyev rámosolygott.

Üzleti kifutófiú szalad réz teáskannával kezében, kiönti a hideg vizet és lefröcsköli a járókelők lábát, a teáskanna pedig vídáman csörömpöl. Az utca forró, fülledt és hangos és a városi temető öreg hársának mély zöldje szinte hívogat csöndjével és hűvös árnyékával. A temetőt fehér kőfal övezi, a dúslombú fák hatalmas hullámként emelkednek az égnek és a zöld levelek a hullámok taréján, a tajték. Ott, a magasban, minden falevél élesen rajzolódik ki az ég kékjéből és csendesen reszket, mintha meg akarna olvadni...

Lunyev belépett a temető kapuján, lassan haladt a széles fasorban és mélyen beszívta a hársak illatát. A fák között, az ágak árnyékában márvány és gránit síremlékek álltak esetlenül, nehézkesen, oldalaikat moha borította. Itt-ott, a titokzatos félhomályban, tompa fényben csillogtak az aranyos keresztek és az idők során megfakult sírfeliratok. Búbos lonc, akác, galagonya és bodza bokrosodott a sírkerítésen belül és ágaik eltakarták a

sírokat. Itt-ott szürke fakereszt tűnt elő a mélyzöld áradatból; vékony ágacskák vették körül minden oldalról. Fiatal nyírfák fehér törzse bársonyosan derengett fel a sötét lombok között, kedvesen és szerényen, mintha csak szándékosan bújtak volna meg az árnyékban — hogy ne legyenek láthatók. A sírok rácsai mögött, a zöld hantokon, virágok nyíltak, darázs dongott a csöndben, a levegőben két fehér pillangó táncolt, apró bogarak szálldostak nesztelenül.. És mindenütt fű és bokor sarjadt ki a földből, a világosság felé tört és eltakarta a szomorú sírokat; a temető minden zöldjét eltöltötte a vágy, hogy növekedjék, fényt és levegőt fogadjon magába és a zsíros föld nedveit színekké, jósággá és szépséggé változtassa, szívet és szemet gyönyörködtetően.

Lunyev jól érezte magát, amint itt, a csöndességben sétált és teli tüdővel szívta magába a hársak és virágok illatát. Lelkében is csend volt és nyugalom — lelke pihent és semmire sem gondolt, hanem élvezte a magányosság érzését, amelyben már régen nem volt része.

Balra fordult a fasorból egy kis közbe és azon haladt tovább, olvasta a keresztek és síremlékek feliratait A sírrácsok, kovácsolt és öntött vasból, dús díszítéssel, csak kevés helyet hagytak szabadon.

„E kereszt alatt Isten szolgájának, Bonifantyijnak hamvai nyugosznak!"

olvasta és elmosolyodott: nevetségesnek találta ezt a nevet. Bonifantyij hamvai fölött hatalmas síremlék állt szürke gránitból. Mellette pedig, a másik sírban, Pojtr Babuskin nyugodott, huszonnyolcéves...

„Fiatal" — gondolta Ilja.

Oszlopalakú fehér márvány síremlékről ezt olvasta·

„A földről virág tűne le...
Gazdagabb lett az ég vele!"

Lunyev elgondolkozott ezen a kétsoros versen és valami meghatót talált benne. Azonban hirtelenül, mintha valaki egye-

nesen szívenütötte volna, megtántorodott és szorosan lehúnyta szemét. Még lehúnyt szemmel is tisztán látta azonban a feliratot, amely annyira meglepte. A fényes arany betűk a barna kövön, mintha csak agyába véstődtek volna:

„Itt nyugszik Vaszilij Gavrilovics,"
második céhbeli kereskedő...

Néhány pillanat mulva már saját ijedelmétől rémült meg, gyorsan kinyitotta szemét és gyanakodva nézett maga körül a bokrok között... Senkit sem látott, csak valahol messze olvastak halotti misét. A csendben idehangzott a templomi énekes tenorja, amint énekelte:

— Imá-ádkoz-z-zunk...

Mély hang válaszolt, mintha méltatlankodnék valami fölött.

— Uram irgalma-a-azz!...

És alig hallhatóan hallatszott idáig a füstölő csörömpölése.

Hátát egy juharfának támasztva, Ilja a sírt nézte, amelyben az az ember feküdt, akit ő meggyilkolt. Sapkáját a fához szorította tarkójával, úgy, hogy a sapka elől elállt homlokától. Szemöldökét összevonta, felső ajka felhúzódott és szabadon hagyta fogait. Kezét kabátja zsebébe mélyesztette és lábát nekifeszítette a földnek.

Polujektov síremléke szarkofágot ábrázolt, tetején nyitott könyv volt, koponyával és két keresztbetett lábszárcsonttal. Mellette, ugyanazon rácson belül, még egy, kisebb szarkofág volt; a felirat szerint az Ur szolgálója, Jevprakszija Polujektova nyugszik alatta, élt huszonkét évet.

„Az első felesége" — gondolta Lunyev. Ezt csak agyának egy kis részecskéjével gondolta, amelyet emlékezetének megfeszített munkája szabadon hagyott. Egészen eltöltötték Polujektovval kapcsolatos emlékei — első találkozása vele, hogyan fojtotta meg és hogyan csurgott az öreg ember nyála kezére. Amint azonban ezeket az emlékeket felidézte magában, Lunyev sem félelmet, sem bűnbánatot nem érzett — gyűlölettel, megbántott lélekkel, dühösen nézte a kőkoporsót. És szívében izzó felháborodással, mélységesen meggyőződve szavai igazságáról, hangtalanul mondta a kereskedőnek:

— Miattad tettem tönkre egész életemet, te átkozott, miattad!... Te vén sátán, te! Hogy éljek most már ezentúl? Miattad örökre beszennyeztem magam...

Szeretett volna telitorokkal ordítani; alig tudta magábafojtani ezt az esztelen vágyat. Szeme előtt megjelent Polujektov kicsiny, alattomos arca, Sztroganij haragos, kopasz feje, vörös szemöldökével, Petrusa önelégült képe, az ostoba Kirik, az ősz, görbeorrú és aprószemű Hrenjov — ismerőseinek egész hosszú sora. Füle zúgott és úgy látta, mintha ezek az emberek mind körülvennék, tolonganának körülötte és feltartóztathatatlanul feléje tartanának.

Ellökte magát a fától — sapkája leesett fejéről. Lehajolt, hogy felemelje és nem tudta levenni szemét a pénzváltó és orgazda síremlékéről. Szorongást, rosszullétet érzett, a vér fejébe tolult, szeme fájt a megerőltetéstől. Nagy erőfeszítéssel elszakította magát a kötől, aztán egész közel ment a sírkerítéshez, megkapaszkodott a vasrúdban és gyűlölettel reszketve, a sírra köpött... Amikor eltávozott a sírtól, olyan erősen verte oda lábát, mintha fájdalmat akart volna okozni a földnek...

XXIII. FEJEZET

Semmi kedve sem volt hazamenni — lelkére nyomasztó érzés nehezedett, szomorúság gyötörte. Lassan haladt, senkire sem nézett, semmi sem érdekelte, nem gondolkozott. Amikor beért egy utcába, gépiesen befordult a sarkon, még egy kicsit továbbment és akkor jött rá, hogy nincs messze Petrusa Filimonov kocsmájától és eszébe jutott Jakov. Amikor pedig Petrusa házának bejáratához ért, azt gondolta, hogy mégis csak be kell mennie, jóllehet egyáltalán nem volt kedve hozzá. Amint felment a hátsó lépcsőn, hallotta Perfiska hangját:

— Arra kérlek, jó emberek, ha csak lehet, kíméljetek, bordám össze ne törjétek.

Lunyev megállt a nyitott ajtóban: a por- és füstfelhőn keresztül meglátta Jakovot a büfféasztal mögött. Símára fésülve, kurtaszárnyú és rövidujjú kabátban, sürgölődött ott Jakov, teát

eresztett a kannákba, cukrot számolt ki, vodkát töltött be, lármásan huzigálva a pénzesfiókot. A kiszolgálók odaszaladtak, ledobták a blokkot a büfféasztalra és kiabáltak:

— Félüveget! Korsó sört! Hatosért sülthúst.

— Már betört! — gondolta kárörömmel Lunyev és nézte, milyen gyorsan röpköd a levegőben barátja vörös keze.

— Né csak! — kiáltotta kellemes meglepetéssel, amikor Lunyev a büfféasztalhoz lépett és nyomban nyugtalanul tekintett az ajtó felé, háta mögött. Homloka nedves volt a verejéktől, sárga arcán vörös foltok ütköztek ki. Megragadta Ilja kezét, megrázta és szárazon köhögött.

— Hogy vagy? — kérdezte Lunyev és mosolyt kényszerített arcára. — Járomba fogtak?

— Mit lehet tenni?

Jakov válla előregörnyedt és mintha egész alakja alacsonyabbá vált volna.

— Régen nem találkoztunk! — mondta és jóindulatúan, szomorúsággal pillantott Ilja arcába. — Jó lenne beszélgetni az apám éppen nincs itt... Menj csak be oda... én meg a mostohámat megkérem, hogy áruljon addig...

Kinyitotta apja szobájának ajtaját és tisztelettel mondta:

— Mamása!... Kérném egy pillanatra...

Ilja bement abba a szobába, ahol valamikor nagybátyjával lakott és figyelmesen körülnézett; a fal kissé sötétebb lett, a két ágy helyén most csak egy állt, fölötte pedig polc, könyvekkel. Azon a helyen, ahol azelőtt Ilja aludt, valami magas, idomtalan láda állt.

— No, most szabad vagyok egy órácskára! — magyarázta örvendezve Jakov, amikor belépett és bereteszelte az ajtót. — Iszol teát? Jó... Iva-a-an — teát! — Kiáltott egyet, utána köhögni kezdett és sokáig köhögött, kezével a falnak támaszkodva; fejét előreejtette és úgy állt ott meggörbített háttal, mintha ki akarna lökni valamit melléből.

— Egész csinosan kelepelsz! — mondta Lunyev.

— Lassan elpusztulok... Ugy örülök, hogy megint láttak... Lám, milyen... tekintélyes lettél... Nos, hogy megy neked?

— Mármint énnekem? — felelte kisvártatva Lunyev. — Csak élek... és te? inkább ez érdekelne...

Lunyevnek nem volt kedve, hogy magáról beszéljen, sőt egyáltalán nem akart beszélni. Jakovot nézte és amikor látta, milyen meggyötört, sajnálni kezdte. Ez azonban csak olyan hideg sajnálat volt — minden tartalom nélküli érzés.

— Én, barátom, hordom az életemet, ahogy tudom... — mondta Jakov félhangon.

— Az apád kiszívta a véred...

Minek a rubel, gyermekem,
Csókolj meg ingyen, kedvesem!

hallatszott át a falon, amint Perfiska harmonikázott és énekelt.

— Mi ez a láda? — kérdezte Ilja.

— Ez? Ez egy — harmónium. Az apám vette nekem, potom pénzért... Itt van, mondta, tanulj meg játszani rajta. Aztán majd veszek egy jót, aszonta, beállítjuk a kocsmába és majd jáccol a vendégeknek... Amúgy sincs semmi hasznom belőled... Jól kifundálta, mi? — most minden kocsmában van zenélőgép, csak nálunk nincs még. Én meg szeretek rajta játszani...

— Micsoda gazember — mondta Ilja és mosolygott.

— Nem, miért? Hagyd őt... Hiszen tényleg semmi haszna nincs belőlem...

Ilja szúrós szemmel nézett barátjára és dühösen mondta:

— Tanácsold neki: ha majd meghalok, drága papám, állíts ki közszemlére a kocsmában és szedjél mindenkitől, aki látni óhajtja a halálomat, legalább is egy ötkopejkást..., Lám, így aztán hasznára lehetnél...

Jakov zavartan nevetett és újra köhögni kezdett, kezével hol melléhez, hol torkához kapva.

Perfiska pedig vékony hangon mesélte valakiről:

A bőjtöt jól megtartotta,
Hasát telt sosem rakta,
A bele jó üres volt,
S ő legalább — tiszta volt...

— Hej, hej... Mit használ ez! — És híres harmonikája túlharsogta a vidám dal szövegét kétségbeejtően hangos trilláival.

— Hogy férsz meg a mostohatestvéreddel — kérdezte Ilja, amikor Jakov végre kiköhögte magát. Jakov kifújta magát, felemelte a megerőltetéstől elkékült arcát és válaszolt:

— Nem lakik nálunk; a főnökei nem engednék, hogy kocsmában legyen a szállása... — Úrnak tartja magát...

Jakov lehalkította hangját és szomorúan folytatta:

— Emlékszel még a könyvre? — Arra?... Elvette tőlem... Aszonta, ritka, vagyis nagy pénzt ér. Elvette... Kértem: hagyd nálam! De nem hagyta...

Ilja nevetett. Aztán a két barát teázni kezdett. A falikárpit repedezett volt és az elválasztófal hasadékain keresztül a kocsmából szabadon áramlottak be a hangok és a szagok. A kocsmából, mindent túlharsogva, hangos, indulatos hang hallatszott be:

— Mitr Nyikolaics! Ne forgasd ki az én becsületes szavaimat olyan csirkefogó módra!

— Most egy történetet olvasok, barátom — mondta Jakov, — az a címe: Júlia vagy a madzini vár földalatti tömlöce" Nagyon érdekes!... És te hogyan állsz az olvasással?

— Fütyülök a földalatti tömlöcre! Magunk sem élünk valami magasan a föld felett... — felelte mogorván Ilja.

Jakov résztvevően pillantott rá és azt kérdezte:

— Talán nálad sincs valami rendben?

Lunyev gondolkozott — beszéljen-e Jakovnak Masáról, vagy nem szükséges? Jakov azonban újra beszélni kezdett, levegő után kapkodva:

— Lám, Ilja... te mindig berzenkedsz, haragszol... De, szerintem ez hiábavaló. Láthatod, hogy senki sem hibás semmiben sem!

Lunyev teáját itta és hallgatott.

— És ime „mindenki saját tettei szerint ítéltetik" — ez így igaz! Például, itt az apám... mondjuk meg őszintén — nyúzza az embereket! De megjelent Fjokla Tyimofjejevna — és hopp. már a papucsa alatt is volt! Most aztán olyan élete van... bá-

natában már inni is kezdett... És minden emberre vár valami efféle Fjokla Tyimofjejevna... büntetésül a rossz tettekért

Iljának már terhére volt hallgatni — türelmetlenül huzogatta csészéjét a teástálcán és hirtelen, saját maga előtt is váratlanul, azt kérdezte barátjától:

— És most még mit vársz?

— Honnét? — kérdezte halkan, tágranyilt szemmel Jakov.

— No, hát... a... jövőtől mit vársz? — ismételte Ilja kíméletlenül a kérdést.

Jakov némán horgasztotta le fejét és gondolkozott.

— Nos? — mondta Ilja félhangon. Szívében égő nyugtalanságot érzett és szeretett volna mielőbb elmenni a kocsmából.

— Mire várhatnék? — kezdte Jakov nagyon halkan és nem pillantott rá. — Nincs — mire várni! Meghalok... és kész.

Felemelte fejét és csendes, elégedett mosollyal meggyötört arcán, folytatta:

— Kék álmokat látok... Érted — minden kék... Nemcsak az ég, hanem a föld is, a fák is, a virágok, a fű — minden! És olyan nagy csönd van... Mintha semmi sem létezne, olyan mozdulatlan minden... és minden kék. Mintha mennél minden fáradtság nélkül, csak mégy, messze, végnélkül. Azt sem tudod, élsz-e valójában, vagy sem. Olyan könnyűnek érzed magad... Kék álmokat — halála előtt lát az ember.

— Isten veled — mondta Lunyev és felállt.

— Hová mész? Ülj le még!

— Nem, már mennem kell!

Jakov is felállt.

— Hát akkor csak menj!...

Lunyev megfogta barátja lázas kezét és hallgatva bámult arcába, mert nem tudta, mit mondjon neki búcsúzóul. De szeretett volna valamit mondani, annyira szeretett volna, hogy szívét szinte összeszorította a vágy.

— Hát Masutka? Hallottam... szintén rossz sora van — mondta szomorúan Jakov.

— Igen...

— Ugyátszik valamennyiünknek — egy a sorsa A tiéd is — nehéz, mi?

Jakov beszélt és bágyadtan mosolygott. És szavainak hangja, beszédének szavai — mindez valahogyan vértelen volt. szín nélküli... Lunyev elereszteti kezét — Jakov keze erőtlenül hanyatlott le.

— No, Jasa, bocsáss meg...

— Isten megbocsát! Elmégy?

Ilja elment, nem is válaszolt

Az utcára érve, megkönnyebbült. Világosan érezte, hogy Jakov hamarosan meghal és ez haragra ingerelte valaki ellen Jakovot nem sajnálta, mert nem bírta elképzelni, hogyan állta volna meg helyét az életben, az emberek között, ez a csendes fiú. Már régen úgy nézett barátjára, mint a halál jegyesére Haragra ingerelte azonban a gondolat, hogy miért kínozták ezt a bűntelen embert, miért kergették korai halálba? És ez a haragja az élet ellen — most már alapvető gondolata — egyre nőtt és erősödött benne.

Éjszaka nem tudott aludni. A szobában fülledt volt a levegő, pedig kitárta az ablakot. Kiment az udvarra és lefeküdt a földre, a szilfa alá, a kerítés mellett A hátán fekve a felhőtlen égre bámult és mennél figyelmesebben nézte, annál több csillagot vett észre. A Tejút széles ezüst szalagként húzódott az égbolt egyik szélétől a másikig — amint nézte a fa ágai között — jól is esett neki és el is szomorította. Az égen, ahol senki sincs, csillagok ragyognak, a földet pedig mi ékíti? Ilja összehunyorította szemét — ilyenkor úgy látta, mintha az ágak egyre följebb és följebb emelkednének. Az ég kék, ragyogó csillagokkal kirakott bársonyán a levelek foltjai kézhez hasonlítanak, amely az ég felé nyúl és el akarja érni boltozatát. Iljának eszébe jutottak barátja kék álmai és Jakov alakja jelent meg előtte, szintén egész kéken, könnyűen, átlátszóan, tiszta és jóindulatú szemmel, amely olyan mint a csillag... Ime, élt egy ember, akit azért kínoztak agyon, mert békésen élt... Kínzói azonban élnek kedvükre...

XXIV. FEJEZET

Gavrik nővére most csaknem naponta kezdett Lunyev üzletébe járni. Mindig úgy jelent meg, mintha aggódnék valami miatt, üdvözölte Ilját, erősen megrázta kezét és miután néhány szót váltott vele, eltűnt, valami újat hagyva maga után Ilja gondolataiban. Egy alkalommal azt kérdezte Iljától:

— Tetszik magának a kereskedő foglalkozása?

— Nem valami nagyon — felelte vállat vonva Lunyev — de valahogyan mégis csak élni kell...

Komoly szemével figyelmesen nézett Ilja arcába és saját arca közben előremeredt.

— És azt még nem próbálta, hogy valamilyen munkából éljen meg? — kérdezte a lány.

Ilja nem értette meg a kérdést:

— Hogyan mondta?

— Dolgozott már valaha?

— Mindig. Egész életemben. Most meg — kereskedem... válaszolt csodálkozva Lunyev.

A lány elmosolyodott — és ebben a mosolyban volt valami sértő.

— Azt hiszi, hogy a kereskedés — munka? Azt hiszi, hogy ez — mindegy? — kérdezte hirtelen.

— Hát hogyne!

Lunyev rápillantott és érezte, hogy a lány komolyan beszél, nem tréfál.

— Ó, nem — folytatta a lány leereszkedő mosollyal. — Csak az a munka, amikor az ember létrehoz valamit, erejének igénybevételével... ha çipőfűzőt, szalagot, széket, szekrényt csinál... érti?

Lunyev némán bólintott és elvörösödött; szégyelte megmondani, hogy nem érti.

— A kereskedés — ugyan milyen munka? Semmit sem ad az embernek! — mondta a lány meggyőződéssel és fürkészően pillantott Ilja arcába.

— Természetesen — mondta Ilja lassan és vigyázva — ebben igaza van... A kereskedés nem valami nehéz... an-

nak, aki megszokta... De a kereskedés is ad valamit... ha nem adna hasznot, ki kereskednék?

A lány elhallgatott, elfordult tőle, öccsével kezdett beszélgetni és hamarosan eltávozott, Iljától csak fejbiccentéssel búcsúzva. Arca megint olyan volt, mint régebben — Masa esete előtt, — száraz, büszke. Ilja gondolkozni kezdett, vajjon nem sértette-e meg valamilyen vigyázatlan szóval. Aztán a lány szavain kezdett gondolkozni és megvizsgálta őket. Milyen különbséget talál a kereskedés és a munka közt?

Nem értette, miért olyan haragos, ingerült a lány arca, mikor olyan jólelkű és nemcsak sajnálni tudja az embereket, hanem segít is rajtuk? Pável volt nála a lakásán és elragadtatással dicsérte a lányt és a háziak egész életmódját.

— Ha elmegy hozzájuk az ember... A, Isten hozta! Ha ebédelnek — üljön le, ebédeljen velünk, ha teáznak — jöjjön teázni! Egyszerűség uralkodik náluk! Ismerős — mindig egész rakás van ott. Vidámak, kiabálnak, vitatkoznak könyveken. Könyv annyi van, mint a könyvesboltban. Szűk a hely, egymásnak ütődnek, nevetnek. Csupa művelt nép van ott — az egyik ügyvéd, a másik nemsokára orvos lesz — gimnázisták és más hasonló alakok. Egészen elfelejted, hogy ki vagy és mintha csak közülük lennél, te is nevetsz és kiabálsz, meg minden. Derék emberek! Vidámak és mégis komoly gondolkodásúak...

— Ne félj, engem nem hív meg... — mondta Lunyev mogorván. — Gőgös lány...

— Az? — kiáltotta Pável. — Azt mondom neked — maga az egyszerűség! Ne várd, amíg hív, hanem gyere egyszerűen oda... Odajössz és — kész! Náluk otthon érezheted magad... Szabadon... Például mi vagyok én őnekik? No és két látogatás után — az ő emberük voltam... Nagyon érdekes! Játéknak veszik az életet...

— No és Masutka hogy van? — kérdezte Ilja

— Jól, már kissé ki is pihente magát... Csak ül és mosolyog. Gyógyítják valamivel... tejet iszik... Hrenjov alaposan ráfizet majd... az ügyvéd azt mondja, hogy majd alaposan ellátják a baját a vén sátánnak... Maska volt már a vizsgálóbírónál... Az én dolgomban meg azon vannak, hogy hamaro-

san meglegyen a tárgyalás... Bizony, nagyon jó náluk! A lakás szűk, de az emberek úgy zsúfolódnak, mint a fa a kályhában és úgy izzanak is...

— És ő maga? — érdeklődött Lunyev.

A lányról úgy mesélt Pável, mint gyermekkorában a foglyokról, akik írni-olvasni tanították. Azon iparkodott, hogy a legdícsérőbb szavakat találja és egyre-másra indulatszavakat kevert beszédébe.

— Az a lány, barátom, ohó! Valamennyinek kommandiroz, és ha az egyik nem úgy beszél, mint mi, hát a lány azonnal... ff!... Mint a macska...

— Ezt a szokását én is ismerem... — mondta Ilja és mosolygott.

Irígyelte Pável; nagyon szeretett volna a szigorú gimnazistalányhoz járni, azonban önszeretete nem engedte, hogy ezt minden további nélkül megtegye.

A pult mögött állt és dacosan gondolta:

„Mennyi ember van és valamennyi azon iparkodik, hogy hasznot húzzon a másikból, ő meg — mi haszna van abból, hogy felkarolta Masutkát meg Vjerát?... Hiszen szegény lány. A tea, minden falat otthon, pénzbe kerül... Szóval nagyon jólelkű... És velem meg hogyan beszél... Mennyivel vagyok rosszabb Pávelnél?"

Ezek a gondolatok annyira foglalkoztatták, hogy minden egyéb iránt egykedvűséget mutatott. Életének sötétjében mintha kis rés nyílt volna és ezen keresztül inkább érezte mint látta, hogy a távolban dereng valami, amit eddig nem ismert.

— Kedves barátom — mondta szárazon, nyomatékosan Tatjana Vlaszjevna — be kell szerezni keskeny gyapjúzsinórt. A szalag szintén kifogyott... Kevés az ötvenes cérna is... Az egyik cég gyöngyházgombokat ajánl — az ügynök járt nálam... Ideküldtem. Volt itt?

— Nem — válaszolta Ilja kurtán. Ez a nő kezdett szemében ellenszenvessé válni. Azt gyanította, hogy Tatjana Vlaszjevna Korszakovot választotta szeretőjének, akit nemrég neveztek ki felügyelőnek. Vele egyre ritkábban akart már találkozni, ámbár ugyanolyan barátságos és tréfás volt vele, mint

azelőtt. Lunyev azonban különböző kifogásokkal még ezek elől a találkozások elől is kitért. Amikor látta, hogy az asszony emiatt nem haragszik rá, magában szidalmazta:

— Az a ringyó... az utálatos...

Különösen akkor tartotta utálatosnak, amikor bejött az üzletbe, hogy ellenőrízze a leltárt. Forgolódott az üzletben mint a búgócsiga, felállt a pultra, hogy elérje a dobozokat a legfelső polcon, prüszkölt a portól, fejét csóválta és pörölt Gavrikkal.

— A boltosinas legyen ügyes és szolgálatkész. Nem azért adnak neki kenyeret, hogy egész nap az ajtóban üljön és az orrát piszkálja az ujjával. Ha pedig a főnöknő beszél vele, figyelmesen hallgassa és ne álljon ott, mint a madárjjesztő...

Gavriknak azonban megvolt a maga jelleme. Hallgatta a főnöknő fecsegését és megőrízte teljes egykedvűségét. Mindig gorombán beszélt vele és egyáltalán nem adózott tisztelettel rangjának, hogy — főnöknő. Amikor pedig elment, megjegyezte gazdájának:

— Elrepült a kibicmadár...

— Igy nem szabad beszélni a főnöknődről — dorgálta Ilja és iparkodott nem mosolyogni.

— Miféle főnöknő ez? — tiltakozott Gavrik. — Idejön, fecseg és újra megugrik.. A főnök — maga és nem más.

— De ő is... — ellenkezett bágyadtan Ilja, aki szerette a higgadt és egyeneslelkű fiút.

— Ő — kibicmadár... — maradt meg véleményénél Gavrik

— Nem tanítja a fiút — mondta Avtonomova Iljának, — és általában... meg kell mondanom, hogy az utóbbi időben valahogy... nincs magában meggyőződés, ügyszeretet...

Lunyev hallgatott és mély gyűlölettel gondolta:

„Miattam akár a lábad is eltörheted, amikor idejössz, te istentelen..."

Levelet kapott nagybátyjától és megtudta, hogy Tyerentyij nemcsak Kievben volt, hanem Szergiusznál is, majdnem elutazott Szolovki-ba, de hamarosan hazatér.

„Újabb gyönyörűség" — gondolta bosszúsan Ilja. „Biztosan velem akar majd lakni..."

Vevők jöttek be és mialatt azokkal volt elfoglalva, Gavrik nővére állított be. Fáradtan, kifulladva, üdvözölte Ilját és fejével a szobaajtó felé intve, kérdezte:

— Van ott benn víz?

— Azonnal hozok! — mondta Ilja.

— Majd én magam...

Bement a szobába és addig maradt ott, amíg Ilja ott nem hagyta a vevőket és utána nem ment. Az „Emberi élet lépcsői" előtt állt, amikor rányitott. Ilja felé fordította fejét és szemével a kép felé intve, mondta :

— Micsoda ízléstelen holmi...

Lunyev zavarba jött ettől a megjegyzéstől és elmosolyodott, bűnösnek érezte magát valamiben, mielőtt azonban felvilágosítást kérhetett volna a lánytól, az már el is ment...

Néhány nap mulva fehérneműt hozott öccsének és szemrehányást tett neki, amiért nem vigyáz holmijára — bepiszkítja, elszaggatja.

— No-no, — mondta csökönyösen Gavrik — megérkeztél. A főnöknő amúgy is eleget szekál, most még te is kezded?...

— Milyen a fiú — nagyon neveletlen? — kérdezte a gimnazistalány Ilját.

— Csak amennyire telik tőle... — felelte barátságosan Lunyev.

— Mindig rendesen viselkedek — védekezett a fiú.

— A szája kicsit nagyra nőtt — mondta Ilja.

— Hallod? — kérdezte Gavriktól nővére és összehúzta szemöldökét.

— Na és aztán? — válaszolta a fiú haragosan.

— Nem baj — kezdte megértően Ilja. — Az olyan ember, aki legalább tud harapós lenni, jobban boldogul mint a többiek... mások meg csak hallgatnak ha ütik őket és úgy kísérik őket a sírba, hogy egy szavuk sem volt az ellenkezésre...

A lány hallgatta szavait és arcán valami elégedettség-féle látszott. Ilja észre is vette.

— Mit is akartam kérdezni? — mondta és kissé zavarba jött.

— Mit?

A lány csaknem egész közel lépett hozzá és egyenesen a szemébe nézett. Ilja nem bírta ki pillantását, lehajtotta fejét és így folytatta:

— Ha jól értettem, maga nem szereti a kereskedőket?

— Bizony nem!

— Miért?

— Mások munkájából élnek... — magyarázta a lány éles hangsúllyal.

Ilja magasra emelte fejét és felhúzta szemöldökét. Ezek a szavak nemcsak hogy csodálkozásra késztették, hanem egyenesen sértették is. A lány pedig olyan egyszerűen, magától értetődően mondta...

— Ez — nem igaz — mondta hangosan Ilja és elhallgatott.

Most a lány arca rándult meg, elvörösödött.

— Mennyibe kerül magának ez a szalag? — kérdezte szárazon és szigorúan.

— Ez? — Tizenhét kopejkába arsinja..

— Mennyiért adja el?

— Húszért

— No lám... A három kopejka, amelyet elvesz, nem magát illeti, hanem aki a szalagot készítette Érti?

— Nem! — vallotta be nyiltan Lunyev.

A lány szeme erre ellenségesen villant fel. Ilja tisztán látta és meghunyászkodott előtte, azonban tüstént haragudott magára ezért a félénkségért.

— Igen, úgy gondolom, magának nehezére esik ilyen egy szerű gondolatot megérteni — mondta a lány és elindult a pulttól az ajtó felé — de gondolja el, hogy — maga az a munkás, aki mindezt készíti..

Széles kézmozdulattal mutatott az üzletben lévő árura és arról kezdett beszélni, hogy a munka mindenkit meggazdagít, csak azt nem, aki dolgozik. Eleinte úgy beszélt, mint mindig — szárazon, érthetően hangsúlyozva és nem szép arca mozdulatlan volt, aztán szemöldöke megrándult, a lány komor lett, orrlikai kitágultak és magasra emelve fejét, súlyos szavakat mon-

dott dacos hangon Iljának, amelyeket teljesen áthatott az igazságukba vetett fiatalos, hajthatatlan hit.

— A kereskedő a munkás és a vevő között áll... semmit sem tesz, csak növeli a dolgok árát... a kereskedés — törvényesített lopás.

Ilja sértve érezte magát, azonban nem talált szavakat, hogy válaszoljon ennek a vakmerő lánynak, aki egyenesen a szemébe mondta, hogy ő semmittevő és tolvaj. Összeszorította a fogait, hallgatta és nem hitte, amit a lány mond, nem tudta elhinni. És mialatt olyan szó után kutatott, amely egyszerre megcáfolna mindent, hallgatásra kényszerítené — ugyanakkor gyönyörködött is a lány merészségében... A sértő szavak azonban csodálkozásra késztették és felvetették benne a nyugtalanító kérdést: Miért?

— Ez — nem így van! — szakította végre félbe, amikor úgy érezte, hogy már nem hallgathatja válasz nélkül szavait. - Nem... nem értek ezzel egyet!

Feszült izgalmat érzett, arcán vörös foltok gyulladtak ki

— Cáfoljon meg! — mondta nyugodtan a lány, leült a taburettre és térdére emelve át hosszú hajfonatát, játszani kezdett vele.

Lunyev elfordította fejét, hogy ne találkozzon barátságtalan pillantásával.

— Megcáfolom! — kiáltotta, nem tudva többé türtőztetni magát. — Én... az egész életet megcáfolom! Én... lehet, hogy súlyost bűnt követtem el, mielőtt ezt elértem..

— Annál rosszabb... Ez azonban nem cáfolat... — mondta a lány, mintha hideg vizet zúdítana arcába. Ilja kezével a pultra támaszkodott, meghajolt, mintha át akarna ugrani a pulton és megrázva göndör fejét, sértődötten ugyan, csodálkozott a lány nyugalmán és néhány pillanatig hallgatagon nézte. A lány pillantása, meggyőző arckifejezése féken tartotta, megzavarta. Valami keménységet, félelemnélküliséget érzett ki belőlük. És a szavak, amelyekre szüksége lett volna, hogy megcáfolja, nem találták meg az utat nyelvéhez.

— Nos, mi van magával? — kérdezte a lány és hideg-

vérűen pillantott rá. Aztán elmosolyodott és diadalmasan mondta:

— Nem is lehet engem megcáfolni, mert igazat mondtam!

— Nem lehet? — kérdezte Ilja tompa hangon

— Nem, nem lehet! Hogyan is cáfolhatna meg?

És újra fölényesen mosolygott.

— Viszontlátásra!

És elment még magasabbra emelve fejét, mint máskor.

— Ezek ostobaságok! Nem igaz! — kiáltotta utána Lunyev. A lány azonban nem fordult vissza kiáltására.

Ilja leült a taburettre. Gavrik az ajtónál állt és nyilván nagyon meg volt elégedve nővérével — arckifejezése fontoskodó, diadalmas volt.

— Mit bámulsz? — kiáltotta haragosan Lunyev, aki érezte, hogy ez a pillantás kellemetlenül érinti.

— Semmit! — felelte a fiú.

— Úgy, úgy!... mondta Lunyev barátságtalan hangon és kis szünet után hozzátette:

— Eriggy... sétálni!

Amikor azonban egyedül maradt, nem bírta összeszedni gondolatait. Nem gondolkozott az értelmén annak, amit a lány mondott neki; szavai mindenekelőtt sértették.

— Mit tettem neki?... Idejött, lekapott és elment. Várj, gyere csak ide mégegyszer. Majd felelek neked...

Fenyegette a lányt és kutatta — miért is sértette meg? Eszébe jutott, hogy Pável azt beszélte, a lány okos, egyszerű ..

— A Paskát biztosan nem sérti meg...

Felemelte fejét és megnézte magát a tükörben. Fekete bajusza remegett ajka fölött, nagy szeme fáradtan pillantott, arcán piros foltok égtek. De ez az arc még így is — nyugtalanul, mogorván, a maga durva szépségében még mindig szebb volt, mint Pável betegesen sárga, csontos arca.

— Talán Paska jobban tetszik neki, mint én? — gondolta Aztán nyomban válaszolt is magának.

„Mi köze a képemhez? Nem kértem meg a kezét.. "

Bement a szobába, ivott egy pohár vizet, körülnézett A kép

világos foltja magára vonta pillantását, figyelmesen nézte „Az emberi kor lépcsői"-t és azt gondolta:

„Ez csalás... Hát így élnek az emberek?"

És tüstént, reménytvesztve tette hozzá:

„De ha így élnek — akkor is unalmas!"

Lassan a falhoz ment, letépte róla a képet és bevitte magával az üzletbe. Ott letette a pultra s újra vizsgálni kezdte az emberek életkorát, de most már gúnyosan nézte, amíg a kép össze nem folyt szeme előtt. Akkor megfogta, összegyűrte és a pult alá dobta: a kép azonban lába elé gurult vissza. Ez bosszantotta, újra felemelte a képet, még jobban összegyűrte és kidobta az ajtón az utcára

Az utca lármás volt. Ezen az oldalon valaki bottal haladt a járdán. A bot kopogott a kövezeten, azonban nem a lépések ütemében; úgy hangzott, mintha az illetőnek három lába lenne. A galambok búgtak. Fémes zörgés hallatszott valahonnét — nyilván kéményseprő járt egy bádogtetőn. Az üzlet előtt bérkocsi hajtott el. Minden inogni látszott előtte. Fogta a számológépet, rápillantott és kiszámolt rajta — húsz kopejkát. Újra ránézett és — elvett tizenhetet. Maradt három kopejka. Megfricskázta a golyókat; a golyók halk zajjal forogni kezdtek a dróton, szétszaladtak és megálltak

Ilja felsóhajtott, félretette a számológépet, mellével ráfeküdt az elárusítóasztalra és úgy maradt, hallgatva, hogyan dobog a szíve.

Másnap Gavrik testvére újra eljött Olyan volt, mint mindíg: ugyanabban a régi ruhában, ugyanazzal az arccal.

„Várj csak!" — gondolta Lunyev barátságtalanul és feléje sandított szobájából.

Amikor a lány üdvözölte, kényszeredetten biccentette meg fejét. A lány azonban hirtelenül jóindulatúan elmosolyodott és barátságosan kérdezte:

— Miért olyan sápadt? Nem jól érzi magát?

— Egészséges vagyok — felelt kurtán Ilja és iparkodott nem mutatni előtte az érzést, amit figyelmessége keltett Ez az érzés jóleső volt, örvendező; a lány szavai és mosolya lágyan és melegen simogatták szívét, Ilja azonban elhatározta, megmu-

tatja a lánynak, hogy meg van sértve, titokban remélve, hogy a lány még mond neki valami barátságosat, mégegyszer mosolyog. Elhatározta — és várt, felfuvalkodottan, nem pillantva rá.

— Úgylátszik megsértődött? — hallatszott a lány kemény hangja. Olyan élesen különbözött attól a hangtól, amellyel első szavait mondta, hogy Ilja nyugtalanul pillantott rá, a lány pedig újra olyan volt, mint mindig; sötét szemében gőg és elutasítás tükröződött.

— A sértéseket megszoktam — mondta Ilja és kihívó mosollyal nézett arcába; jeges csalódást érzett.

„Játszol velem!" — gondolta. — „Előbb megsímogatsz, aztán megütsz? Hát nem..."

— Nem akartam megsérteni...

— Nehezen sérthet meg engem! — mondta nyersen és hangosan. — De lám most már azt is tudom, mit ér: olyan madár, amely nem repül magasra!

A lány ezekre a szavakra kiegyenesedett, csodálkozó, tágranyílt szemmel. Ilja azonban már semmit sem látott: izzó vágy lángolt benne, hogy megfizessen neki; szándékos lassúsággal dobta oda neki a súlyos, durva szavakat:

— Az uraskodása, a gőgje — nem került sokba, a gimnáziumban mindenki megszerezheti magának... De gimnázium nélkül! — Varrólány lenne, szobalány... A szegénységük mellett valami más úgysem lehetne — igaz?

— Miket beszél? — kiáltotta halkan a lány.

Ilja a lány arcába nézett és elégtétellel látta, hogy orrcimpái remegnek és arca elvörösödik.

— Azt mondom amit gondolok! Gondolni pedig azt gondolom, hogy az egész úrhatnámsága — nem ér egy garast sem!

— Bennem semmi úrhatnámság nincs! — kiáltott a lány átható hangon. Öccse odaszaladt hozzá, megfogta kezét és dühösen pillantva gazdájára, szintén kiabálni kezdett:

— Gyerünk, Szonjka!

Lunyev állta pillantásukat és most már gyűlölködve, hidegvérrel mondta:

— Igen — menjenek csak! Maguknak nincs rám szükségük, nekem meg nincs magukra.

Azok ketten egy pillanatra mintha ködfátyolon keresztül jelentek volna meg szeme előtt, aztán eltűntek. Ilja nevetett, amikor eltávoztak. Aztán egyedül maradt az üzletben, néhány pillanatig mozdulatlanul állt, eltelve gyötrően édes kielégített bosszúval. A lány zavart, csodálkozó, kissé ijedt arca mélyen bevésődött emlékezetébe.

„Micsoda egy fiú..." — futott át fején egy homályos gondolat: Gavrik eljárása kissé zavarba hozta, elrontotta hangulatát.

„Nesze neked büszkeség!"... — gondolta és befelé nevetett... „Csak jönne most Tanicska... neki is megadnám a magáét..."

Vágyat érzett magában, hogy minden embert eltaszítson magától, eltaszítson, durván, sértően, kímélet nélkül...

Tanicska azonban nem jött, egész nap egyedül volt és ez a nap különösen hosszú volt. Amikor aludni tért, Ilja magányosnak érezte magát és ez a magányosság még jobban bántotta, mint a lány szavai. Behunyta szemét, hallgatódzott az éjszaka csendjében és hangokra várt, amikor azonban valami neszt hallott, Ilja megrázkódott, ijedten emelte fel fejét a párnáról és tágranyílt szemmel bámult a sötétbe. Egész reggelig nem tudott elaludni, várt valamire, úgy érezte magát, mintha pincébe zárták volna, csaknem megfulladt a hőségtől és zavaros, összefüggéstelen gondolataitól. Nehéz fejjel ébredt fel akarta állítani a szamovárt, de nem állította fel, hanem megmosdott, ivott egy pohár vizet és kinyitotta az üzletet.

Dél felé megjelent Pável, haragosan, összehúzott szemöldökkel. Nem köszönt barátjának, hanem egyenesen nekiszögezte a kérdést:

— Te meg mit hencegsz annyira?

Ilja megértette, hogy miről beszél és reményvesztetten csóválva fejét, mormogott és azt gondolta·

„Már ez is ellenem van..."

— Mért sértetted meg Szofia Nyikonovnát? — kérdezte szigorúan Pável és megállt előtte. Gracsev haragos arcából és szemrehányó tekintetéből Ilja látta, hogy elítéli őt, de ezt egykedvűen vette tudomásul.

Lassan, fáradt hangon mondta:

— Talán előbb köszönnél, nem?... és vedd le a sapkádat — itt ikon is van...

Pável azonban megfogta sapkáját az ellenzőnél és még mélyebben homlokába húzta, gúnyosan elhúzta száját és kapkodva, izzó szavakkal, remegő hangon kezdett beszélni:

— Adod a bankot! Meggazdagodtál! Jóllaktál! Emlékezz csak vissza, amikor azt mondtad: nincs ember, aki velünk törődnék! És most, amikor akadt — előzöd... Ó, te szatócs!

Tompa lomhaság fogta el Lunyevet és megakadályozta abban, hogy válaszoljon barátja szavaira. Szórakozott tekintettel nézett Pável izgatott, gúnyos arcába és azt érezte, hogy szemrehányásai nem érintik lelkét. A sárga pihe bajusza és szakálla helyén úgy hatott sovány arcán, mint a penész és Ilja, amint rápillantott, egykedvűen gondolta:

„Hát igazán annyira megsértettem? Tudam volna jobban is..."

— Az a lány mindent megért, mindent meg tud magyarázni... és te meg... eh! — mondta Pável és szokása szerint megint indulatszavakat kevert beszédébe.

— Hagyd abba! — mondta Lunyev. — Mit oktatsz engem? Ugy teszek, ahogy akarok. — Ahogy kedvem van, úgy élek. Unlak mindnyájatokat... Csak jöttök, beszéltek..

És hátával ránehezedve a polcra, Lunyev elgondolkozva, mintha csak önmagától kérdezné, mondta:

— Mit is mondhattok nekem?

— Az a lány mindent! — kiáltotta Pável mélységes meggyőződéssel és már kezét is felemelte, mintha készen volna megesküdni. — Azok ott mindent tudnak!

— No hát akkor eriggy hozzájuk! — tanácsolta Ilja egykedvűen. Pável szavai és izgatottsága kellemetlenül érintették, de nem volt kedve, hogy barátjával vitatkozzék Nyomasztó, sivár unottság gátolta meg abban, hogy beszéljen és gondolkozzék, szinte bilincsbe verte.

— Megyek is! — mondta fenyegetően Pável. — Megyek, mert megértettem: csak közöttük élhetek... csak közöttük találhatok meg mindent, igen!

— Ne ordíts! — mondta Ilja halkan és erőtlenül.

Kislány jött be és egy tucat inggombot kért. Ilja ráérően adta oda neki, amit kért, elvette kezéből a húszkopejkást, megforgatta ujjai közt és visszaadta a vevőnek.

— Nincs apróm — mondta — hozd be később...

A pénzesfiókban volt aprópénz, a kulcs azonban a szobában volt és Lunyevnek nem volt kedve bemenni érte. Amikor a leány elment, Pável nem kezdte újra a beszélgetést. A pult mellett állt sapkájával, amelyet közben mégis levett fejéről, térdét verte, mintha még várna Iljától valamit. Lunyev azonban oldalt fordult és halkan fütyült fogai közt.

— Nos, mi van veled? — kérdezte kihívóan Pável.

— Semmi — felelte kis szünet után Lunyev.

— Egyáltalán — semmi?

— Hagyj békén, Krisztus szerelmére! — kiáltotta Lunyev türelmetlenül.

Gracsev fejébe nyomta a sapkát és elment. Ilja követte tekintetével és újra fütyülni kezdett.

Nagy vörhenyes színű kutya nézett be az ajtón, farkát csóválta és eltűnt. Aztán öreg, magaskorú koldusasszony jelent meg az ajtóban. Meghajolt és halk hangon könyörgött:

— Könyörgök, bátyuska alamizsnáért!...

Lunyev hallgatva rázta meg fejét, nem adott neki. Az utcán a hétköznap lármája hullámzott a meleg levegőben. Olyan volt, mintha egy hatalmas kemencét fűtenének, pattognak a lángoló fahasábok és azok árasztják a forróságot. Vas zörög; teherkocsi halad, a hosszú vasrudak lelógnak a kocsiról, nekiütődnek a kövezetnek... Kést köszörül egy köszörűs — dühös, sziszegő hang szeli át a levegőt...

Minden pillanatban születik valami új, valami váratlan, az élet meglepi a fület hangjainak sokféleségével, mozgásának fáradhatatlanságával, kimeríthetetlen alkotóerejével. Lunyev lelkében azonban minden csendes és halott volt; mintha minden megállt volna lelkében — nem volt benne sem gondolat, sem vágy, csak nyomasztó fáradtság. Ebben az állapotban töltötte el az egész napot és az egész éjszakát, amely tele volt lidércnyomással... és még sok ilyen napot és éjszakát. Emberek

jöttek, megvették amire szükségük volt és elmentek, ő pedig azzal a hideg gondolattal kísérte ki őket:

„Nekem nincs rájuk szükségem és nekik sincs rám szükségük... Egyedül fogok élni..."

Gavrik helyett most a háztulajdonos szakácsnője, mogorva, sovány, vörösarcú nőszemély, állította fel a szamovárt és hozta az ebédet. A két szeme színtelen és merev volt. Néha, ha rapillantott, Lunyev lelke mélyén valami felháborodás-félét érzett:

„Hát már semmi szépet nem láthatok az életben?"

Évek során megszokta volt a változó benyomásokat és jóllehet azok felingerelték, bosszantották, akkoriban mégis jobban érezte magát. Ezeket a benyomásokat emberek keltették. Most azonban az emberek eltűntek — csak a vevők maradtak meg. Aztán az egyedülvalóság érzése és a vágy a nyugodt élet után elmerültek a közömbösségben, amit minden iránt érzett es napjai lassan, mintegy fülledt lomhaságban múltak egymás után.

Egy reggel Ilja éppen felébredt és az ágyon ülve arra gondolt, hogy ime ismét eljött egy nap, amelyet át kell élni...

Az udvar felőli ajtón gyorsan, többször kopogtak.

Ilja felállt és azt gondolta, hogy a szakácsnő hozza a szamovárt, kinyitotta az ajtót és szemtől-szemben állt a púpossal.

— Eheheh! — mondta Tyerentyij, fejét ingatta és mosolygott

Ilja előtte állt, elzárta előtte a bejárást és szintén mosolygott. Tyerentyij arcát lebarnította a nap, valahogy megfiatalodott; pillantása vidám és élénk volt. Lábánál táskák és batyuk hevertek, ő maga is batyunak látszott köztük.

— Eressz be hát a lakásba!

Ilja hallgatagon kezdte behordani a poggyászt. Tyerentyij meg a szentkép után kutatott pillantásával, keresztet vetett és meghajolva mondta:

— Hála néked, Uram — ime, megjöttem! No, üdvözöllek Ilja!

Lunyev megölelte nagybátyját és közben érezte, hogy a púpos teste erőteljesebb, erősebb lett.

— Meg szeretnék mosdani — mondta Tyerentyij körülpillantva a szobában; a vándorlás a zarándokbatyuval mintha összébbnyomta volna púpját.

— Hogy megy a sorod? — kérdezte unokaöccsét és két tenyere öbléből vizet zúdított arcára.

Iljának jólesett, hogy nagybátyját ilyen megfiatalodva látja. Az asztal körül foglalatoskodott, teát készített, a púpos kérdeseire pedig tartózkodóan, óvatosan válaszolt.

— Te hogy vagy?

— Én? Jól! — Tyerentyij lehunyta szemét és elégedetten mosolyogva bólintott fejével. Olyan szép utat tettem — szebb nem is kell! Az élet vizéből ittam, hogy úgy mondjam.

Leült az asztalhoz, szakállát ujja köré csavarta, oldalra ejtette fejét és mesélni kezdett:

— Voltam Afanaszijnál, a perejaszlávi csodatevőnél és a voronyezsi Mitrofánnál és Tyihon Zadonszkijnál... Valaam szigetén is voltam... rengeteg földet bejártam. Az Ur sok szolgájánál imádkoztam, most meg Pjotr Favronijnál voltam, Murom-ban...

Nyilván nagy öröme telt abban, hogy felsorolja a szentek nevét és a városokét, ahol járt — arca boldog kifejezést öltött, szeme büszkén csillogott. Abban az éneklő modorban beszélt, amelyen a gyakorlott mesélők beszélnek el mondákat vagy a szentek történetét.

— A szent kolostor barlangjában zavartalan csend van, ijesztő a sötétség, a sötétben meg úgy fénylenek a lámpások mint a gyerekek szeme és szent olaj szagát érezni...

Hirtelenül esni kezdett, az ablak felől zúgás, süvítés hallatszott, zörögtek a bádogtetők, amint az eső verdeste őket, a víz bugyborékolva folyt végig rajtuk és a levegőben mintha vastag fémfonalak hálója táncolt volna.

— Ú-ú-úgy — nyújtotta lassan a szót Ilja. — Nos, megkönnyebbültél?

Tyerentyij egy pillanatra elhallgatott, aztán Iljához hajolt és lehalkítva hangját, mondta:

— Egy példával magyarázom meg: mint a cipő a lábat, úgy nyomta a bűn lelkemet, az én akaratlan bűnöm... Akaratlan — mert ha akkor nem engedelmeskedtem volna Petrusának — elkerget! — Elűzött volna.. Igaz?

— Igaz! — helyeselt Ilja.

— No lám! És amint vándoroltam... olyan megkönnyebbülés fogta el lelkemet... Megyek és azt mondom: Uram, látsz engem? Vándorlok a Te Szolgáidhoz.

— Szóval — elszámoltál Vele? — kérdezte Ilja és mosolygott.

— Hogyan fogadja könyörgéseimet, azt nem tudom — mondta a púpos és égnek emelte szemét.

— És a lelkiismereted? Megnyugodott?

Tyerentyij gondolkozott, mintha valamit figyelne és azt mondta: — Hallgat...

Ilja feállt és az ablakhoz ment. A szennyes víz széles patakokban folyt a járdán; a kocsiúton, a kövek közt kis pocsolyák alltak; az eső verdeste a kovezetet és a pocsolyák megremegtek, úgy látszott, mintha az egész kocsiút reszketne. A szembenlévő ház komor külsőt öltött, egészen vizes volt, az ablaküvegek elhomályosodtak és a virágok nem is látszottak mögöttük. Az utca üres volt és csöndes — csak az eső lármázott és zuhogott patakokban. Egyetlen galamb bújt meg az eresz alatt, az ablak kiugrón és az egész utcából nedves, nyomasztó unalom áradt

„Jön az ősz" — suhant át Lunyev agyán

— Mi mással lehet megtisztulni, mint könyörgéssel? — mondta Tyerentyij és kezdte felnyitni útitáskáját.

— Nagyon egyszerű sor — vélte komoran Ilja és nem fordult nagybácsija felé. — Vétkeztél, imádkoztál — tiszta vagy Lehet megint — vétkezni...

— Ho-ogyan? Élj szigorúan...

— Minek?

— Hogy tiszta legyen a lelkiismereted.

— És mit érek el vele?

— No-no... — mondta elítélően Tyerentyij. — Hogy mondhatsz ilyesmit...

— Hogyne mondhatnék! — folytatta Ilja dacosan és keményen, háttal állva nagybátyjának.

— Ez bűn!

— És ha bűn?

— Megbűnhődsz!

— Nem...

Most elfordult az abiaktól és Tyerentyij arcába nézett. A púpos csettintett ajkával, sokáig kereste a szavakat, hogy válaszoljon neki és amikor megtalálta, nyomatékkal mondta:

— De megbűnhödsz!... Lám én — vétkeztem és meg is bűnhődtem érte...

— Hogyan? — kérdezte komoran Ilja.

— A félelem által. Éltem és egyre féltem attól — egyszerre csak kiderül.

— Én meg vétkeztem és nem félek — jelentette ki Ilja és elnevette magát.

— Ostobaságokat beszélsz — mondta Tyerentyij szigorú hangon.

— Nem félek! Nehéz az életem, mégsem...

— A-á kiáltott fel diadalmasan Tyerentyij. — Ime, itt a büntetés!

— Mi miatt? — kiáltotta Ilja vadul. Alsó állkapcsa reszketett. Tyerentyij ijedten nézett rá és valami zsineggel hadonászott a levegőben.

— Ne kiabálj, ne kiabálj! — mondta félhangon.

De Ilja tovább kiabált. Már régen nem beszélt emberekkel és most mindaz, ami magányosságának ezekben a napjaiban összegyűlt lelkében, kikívánkozott.

— Ne csak rabolj — ölj is! — és semmi bajod nem lesz! Senki sem büntet meg.. Csak azt büntetik meg, aki nem ért hozzá, de akinek van hozzá esze, az mindent megtehet, mindent

Az ajtó mögül hirtelen esés zaja hallatszott, mintha valami ide-oda gördült volna, valaminek odaütődött és megállt, valahol egész közel az ajtóhoz.,

— Mi ez? — kérdezte csendes és ijedt hangon a púpos.

Ilja az udvarra nyíló ajtóhoz ment, kinyitotta és kinézett az udvarra. A szobába halk fütyülés, csattogás, zúgás hatolt be, egész hangorkán.

— Ládák estek le — mondja Ilja, becsukta az ajtót és újra az ablakhoz ment.

Tyerentyij leült a földre, poggyászával bajlódott és úgy mondta:

— Nem... gondold csak meg! Olyan szavakat kiabálsz,

ajaj, testvér! Istentelenséggel nem haragítod magadra az Urat, de magadat teszed tönkre... Bölcs szavak ezek — az úton hallottam egy embertől... Mennyi bölcseséget is hallottam!

Ujra utazásáról kezdett beszélni és oldalról sandított Iljára. Ilja azonban úgy hallgatta beszédét, mint az eső zaját és azon gondokozott, hogyan fog élni nagybátyjával.

XXV. FEJEZET

Tűrhetően éltek együtt. Tyerentyij ládákból ágyat készített magának, a kályha és az ajtó közt, abban a sarokban, ahonnét éjjel a sötétség szétáradt, sűrűbben, mint a szoba többi helyén Gavrik minden kötelességét magára vállalta — felállította a szamovárt, kitakarította az üzletet és a szobát, elment a kocsmába az ebédért és állandóan zsoltárokat dörmögött bajusza alatt. Esténként arról mesélt unokaöccsének, hogyan mentette meg Hallelujev felesége Jézust az ellenségtől, bedobva az égő kályhába saját gyermekét és Krisztust kapva helyette karjára. Arról mesélt, hogy egy barát háromszáz évig hallgatta a madarak énekét; beszélt Kirikről és Ulittáról és még sok másról. Lunyev csak hallgatta és saját gondolataival foglalkozott. Esténként néha sétálni ment és mindig kifelé igyekezett a városból. Ott, a földeken, éjjel csend volt, minden olyan sötét és puszta, mint a lelke...

Egy héttel hazatérése után, Tyerentyij elment Petrusa Filimonovhoz és leverten, megbántottan tért onnét vissza. Amikor azonban Ilja megkérdezte, hogy mi a baja, élénken felelte:

— Semmi, semmi! Csak elmentem, hogy megnézzek mindent, beszélgessek egy kicsit...

— Mit csinál Jakov? — kérdezte Ilja.

— Az a Jakov, szegény... hamarosan meghal... Sárga az arca .. köhög..

Tyerentyij elhallgatott és a sarokba bámult, szomorúan és szánalmasan.

Az élet egyenletesen, egyformán folyt; egyik nap jött a másik után, mint a réz ötkopejkások, amelyeket egy helyen vertek. Lunyev lelke mélyén vad harag rejtőzött, mint valami nagy

kígyó és elnyelte ezeknek a napoknak minden benyomását. A régi ismerősök közül senki sem jött el hozzá: Pável és Masa, úgy látszik, más utat találtak maguknak az életben; Matyicát megrúgta egy ló és az asszony meghalt a kórházban; Perfiska eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Lunyev egyre tanakodott magában, hogy elmegy Jakovhoz, de nem tudta magát elhatározni, mert érezte, hogy haldokló barátjával nincs mit beszélnie. Reggel elolvasta az újságot, napközben az üzletben ült és nézte, hogyan sodorja az őszi szél a sárga leveleket, amelyeket letép a fákról. Néha az üzletbe repült egy ilyen falevél...

— Kegyes Tyihón atya, könyörögj érettünk az Úrnál — énekelte Tyerentyij, zörgő hangon, mint a száraz falevél, miközben a szobában foglalatoskodott.

Egy vasárnapon, amikor Ilja kibontotta az újságot, az első oldalon verset pillantott meg: „Régen és most" Sz. N M úrnőnek ajánlva, alatt pedig „P. Gracsev" név állt.

Lidércnyomás ült lelkemen,
Az ifjúságom búsan éltem,
S a kérdés: hová mégy, te vak?
Sosem okozott gondot nékem.

A lelkem bilincsekbe zárt
És hályogos, fénytelen szemmel,
Lelkemben égő gyötrelemmel,
Örökké csak a fényre várt!

De felvillant egy fénysugár,
Te álltál büszkén, elmerülten
S én látásodra felderültem,
Szememről a vakság lehullt már!

Elmult az átkozott sötétség,
Szemem kinyílt és tisztán látom
Ki ellenség, s ki jóbarátom!
És nem kínoz többé a kétség!

Lunyev elolvasta és haragosan lökte félre az újságot.

„Csak költs! Gondolj ki újat! Barát... ellenség!... Aki ostoba, annak mindenki ellenség.. így van!" — Erőltetetten elmosolyodott. És egyszerre csak, mintha még egy szíve lenne, azt gondolta:

„Mi lenne, ha egyszer elmennék oda? Elmegyek és azt mondom: íme, eljöttem! Bocsásson meg..."

„Mit bocsásson meg?" — kérdezte nyomban önmagát. És az egész elhatározást ezzel a komor szóval zárta le:

„Elkerget"...

Aztán megbántással és irigységgel szívében mégegyszer elolvasta a költeményt és újra a lányról kezdett gondolkozni.

„Büszke... Rámnéz a maga módján... és már mehetek is oda, ahonnan jöttem..."

Ugyanebben az újságban a hivatalos közlemények között olvasta, hogy szeptember huszonharmadikán tárgyalja a kerületi törvényszék a lopással vádolt Vjera Kapitanovna ügyét. Kárörröm ébredt benne és gondolatban Pávelhez fordulva, mondta:

— Verseket írsz? Ő meg — még mindig a börtönben ül?...

— Istenem! Bocsáss meg nekem, bűnösnek — suttogta sóhajtva Tyerentyij és szomorúan ingatta fejét. Aztán unokaöccsére nézett, aki még mindig az újsággal volt elfoglalva és odakiáltott neki:

— Ilja...

— Nos?

— Ez a Petrusa...

A púpos fájdalmasan mosolygott és elhallgatott

— Mi van vele? — kérdezte Ilja.

— Meglopott engem — közölte vele halkan, bűntudatos hangon Tyerentyij és bágyadtan nevetett. Ilja egykedvűen nézett nagybátyjára és azt kérdezte:

— Mennyit loptatok?

A bácsi arrébbhúzta a széket az asztaltól, lehajtotta fejét és kezét térdén nyugtatva mozgatni kezdte ujjait, hol begörbítve, hol kiegyenesítve őket.

— Tízezret, nem? — kérdezte újból Lunyev.

A púpos felkapta fejét és csodálkoza, elnyújtott hangon mondta:

— Tíz-ez-re-e-ét? Hogyan mondhatsz ilyet, az Isten áldjon meg! Ossze-vissza háromezer-hatszáz volt és az apró, te meg tízezerről beszélsz...

— Nagyapónak több mint tízezer rubelje volt, — mondta és elmosolyodott.

— Igazán?

— Hát persze... ő maga mondta ..

— Meg tudta egyáltalán számolni?

— Éppolyan jól, mint te meg Petrusa...

Tyerentyij elgondolkozott és újra mélyen lehajtotta fejét.

— Mennyivel csapott be Petrusa? — kérdezte Ilja.

— Körülbelül hétszázzal... — mondta sóhajtva Tyerentyij. — Szóval több mint tízezer? Hová dughatta ezt a rengeteg pénzt? — Mi, azt hiszem, mindent elvettünk... De lehet, hogy Petrusa már akkor becsapott... mi?

— Hallgass már! — mondta Lunyev szigorúan.

— Igaz, most már úgysem érdemes róla beszélni! — helyeselt Tyerentyij és mélyet sóhajtott

Lunyev pedig az emberi kapzsiságról gondolkozott, arról, milyen sok gazságot követnek el az emberek a pénz miatt. Ugyanakor azonban elképzelte, hogy — tízezer, százezer rubelje van, ó, hogyan mutatkozna akkor az emberek előtt! Megparancsolná, hogy négykézláb kússzanak előtte... A bosszúálló gondolat annyira magával ragadta, hogy öklével az asztalra ütött — maga is megrázkódott az ütéstől, nagybátyjára nézett és meglátta, hogy a púpos őt nézi félig nyitott szájjal, szemében ijedtséggel.

— Elgondolkoztam — mondta mogorván és felállt a székről.

— Előfordul — helyeselt az hitetlenül.

Amikor Ilja bement az üzletbe, fürkészően nézett utána és hangtalanul mozgatta ajkait... Ilja nem látta, de érezte ezt a gyanakvó pillantást háta mögött; már régen észrevette, hogy a bácsi nyomában van, meg akar érteni valamit, kérdezni akar valamit. Ez arra késztette Lunyevet, hogy kitérjen a beszélge-

tések elől. És minden nap egyre tisztábban érezte, hogy a púpos zavarja életét és egyre gyakrabban tette fel önmagának a kérdést:

„Sokáig fog ez még elhúzódni?"

Lunyev lelkében mintha kelés ért volna meg; élete egyre vígasztalanabbá vált. A legrosszabb az volt, hogy semmihez sem volt kedve; semmi nem vonzotta, néha azonban úgy érezte, hogy egyre mélyebben süllyed be egy sötét gödörbe.

Röviddel azután, hogy Tyerentyij megérkezett, megjelent Tatjana Vlaszjevna is, aki valahová elutazott volt a városból. Amikor meglátta a púpos kis parasztot, aki barna pamutinget viselt, undorral biggyesztette le száját és azt kérdezte Iljától:

— Ez a nagybátyja?

— Igen — válaszolta kurtán Lunyev.

— Magával fog lakni?

— Persze...

Tatjana Vlaszjevna valami kihívásfélét érzett ki üzlettársa válaszaiból és nem foglalkozott többet a púpossal; Tyerentyij azonban, aki az ajtóban állt Gavrik helyén, szakállát csavargatta és kíváncsi szemmel követte a szürkébe öltözött karcsú nőalakot. Lunyev is nézte, amint úgy ugrált az üzletben, mint a veréb és némán várta, hogy újra kérdezget és készen volt arra, hogy súlyos, sértő szavakat zúdítson rá. Az asszony azonban oldalról nézte haragos arcát és semmit sem kérdezett. Az írópultnál állt, a bevételi könyvben lapozgatott és arról beszélt, milyen kellemes vidéken élni, milyen olcsó és milyen jót tesz az egészségnek.

— Volt ott egy kis folyó is — olyan csendes folyású! És vidám társaság... egy távirász nagyszerűen hegedült... Megtanultam evezni is!... De a parasztgyerekek! Valóságos büntetés! Mint a szúnyogok, siránkoznak, koldulnak. — Adjál, adjál! Az apjuk meg az anyjuk tanítja erre...

— Senki sem tanítja — mondta szárazon Ilja. — Az apjuk meg az anyjuk dolgozik. A gyerekek pedig — felügyelet nélkül nőnek fel... és éhesek... Nem igaz, amit mond...

Tatjana Vlaszjevna csodálkozva nézett rá, kinyitotta száját,

mondani akart valamit, ugyanekkor azonban Tyerentyij tiszteletteljes mosollyal azt mondta:

— Uraságok a faluban mostanság — csodaszámba mennek... Azelőtt minden faluban ott élt az uraság egész életében... de most csak nagyon ritkán mutatkozik...

Avtonomova feléje fordította tekintetét, aztán újra Iljára és egy szót sem szólt, hanem újra elmélyedt a pénztárkönyvbe, Tyerentyij zavarba jött és ingét kezdte huzigálni. Az üzletben egy pillanatra csend lett — csak a könyv lapjainak zizegése hallatszott és valami súrlódó zaj — ez Tyerentyijtől eredt, aki púpját az ajtófélfához dörgölte...

— Te meg — hallatszott egyszerre Ilja száraz, nyugodt hangja — mielőtt beszélgetést kezdesz uraságokkal, előbb kérd meg: engedje meg, hogy beszéljek, legyen olyan kegyes... Térdenállva...

A könyv kicsúszott Tatjana Vlaszjevna kezéből és végigszánkózott az írópulton — az asszony azonban elkapta, hangosan ráütött kezével és elnevette magát. Tyerentyij lehajtott fejjel kiment az utcára... Ekkor Tatjana Vlaszjevna mosolyogva nézett oldalról Lunyev haragos arcába és félhangon kérdezte:

— Haragszol? Miért?

Arca huncut volt, barátságos, szeme élénk fényben égett.. Lunyev kinyujtotta karját és megragadta vállánál... Gyűlölet lángolt benne iránta, állati vágy, hogy átölelje, magához szorítsa és hallja, amint eltörnek vékony csontjai. Összeszorított foggal vonta magához, az asszony azonban megfogta kezét, iparkodott kiszabadítani vállát és suttogva mondta:

— Ó!... eressz. Fájl... Elment az eszed? Itt nem ölelkezhetünk... És... figyelj ide! A bácsidat nem lesz jó itt tartani: púpos... félni fognak tőle... Eressz már el! El kell valahol helyezni... hallod?

Ilja azonban már átölelte, lassan fölébe hajtotta fejét és tágranyilt szemmel nézett az asszonyra.

— Mit akarsz? Itt nem lehet... hagyj!

Hirtelen elengedte magát és hajlékonyan, mint a hal, ki-

siklott kezéből. Lunyev égő ködön keresztül látta, amint az ajtó előtt áll. Reszkető kézzel kabátját igazgatta és azt mondta:

— Ó, milyen durva vagy! Nem tudsz várni?

Ilja feje zúgott, mintha patak zúdulna benne. Mozdulatlanul állt, kezét görcsösen ökölbe szorítva, a pult mögött és úgy nézett az asszonyra, mintha benne látná az életnek minden gonoszságát, minden nyomasztó terhét.

— Jó hogy ilyen szenvedélyes vagy, csakhogy galambocskám, tudnod kell uralkodni magadon...

— Eriggy! — mondta Ilja.

— Megyek... Ma nem fogadhatlak... de holnapután, huszonharmadikán — a születésnapom van... eljössz?

Beszéd közben ujjaival melltűjén babrált és nem nézett Iljára.

— Eriggy! — ismételte Ilja és remegett a vágytól, hogy megfogja és megkínozza.

Tatjana Vlaszjevna elment. Nyomban megjelent Tyerentyij és tiszteletteljesen kérdezte:

— Ez biztosan az — üzlettársad volt?

Lunyev biccentett fejével és megkönnyebbülten sóhajtott fel.

— Lám csak... milyen! Kicsiny, de...

— Aljas! — mondta Ilja tompa hangon.

— Hm... — hümmögött hitetlenül Tyerentyij. Ilja magán érezte nagybátyja kíváncsi, fürkésző tekintetét és haragosan kérdezte:

— No, mit nézel úgy?

— Én? Uram, irgalmazz! Semmit...

— Tudom, hogy mit beszélek... Azt mondtam, hogy aljas és... — Kész! Ha rosszabbat mondanék — az is igaz lenne...

— Szóval ilyen... — mondta elnyújtottan, résztvevő hangon a púpos.

— Hogy mondod? — kiáltotta szigorú hangon Ilja.

— Biztosan...

— Mit beszélsz?

Tyerentyij egyik lábáról a másikra állt előtte; Ilja kiabálá-

sától részben megijedt, részben megsértődött; arca panaszos kifejezést öltött, sűrűn pislogott.

— Te biztosan jobban tudod... — mondta és elhallgatott

Odakinn rút idő volt. Már néhány napja egyfolytában szakadt az eső. A kocsiút szürke, tisztára mosott kövei szomorúan néztek a szürke ég felé és emberi archoz hasonlítottak. A mélyedésekben szenny gyűlt össze és még feltűnőbbé tette a kövezet tisztaságát... A fákon reszkettek halálfélelmükben a sárga levelek. Valahol sűrű botütésekkel szőnyeget vagy prémholmit poroltak — a szakadozott ütések szétszóródtak a levegőben. Az utca végén, a háztetők fölött sűrű kék és fehér felhők kúsztak fel az égre. Súlyos, hatalmas gomolyagokban követte egyik a másikat, egyre magasabbra és magasabbra, állandóan változtatva alakjukat, hol valami tűzvész füstoszlopához hasonlítottak, hol meg hegyhez vagy a folyó zavaros hullámaihoz. Úgy látszott, mintha csak azért emelkednének a szürke magasságba, hogy annál nagyobb erővel zúduljanak a házakra, fákra és a földre. Lunyev ezt az eleven falat nézte maga előtt és megrázkódott a szomorúságtól és a hidegtől.

— Itt hagyom az egészet... az üzletet és mindent... Hadd kereskedjen a bácsi Tányával... én meg... elmegyek...

Elképzelte a hatalmas, nedves mezőt, amely fölé felhős, szürke ég borul, a széles utat, oldalt nyírfákkal. Batyujával a vállán halad az úton, lába besüpped a sárba, hideg eső veri arcát. A mezőn, az úton, sehol egy lélek... még csak egy csóka sem ül a fákon és feje fölött hangtalanul mozognak a kék felhők...

— Felakasztom magam — gondolta egykedvűen.

Amikor másnap reggel felébredt, a leszakítható lapú naptáron meglátta a fekete huszonhármas számot... és eszébe jutott, hogy ma ítélkeznek Vjera fölött. Megörült a lehetőségnek, hogy elmegy az üzletből és égett a kíváncsiságtól, hogy ott legyen a tárgyaláson. Gyorsan teázott és szinte futva ment a törvényszékre. Nem engedték be — a kapuhoz vezető lépcső előtt egész halom ember várta, hogy kinyissák a kaput. Lunyev is megállt a kapu előtt és falnak vetette a hátát. A törvényszék előtt széles tér terült el, közepén nagy templom állt. A nap, sá-

padtan és fáradtan, hol kibukkant, hol meg eltünt a felhők mögött. Csaknem minden pillanatban árnyék borult a tér tulsó oldalára, tovakúszott a köveken, ráfeküdt a fákra és mintha csak súlyos lett volna, megremegtette a fák ágait; aztán beburkolta a templomot, lentről egészen a keresztig, áthömpölygött rajta és hangtalanul haladt tovább a törvényszék épülete, a várakozók és a kapu felé...

Az emberek arca szürke és éhes volt; fáradtan pillantottak egymásra és lassan beszéltek. Az egyik — egy hosszúhajú, állig begombolt, könnyű felöltőben, fején gyűrött kalappal — hegyes vörös szakállát csavargatta meggémberedett, vörös kezével és rongyos cipőbe bujtatott lábai türelmetlenül topogtak. Egy másik ujjatlan, bélelt mellényben és mélyen szemébe húzott sapkával, mellére horgasztott fejjel állt. egyik kezét ingmellébe dugta, a másikat zsebébe. Ugy nézett ki, mintha aludnék. Egy fekete emberke, hosszú kabátban és magasszárú csizmában, bogárhoz hasonlított és nagyon nyugtalankodott; magasan tartotta sápadt, hegyes kis arcát, az egyet nézte, fütyörészett, szemöldökét ráncolta, bajszát nyalogatta nyelvével és mindenkinél többet beszélt.

Elsőnek furakodott be a törvényszék kitáruló kapuján. Ilja mögötte ment és a kapuban meglökte vállával a hosszúhajút.

— Lassabban, tacskó — mondta nyugodtan a hosszúhajú és visszalökte Ilját, aztán előtte ment be.

Ez nem is sértette Ilját, csak csodálkozásra késztette.

— Csodálatos! — gondolta. — Ugy tolakszik, mintha uraság lenne, aki mindenhová elsőnek mehet be, pedig micsoda alak...

A tárgyalóterem komor és csöndes volt. A hosszú, zöld posztóval letakart asztal, a magastámlás karosszék, a cár életnagyságú arcképe arany keretben, az esküdtek karmazsinszínű székei, a nagy fapad a rács mögött — mindez nyomasztó volt és tiszteletet keltett. Az ablakok mélyen voltak benn a szürke falban: a függönyök bő redőkben hullottak alá és az ablaküveg homályosnak látszott tőlük. A nehéz ajtók nesztelenül nyíltak és nesz nélkül járkáltak az egyenruhás emberek is. Lunyev körülnézett, aggodalom fogta el szívét, amikor pedig

a hivatalnok jelentette, hogy „a bíróság bevonul", Ilja megrezzent és elsőnek ugrott fel helyéről, jóllehet nem is tudta, hogy fel kell állni. A négy ember közül, akik most bejöttek a terembe, az egyik Gromov volt — az a férfi, aki az Ilja üzletével szemközti házban lakott. A középső karosszékben foglalt helyet, mindkét kezével végigsimított haján és megigazította arannyal gazdagon kivarrt gallérját. Arca némileg megnyugtatta Ilját: ugyanolyan vörös és jóindulatú volt, mint mindig, csak bajusza végét pödörte Gromov felfelé. Jobbra tőle kis szürke szakállas, görbeorrú, szemüveges kedves öregúr ült, balra pedig egy kopasz ember, kétfelé választott vörös szakállal és sárga, mozdulatlan arccal. Az írópultnál fiatal bíró állt, kerekfejű, kidülledt, fekete szemű, haja kurtára nyírt. Valamennyien hallgattak egy darabig, és az asztalon fekvő iratokban lapozgattak, Lunyev pedig tisztelettel pillantott rájuk és várta, hogy valamelyik közülük mindjárt feláll és hangosan, tiszteletet parancsolóan mond valamit.

Hirtelen azonban fejét balra fordítva, Ilja meglátta Petrusa Filimonov kövér, fénylő, szinte lakkal bevont arcát. Petrusa az egyik karmazsinszínű székben ült az első sorban, nyakát a szék támlájának támasztotta és nyugodtan nézte a közönséget. Pillantása kétízben is végigsiklott Ilja arcán és Iljában mindkét alkalommal vágy ébredt, hogy felálljon és mondjon valamit Petrusának, Gromovnak vagy a törvényszék valamennyi tagjának.

— Megölte a fiát! ... — suhant át agyán és úgy érezte, mintha valami égetné torkát...

— Azzal van vádolva — mondta barátságosan Gromov, Ilja azonban nem látta, hogy Gromov kihez beszél; Petrusa arcába nézett, súlyos kétség gyötörte és nem bírt belenyugodni abba, hogy Filimonov — bíró...

— Vádlott, mondja csak — kérdezte unott hangon az ügyész, homlokát dörzsölve — azt mondta, ugye... Anyiszimov szatócsnak: „Várj csak! Majd megfizetek neked!"

Valahol nyikorgott egy szellőzőablak:

— U-j!... U-j!... U-j!...

Az esküdtek között Ilja még két ismerős arcot pillantott

meg. Petrusa mögött, valamivel magasabban, Szilacsjev építési vállalkozó ült — nagy ember, hosszú karokkal és kicsi, haragos arccal, Filimonov barátja, akivel dámát szokott játszani. Szilacsjevről azt beszélték, hogy egyszer összeveszett a pallérral és lelökte az állványról; a pallér súlyosan megsérült és belehalt. Az első sorban pedig, eggyel arrébb mint Petrusa, Dodonov ült, a díszműáru-nagykereskedő. Ilja vásárolt nála és tudta, hogy kegyetlen, kapzsi ember, aki már kétízben jelentett hamis csődöt, garasokkal fizetve ki a rubeleket...

— Tanú! Mikor vette észre, hogy Anyiszimov viskója ég?

— Uj... ujujuj — jajongott a szellőzőablak és Ilja mellében is jajongott valami

— Ostoba! — hallatszott mellette halk suttogással. Odanézett — a kis fekete emberke ült közvetlenül mellette és megvetően biggyesztette le ajkát.

— Kicsoda? — suttogta Ilja és értelmetlenül bámult rá.

— A vádlott... Nagyszerű alkalma lett volna megcáfolni a tanút — elmulasztotta! Én bizony... eh!

Ilja a vádlottra pillantott. Magastermetű, szögletes fejű paraszt volt. Arca sötét, ijedt volt, fogait vicsorgatta, mint valami fáradt, megvert kutya, amelyet sarokba szorítottak és ellenségtől körülvéve, már nincs ideje védekezni. Petrusa, Szilacsjev, Dodonov és a többiek azonban nyugodt, jóllakott pillantással néztek rá. Lunyevnek úgy tünt fel, hogy valamennyien ezt gondolják a parasztról:

— Elcsíptek — tehát bűnös vagy...

— Unalmas! — suttogta szomszédja. — Nem érdekes ügy... A vádlott — ostoba, az ügyész — álomszuszék, a tanuk — tuskók, mint mindig... Ha én lennék az ügyész — tíz perc alatt megettem volna...

— Bűnös? — kérdezte suttogva Lunyev és hideg borzongás futott rajta végig.

— Aligha... De — elítélni lehet azért... Nem tud védekezni. A parasztok általában nem tudnak védekezni... Ostoba népség! Csont és hús — de észnek, ügyességnek nyoma sincs bennük!

— Ez tényleg igaz

— Van egy húszkopejkása? — kérdezte hirtelen az emberke.

— Van...

— Adja ide...

Ilja elővette erszényét és odaadta a pénzt, mielőtt még ideje lett volna meggondolni, hogy — odaadja-e? Amikor azonban már odaadta, oldalról pillantva szomszédjára, akaratlan tisztelettel gondolta:

— Ügyes ember...

— Esküdt uraim! — mondta az ügyész lágy hangon, de nyomatékosan. — Nézzék meg ennek az embernek az arcát, ékesebben beszél a tanuknál, akik a vádlott bűnösségét megcáfolhatatlanul bebizonyították... lehetetlen, hogy ez az arc ne győzné meg önöket arról, hogy önök előtt a törvényes rend, a társadalom ellenségeinek tipikus képviselője áll...

A társadalom ellensége ült, de nyilván nehezére esett az ülés, mikor éppen azt mondták róla, hogy áll — lassan felállt tehát és mélyen lehorgasztotta fejét. Karja erőtlenül lógott le törzséről és egész szürke, hosszú alakja előregörnyedt, mintha csak felkészülne rá, hogy eltünjön az igazságszolgáltatás torkában...

Amikor Gromov kihirdette, hogy a tárgyalást felfüggeszti, Ilja kiment a folyosóra a fekete emberkével. Az emberke összegyűrt cigarettát húzott elő zsebéből, kiegyengette ujjaival és beszélni kezdett:

— Esküdözik az ostoba, nem gyujtogattam, azt mondja. Itt — hiába esküdözöl... le a nadrággal és feküdj csak le... Szigorúan rádverünk! Megsértetted a szatócsot...

— Véleménye szerint bűnös-e a paraszt? — kérdezte elgondolkozva Ilja.

— Nyilván bűnös, mert ostoba. Okos emberek nem szoktak bűnösök lenni... — hadart nyugodt hangon az emberke, lezárva ezzel a vitát és erőltetetten szívta a cigarettát.

— Az esküdtek közt — kezdte Ilja halkan, feszülten — olyan emberek ülnek...

— Inkább boltosok... — igazította helyre nyugodt hangon a fekete. Ilja rápillantott és ismételte.

— Néhányat ismerek...
— Ahá...
— Gonosz népség... hogy megmondjam az igazat...
— Csirkefogók — vélte szomszédja.

Hangosan beszélt. Eldobta a cigarettát, hegyesre csucsorította ajkát és fütyülni kezdett, szemtelenül bámult mindenkire és minden porcikája — éhes nyugtalanságtól remegett.

— Előfordul. Egyáltalán, az, amit igazságszolgáltatásnak nevezünk, a legtöbb esetben nem más, mint komédia, könnyű fajsúlyú komédia — mondta vállát vonogatva. — A jóllakott emberek azzal töltik az időt, hogy az éheseket kigyógyítsák bizonyos rossz hajlamokból. Gyakran vagyok a törvényszéken, de még sohasem láttam, hogy éhesek ítélkeztek volna a jóllakottak fölött... ha meg jóllakott ember jóllakottat ítél el — az csak kapzsiság miatt történhetik. Ne vegyél el mindent egyszerre magadnak, hagyj nekünk is!

— Azt mondják: a jóllakott nem érti meg az éheset — mondta Ilja.

— Ostobaság! — vélte a szomszéd. — Nagyszerűen megérti — azért szigorú vele...

— Ha valaki jóllakott, de becsületes — nincs semmi baj! — mondta Ilja félhangon — de ha jóllakott és hozzá még gazember is — hogyan ítélkezhet más ember fölött?

— A gazfickók a legszigorúbb bírák — felelte nyugodtan a fekete emberke. — Na, most hallgassuk meg a lopási esetet.

— A vádlott nőt ismerem... — mondta halkan Ilja.

— Á! — kiáltott fel a kis ember és gyors pillantással végigmérte Ilját. — Nézzük csak meg az ismerősét.

Ilja fejében minden forogni kezdett Sok mindenről akart kérdezősködni ettől a fürge emberkétől, aki úgy hullatta a szavakat, mint a borsót a zsákból, az emberkében volt azonban valami, ami kellemetlenül érintette és elijesztette Ilját. Ugyanekkor azonban az a gondolat, hogy Petrusa ítélkezhet, minden máson felülkerekedett. Mintha vasabronccsal szorította volna szivét és semmi másnak nem hagyott benne helyet...

Amikor a teremajtóhoz ment, az előtte tolongó tömegben meglátta Pável Gracsev kurta nyakát és kis fülét. Megörült,

megrángatta Pável kabátja ujját és arca széles mosolyra húzódott; Pável is elmosolyodott — nem szívesen, láthatóan erőltetetten.

Néhány pillanatig hallgatva álltak egymással szemben és nyilván mindketten éreztek ezekben a pillanatokban valamit, ami megakadályozta, hogy megszólítsák egymást.

— Eljöttél megnézni? — kérdezte Pável, erőltetetten mosolyogva.

— Hát ő — ő is itt van? — kérdezte Ilja zavartan.

— Kicsoda?

— A te Szofiád...

— Nem az enyém — szakította félbe szárazon Pável.

Bementek a terembe.

— Ülj mellém! — ajánlotta Lunyev.

Pável akadozva felelt:

— Tudod... én... társasággal vagyok...

— Nos... rendben van...

— Viszontlátásra!

Gracsev gyorsan odébbállt. Ilja utánapillantott és úgy érezte, mintha Pável durva kézzel fájó sebhez nyult volna. Égő fájdalom fogta el. Rosszulesett látni, hogy barátján jó, új kabát van, látni, hogy Pável arca ezekben a hónapokban egészségesebb, tisztább lett. Abban a padban, amelyben Pável ült, foglalt helyet Gavrik nővére is. Pável most mondott valamit neki, mire a lány gyorsan Lunyev felé fordította fejét. Amikor Ilja meglátta feszülten előremeredő arcát, oldalt fordult és lelkét még szorosabban és sűrűbben burkolta be a sértődöttség és a harag.

Bevezették Vjerát: szürke, hálókabátszerű ruhában, fehér fejkendővel állt a rács mögött. Aranyos hajfürt buggyant ki homlokán a kendő alól, arca sápadt volt, ajkát összeszorította és komolyan nézett Gromovra.

— Igen... igen... nem... — verődött hangja tompán Ilja fülébe.

Gromov barátságosan nézett rá, nem hangosan, lágyan beszélt vele, úgy hangzott, mint a kandúr dorombolása.

Lunyev Pávelre pillantott; előregörnyedve ült, mélyen lehorgasztott fejjel és sapkáját gyűrögette kezében. Szomszéd-

nője kiegyenesedve ült s úgy nézett, mintha ő maga ítélkezne mindenki — Vjera, a bírák és a közönség fölött. Fejét hol erre, hol arra az oldalra fordította, ajkát lekicsinylően biggyesztette le, büszke szeme hidegen és szigorúan pillantott az összehúzott szemöldök alól...

— Bűnösnek érzem magam — mondta Vjera. Hangja megremegett és csengése olyan volt, mint egy vékony, repedt csészéé.

Két esküdt, Dodonov és szomszédja, vöröshajú, borotvált ember — összedugták fejüket, hangtalanul mozgatták ajkukat és szemük mosolygott, amikor a lányra néztek. Petrusa Filimonov egész testével előrehajolt, arca még jobban kivörösödött, bajsza mozgott. Még néhány esküdt nézte Vjerát és valamennyi — különös figyelemmel — amelyet Lunyev megértett és visszataszítónak talált.

— Ítélkeznek fölötte és végigfogdossák a szemükkel — gondolta és keményen összeszorította fogait. Szerette volna odakiáltani Petrusának:

— Hé, te csirkefogó! Mire gondolsz?

Torkában mintha valami fojtogató, nehéz golyó mozgott volna, amely megakadályozta a lélekzésben.

— Mondja csak... eh, Kapitanovna — mondta lomhán mozgatva nyelvét az ügyész és kimeresztette szemét, mint a bárány, amelyet a hőség kínoz — már régen foglalkozik prostitucióval?

Vjera végigsimított kezével arcán, mintha ez a kérdés hozzátapadt volna piruló arcához.

— Régen.

Kemény hangon válaszolt. A közönségen suttogás futott végig, mintha kígyó kúszott volna. Gracsev még jobban összegörnyedt, mintha el akarna rejtőzni és egyre gyűrögette sapkáját.

— És pedig milyen régen?

Vjera hallgatott és Gromov arcába nézett, tágranyitott szemmel, komolyan, szigorúan...

— Egy éve? Kettő? Öt? — faggatta makacsul az ügyész.

Vjera még mindig hallgatott. Szürkén, mintha kőből lenne

kifaragva, mozdulatlanul állt, csak fejkendőjének két vége mozgott mellén.

— Joga van nem válaszolni a kérdésre, ha nem akar — mondta Gromov és végigsimította bajuszát.

Ekkor felugrott az ügyvéd, sovány ember, hegyes szakállal és hosszúkás szemmel Orra hosszú és vékony volt, nyaka pedig vastag és ez baltához tette hasonlóvá arcát.

— Mondja meg, Kapitanovna, mi késztette arra, hogy ezt a foglalkozást űzze? — kérdezte csengő és éles hangon.

— Semmi sem késztetett — válaszolta Vjera, a bírákra pillantva.

— Hm... ez nem egészen így van! Látja... tudom... elmondta nekem...

— Semmit sem tudhat — mondta Vjera. Felé fordította fejét és szigorúan pillantva rá, haragosan, elégedetlenséggel hangjában, folytatta:

— Semmit sem mondtam el...

Gyors pillantást vetett a hallgatóságra, aztán a bírákhoz fordult és fejével a védő felé intve, kérdezte:

— Neki is megtagadhatom a választ?

A termen újra átkúszott a kígyó, de most már hangosabban sziszegett.

Ilja reszketett az izgalomtól és Gracsevre pillantott.

Valamit várt tőle, meggyőződéssel várt. Pável azonban az előtte ülő ember válla felett sandított ki, hallgatott és nem mozdult. Gromov elmosolyodott, síma, lágy szavakkal mondott valamit... Aztán halkan és határozottan, Vjera kezdett el beszélni...

— Egyszerűen... meg akartam gazdagodni... és elvettem, ez az egész... És más semmi sem történt... Mindig is ilyen voltam...

Az esküdtek suttogni kezdtek egymással; arcuk elkomorult és a bírák arcán is elégedetlenség látszott. A teremben csend volt; az utcáról lépések szabályos, tompa zaja hallatszott fel — katonák mentek...

— Tekintettel a vádlott beismerésére, azt indítványozom... — mondta az ügyész.

Ilja érezte, hogy nem tud tovább ott ülni. Felállt, lépett egyet...

— Csend! — szólt hangosan a felügyelő.

Ekkor újra leült és mint Pável, ő is mélyen lehorgasztotta fejét. Nem birta tovább nézni Petrusa vörös arcát, amely most méltóságteljes, felfuvalkodott volt, szinte sértődött és a változatlanul barátságos Gromov, a jólelkű bíró mögött érezte, ez a vidám ember megszokta, hogy ítélkezzék az emberek fölött, mint ahogy az asztalos megszokta, hogy deszkát gyaluljon. És Ilja lelkében most szorongó, nyugtalanító gondolat ébredt:

— Ha beismerem — velem is így bánnak el... Petrusa ítélkezni fog... Engem — kényszermunkára küld, ő maga meg itt marad...

Megmaradt ennél a gondolatnál és csak ült, semmit sem látott, semmit sem hallott.

— N-nem akarom, hogy erről beszéljenek! — hallatszott Vjera reszkető, sértett kiáltása; a lány kezével melléhez kapott, letépte a kendőt fejéről és ordított.

Zavaros lárma töltötte meg a termet. A lány kiabálása mindenkit megbolygatott. Vjera pedig dobálta magát a rács mögött és szívettépően zokogott.

Ilja felugrott és előrerohant, a közönség azonban szembejött vele és szinte maga sem vette észre, hogy egyszerre a folyosón találta magát.

— Lemeztelenítették a lelkét — hallotta a fekete emberke hangját.

Pável Gracsev sápadtan és zavartan állt a falnál; álla reszketett. Ilja hozzáment és mogorván, haragosan nézett barátja arcába.

— Mi? Hogy lesz most? — kérdezte.

Pável ránézett, kinyitotta száját, de egy szót sem szólt.

— Tönkretettél egy embert? — folytatta Lunyev. Ekkor Pável megrázkódott, mintha korbáccsal vágtak volna végig rajta, felemelte kezét, Lunyev vállára tette és izgatottan kezdett beszélni.

— Talán én? Fellebbezni fogunk...

Ilja kihúzta vállát keze alól és azt akarta mondani:

— Te! Miért nem kiabáltál, hogy miattad lopott; ehelyett azonban azt mondta: — Filimonov Petrusa pedig ítélkezik... Hát igazság ez? Mi? — és elnevette magát. Pável kiegyenesedett, arca lángolt és hevesen magyarázni kezdett valamit. Lunyev azonban nem hallgatta meg, hanem otthagyta. Még mindig ugyanezzel a mosollyal arcán lépett ki az utcára és egész estig, mint a kóbor kutya, csatangolt lassan egyik utcából a másikba, míg csak nem érezte, hogy rosszul van az éhségtől.

— Bemegyek egy kocsmába — határozta el Ilja és nekiindult a kocsiútnak.

— Vigyázz! — kiáltotta valaki Egy ló fekete orra jelent meg arca előtt és magán érezte meleg lehelletét... Oldalt ugrott, hallgatta a kocsisok szitkozódását és továbbment a vendéglőtől.

„Nem gázoltatom agyon magam egy bérkocsissal" — gondolta nyugodtan. — „Enni kell valamit... Vjera most egészen elveszett... Az is büszke lány... Paskáról nem akart beszélni. láfta, hogy nincs értelme beszélni róla... Többet ér mindegyiknél!... Olympiáda... Nem, Olympiáda is derék lány... Tányka viszont..."

Eszébe jutott, hogy Tatjana éppen ma ünnepli születésnapját. Először visszataszítónak találta a gondolatot, hogy elmenjen hozzájuk, azonban nyomban utána metsző, égető érzés fogta el szívét...

Kiáltott egy bérkocsisnak, odahajtatott és néhány perc mulva, a világosságtól hunyorgatva állott Avtonomovék ebédlőjének ajtajában, bárgyú mosollyal nézve az emberekre, akik szorosan egymás mellett ültek az asztal körül a nagy szobában.

— A-á! Megjelentél! — kiáltott fel Kirik. — Cukorkát hoztál? Ajándékokat az ünnepeltnek, mi? Mi van veled, barátocskám?

— Honnét jön? — kérdezte a háziasszony.

Kirik kézenfogta és körülvitte az asztal körül, hogy bemutassa a vendégeknek. Lunyev megfogott néhány meleg kezet, a vendégek arca azonban összefolyt szeme előtt egyetlen hosszú, mosolygó, hosszúfogú arccá. Sült hús szaga csiklandozta orrát, az asszonyok pattogó beszélgetése verődött fülébe, szeme égett: színes köd úszott előtte Amikor leült, úgy érezte, hogy

lába majd letörik a fáradtságtól és az éhség mardossa belsejét. Szótlanul fogott egy darab kenyeret és elkezdett enni. A vendégek közül valaki hangosan fújta az orrát és ugyanakkor Tatjana Vlaszjevna így szólt:

— Nem is jut eszébe, hogy gratuláljon? Szép dolog! Jön, egy szót sem szól, leül és eszik...

Az asztal alatt erősen megtaszította lábával a lábát és arccal a teáskanna fölé hajolt, megtöltötte a kannát.

Ekkor Ilja letette a darab kenyeret az asztalra, erősen összedörzsölte kezét és hangosan mondta:

— Ma egész nap a törvényszéken ültem...

Hangja túlharsogta a beszélgetés zaját. Ilja zavarba jött, érezte arcán tekintetüket és maga is feléjük sandított. Gyanakodva néztek rá, mert kételkedtek abban, hogy ez a szélesvállú, göndörhajú fiatalember valami érdekeset mondhat nekik. Kínos hallgatás ült a szobában. Ilja fejében összefüggéstelen gondolatok kergetőztek — szürke gondolatfoszlányok, amelyek hirtelenül elsüllyedtek valahol, eltűntek lelke homályában.

– A törvényszéken néha nagyon érdekes — jegyezte meg savanyú hangon Felicáta Grüzlova, fogta az édességes kosarat és csípegetni kezdett belőle a fogóval.

Tatjana Vlaszjevna arcán piros foltok gyulladtak ki, Kirik pedig hangosan köszörülte torkát és azt mondta:

— Mi van veled, barátocskám, felemeled a kezed és nem ütsz? Szóval voltál a törvényszéken és...

„Zavarba hozom őket" — gondolta magában Ilja és ajka lassan mosolyra húzódott. A vendégek újra beszélgetni kezdtek, egyszerre többen is.

— Egyszer meghallgattam a törvényszéken egy gyilkossági ügyet — mesélte egy sápadt, feketeszemű, fiatal távirász, akinek kis bajuszkája volt.

— Borzasztóan szeretek gyilkosságról olvasni és hallani! — kiáltott fel Travkin.

— A nyilvános eljárás — igen hasznos intézmény...

— Jegenyev kartársam fölött ítélkeztek. Tudják, napos szolgálatban volt, a pénzesfióknál állt, tréfálkozott egy fiúval és egyszerre csak agyonlőtte.

— Ah, milyen borzasztó! — kiáltott fel Tatjana Vlaszjevna.

— Szörnyethalt! — tette hozzá furcsa elégedettséggel a távirász.

— Én meg egyszer tanú voltam egy ügyben — kezdte mondani Travkin a maga recsegő, száraz hangján — és egy másik ember ügyét is tárgyalták akkor, aki huszonhárom rendbeli lopást követett el! Nem rossz!

Kirik hangosan nevetett. A társaság két csoportra oszlott: az egyik a távirász elbeszélését hallgatta a fiú meggyilkolásáról, a másik — Travkin unalmas történetét az emberről, aki huszonhárom lopást követett el. Ilja megfigyelte a háziasszonyt és érezte, hogy bensejében kis lángocska gyullad ki — még semmit sem világít meg, de már makacsul pörköli szívét. Attól a pillanattól kezdve, amikor megértette, hogy Avtonomovék attól félnek, hogy zavarba hozza őket a vendégek előtt, gondolatai rendeződtek.

Tatjana Vlaszjevna a másik szobában motoszkált az asztal körül, amelyen palackok álltak. Vörös selyem kabátkája rikító foltként rajzolódott ki a világos falkárpitra, a kis asszonyka úgy röpködött a szobában, mint a pillangó, arcára a jó háziasszony büszkesége rajzolódott ki, akinél minden a legnagyobb rendben megy. Ilja kétízben is látta, hogy könnyed, alig észrevehető mozdulattal behívja magához, de nem ment be hozzá és az a tudat, hogy ezzel nyugtalanítja az asszonyt, megelégedéssel töltötte el.

— Mi az, barátom, úgy ülsz itt, mint valami bagoly! — fordult hozzá hirtelen Kirik. — Beszélj valamit... ne röstelkedj... itt művelt emberek vannak, nem kívánnak tőled nem tudom mit.

— Ma egy lány ügyét tárgyalták, — kezdte egyszerre hangosan Ilja — akit ismerek... utcai nő, de egyébként igen derék lány...

Újra magán érezte valamennyi ember figyelmét, újra rámeredt minden vendég. Felicáta Jegorovna fogait lemeztelenítette a széles és gúnyos mosoly, a távirász kezével eltakarta száját és bajuszát kezdte pödörgetni, csaknem mindenki komolynak iparkodott mutatni magát, figyelmes hallgatónak. Tatjana

Vlaszjevna hirtelenül késeket és villákat ejtett le és ez a zaj úgy visszhangzott Ilja szívében, mint valami hangos harci dal... Nyugodtan a vendégek felé fordította tágranyílt szemét és így folytatta·

— Miért mosolyognak? Vannak köztünk igen derék lányok..

— Vannak, vannak — szakította félbe Kirik — csakhogy nem kell itt róluk... ne olyan nagyon nyiltan...

— Önök művelt emberek — mondta Ilja — és nem ítélnek el, ha rosszul mondok valamit!

És hirtelen, mintha egész kévében pattantak volna ki bensejéből a fénylő szikrák. Ajka torz mosolyra görbült és szívét összeszorította a szinte testet öltött szavak játéka, amelyek hirtelenül születtek agyában.

— Ez a lány pénzt lopott valami kereskedőtől...

— Óráról órára rosszabb — kiáltott fel Kirik, nevetséges fintorra húzta arcát és fáradtan ingatta fejét.

— Megértettük, hogy mikor és hogyan lopta el tőle... de az is lehet, hogy nem is lopta, hanem ajándékba kapta...

— Tanyicska! — kiáltotta Kirik. — Gyere ide! Ilja olyan anekdótákat mond el, hogy no...

Tatjana Vlaszjevna azonban már ott is állt Ilja mellett. Kényszeredetten mosolygott és vállát vonogatva mondta:

— Mi van ebben? Nagyon megszokott dolog... te százával tudsz ilyen történeteket... lányok meg nincsenek a társaságban... De — hagyjuk ezt későbbre... most pedig parancsoljanak, hölgyeim és uraim, néhány falatot...

— Kérem! — kiáltotta el magát Kirik. — Magam is megnézem — a falat ott! He-he! Nem valami új szójáték, de legalább mulatságos...

— Javítja az étvágyat... — mondta Travkin és megsímogatta nyakát.

Mindenki otthagyta Ilját. Megértette, hogy a vendégeknek azért nincs kedvük őt meghallgatni, mert a háziak nem akarják ezt és ettől még nagyobb izgalomba jött. Felállt az asztaltól és valamennyiökhöz fordulva folytatta:

— És lám, e fölött a lány fölött olyanok ítélkeznek, akik maguk is nem egy alkalommal vették őt igénybe... néhányat

közülük ismerek is... Ha csirkefogónak nevezem őket — az még kevés is...

— Engedje meg, kérem! — mondta szigorúan Travkin és felemelte ujját. — Igy nem lehet beszélni! Ezek törvényes esküdtek... és én magam is...

— No lám — esküdtek! — kiáltott fel Ilja. — De lehetnek-e igazságosak, ha...

— E-engedje meg! Az esküdtszék, hogy úgy mondjam, nagy reform, egyike azoknak, amelyeket a közjólét érdekében II. Sándor vezetett be. Hogy beszélhet ilyen lekicsinylően egy állami intézményről?

Szavait Ilja arcába hörögte és zsíros, beretvált arca reszketett, szeme pedig jobbról balra és vissza pillantgatott. Valamennyien szorosan körülvették őket és a botrány kellemes előérzetében álltak ott. A háziasszony elsápadt, idegesen ráncigálta a vendégek ruháját és így kiáltott fel:

— Hölgyeim és uraim, hagyjuk ezt! Akárhogyan is van — nem érdekes! Kirik, kérd fel a társaságot...

Kirik zavartan tekintgetett össze-vissza és kérő hangon mondta:

— Kérem szépen!... áldja meg az Isten az összes reformokat, proformokat és minden filozófiát...

— Ez nem filozófia, hanem po-li-ti-ka! — mondta rekedten Travkin. — Az olyan embereket, akik ilyen véleményeket hangoztatnak, po-li-ti-kai-lag gya-nú-sak-nak nevezik!

Forró örvénylés ragadta magával Ilját. Mulattatta, hogy szemben áll ezzel a beretvált arcú, kövér, nedvesszájú emberrel és látja, hogy az bosszankodik. Az a tudat, hogy Avtonomovékat nagyon zavarba hozta a vendégek előtt, nagy örömet szerzett neki. Egyre nyugodtabb lett és a vágy, hogy leszámoljon ezekkel az emberekkel, hogy bántó szavakat vágjon arcukba, az őrületig bosszantsa őket, ez a vágy úgy támadt fel benne, mint valami acélrúgó, amely olyan magasságba emelte, ahol egyszerre kellemesen is érezte magát és félt is. Hangja egyre nyugodtabban és keményebben csengett.

— Nevezzen úgy, ahogy önnek tetszik — ön művelt ember, én azonban nem engedek a magam felfogásából... Meg-

értheti a jóllakott ember az éheset? .. Lehet, hogy az éhes ember — tolvaj, de a jóllakott is lehet az!...

— Kirik Nikodimovics! — hördült fel Travkin. — Mi legyen ez? Hiszen ez...

Tatjana Vlaszjevna azonban belékarolt és magával húzva az izgatott embert, hangosan beszélni kezdett hozzá:

— Kedvenc szendvicseit készítettem — heringest keménytojással és zöldhagymával, tejszínből készült vajjal...

— Hm, igen! Ismerem az effélét! — kiáltott felháborodva Travkin és hangosan csettintett ajkával... Felesége megsemmisítő pillantást vetett Iljára és férje másik karjába karolva, azt mondta neki:

— Ne izgasd fel magad, Anton, ilyen semmiségekért...

Tatjana Vlaszjevna pedig tovább is iparkodott megnyugtatni a kedves vendéget:

— Ecetes tokhal is van, paradicsommal...

— Ez nem rendes dolog, fiatalember! — mondta Travkin, hirtelenül szemrehányóan és nagylelkűen Ilja felé fordítva fejét és megvetette lábát a padlón. — Tudni kell értékelni a dolgokat... meg kell érteni, igen!

— De én nem értem meg! — kiáltott fel Ilja. — Azért beszélek... Miért lehet Petrusa Filimonov életek ura?...

A vendégek elmentek Lunyev előtt és iparkodtak nem hozzáérni. Kirik azonban egészen közel ment hozzá és durván, sértő hangon mondta:

— Ördög vinne el téged, te faragatlan tuskó — és kész!

Ilja megrázkódott, minden elsötétült szeme előtt, mintha fejbeverték volna és ökölbe szorítva kezét, nekiment Avtonomovnak. Kirik azonban gyorsan elfordult tőle, nem vette észre mozdulatát és a harapnivalókhoz ment. Ilja mélyen sóhajtott...

Az ajtóban állva a vendégek hátát látta, amint szorosan egymás mellett álltak az asztalnál, hallgatta, amint cuppogtak ajkukkal. A háziasszony vörös kabátkája egyre Ilja körül forgolodott és ködbe vonta be Ilja szemét.

— Mm! — dünnyögött Travkin. — Ez csodálatosan jó... csodálatosan!...

— Parancsol borsot? — kérdezte szivélyesen a háziasszony.

— Majd én adok nektek borsot! — határozta el Ilja fagyos dühvel és magasra emelt fejjel két lépésre állt az asztaltól Felemelte a kezeügyébe eső boros poharat, Tatjana Vlaszjevna felé nyujtotta és keményen hangsúlyozva, mintha csak meg akarná ütni szavaival, mondta neki:

— Igyunk, Tányka! ....

Ez valamennyiükre úgy hatott, mint valami hangos robbanás vagy mintha tűz ütött volna ki a szobában; köd borult mindenkire és az emberek megmerevedtek ebben a ködben, mindenki úgy, ahogyan éppen állt. A tátott szájak, a megrágott falatokkal csúnya sebeknek látszottak ezeknek az embereknek ijedt, csodálkozó arcán.

— Igyunk már! Kirik Nyikogyimovics, mondd meg a szeretőmnek, hogy igyon velem! Mi közünk máshoz?... Miért kell mindig titokban vétkezni? Csináljuk nyiltan! Elhatároztam, hogy ezentúl nyiltan teszem, mert...

— Gazember! — sikoltotta az asszony éles, metsző hangon.

Ilja látta, amint nekilendítette karját és öklével ütötte félre a tányért, amelyet feléje hajított. Az eltört tányér csörömpölése mintha még nagyobbra növelte volna a vendégek megdöbbenését. Lassan, hang nélkül oldalt húzódtak és szemtől szembe hagyták Ilját Avtonomovékkal. Kirik egy halat tartott farkánál fogva és hunyorgott, sápadtan, szánalmasan és bárgyún. Tatjana Vlaszjevna reszketett és öklével fenyegette Ilját; arca most ugyanolyan színűnek látszott, mint kabátja és nehezen forgó nyelvvel mondta ki a szavakat:

— T-te... ha-hazudsz... ha-hazudsz... — sipította és Ilja felé nyujtotta nyakát.

— Akarod, hogy megmondjam, milyen vagy meztelenül? — mondta nyugodtan Ilja. — Magad mutattad meg az anyajegyedet... A férjed majd megmondja, hogy hazudok-e vagy sem...

Valahonnét visszafojtott nevetés hallatszott. Avtonomova hadonászott kezével, torkához kapott és hangtalanul lerogyott egy székre.

— Rendőrt! — kiáltott a távirász. Kirik felé fordult és hirtelenül, lehajtott fejjel, mint a bika, Lunyevnek rontott.

Ilja kinyujtotta karját, eltaszította homlokánál és szigorú hangon mondta:

— Hová mész? Nagyon forró a véred... ha ráadhúzok egyet — lefekszel... Hallgass ide!... És ti valamennyien, ti is hallgassatok ide... Különben sohasem tudjátok meg az igazságot

Kirik azonban, aki nem tágított Iljától, újra leszegte fejét és nekiment. A vendégek hallgatva nézték. Senki sem mozdult helyéről, csak Travkin, aki lábujjhegyen, halkan a sarokba ment, ott leült a díványra, összetette két tenyerét és két térde közé dugta.

— Vigyázz, megütlek! — figyelmeztette komoran Ilja Kirilet. — Nincs okom rá, hogy bántsalak! Ostoba vagy... ártalmatlan... Nem bántottál... eredj!

Ujra eltaszította magától, most már erősebben és a falhoz ment. Nekivetette hátát és valamennyiükre nézve, folytatta:

— A feleséged magad akaszkodott a nyakamba. Okos nő.. De romlottabb asszony nincs a világon nála. Hanem ti is valamennyien — romlottak vagytok. A törvényszéken voltam . . . megtanultam ítélkezni...

Olyan sok mindent akart mondani, de nem tudta sorban kifejezni gondolatait, csak kihajította magából, mint a köveket.

— De hiszen nem is akarom Tánykát vádolni... Ez úgy jött... magától... az egész életem csak úgy magától jött!... Még embert is öltem szinte véletlenül... Nem is akartam, mégis megfojtottam. Tánykal Ugyanazzal a pénzzel, amelyet a megölt embertől elvettem, kereskedünk mi ketten...

— Megőrült! — kiáltotta örömmel Kirik és egyiktől a másikhoz szaladva a szobába, ijedten és örömmel kiáltozta:

— Látják? Elment az esze!. Ah, Ilja!... ó, te! A-ah, barátocskám!

Ilja hahotázni kezdett. Még könnyebbnek és nyugodtabbnak érezte magát, hogy a gyilkosságról beszélt. Ugy állt, hogy nem is érzett talajt lába alatt, mintha a levegőben állna és úgy tűnt fel neki, hogy egyre magasabbra emelkedik. Zömöken, erősen, kidüllesztett mellel állt és magasra emelte fejét. Göndör haja sápadt, magas homlokába és halántékába hullott, gúnyosan és haragosan nézett...

Tatjana felállt, támolyogva Felicáta Jegorovnához ment s remegő hangon mondta neki·

— Már régen észrevettem... már rég... olyan vadul nézett... ijesztően...

— Ha megőrült, értesíteni kell a rendőrséget, — mondta nyomatékkal Felicáta és Lunyev arcába nézett.

— Megőrült, megőrült! — kiáltotta Kirik.

— Még megver mindenkit... — suttogta Grüzlov és nyugtalanul pillantott maga körül Félt kimenni a szobából.

Lunyev az ajtó mellett állt és előtte kellett volna elhaladni. Egyre nevetett. Jól esett látnia, hogy ezek az emberek félnek tőle; megfigyelte, hogy a vendégek nem sajnálják Avtonomovékat, hogy szívesen hallgatták volna akár egész éjszaka gúnyolódását, ha nem féltek volna tőle.

— Nem vagyok őrült — kezdte, szigorúan összehúzott szemöldökkel — csak várjanak, maradjanak! Senkit sem engedek ki innét... ha pedig valaki nekemtámad — ütök... és akkor emberhalál lesz... Erős vagyok...

Kinyujtotta hosszú karját, nagy, erős öklét megrázta a levegőben és újra leeresztette.

— Mondjátok meg nekem — micsoda emberek vagytok! Minek éltek? Csúszómászók... micsoda népség...

— Te! — kiáltotta Kirik. — Hallgass!

— Te hallgass! Beszélni akarok... Ugy nézlek benneteket, amint zabáltok, isztok, megcsaljátok egymást... senkit sem szerettek... kinek van rátok szüksége? Tisztességes ember nem élhet meg köztetek. A tisztességes embert halálra kínozzátok... En, lám, dühös és erős vagyok, köztetek azonban úgy érzem magam, mint valami gyenge macska a patkányok közt, a sötét pincében... Ti, mindenütt ott vagytok... ti ítélkeztek, ti szabjátok meg a rendet, a törvényeket is ti hozzátok... Undorító népség...

A távirász ekkor ellökte magát a faltól, mint a labda és kirohant a szobából, elsurranva Lunyev előtt.

— Eh! Egyet elszalasztottam! — mondta Ilja és elnevette magát.

— Hívom a rendőrséget! — kiáltotta a távirász

— No, csak hívd! Mindegy... — mondta Ilja.

Tatjana Vlaszjevna ment el előtte, támolyogva, mintha álomban járna és nem nézett rá.

— Megkaptal — intett fejével feléje Lunyev. — Megérdemli... a kígyó...

— Hallgass! — kiáltotta Avtonomov a sarokból. A kommód előtt térdelt és keresett valamit a fiókban.

— Ne kiabálj, ostoba fickó! — felelte neki Ilja, leült egy székre és keresztbetette mellén karját. — Mit kiabálsz? Hiszen vele éltem, ismerem... És megöltem egy embert... Polujektov kereskedőt... Emlékszel, nem is egyszer beszéltem veled Polujektovról! Csak azért, mert megfojtottam... És Isten bizony, ebből a pénzből nyitottam meg az üzletet.

Ilja körülnézett a szobában. A fal mellett ijedt, szánalmas emberek álltak. Megvetést érzett irántuk, haragudott önmagára, amiért beszélt nekik a gyilkosságról és odakiáltotta nekik.

— Talán azt hiszitek, hogy — vezekelni akarok előttetek? Arra várhattok! Csak nevetek rajtatok.

A sarokból előugrott Kirik, vörösen, ziláltan. Revolverrel hadonászott és vadul forgatva szemét, kiáltotta:

— Most aztán nem szöksz meg! Ahá! Szóval gyilkoltál?

Az asszonyok sikítoztak. Travkin, a díványon ülve, lábával topogott és hörögve mondta:

— Uraim! Nem bírom ki tovább! Eresszenek ki... Ez a maguk családi ügye...

Avtonomov azonban nem hallotta hangját Ilja elé ugrott, ráfogta a revolvert és ordított:

— Kényszermunkára mégy! Majd megmutatjuk neked!...

— Hallod-e, csak nincs megtöltve ez a kis revolver? — kérdezte egykedvűen Ilja és fáradt pillantást vetett rá. — Mit őrjöngsz? Nem megyek el innét... Hová mennék... Kényszermunkával fenyegetsz? No, ha kényszermunka, hát legyen — kényszermunka...

— Anton, Anton! — hallatszott Travkin feleségének hangos suttogása — gyere...

— Nem tudok, anyuskám...

Az asszony megfogta férjét hóna alatt. Egymás mellett haladva, elmentek Ilja előtt, lehajtott fejjel. A szomszéd szobában Tatjana Vlaszjevna sírt, vinnyogva, hangos zokogással.

Lunyev lelkében egyszerre sivár pusztaság keletkezett — sivár, hideg pusztaság s benne, mint sápadt hold az őszi égen, támadt fel a dermesztő kérdés:

— Mi jöhet ezután?

— Lám, egész életemet tönkretettem! — mondta elgondolkozva, szinte magának.

Avtonomov előtte állt és diadalmasan kiáltott fel:

— Sajnáltatod magad?

— Eszemben sincs... vigyen el benneteket az ördög, ahányan vagytok! Hamarabb sajnálnék egy kutyát, mint benneteket... Ha tehetném... elpusztítanálak... mindnyájatokat! Eriggy odébb, Kirik, utállak látni...

A vendégek csendesen kisompolyogtak a szobából, ijedten pillantva Iljára. Mint szürke foltok úsztak el előtte, sem gondolatot, sem érzést nem keltettek benne. A pusztaság egyre nőtt lelkében és mindent elnyelt. Egy pillanatra elnémult, hallgatta Avtonomov kiáltozását, aztán hirtelen tréfásan azt ajánlotta:

— Gyere, Kirik, birkózzunk!

— Golyót a fejedbe! — ordította Kirik.

— Nincs is golyó a pisztolyban! — jegyezte meg gúnyosan Lunyev és a meggyőződés hangján tette hozzá:

— Jól kétvállra fektetnélek!

Aztán a jelenlévőkre pillantott s közvetlenül, durván mondta:

— Csak tudnám, hogyan pusztíthatnálak el benneteket!... De nem tudom!

Ezek után a szavak után többé semmit sem mondott, csak ült mozdulatlanul.

Végre megérkezett két rendőr, a kerületi felügyelővel. Mögöttük Tatjana Vlaszjevna jelent meg, kezével Iljára mutatott és elfúló hangon mondta:

— Beismerte előttünk... hogy megölte Polujektovot, a pénzváltót... annakidején, emlékszik?

— Megerősíti ezt a vallomást? — kérdezte gyorsan a felügyelő.

— Hogyan? Akár meg is erősíthetem.. — válaszolja Ilja nyugodtan és fáradtan.

A felügyelő leült az asztalhoz és írni kezdett valamit; a rendőrök közrefogták Lunyevet; az rájukpillantott, aztán nehéz sóhajtással lehorgasztotta fejét. Csend lett, a toll sercegett a papíron, az ablakok mögött az éjszaka áthatolhatatlan fekete falakat emelt. Az egyik ablaknál Kirik állt és kibámult a sötétbe, aztán hirtelen a szoba sarkába hajította a revolvert és azt mondta a felügyelőnek:

— Szaveljev! Adj egyet a nyaka közé és hagyd futni — ez bolond!

A felügyelő Kirikre pillantott, gondolkozott és válaszolt:

— N-nem lehet... feljelentés van.

— Eh... — sóhajtotta Avtonomov.

— Milyen jó vagy, Kirik Nyikogyimovics! — mondta megvető mosollyal Ilja. — Vannak ilyen kutyák — megverik őket, de megnyalják a kezedet... De az is lehet, hogy nem engem sajnálsz, hanem attól félsz, hogy a törvényszéken beszélni fogok a feleségedről? Ne félj... nem kerül rá sor! Még gondolni is szégyellek rá, nemhogy beszélnék róla...

Avtonomov gyorsan bement a szomszéd szobába és nagy zajjal leült egy székre.

— No, kész — mondta a felügyelő, Iljához fordulva — aláírná ezt a jegyzőkönyvet?

— Miért ne...

Fogta a tollat és anélkül, hogy elolvasta volna, nagy betűkkel aláírta: Ilja Lunyev. Amikor felemelte fejét, észrevette, hogy a felügyelő csodálkozva pillant rá. Néhány pillanatig némán nézték egymást — az egyik érdeklődéssel és valahogyan jóindulattal, a másik egykedvűen, nyugodtan.

— Kínozta a lelkiismeret? — kérdezte a felügyelő félhangon.

— Nincs lelkiismeretem — felelte keményen Ilja.

Elhallgattak. Aztán Kirik hangja hallatszott a szomszéd szobából:

— Elment az esze...

— Gyerünk — mondta vállatvonva a felügyelő. — Nem kötöm meg a kezét... csak ne szökjön meg!

— Hová szöknék? — kérdezte kurtán Ilja.

— Esküdjön meg, hogy nem szökik el... Isten bizony!...

Lunyev a felügyelő ráncos, résztvevő arcába nézett és komoran mondta:

— Nem hiszek istenben...

A felügyelő legyintett.

— Gyerünk, gyerekek!...

Amikor az éjszaka sötétje és párája körülfogta Lunyevet, mélyen felsóhajtott, megállt és felnézett az égre, amely csaknem teljesen feketén, alacsonyan borult a földre, úgy, hogy egy szűk és fülledt szoba füstös mennyezetére hasonlított.

— Előre! — mondta a rendőr.

Ilja ment... A házak úgy álltak az út mentén, mint hatalmas kövek, a sár cuppogott lába alatt, az út pedig valahová lefelé vezetett, ahol még sűrűbb volt a sötétség... Ilja megbotlott egy kőben és csaknem felbukott. Lelke pusztaságában felmerült a kellemetlen gondolat:

„Mi jöhet ezután? Petrusa törvényszéke?"

És nyomban megjelent előtte a tárgyalás képe — a barátságos Gromov, Petrusa Filimonov vörös pofája...

Amikor a kőben megbotlott, lábujjait megütötte. Lasabban ment. Fülébe csengtek a fekete emberke találó szavai a jóllakott emberekről.

— Nagyszerűen megértik, azért olyan szigorúak...

Aztán eszébejutott Gromov hangjának jólelkű csengése:

— Bűnösnek érzi magát?...

Az ügyész pedig elnyujtott hangon mondta:

— Mondja meg nekünk, vádlott...

Petrusa vörös pofája elkomorodott és vastag ajka megremegett...

Szavakkal le nem írható szomorúság hasított Ilja szívébe, mint a kés.

Előreugrott és teljes erejéből futni kezdett, lábával eltaszítva magát a kövektől. A szél fülébe fütyült, lihegett, kezével lendítve

testét, egyre jobban igyekezett előre a sötétben. A rendőrök nehézkesen botladoztak utána, éles, reszkető füttyszó hasított át a levegőn és egy mély hang ordította:

— Fogják meg!

Ilja körül minden — a házak, a kocsiút, az ég — remegett és ugrált, fekete, súlyos tömegként kúszott előtte. Rohant előre, nem érzett fáradtságot, szárnyat adott neki a vágy, hogy ne lássa meg Petrusát. Szürke, szabályos alakú valami nőtt ki előtte a sötétből és úgy áradt feléje, mint a kétségbeesés. Eszébe jutott, hogy ez az utca csaknem derékszögben kanyarodik jobbra, a város főutcája felé... Ott már emberek vannak, ott elfogják...

— Eh, fogjatok meg! — ordította telitorokkal és leszegzett fejjel még gyorsabban tört előre... Hideg, szürke kőfal állt előtte. A hullámok zajához hasonló csapódás hangzott fel az éjszaka sötétjében, tompán, kurtán úszott a levegőben és elhalt...

Aztán még két fekete alak rohant a falhoz. A harmadikra vetették magukat, aki a fal tövében rogyott össze és utána mindketten gyorsan felegyenesedtek... A hegyről emberek szaladtak le, lábdobogás hallatszott, kiáltások, átható fütyülés...

— Összezúzta magát? — kérdezte kifulladva az egyik rendőr.

A másik gyufát gyujtott, leguggolt. Lábánál egy kéz feküdt; a szorosan ökölbeszorított ujjak lassan kiegyenesedtek.

— Ugylátszik... egészen összezúzta a koponyáját...

— Idenézz... agyvelő!...

Emberek fekete alakja tűnt elő a sötétből...

— Micsoda ördög... — mondta halkan, aki állva maradt. Társa is kiegyenesedett, keresztet vetett és fáradt, ziháló hangon mondta:

— Adj neki, Uram, örök nyugodalmat... mégis.

OKUROV VÁROSKA

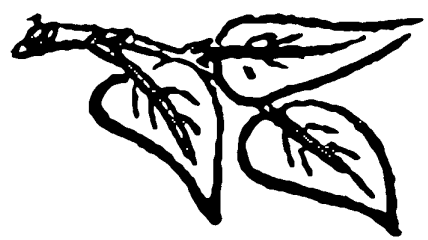

Az orosz eredeti címe:

ГОРОДОК ОКУРОВ

Fordította

GELLÉRT GYÖRGY

„ . . állati sötét, vidéki zug"
DOSZTOJEVSZKIJ

A hullámzó síkságot szürke utak barazdálják keresztülkasul és a színpompás Okurov városka olyan közöttük, mint valami csinos játékszer egy széles, ráncos tenyéren.

A Fekete erdő sűrűjéből bukkan ki a lomha Putanyica folyócska, végigkanyarogva a felszántott dombok között, egyenesen a városnak tart és két egyenlő részre osztja: az egyik a Sihán, ahol a módosabb emberek laknak, a tulsó parton pedig a Zarecsje, ahol a szegény lakosság húzódik meg.

A várost kettészelve, a folyó délnyugatnak tart és eltűnik a rozsdaszín ljáhovi mocsárban; az ingoványt sötét fenyves borzolja, s az alacsony erdő sűrű, széles sorai a szürkéskék messzeségbe vesznek. Keleten pedig, a dombok csúcsain a kormányzósági székhelybe vezető országutat szegélyező öreg, viharté-pázta fák meredeznek a sápadt égbolton.

A városon kívül, a síkságon, a Fekete erdő szegélyén lapul a kis Vojevogyino község, odébb északra Obnoszkovo, keletre pedig Balimeri, valamint Bubnovka; ez Okurov környéke.

A vidék gazdag vízben és nyáron a levegőt meleg nyirkosság és illatos fülledtség tölti el; az ég halvány és homályos, mintha verejtékezne; a nap fakó, az alkonyat vésztjóslóan vörös, a hold pedig hatalmas piros korongként tűnik fel, mint valami nedves húsdarab.

Ősz idején heteken át szürke felhők csüngenek a város fölött és bőséges esővel öntözik a házak tetejét, rohanó patakok áztatják az utcákat, a folyó vize rőt színben kavarog; a városka halottá dermed, az emberek csak végső szükségben mennek ki

az utcára és otthonukban üldögélve, türelmesen várják az első havat; bakot, durákot és lórumot játszanak, hallgatják a Szentek Életét, vagy itt-ott világi könyveket is olvasnak fel. A hó sűrűn és dúsan hull, nehéz pelyhekben és majdnem a házak tetejéig ellepi az utcákat. Éjszakánként keservesen vonítanak a farkasok a rónán, a csillagok erős, hideg kék fénnyel világítanak, a baljós Vénusz pedig olyan zöld, akár a smaragd köve.

A város alakja fejfára emlékeztet: a talpán az apácakolostor és a temető, csúcsát — a Zarecsje-t — levágta a Rutanyica, bal ágán a megszürkült vén börtön, a jobbon pedig a Bubnov uraságok rozzant majorsága, egy nagy, málladozó és kopott ház: a tető mestergerendái csupaszon meredeznek, akár egy ló bordái, amelyet szétmarcangoltak a farkasok, az ablakok bedeszkázva és a réseken keresztül sötétség és üresség ásítozik.

Sihán hatezer lelket számlál, a Zarecsje pedig mintegy hétszázat. A kolostoron kívül két templom is van: az egyik a Péter és Pálról elnevezett, takaros, új fehér épület, a másik a régi Miklós-templom öt színpompás hagymakupolájával, falalait téglából emelt gyámfalak támasztják és nemrégiben kékre és sárgára festett zömök harangtornya krinolinhoz hasonlít.

A város polgárai fürgék, de jól tápláltak; rövidáruval és más cikkekkel kereskednek a kerület községi vásárain, kendert, fonalat, tojást, marhát és szénát vásárolnak a székváros számára; asszonyaik és leányaik papucsokat, mamuszokat, sálakat és meleg ujjasokat kötnek színes gyapjúból, — ezt a háziipart már régen beléjük oltotta a zárda iskolája, ahol szinte mindnyájan a betűvetést tanulták. A város kötöttárui messze földön híresek, elküldik a Makár-napi vásárra is és bizonyára ez a mesterség fejlesztette ki a lakosokban az érzéket házaik élénk színezése iránt.

A főutca, a Porjecsnaja* vagy más néven Berezsok,** durva terméskővel van kirakva; tavasszal, amikor a kövek között kisarjad a friss fű, Szuhobájev polgármester kirendeli a foglyokat és a nagy, szürke testek lomhán és szótlanul kúsznak a földön, gyökerestül kitépve a gazt.

* Folyópart.
** Partocska

A Porjecsnaján karcsún sorakoznak a legszebb házak — kékek, pirosak, zöldek, majdnem valamennyi kiskerttel: Vogelnak, a megyei közigazgatás vezetőjének fehér háza tornyos tetejével; a vöröstéglás, sárgazsalus a polgármesteré; a rózsaszínű Iszaija Kudrjávszkij főpap hajléka; és a pompás, kényelmes házak hosszú sora. A hatóságok találtak helyet bennük: Pokivajko városparancsnok, az ének szenvedélyes kedvelője, akit Mazeppának becéztek nagy bajusza és kövérsége miatt; Zsukov adófelügyelő, egy iszákosságban szenvedő mogorva ember; Strechel megyefőnök, a színjátszás rajongója; Karl Ignátyevics Worms rendőrkapitány és a kedélyes Rjáhin doktor, a helyi vígjáték- és dráma-kedvelők csoportjának legkiválóbb művésze.

Csupán Kubarjov postamester, a híres virágkertész, valamint Mátuskin pénzügyigazgató lakott a Sztreleckaján — ez az utca átszelte a Porjecsnaját és egyik vége kifutott a folyópartra, a másik pedig a piactérbe torkollott, a zárda kapuja előtt.

A városban sok volt a park és a házak előtti kiskert — juhar, berkenye, orgona és akác takarta el a házak homlokzatát és sűrű zöldjükön keresztül barátságosan pillantottak egymásra a fehérfüggönyös apró ablakok a muskátli-, fukszia- és begóniacserepekkel a párkányon és a félfákon lógó kalitkákkal.

Kedélyesen és nem túl mohón folyt az élet a Sihánban; a hatóságok utasításainak békésen engedelmeskedtek, élénken emlékeztek a multra, de amikor úgy kívánta a helyzet, rugalmasan alkalmazkodtak az új követelményekhez: így például a polgárság, észrevéve a leányhöséget, elhatározta, hogy algimnáziumot létesít.

— Ugy sem lehet minden lányt férjhez adni, — hadd lépjenek állami szolgálatba, menjenek tanítónőnek.

Arról is beszéltek, hogy elkelne egy gimnázium is: a falu egyre jobban szegényedik, a kereskedésből nehéz megélni, az ipar is mind soványabban hoz a házhoz; a kormányzósági székhelyen tanítatni a gyermekeket — költséges, de mégis szükséges: az orvosok, ügyvédek és általában a tanult népség jómódban él.

Ünnepnapokon a fiatalság a kolostor mögötti réten gyűlt össze labdázni, métázni és fogócskázni, az apák és anyák pedig

a kerítés tövében ültek a fiivön és a játékot figyelve, a régi szép időkre emlékeztek.

A vándorkomédiások és egyéb kóborló „művészek" telt házakat vonzottak a „Lisszabon"-ba; a helyi műkedvelőkör előadásait is buzgón látogatták, különösen kedvelték a városi kórus világi koncertjeit, amelyekkel Mazeppa gyönyörködtette a polgárokat — télen a „Lisszabon"-ban, nyáron pedig a sétányon.

A rőtszínű agyagos partot rőzsekötegek támasztották alá, a part mentén pedig a város hosszú fasort létesített, sűrűn beleültetve topolyákkal, akácokkal és hársakkal; a fasor közepén a polgármester és Pokivajko piros pavillont építettek saját költségükre, a tetején árbóccal; ünnepnapokon, szép időben, az árbóc tetején a nemzetiszínű zászló lengett. A pavillontól két lépcsősor ereszkedett le a meredek parton, alján nyár idején fürdőkabinok állottak: a kék és fehér csíkos a Vogelé, a piros — a polgármesteré, a napszítta szürke deszkákból ácsolt pedig a nagyközönségé. A bódék színes foltokat vetnek a folyóra és a folyó csendesen lebegteti tükrén e foltokat.

A lapos és homokos túlsó partot sűrű összevisszaságban borítja a zarecsjei kunyhók zsúfolt tömege: a vénségtől feketéllőn, zöld moha-csomókkal korhadt tetejükön, düledeznek és süppednek a homokban, csüggedten sandítva a folyóra apró, beteges szemeikkel: az ablakok parányi üvegje opálszínben játszik, hályogra emlékeztetve.

Az időtől megkopott, árvíztől alámosott házikók tömegéből ki-kiemelkedik az Alexandr Nyevszkijről elnevezett kápolna szép piros téglaépülete; a kihalt Bubnov földesúri család egyik őse építette azon a helyen, ahol I. Pál kegyetlen parancsára számkivetésbe menve Toboljszk városába, utólérte a futár az új cár parancsával, mely visszahívta Pétervárra. A kápolnát majdnem egy harmad magasságban belepte a szemét és homok, téglái helyenként kihullottak a verekedések során vagy pedig a kályhák javítására használták fel és még a tetején meredező, hajdan aranyozott vaskereszt is meghajlott. Egyéb említésre méltó épület a külvárosban nem volt, nem számítva Felicáta „éden"-jét, amely feljebb feküdt a folyó mentén.

Minden esztendőben a tavaszi árvíz idején a folyó betört a Zarecsje udvaraiba, elárasztotta az utcákat — ilyenkor a lakosok felmásztak a padlásra, horgásztak a kémlelőablakokból és tetőkről, az utcákon és a folyón tutajokkal közlekedtek, amelyeket a sarkaiból kiemelt kapukból ácsoltak, halászták az erdőből elsodort fákat, ellopták egymás szerzeményét, éjnek idején pedig letördelték a várossal összekötő híd korlátjait.

Tavasszal, nyáron és ősszel a zarecsjeiek sóska- és eperszedésből, vadászásból és madárfogásból éltek, ostorokat fontak, gombát, áfonyát és tőzegáfonyát gyüjtöttek — mindezt megvásárolta tőlük a városi polgárság. Három ember — az egyikük Szima Gyevuskin — madárkalitkákat és házikókat készített, a Puskarjev-család kerítőhálók fonásával foglalkozott, Sztreljcovék dobozkákat és ládákat fabrikáltak nyírfakéregből, elmés titkos rekeszekkel. Három külvárosi lakos Szuhobájev nemezgyárában dolgozott, kilencen pedig csizmákat ványoltak.

A nemezgyáriak és a csizmaványolók gyakrabban és több pálinkát ittak a többieknél és a külváros lakosai között általános megbecsülésnek és tiszteletnek örvendtek. Néha, ünnepnapokon, Geraszim Kriljcov, a legügyesebb nemezkészítő mester és a külváros egyik legerősebb daliája, hirtelen kegyetlenül püfölni kezdte hódolóit, eszelősen kiáltozva:

— Le akartok itatni, kárhozottak! A romlásba döntötök — ó, jaj!

De ekkor előlépett a szép Vavilo Burmisztrov, a város legelső daliája és feltűrve inge ujját, így korholta:

— Nyughass, Gerászjka! Hogy mered, gazember, ütlegelni a jó keresztényeket, akik szeretnek és tisztelnek engem, mi? Talán sajnálsz valamit? Vigyázz magadra!

A legyőzött Gerászim felzokogott:

— Nem a pénzt sajnálom, cimborák, — az életemet sajnálom!

A város és a külváros között ősi ellenségeskedés folyt: a Sihán jóltáplált polgárai semmirekellő iszákosoknak és tolvajoknak tartották a zarecsjeieket, akik buzgón be is igazolták ezt a véleményt és viszont a város lakóit krajcárosoknak, garaskuporgatóknak csúfolták.

Mihály-nap óta napirenden voltak a kegyetlen verekedések a folyó jegén, a télen szüntelenül folytak a harcok, egészen a vajhétig és noha a külvárosiak számos kiváló daliával rendelkeztek, a város túlereje mégis diadalmaskodott: a zarecsjeieket mindig eldöngették és végigkergették az egész külvároson, egészen a Kancaverem-nek nevezett homokbuckákig, ahol a dőglött harmokat ásták el.

A rendőrség leggyakrabban a Zarecsjebe szállt ki: házkutatásokra, ha lopás történt, kincstári pénzek behajtására, adóvégrehajtásra vagy a sűrű verekedések megfékezésére; egyéb emberek csak éjjel jártak arra, hogy felkeressék Felicáta „éden"-jét.

Az „éden" — a Vojevogyin uraságok egykori udvarháza, roskatag, sötét, ablaktalan épület, — romjaival szélesen elterpeszkedett a földön és a levegőben is. A folyó felől a fűzek, nyárés nyírfák sűrű fala takarta el, az utcától pedig egy kőfal, tölgyfélfákon nyugvó erős kapuval, melynek balszárnyába ajtó volt vágva. Az ajtó előtt ült egész éjszaka, estétől reggelig, a téglákból összerakott padon egy nagy darab, rőthajú, ismeretlen foglalkozású ember, akit a zarecsjeiek Csetihernek neveztek.

Csetiher előtt Vaviló Burmisztrov öccse, Andrej volt az őr, de két télnél tovább nem tudta betölteni e tisztséget: nagy hidegek idején a zarecsjei polgárok farkasfalkaként csaptak le a ház romjaira, leszaggatva minden égethetőt és sokmindent szétzúztak nem annyira szükségből, mint inkább a rombolási szenvedélynek hódolva — annak a szomorú garázdaságnak, amelybe gyakran átcsap a tompa orosz kétségbeesés. Andrejnak testével kellett védelmezni úrnője tulajdonát — barátai, sőt a tulajdon bátyja ellen: így harapott a fűbe Andrej, szétverték a máját.

Haldokolva ezt hörögte:

— Felicáta, — hű maradtam hozzád, — Isten veled!

Felicáta sírt, elfödve arcát fehér kezeivel, majd megadva a hős védőnek a végső tisztességet, sírjára szép tölgyfakeresztet állíttatott és még sokáig mondatott miséket Isten elhúnyt szolgájának lelki üdvösségéért; a temetés után azonban nyomban elutazott valahová és az „éden" kapuja előtt azóta ott ült szüntelen az új őr: a hosszúkarú, kockafejű, hallgatag ember — aki egy csapásra elnyerte a garázda zarecsjeiek tiszteletét azzal, hogy

párviadalban legyűrte a külváros daliáit: Kriljcovot, Burmisztrovot és Zoszima Puskarjovot.

A terebélyes, kétemeletes, pihenőkkel, oszlopokkal és terraszokkal tarkított Vojevogyin-ház a burjánnal sűrűn benőtt udvar közepén omladozott. A ház körül a fészerek maradványai meredeztek — Felicáta tüzelője; a romok fölött szomorúan ingatták koronájukat a park fái. Az „éden" a második emeleten foglalt helyet, három ablakát majdnem mindig befedték a rácsos zsaluk, fölöttük pedig — akár az öregember orra az álla fölé — alácsüngött a tető, a hó súlya alatt meggörnyedve.

A fal mögött, az udvar közepén meghúzódó „éden" élete rejtve maradt a zarecsjeiek figyelő szeme elől. Nyár idején a városiak a folyó felől közelítették meg, csónakon érkezve a park széléig, vagy pedig a partmenti bokrok közt lopództak végig, télen pedig a külváros utcáján haladtak végig, csuklyás köpenybe burkolódzva, vagy bundájuk gallérjába rejtették arcukat.

Azt tudták, hogy Felicátánál három lány lakik: Pása, Rozocska és Lodka, hogy a város jelesebb polgárai közül a leggyakoribb látogató Nyemcev, a rendőrkapitány helyettese, akinek beteg a felesége, Zsukov adófelügyelő, özvegy ember lévén, valamint Rjáhin doktor — vidám természete folytán.

Azt is tudták, hogy amikor Felicátánál sok vendég gyűlik össze, a külvárosból hív asszonyokat és lányokat kisegítőkül, tudták, hogy ki jár hozzá, de hidegvérrel vették tudomásul az asszonyok és lányok ezen mesterségét, a pénzt pedig, amit kerestek, elszedték tőlük és elitták.

Az obnoszkovoi, balimeri és a kerület többi községeibe való nagyszakállú, erdei muzsikok — békés és együgyű népség lévén — még fényes nappal is féltek áthaladni a külvároson, ha pedig nem tudták elkerülni — akkor hármasával, négyesével mentek. Ha az utcán történetesen felbukkant egy magányos szekér, akkor minden sietség nélkül elébe álltak a kíváncsi zarecsjei polgárok, szorosan körülfogták a parasztot és érdeklődtek:

— Mit árulsz, apó?

Nézegették az árut és közben megdézsmálták, ha pedig a muzsik kiabálni kezdett, eldöngették.

Nyári estéken a zarecsjeiek a fűzek alatt gyűltek össze, a

Putanyica partján, a városi sétánnyal szemben és a homokon heverve vagy üldögélve, irigyen pillantottak felfelé: a pirosló égen élesen kirajzolódtak a templomok kékes kupolái, a szürke, szinte ólomból öntött tűzoltótorony, az őr sötét alakjával, az alkonyat sugaraiban rózsálló torony Vogel házának tetején. A sétány sűrű zöld fala eltakarta a Porjecsnaja házainak büszke homlokzatát és csak a tetőket és kéményeket engedte látni, a zarecsjeiek azonban a fatörzsek és ágak között is felismerték a városiakat és lustán gúnyolódva, történeteket mesélgettek egymásnak a Sihán életéről: ki mennyit veszített és nyert a kártyán, ki volt részeg tegnap este, ki verte meg a feleségét az elmult héten, hogyan történt és miért. Tudtak a város minden szerelmi regényéről és üzletkötéséről, ismerték a polgárok civakodásait, sőt még a szándékait is.

A Sihán élete az asszonyok révén tárult fel, akik napszámba jártak a városba: gyomlálni a konyhakertekbe, padlót mosni a hivatalokba, gyümölcsöt és gombát árulni a piacon és a házakban.

A város ügyeiről a Zarecsje gúnyosan és ellenségesen nyilatkozott; saját életét nem igen tárgyalta meg; legjobban kedvelték az általános, fantasztikus vagy a messze Okurov város határán túlnövő témákról való beszédet

Szerettek énekelni is. Nyáron, valahányszor a városi sétányon felzendült Mazeppa kórusa, a Zarecsje saját dalnokai, Vavilo Burmisztrov és Artyuska Pisztoljet, a vadász torkából válaszolt.

Szima Gyevuskin, a külváros poétája egyízben e sorokkal ábrázolta a zarecsjei lakosok hangulatát:

Vad erdők mögöttünk,
Mocsarak előttünk
Uram, légy irgalmas,
Elni sincs még kedvünk.

Sivár ez az élet —
Annak sem ér többet,
Ki száz évig élhet.

Tán vigabbak lennénk,
Ha többet ehetnénk...
De így mit tehetünk? Élünk sietősen,
Azután folytatjuk, — kinn a temetőben!

Zarecsje legokosabb koponyájának egyhangúan Jákov Zaharov Tyiunovot tartották.

Magas, száraz, inas férfi volt; az ember sebes mozdulatokat, fürge beszédet várt volna tőle és furcsa volt látni tempós járását, megfontolt mozdulatait, hallgatni nyugodt, tompa hangját.

Élete rejtélyes volt: tizenötesztendős kamasz korában egyszerre eltűnt valahová és öt évig semmi hírt nem adott magáról apjának, anyjának és nővérének; majd kitoloncolták a székvárosból, betegen, üresen tátongó jobbszemmel sötét és száraz arcán, egy csomó kiütött foggal, tarisznyával a hátán, amelyben két vastag bőrkötéses könyv húzódott meg, az egyik „A feltalálókról", a másik a „Rövid világtörténet" címet viselte.

Ekkor már apja és anyja régen halottak voltak, nővére eladta a kis házat és földet és elutazott valahová. Jákov Tyiunov egy Dárjuska nevű bába- és javasasszonyhoz költözött, akit pergő nyelve miatt Volinkának* csúfoltak. Nem tudta senki, miből él; szemmelláthatóan kerülte az érintkezést az emberekkel, szárazon és kelletlenül beszélgetett velük és senkinek sem tudott az arcába nézni, félszemét mindig elrejtette hunyorogva és fejét fel s alá rángatva. Esténként magányosan kóborolt a külváros szélén elterülő mezőn, áthatóan figyelve a földet sötét szemével és — mint a félszeműek általában — fejét mindig kissé oldalra hajtva tartotta.

Dárjuska elbeszélése szerint a félszemű odahaza vastag könyveit olvasgatta és néha önmagával beszélt; a zarecsjei vénasszonyok varázslónak és fekete mágiásnak tartották, a fiatal asszonyok azt állították, hogy a lelkiismerete nem tiszta; a parasztok néhányszor megpróbálták kivallatni, miféle ember, de nem értek el semmi eredményt. Akkor aztán fél vödör pálinkát

* Duda: „a dudát fújni" — orosz szólás, annyit jelent, hogy „hosszú lére ereszteni". — A ford.

erőszakoltak ki a félszeműtől, majd még többet követeltek, ő azonban visszautasította — erre elverték és néhány nap mulva Tyiunov megint „vándorbotot vett a kezébe", ahogy Volinka magyarázta.

Negyvenötesztendős férfiként tért vissza, ősz fürtökkel dinnyealakú koponyáján, gyér, deres kis szakállal csontos, szinte füstben gőzölt arcán, — ez alkalommal egyetlen sötét szeme már nem rejtőzött az emberek elől és komolyan s gondolkozva pillantott rájuk.

Megint Volinkánál telepedett le és járni kezdett mindenüvé, ahol az emberek összejöttek; télen Szinyemuha kocsmájába, nyáron a folyó partjára. Kiderült, hogy jól ért a törött zárak megigazításához, a szamovárok foltozásához, a régi prémek válogatásához, sőt még az órajavításhoz is. A külváros természetesen nem szorult rá szolgálataira; ha történetesen kapott is valamilyen munkát, akkor is vendéglátással fizettek. A város azonban nyujtott némi keresetet Tyiunovnak, úgyhogy kevesebbet éhezett, mint a zarecsjeiek általában.

Élete kiegyensúlyozottan és pontosan folyt: reggelente az asszonyok így költötték férjüket:

— Kelj fel, te álomszuszék! Mindjárt hetet üt az óra — a félszemű már a várost rója!

Mindenki tudta, hogy a városból esti hat óra tájban tér vissza. Ünnepnapokon a koradélutáni vecsernyére járt, majd teát ivott Szinyemuha kocsmájában és késő éjszakáig látni lehetett mindenütt a külváros utcáin: tempósan jár, elgondolkozva dőfködi a homokba cseresznyefabotját és szüntelen forgatja a fejét, mindenkit észrevéve, mindenkinek előre köszönve, minden kérdésre válaszolva. Beszéde kissé könyvízű, de ez csak növeli súlyát.

Mikor Fimka Puskarjova, a fürge kertészlány, valamilyen szerelmi perpatvar után Tyiunovhoz menekült és zokogva kezdte átkozni a keserű asszonyi sorsot, — a félszemű így szólt hozzá nyájasan és meggyőzően:

Minek jajgatsz és sipítozol, Szerafima, akár az oktalan eb; kíméld emberi mivoltodat és ne állj össze mindenféle jöttmenttel: válasz magadnak valakit, aki nyájasabb és okosabb a

többinél — és élj vele! Nem vagy kislány, tudnod kell: a férfi minden nőt feleségül venne egy órára; így hát azon kell lenned, hogy megtartson és ne dobd oda magad a legelsőnek, aki utadba akad, tiszteld magadban az Isten képmását.

E szavak jól emlékezetükbe véső dnek a külváros asszonyainak és igaz ember hírét költötték a félszeműnek, aki nem kevés édes asszonyi ölelést kapott érte.

Holdas éjszakákon azonban, akárcsak azelőtt, most is a külváros körül elterülő mezőket járta és vállára hajtott fejjel mormogott valamit.

A Zarecsje gondolkodó lakói, a füzek alá gyülekezve különféle bölcs kérdéseket tettek fel Tyiunovnak.

A sort mindig Burmisztrov kezdte, — úgy érezte, a félszemű elhomályosítja az ő hírnevét az emberek szemében és nem is titkolva Tyiunov iránti ellenszenvét, mindenáron kelepcébe akarta csalni.

— Hé, Tyiunov! Igaz-e, hogy te belekeveredtél valamilyen pénzhamisítási ügybe és ártatlanul szenvedtél miatta?

— A pénz — mind hamis, — válaszolja nyugodtan a félszemű, szemét Vavilóra szegezve.

Burmisztrov meghökken és heveskedni kezd.

— Hogy lehetséges ez? Ha én ónból és üvegből öntök egy rubelest, higannyal bevonva, a kincstár pedig — ezüstből — mi lesz akkor?

— Két ezüstrubel lesz! — jelenti ki tompán Tyiunov. — Az ezüstnek és az ónnak egy értéke van ebben az esetben. Van papírrubel is, tehát fából vagy agyagból is lehetne csinálni. De ha nyírfakéregből ragasztasz csizmát — ez már csalás! A csizma jószág, a pénz meg szemét!

Magabiztosan beszél, szeme szigorúan csillog és körülötte mindenki önkéntelenül is elgondolkozik.

Márk Iványov Kljucsnyikov, a ferdelábú kályhás, végigsímít tar koponyáján, puffadt sárga arcán és rekedt hangon megkérdezi:

— Néha elgondolom — Oroszország! Mit jelent ez a szó — Oroszország?

Tyiunov gondolkodás nélkül magyarázni kezd:

— Mi az, hogy Oroszország? Kétségtelenül állam, sok kerületből. Kormányzósági város négy tucat akad — ha megszámlálod — kerületi pedig ezrével, bíz ám! Hát ez Oroszország.

Rövid szünet után hozzáteszi:

— De — jó ország ez, csak érteni kell tudni, miért jó, éles szemmel kell ránézni...

— Nem akkor ütötték ki a félszemedet? — gúnyolódik Burmisztrov.

Kljucsnyikov hunyorog könnyező szemével és elgondolkozik, orra tövét dörzsölgetve.

Jobbra-balra dülöngélve, Vavilo újabb kérdést tesz fel:

— Idehallgass — gyakran beszélsz a lakósokról! — kezdi szigorúan. — Hát azt tudod-e, hányan vagyunk mi itten?

— Halovány csillagok vagyunk, nincs értelme összeszámolni minket.

— Hazudsz! Hat évvel ezelőtt megszámláltak!

— Akkor aki megszámlált — az tudja. Én nem tudom. Azt hiszem, nehéz lehetett számba venni minket — fűzi hozzá könnyű sóhajjal és finom mosollyal.

— Miért?

— Főleg azért, mert ostobák vagyunk, nyakló nélkül szaporodunk.

Burmisztrov felhasználja a kitűnő alkalmat, hogy belékössön Tyiunovba és sértődötten felkiált:

— Hát én ostoba vagyok?

Kljucsnyikov, Sztreljcov és a szerény Zoszima Puskarjov, akit „Bolond csizmadiá"-nak gúnyolnak, — lecsendesítik a dalíát.

Utána pedig, ujjával tágítva a lyukat nadrágja térdén, Klucsnyikov megkérdezi:

— Na és például Moszkva?

— Micsoda Moszkva? — kezdi lassan Tyiunov, sötét szemét forgatva. — Ime, tegyük fel, a lábadon bocskor, inged esztendeje nem látott mosást, nadrágod alig takarja szégyened, hasadban — akárcsak a zsebedben — szemét meg morzsa, de bezzeg elkelne egy hódprémes sapka!! Hát ilyen Moszkva!

Lihegve és szuszogva, Kljucsnyikov körbe járatja pillantását a félszeműn, amint karácsony idején krétával húzzák körül a jövendölő kakast — és lustán megszólal:

— Bizony, meglehet, hogy igaz!

A fűzfák tövében hevernek, akár egy csomó hordalék, melyet kimosott a folyó, valamennyien mocskos rongyokban, borzasak, lusták, és szinte mindegyiknek az arcát a fennhéjázó egykedvűség álarca borítja, amely a sokat tapasztalt és csodálkozásra képtelen embereket jellemzi.

Álmos szemekkel pillantgatnak a Putanyica zavaros vizére, a város meredek partjára és a sétány felett fehéren izzó égboltra.

A nedves levegőt a rothadó mocsári növények nyirkos illata járja át — és az emberek megtelnek reménytelen unalommal. A félszemű sötét pillantása végigméri, latolgatja őket; Tyiunov ilyenkor éppúgy forgatja a fejét, mint amikor az ócska, molykoptatta szőrméket válogatja.

A hallgatóság Pável Sztreljcov mindig valami gyakorlati kérdést tesz fel Tyiunovnak.

— Jákov Zahárics, ha a pálinkát teával forrázzák — lesz-e belőle madeira?

— Nem lesz! — feleli Tyiunov nyugodtan és határozottan.

— A madeirát — szagáról ítélve — cikóriagyökéren állatják...

— Hazudsz, félszemű! — jelenti ki Burmisztrov. — Senki nem tud semmit, de te — hazudsz!

— Ne hidd el — tanácsolja a félszemű.

Nem is hiszem! Minden szavadból a rothadás bűze árad. És micsoda nyughatatlan vágyakozás!

Sóhajtoznak, köpködnek a homokba, ásítozva cigarettát sodornak. Az este szelíden borítja a partra a fűzek meleg árnyait. Felicáta édenje felől halkan árad a csábító énekszó.

Oh, kedveseim,
Szép ifjak...

— kezd rá vékony hangján Rozocska, Lodka pedig öblösen és határozottan kontráz:

Mért kerülitek, nemes urak
A mi házunkat?...

— Szeret ám ez a Rozka a tetőn mászkálni! — jegyzi meg Sztreljcov. — Vajjon minek?

— A tetőről messzebbre látni — magyarázza Tyiunov.

Az este lágy csendjébe öblösen belevág Felicáta basszushangja:

— Rozka!

— Mi az?

— Gyere teázni.

Kljucsnyikov cuppant ajkával és kijelenti:

— Be jó lenne most megteázni!

— Egy ültőhelyünkben, — teszi hozzá Zoszima Puskarjov.

Burmisztrov Sztreljcovhoz fordul és így korholja:

— Még tavalyelőtt akartál teáskannát beszerezni, hogy itt teázhassunk, — na, mi van vele?

Pável kerek ábrázata gondterhes ráncokba húzódik, szúrós kis szeme szaporán pislog és sebesen rákezdi selypesen:

— Hát persze, hogy meglesz a kanna! Méghozzá síppal: felteszem a tűzre — és ne is törődj vele! Maga szólít majd ha felforr: a tetején kis piros sipocska lesz!

Hirtelen új ötlet villan át agyán és vidáman kijelenti:

— Az ám — csengetyűt lehetne beleszerelni! A forgójára jön a csengetyű, belül meg, a vízre egy korong, a korongon pedig — egy rudacska — ugye? Már most, a kanna fedelét átfúrjuk, a rudacskát — vagy akár egy szöget, persze, a szög jobb lesz! — átdugjuk a lyukon: a víz forrni kezd, mozgásba hozza a korongot, — a szög pedig kolompolni kezd a csengetyűn — bizony!

— Micsoda ötlet!. — bökte ki Zoszima álmélkodva, és hosszú sárga pilláival elfödi nagy, zavaros szemeit.

A folyó tulsó partján, a sétányon, feltűnnek a polgárok: a fák között látni, amint tovasuhannak a kék, rózsaszín, fehérruhás hölgyek és leányok, a szürkébe és sárgába öltözött lovagok, csengő kacaj hallatszik és Mazeppa vastag kiáltása:

— A kormányzó? Nosza — csak hívni kell!

A zarecsjeiek nézelődnek és hangosan közlik egymással a polgárok neveit.

— Kijött a rendőrkapitány! — jegyzi meg Burmisztrov nyujtózkodva és elmosolyodik. — Jól elbeszélgettem vele a multkor, amikor kieresztettek a rendőrségről. Nem szégyelled magad, aszongya, lopod a napot és dorbézolsz? Dolgozz tisztességesen és maradj veszteg! Méltóságos uram, mondom én, a nagyapám, a zarecsjei polgármester, meg az apám egész életében dolgozott, hát nekem őhelyettük is pihennem kell! Rajtavesztesz egyszer, aszongya...

— Amondó vagyok — jegyzi meg Kljucsnyikov ásítva — az asszonyokon vesztesz rajta, akár Andrej öcséd...

— Andrej — a verekedések miatt! — mondja Zoszima. — Meg hogy túlontúl nekifeküdt a bornak...

Burmisztrov végigjártatja büszke tekintetét az egész társaságon és nyomatékosan kijelenti:

— Sem a bor, sem a verekedés miatt, hanem, mert — szerette Felicátát! Ha nem szerette volna — minek állt volna ki érte mindenkivel?

Hosszú lábain tántorogva, egy magas, nagyfejű legény lépdel a parton, hajadonfőtt, mezítláb, horgászbotokkal a vállán és nyírfahánccskosárral a kezében. Vékony, görbedt testéről súlyosan lóg a szakadt vattázott bekecs, nyaka hosszú és furcsán rázogatja nagy fejét, mintha biccentene mindennek, amit lába előtt lát.

Pável Sztreljcov izgatottan sürögve, feléje kiált:

— Szima! Gyere ide!

Feltérdel, úgy várja Szima közeledtét, a legény lábára figyel és mintha számolná lassú, bizonytalan lépteit.

Szima Gyevuskin arca kerek, tompa, félénk szemei fakón dülledtek, mint egy birkáé.

— Na, mit költöttél? Mondd el! — kérleli Sztreljcov.

Kljucsnyikov nyájas mosollyal szintén biztatja:

— Bökd már ki!

Szima pedig talpát a homokon csikorgatva, nem nézve az emberekre, elakadó hangján szaporázza:

Uram — te teremtettél minket,
S a szívünk még s haraggal telt!
És bölcsőnktől a koporsónkig
Vagyunk egymás vad ellenségei.

Oh, légy velünk hát, Uram-Teremtőm!
Epedünk utánad, érted égünk:
Hisz a te gyermeked vagyunk mi
És Te a mi Égi Fényességünk...

— Hagyd abba, nem jó! — szakítja félbe Burmisztrov.

Tyiunov fürkészőn pillant sötét szemével a poétára és halk, szelíd hangon bizonygatja:

— A szent versek nem jól sikerülnek nálad, Gyevuskin! A szent versnél az a fő, hogy éneklő legyen:

Szegény bűnöshöz, légy irgalmas hozzám,
Égi kegyelmed, Uram, harmatozd rám...

— Látod, így megy a szent ének! Nálad pedig rekedten cincog, akár a balalajkán!

Sztreljcov rosszalóan csóválja a fejét és így szól:

— Nem járja...

Szima ott áll előttük, nehéz fejét lehorgasztva, szótlanul mozgatja ajkait és lába ujjaival szünet nélkül a homokot vájja. Azután meginog, mintha elesne és megindul csoszogó járással.

Tyiunov követi szemével és halkan kijelenti:

— És mégis — jól cseng! A külseje olyan a fiúnak, mint a megszállotté... Hát ismerd ki, mi rejlik egy emberben!

— Azt mondják — az ilyennel pénzt is lehet keresni? — kérdi tűnődve Sztreljcov.

— Miért ne? Még szobrot is állítanak egynémelyik versfaragónak: Puskinnak is állítottak Moszkvában — noha ő az udvarnál szolgált, Puskin! Gyerzsávinnak meg Kazányban — szintén udvari ember volt, úgy hiszem.

A félszemű elgondolkozva beszél, de egyre jobban tűzbe jön és mind sebesebben forgatja a nyakát.

— Éppen ennél a mesterségnél tisztelik az ilyeneket, mint ez a Gyevuskin — akik alacsony sorból származnak! Élt Sándor cár idején egy Szljepuskin nevű pompás versfaragó, akinek az uralkodó aranyos köntöst ajándékozott, és egy órát, később pedig eldicsekedett Bonaparténak: Lám, Bonaparte úr, maguknál zűrzavar és véres villongások vannak, az én parasztjaim pedig verseket faragnak, noha jobbágysorban élnek!

— Jól megmondta! — lelkesedik Kljucsnyikov.

Burmisztrov térdeit átfonva ül és szemét lehunyva hallgatja a város morajját. Képszerűen szép arca komor, szemöldökei ráncba húzva, erős, egyenes orra cimpái lassan remegnek. Haja rőtszínű, göndör, szemöldöke sötét; dús rőt bajusza alól kivillan szép málnapiros ajka. Inge kigombolva a mellén, látszik az aranyszín szőrrel benőtt fehér bőr; izmos, sudár és hajlékony teste valamilyen puha, lomha állatéra emlékeztet.

— Ostobaság az egész! — dörmögi, fel sem nyitva a szemét. — Mire jó nekem ez a sok vers, meg a szobor?

— Nekem csak Lodka kellene! — jelenti ki Kljucsnyikov széles mosollyal.

Zoszima Puskarjov élénken közbevág:

— Na és — illik hozzá! És milyen szép, — hű! Nem rosszabb Vavilónál, bíz Isten...

— Miért ostobaság? — kérdi halkan a félszemű, és szeme úgy szúr, mint valami fúró. — Ha a vers illik a tárgyhoz — megtalálja az utat a szívhez! Például. a Volga, hogy is szól a dal róla?

Kezét előrenyujtja és különösen darabolva a szavakat, halkan elkezdi, tompa hangon:

Árvi-zes tavasz-szal mezőkre zúdulva,
Ugy öntesz el minket óh Vol-ga, óh Vol-ga,
Mint ahogy csordultig teliti hazánkat...

— Értitek?

Mint ahogy csordultig teliti hazánkat
A nehéz nemzeti bánat,

— A mi orosz hazánkat! Ez az igazi vers! Lélekbe mar!

— Homan vetted? — érdeklődik a kályhás és közelebb rukkol hozzá.

— Moszkvában énekelték a diákok, a börtönben...

— Hát te ott ültél?

— Hogy is ne!

— Pénzhamisításért?

— Dehogy! Ez csak amolyan tréfabeszéd, hogy én hamisítással foglalkoztam; csavargásért füleltek le és aztán kitoloncoltak Máskor pedig ismeretség miatt vesztettem rajta. vala milyen kocsmában megismerkedtem egy úrral és nála töltöttem az éjszakát. Derék úr volt; szóval ott töltöttem az éjszakát — reggel meg beállítottak a csendőrök és mindkettőnket elvittek! Kisült, hogy az úr beleártotta magát a politikába.

— Miféle jószág ez a politika? — kérdi csodálkozva Sztreljcov. — Azt beszélik, odaát a városban, egy polgárasszony katonafiát leültették...

— A Mavruhináét!

— Az anya megháborodott, mondják az asszonyok...

— A politikát sokféleképp lehet érteni, — magyarázza nyugodtan Tyiunov. — Egyesek ezt mondják: minden földet oda kell adni a parasztoknak; mások — nem, inkább a gyárakat a munkásoknak; megint mások — adjatok mindent nekünk, mi aztán elosztjuk igazság szerint! Azonban mind gondoskodnak az emberek jólétéről...

— Hát ami a polgárokat illeti?

Burmisztrov Sztreljcov felé fordul és szigorúan állapítja meg:

— A polgárokhoz nem fér a politika!

A félszemű beharapja ajkát és válasz nélkül hagyja

A folyóról nedvesség száll fel, erősebben érződik a rothadó füvek szaga Az ég sötétbe borult már és a város felett, a lenyugvó nap nyomában, fellobban a Vénusz. Az ólomszínű tűzoltótorony homályos bíborba festődik; a városiak zsinatolnak, nevetgélnek a sétányon, és tisztán kihallatszik Mazeppa rekedt hangja

— Hé — hagyjátok abba!

Hirtelen felharsan az induló egy kar ajkán:

Egyszer ott a hegykoszorú
Lábánál...

— Megálljatok! — fenyegetőzik öklével Burmisztrov. — Megjön Artyuska — majd adunk mi nektek hegykoszorút!

És elordítja magát:

— Artyuska-a!

Pável Sztreljcov sértődött hangon, váratlanul feldörmög:

— Vegyük például a cukrot — vajjon miért nem csinálnak cukrot a nyírfa nedvéből? A nedv édes, nyírfa meg van töménytelen!

Nem válaszol senki.

— Ugyanúgy a len — miért csak a len? Hátha a sás, meg a többi fű is alkalmas lenne? Ki kell próbálni mind!

Kezeit hátrakulcsolva, fütyörészve közeledik Artyuska Pisztoljet, halász, madarász, toll- és prémvadász. Mongol arcán erősen kiállnak a pofacsontok, szeme keskeny, ferdemetszésű, bal orcáján mély forradás húzódik végig: kissé megemeli Artyuska szája szögletét és letörölhetetlen gúnyos mosolyt varázsol arcára.

— Rákezdtek már? — szólal meg és a város felé biccent. — Na, belevágunk?

Burmisztrov feláll, nyújtózkodik, mellét dülleszti, fogait vicsorítja és kiadja a vezényszót:

— Rajta! Hej, hegykoszorúsok — jól vigyázzatok!

Az est nedves és fülledt levegőjébe belehasít egy magas tiszta hang panaszos szava:

Oh, a kis kaku-uk...

Artyem a fához támaszkodik, kezét hátratéve, fejét az égnek emelve, lehunyt szemmel. Kezével a fa törzsébe kapaszkodik, melle kidomborodik, jól látni, amint ádámcsutkája táncol és remegnek ferde szájának ajkai.

Vavilo háttal fordul a városnak, arccal — pajtása felé és szép lágy baritonján öblösen kontrázik:

Jósolj, bohó kis madár,
Mit hoz nékem ez a nyár!

Vavilo játssza a dalt· keservesen csóválja a fejét, a magas bánatos ütemeknél szívéhez szorítja a kezét, fájdalmasan pillant az égre és reménytelenül széttárja karjait: minden mozdulata pompásan illik az ének szövegéhez Arca percenként változik: szomorú és borús, hol szigorú, hol szelíd, sápadozik majd pír gyúl ki rajta Egész testével énekel és szinte megrészegedve a daltól, tántorog lábain.

Minden szem játékára tapad, csak Tyiunov bámul mozdulatlanul a folyóra — ajka és szakálla remeg, meg Sztreljcov suttogja halkan, miközben homokot szór egyik kezéből a másikba:

— Lám, itt ez a homok... Mi is az hogy — homok, tulajdonképpen?

Az alkonyból kibukkan Szima görnyedt alakja, vállain horgászbotok és valamilyen hosszúcsápú, nagy bogárra hasonlít. Odajön nesztelenül, térdre ereszkedik és Burmisztrov arcába pillant, miközben kissé eltátja nagy száját és mereszti kifejezéstelen szemeit.

Vavilo öblös hangja nehezen sóhajt:

Ej, ti sötét utak, ösvények ..

•

Mikor kitört a szomorú japán háború — eleinte egyáltalán nem foglalkoztatta az okuroviakat. A városlakók magabiztosan ismételgették:

— Miszlikbe aprítjuk!

Pokivajko megpróbálta daliásan kidüllleszteni a mellét, de mindössze a hasát sikerült kidugnia, fejét vállai közé húzta és így prüszkölt:

— A japányok? Értelmes ember nevet a puszta szó hallatára:

Vogel lustán ellenkezett:

— Na, csak ne mondjal Azért mégis...

Pokivajko azonban tűzbe jött:

— Mi az, hogy mégis?

Kaján fintorral kövér arcán, a vitát mindig ezzel a mondattal rekesztette be:

— Szkepticizmus? Én azt mondom — jobb ha az ember nadrág nélkül él, mintha szkepticizmussal...

E beszélgetések eljutottak a tulsó partra is, de közömbös visszhangot keltettek:

— Megrakjuk őket!

És a háború kudarcai még sokáig nem tudták megingatni ezt a vak bizakodást.

Csupán Tyiunov húzta ki magát egyszerre és mintha a járása is határozottabb lett volna. Későn tért vissza a városból, ujságokat hozott magával és a Szinyemuha kocsmában majdnem minden este búgott a félszemű halk, meggyőző hangja:

— Ki harcol? Oroszország, Ruszj! És kik az urak? A németek!

Sötét pillantást vetve hallgatóira, felsorolta a hadvezérek neveit és beharapta ajkát, mintha megsértődött volna valamiért.

— Miféle németek? — ellenkeztek a hallgatók kelletlenül. — Hisz jó száz éve eszik az orosz kenyeret!

— Kutyából nem lesz szalonna — állapítja meg komolyan Tyiunov. — Csak hallanátok, hogy beszél róluk a városban Kozsemjákin, a kötélverő! De hisz tudom én magam is!

— Biztosan megszorongatott valamikor egy német, azért utálod a fajtáját!

Bontakoztak az események, nőttön-nőtt a baj, a város polgárai mind sűrűbben gyűltek össze a „Lisszabon"-ban, gorombaságokat vagdostak egymás fejéhez és borús kedvvel csepülték a németeket: egyízben odáig fajult a helyzet, hogy Strechel megyefőnök, a dühtől elsárgulva, odakiáltotta a polgármesternek és Kozsemjákinnak:

— Én meg azt mondom nektek, hogy németek nélkül most is mocskos tatárok lennétek! És nagyon kérlek, hogy a jövőben, legalább a jelenlétemben...

Pokivajko, gömbölyű vállait felvonva, eléje állott és édeskés hangon feljajdult:

— De galambocskám! Jóságos Istenkém! Német, tatár vagy mordvin — hát nem mindegy ez nekünk, okuroviaknak? Hát nincs-e meg így is mindnyájunknak a saját földje? Kérem, fáradjon át inkább...

És óvatosan magával húzta az epés Strechelt a kártyaasztalhoz.

A Zarecsjében a háború kudarcai lassanként valamilyen tompa káröröm és kusza remény keverékhangulatát váltották ki.

— Meg kellene nézni a térképen, milyen ott a helyzet! — javasolta gondterhesen Pável Sztreljcov. — Hisz ott a tenger — azt is ki kellene aknázni . . .

— Befellegzett! — dörmögte óvatosan Tyiunov, mikor megjött a hír a háború szomorú végéről. — Na, most azok fognak Szibéria után kapdosni, ezek meg — innen fenik a fogukat!

Nyugatnak bökött ujjával és szemét hunyorítva, szinte célbavett valamit, amit csak ő maga látott.

Vavilo Burmisztrov töprengeni kezdett: már régóta fülelt a félszemű mondókáira és egyízben, vállára rakva tenyerét, nekiszegezte a kérdést:

— Na, Jákov, ne háborítsd a lelkem nyugalmát — mondd meg hát nyiltan: mit gondolsz magadban?

Tyiunovnak szemlátomást nem volt inyére a válaszolás, egy vállrándítással megpróbálta lerázni Vavilo kezét, a kéz azonban súlyosan és erősen ült.

— Eredj! — mondta halkan, nagynehezen kiszabadulva.

Burmisztrov hozzá volt szokva, hogy kívánságai nyomban teljesüljenek; felvonta sötét szemöldökét, mélyet sóhajtott és mindjárt ki is engedte a levegőt orrlyukán — olyan hanggal, mint ahogy a forró szénre csobbant víz sistereg fel. Azután szótlanul, kar- és térdmozdulatokkal, a sarokban álló asztalra ültette a félszeműt, melléje telepedett és az asztalra tette aranyos szőrzettel borított, nagy, eres kezét. És szótlanul Tyiunovra meresztette várakozó, szigorú tekintetét.

A kocsma törzsvendégei körülállták őket és szintén várakoztak.

— Nos, — szólalt meg Tyiunov, körbepillantva, száraz köhécseléssel — miről is beszéljünk?

— Mondj, amit tudsz! — szólította fel Burmisztrov.

— Tudok én életed végéig, holtodig sem győzöd hallgatni!

— Sebaj, meglehet, hogy előbb patkolsz el nálam! — válaszolta Vavilo és mindenki megértette, hogy ha a félszemű nem engedelmeskedik — a szépfiú répává veri.

Tyiunov azonban maga is látta a veszélyt; határozottan felvágta a fejét és nyugodtan így kezdte:

— Jól van, elmondok néhány rövid gondolatot és hogy hogyan fogtam fel ésszel. Mikor Moszkvában éltem, többek között kereskedő is voltam: sült pirogokat* árultam...

És részletes mesélésbe fogott valamilyen özvegyember-szentképfestőről, aki egész keresetét a foglyok megajándékozására költötte. Simán beszélt, de fásultan és érdektelenül, óvatosan válogatta a szavakat és szinte félt valami fontosat mondani, amit hallgatói még nem tudtak felbecsülni és méltatlanok a tudására. Unottan pillantott mindenkire és tompa hangja ingerlő lomhasággal búgott.

— Vigyázz, ne kezdj ki velem! — sziszegte Vavilo a fogai között. — Én szelid ember vagyok, de ha megbántanak — akkor megharagszom!

A félszemű kisideig hallgatott, majd szigorúan rápillantott és hirtelen megkérdezte:

— Ki vagy te?

— Én?

— Igen, te.

Burmisztrovot meghökkentette a kérdés, elmosolyodott, végigjártatta pillantását és hosszan felkacagott.

— Te — polgár vagy? — kérdezte tovább a félszemű nyugodtan, fenyegetéssel a hangjában.

— Én? Polgár! — Vavilo öklével a mellébe vágott. — Na és?

— Hát azt tudod-e, mi az az alkalmas ember? — fűzte a szót Tyiunov, halkabbra fogva a hangját.

— Miféle?

A félszemű halkan tagolta a szót:

---

* Húsos táska

— Al-kal-mas!

Burmisztrov nem bírta már tovább a szorult helyzetet: felpattant, feldöntötte az asztalt, fogait csikorgatva megszaggatta ingét, toporzékolt, rázta magát, majd galléron ragadta Tyiunovot és jól megrángatva, így ordított:

— Jákov! Ne lázíts!

Az effajta kirohanásokat mindenki jól ismerte: Vavilo akkor vetemedett rájuk, amikor legyőzöttnek érezte magát és egyáltalán nem keltettek együttérzést a hallgatóságban.

— Ne bomolj, eszelős! — kiáltotta Zoszima Puskarjov és vaskos markával hátulról hónaljon ragadta.

— Akár a viselős asszony, tényleg! — jelenti ki megvető szigorral Pisztoljet és arca még jobban elferdül. — Egyebet nem tudsz — csak üvöltesz mint a vadállat! Hallgass már a komoly emberi szóra!

Burmisztrov érezte, hogy elveszítette a játszmát, megtörten ingatta fejét és az asztalra rogyott, mintha erősen elfáradt volna.

Tyiunov pedig, megigazítva köntösét, óvatosan fűzte tovább a szót:

— Mi mindnyájan — polgárok vagyunk. Az érthetőség kedvéért beszéljünk egyszerűen, akár az ábécé. Hát mi például mire vagyunk alkalmasak? Vagyis: mi a helyünk és dolgunk az uralkodó országában? Ez a kérdés!

A kérdésre senki sem válaszolt.

— Kereskedő, nemes, vagy akár a paraszt — a föld lakosainak legalacsonyabb rétege — mindnek van alkalmassága egy és más dologra. Hát a mi dolgunk vajjon mi?

A szónok felsóhajtott és hallgatóira pillantva, diadalmasan elmosolyodott.

— Tudós embereket kérdeztem erről, diákokat, akik politikával foglalkoznak, két lelkészt, egy katonatisztet — szintén jártas a politikában — és senki sem tudta megmagyarázni — ki a polgár Oroszországban és mi a helye-dolga az életben!

Kljucsnyikov oldalba bökte Vavilot.

— Hallod?

— Menj a pokolba! — dörmögte Vavilo.

— Nos, — folytatta Tyiunov — összeakadtam egy öreg-

emberrel, aki történelmet ír számunkra és már tizenhárom esztendeje írja: összeírt már jó félpudnyi papirost, szemre ítélve.

— Kozsemjákin? — kérdezte mogorván Vavilo.

— Szóval, azt mondja, elsősorban a polgárokért fáradozom, — folytatta a félszemű, válaszra sem méltatva — a polgárokért, mivel hogy kimondhatatlanul megrövidítették őket és nem juttattak nekik a természet kincseiből. Majd én bebizonyítom, mondja, milyen rabságban sínylődik az orosz polgár és milyen kegyetlen a sorsa.

Burmisztrov megint kérdez:

— Olvastad talán?

— Nem, nem olvastam. De ismerek néhány rövid gondolatot belőle. Vegyük például magunkat: mit jelent a nevünk? Vezetéknevünk után ítélve a sztrelecek,* puskamívesek,** bírák*** ivadékai vagyunk — hasznos emberekéi és mindnyájunknak színorosz vér csorog az ereiben — mégha lázongók vagyunk is!

— Mit akarsz? — kérdezte komoran Vavilo, már harmadszor.

Kezét dörzsölve, Tyiunov kijelentette:

— Hogy-hogy mit? Mindenkinek a hivatásának megfelelő helyet — semmi egyebet!

Felcsillanó szemmel pillantott hallgatóira és minthogy nem egy arcon már az unalom jelét vette észre, élénkebben és hangosabban folytatta:

— És vajjon nem szabad tudnom, miért szorul háttérbe a tősgyökeres pravoszláv polgárság és foglalják el az első helyeket a Vogelek, Strechelek, meg a mindaféle bárók?

Pável Sztreljcov feljajdult és hirtelen felpattant, elkiáltotta magát és kifulladt.

— Ugy va-an! Bizony, — adjatok nekem teret és én — Biz' Isten! — lefőzök minden bárót!...

Felkiáltása szinte aláhúzta Tyiunov szavait és mindnyájan bizalmatlanul, tétova mosollyal ámuló arcukon pillantottak egy-

---

* Rettegett Iván testőrei
** Puskarj = puskaműves
*** Tyiún = bíró

másra, kissé elváltozott szemmel. Eszükbe jutottak a régi összetűzések a rendőrséggel és a megyei hatóságokkal; hangos, szaggatott beszédbe fogtak, tréfálkoztak és barátságosan böködték egymást.

Örültek, hogy a félszemű befejezte és hogy ilyen érdekes témát választott a meghitt beszélgetéshez.

Vavilo Burmisztrov nem vette ki részét az általános élénkségből, a falhoz hátrált, kezeit nyakára kulcsolta és felvetett fejjel, sandán figyelte a többieket. Ugy érezte, hogy a külváros első embere ezentúl a félszemű lett. Eszébe ötlöttek durva csínyjei a rendőrséggel, meg a számtalan gorombaság, amit a hatóságok fejéhez vágott, a rendőröktől és a tűzoltóktól elszenvedett ütlegek — mindez azért történt, hogy biztosítsa hősi hírnevét és drágán megfizetett érte bordával, vérrel.

És most felbukkant ez az agyafurt fickó, szaporán pergeti a nyelvét fekete fogai között és leszorítja a hőst az első helyről. Még Artyuska is, a legjobb barátja, a sarokba vonulva, egymagában álldogál, mogorván és nem akar odamenni, hogy egy pár szót váltson. Burmisztrov túlságosan el volt kapatva a külvárosiak figyelmétől és egyre többet követelt, kielégülhetetlenségében pedig különös, vad szeszélyekre ragadtatta magát: letépte ingét, félmeztelenül járkált az utcán, porban és sárban hentergett, eleven macskákat és kutyákat hajított a kutakba, püfölte a férfiakat, gyalázta a nőket, trágár nótákat kurjongatott, vésztjóslón fütyörészett és karcsú teste láthatatlan teher súlya alatt görnyedt. Az efféle garázdálkodások napjain tökéletes szép arca eltorzult, bizonyos vonások szinte egészen eltünték róla, ajkára zavart, bárgyú mosoly ült ki, álmatlanságtól gyulladt szemét pedig zavaros nedv lepte el és mindenre mérgesen, tompa, állati vágyódással pillantott. De a külvárosiaknak csak oda kellett lépniök hozzá, néhány nyájas szóval dícsérni virtusát — és egészen megújhodott, akár az útmenti porlepte nyírfa, melyet eső öntözött a hosszú szárazság után: szép szemében megint felgyulladt a meleg tűz, kiegyenesedett a görbedt hát, nyájasan ölelték az ismerőst az izmos karok és Vavilo ajkán egymásután csendültek fel a szép dalok; e napokon kész volt bárkivel megverekedni bár-

kiért, sőt még segíteni is embertársainak egy és más munkájukban.

Most azonban látta, hogy barátai, elmerülve a félszeműről való beszélgetésben, megfeledkeztek róla — senki sem méltatja figyelemre és nem elegyedik szóba vele. Nem egyszer már azon volt, hogy egy széket röpít a beszélgetők csoportja közé, de a sérelem egyre jobban elhatalmasodott szívében és erőtlenné tette karjait. Ott ácsorgott még néhány percig — lassan mult az idő — majd fel sem emelve a fejét, lassan kisomfordált a kocsmából.

*

Másnap reggel ott állott a rendőrkapitány hivatali szobájában, kerekre meresztett szemét Worms ősz pofaszakállal keretezett, mérges arcára függesztette, öklével verte a mellét a szíve táján és a keserűség és a bukás számára új érzésétől fuldokolva, mesélni kezdett:

— Mi polgárok, aszongya — oroszok vagyunk, a nemesek meg — németek, és ezen, aszongya, változtatni kell...

Worms megrezzentette szürke szemöldökeit és megkérdezte:

— Hogyan?

— Mit?

— Hogyan kell változtatni?

— Erre nem tért rá!

A rendőrkapitány orrához emelte mutatóujját, rápillantott, megszaglászta valamiért és elégedetlenül ráncolta a homlokát.

— Hát a többiek? — kérdezte.

— A többiek? — ismételte Burmisztrov, halkra fogva hangját és körülnézelődve. — A többiek — nem számítanak! Kik is a többiek? Csak ő egyedül magyaráz...

— Hát a kályhás? Ott van egy kályhás közöttük! Van?

— Ő sem számít! — jelentette ki komoran Vavilo.

— Ez az egész?

— Ez.

— A rendőrkapitány ösztövér testével nekidőlt a karosszék

támlájának és ütemesen dobolva ujjával az asztalon, kijelentette:

— Ti egytől-egyig iszákosok, tolvajok vagytok és az egész rühös nyájatokat Szibériába kellene száműzni! Te is gazember és barom vagy!

Hosszasan és szárazan beszélt, mintha egy dobot pergetne nyelvével. Burmisztrov, kezét hátratéve, hunyorítás nélkül figyelte az asztalt, amelyen szép rendben furcsa tárgyak állottak és feküdtek: egy agár sárgarézből, acélkocka, rövidcsövű, fekete revolver, egy meztelen női alak porcelánból, emberi koponyához hasonló csonttal, benne szivarok, egy sereg dosszié iratokkal és az egész fölé egy márványoszlopon nyugvó magas lámpa emelkedett, négyszögletes ernyővel.

A rendőrkapitany megfenyegette ujjával és így szólt:

— Vigyázz, kihúzod a lutrit!

Majd kezét zsebredugva, tárgyilagos hangon így folytatta:

— Ezentúl figyelned kell és jelenteni nekem mindent, amiről ott beszélnek. Nesze — itt egy ezüstrubel, aztán kapsz még, — fogd!

Vavilo kinyujtja a tenyerét és komoran böki ki:

— De én nem pénzért...

— Egyre megy!

A karosszék könyöklőire támaszkodva, a rendőrkapitány kissé megemelte és előre döntötte testét, mintha át akarna ugrani az asztalon.

Burmisztrov csüggedten lehorgasztotta a fejét és megkérdezte:

— Menjek?

— Eredj!

Augusztus vége volt, aprószemű eső szitált az égből, patakok csordogáltak az utcákon, a hideg szél lökésszerűen zúdult a városra, halkan susogtak a fák és hullott a földre a sárga levél. Valahonnan varjak károgtak náthás hangon, csengetyű szólt, döngették a kádárok a hordókat és kádakat. Burmisztrov, nevetségesen felduzzasztva ajkait, a híg latyakban cuppogott, szinte készakarva válogatva azokat a helyeket, ahol sűrűbb,

ahol mélyebb. Balkezében erősen szorította az ezüstpénzt — égette a tenyerét és úgy vitte, akár az asszony a vödör vizet: karját eltartotta a törzsétől és kissé jobboldalára dőlt.

Vavilo szívében a félszemű iránti tegnapi harag helyét valamilyen hideg üresség foglalta el és agyát szívósan mardosták a fájó emlékezések:

Péter és Pál ünnepét üli a város, a sétányon csinos csoportokban jár fel s alá a kiöltözött polgárnép és közöttük magaslanak a város vezető embereinek alakjai. Hangosan fújnak a tűzoltók és a műkedvelők trombitái.

A sétánytól nem messze, az utca közepén pedig 6 lépdel, Vavilo Burmisztrov, két keze hátrakötve vékony szíjjal és fáj, szájában a vér sós íze, egyik szemét ellepte a vér és nem lát semmit. Tántorog, felsebzett lába a kövekbe botlik — ilyenkor Kapengyuhin rendőr megrántja a szíjat és belehasít szorosan összekötözött csuklóiba. Valahol hátul felharsan a rendőrkapitány hangja:

— Ki az?

— Burmisztrov a külvárusbul, méltóságos uram!

— Mi miatt?

— Botrányt okozott a piactéren!

A rendőrkapitány bőszen felsivít:

— Páhold el alaposan a bestye lelkét!

— Parancsára méltóságos uram!

És elpáholták. Két őrszem rátelepedett a fejére és a lábára, a harmadik pedig korbáccsal ostorozta.

— Hát ezért adod nekem az ezüstpénzt? — dünnyögte Vavilo, megtorpanva az esőben.

Egymás után ötlöttek fel agyában a sérelmek és közben valahogy a kocsmák és bormérések tájékára vetődött. Sötét foltokként vonultak végig egész életén és a fizikai undor érzését váltották ki benne, amely nem engedte gondolkozni és észrevétlenül Volinka házához vezette. Még meg is ijedt, amint Tyiunov ablaka előtt találta magát, eltátotta a száját, mintha kiáltani akarna, azonban határozottan kinyitotta a kiskaput, belépett és megpillantva az udvaron az öreg javasasszonyt, a kezébe nyomta az ezüstpénzt és kiadta a parancsot:

— Hozzál két üveggel, de szaporán! Kenyeret, uborkát, pacalt — hallod?

Bemenve Tyiunov szobájába, a földre dobta nedves kabátját, csapkodott, hadonászott karjaival, felnyögött, mellét és fejét verdeste összeszorított öklével.

— Jákov, nézd: Itt vagyok hát! Valóban — igaz! Hej — ember! Ki vagyok én? Fűszál, őszi falevél! Merre visz az én utam, az én életem?

Játszott, de őszintén játszott, egész lelkéből: arca elsápadt, szemét könnyek öntötték el, szívét éles bánat marcangolta.

Végül azonban belefáradt és ekkor tisztán eléje rajzolódott a félszemű arca: Jákov Tyiunov, az asztalnál ülve, kiugró pofacsontú arcát apró, mindig száraz tenyereibe temette és kivillantva fekete felső fogait, olyan mosollyal nézett Vavilo szemébe, amely lehűtötte az ifjú lelkesedését.

— Mi az? — kérdezte végül, odébb húzódva a félszeműtől. — Haragszol, mi?

Tyiunov hosszan felsóhajtott.

— Hej, Vavilo, jó lélek vagy te mégis!

— Az én lelkem — nyitva áll minden előtt! — kiáltott fel Burmisztrov örvendezve.

— Kár neked itt eltemetkezned! Mért nem mégy valahová szerencsét próbálni? Moszkvába, a székvárosba, vagy máshová!

— Elmenni? — fűzte a szót Vavilo, gyanakodva pillantva a sötét, elgondolkozó arcra. — Micsoda ravasz fickó! — villant át az agyán és megint tüzelni kezdett: — Nem mehetek én innen, nem én. Tudod, micsoda kötelék a szerelem! Ha elmegyek, mi lesz Lodkával? Hát van még egy ilyen dög, mi?

— Vidd magaddal.

— Nem jön!

Burmisztrov bánatában akkorát csapott öklével az asztalra, hogy a két üveg táncolni kezdett.

— Hisz megpróbáltam a lelkére beszélni: Glafira, menjünk a kormányzósági székhelyre! Belépsz majd valamilyen jó házba, én is elszegődöm — selyemfiúnak. Nem, drágám, mondja. Ott én talán csak a tizedik leszek, itt meg — az első! És igaz — tényleg ő az első!

— Bolondság az egész! — jelentette ki halkan és komolyan Tyiunov.

Vavilo rápillantott és értetlenül megcsóválta a fejét.

— Nyugtass meg mégis! — kezdte újból. — Mit tettem én!

— A feljelentés miatt? — kérdezte a félszemű. — Sebaj. Nehéz belémkötni: az uralkodó ellen nem szóltam egy szót sem. Felejtsd el!

— Ez aztán az igazi lélek! — kiáltott fel Burmisztrov és pálinkát töltött. — Igyunk egyet a barátságunkra! Ej, nem tudok ellenállni a szívem érzéseinek!

Ittak, összecsókolóztak, Tyiunov erősen megtörölte ajkát — és a beszéd nyugodt, baráti jelleget öltött.

— Gondold csak el — magyarázta a félszemű minden sietség nélkül — mitől csapong, akár az inga, ide-oda a te szíved, rászedve mindenkit, önnön magadat is? Attól, hogy nincs szilárd talaj a lábad alatt, pajtás, attól, hogy semmihez sem tartozol, egyszóval — polgár vagy!

— Igaz! — kiáltott fel Vavilo, a fejét ingatva. — Ah, menynyire igaz, biz' Isten! Minden össze van keveredve bennem!

— Támasz pedig nincsen! És ilyen kevertek vagyunk mi mind belül. Bárki ül a nyakunkba — csak meghajolunk és semmi több! Nincsenek természetes jogok, azért árulják el Krisztust! A lelkükön kívül nincs mivel kereskedniök. Csúnyán élünk — ifjúkorunkban meggyalázzuk a földet, öregségünkre az égbe kívánkozunk, kolostorban, zarándokúton ténfergünk...

— Igaz! Törvény ellen való az ilyen élet!

— A törvény, azt mondják, akár a ló: arra fordítod, amerre akarod, de egy ujjal sem szabad hozzányúlnunk ehhez a törvényhez! Igy van ez, pajtás!

Tyiunov síma beszéde szalagként fonódott a külvárosi lókötő feje köré, felkeltette figyelmét és megnyugtatta szívét. Sőt, még az is eszébe jutott, hogy nincs miért tüzelnie: ez a feketefogú, félszemű ember nem lehet akadály az ő dicsőséges útjában. Elnézve, mint remeg Jákov Zahárov kétágú szakálla, koponyáján pedig, szemtől a halántékig, kígyóznak a finom ráncok, — Burmisztrov valami érdekeset és elmét borzongatót érzett meg benne.

— Nézd csak, — kezdte Tyiunov, félszemét Vavilo arcára szögezve, — te árulkodtál énrám...

Vavilo felvonta vállát, mintha a hideg futna végig rajta.

— És megmondom neked nyiltan: megszületik Oroszország! Minden osztály alkotórésze a népnek és mindegyik azon töpreng: miért szereztek az idegenek ekkora hatalmat mi fölöttünk? Ez annyit jelent — ébred a népben a szeretet a hazája, a drága orosz föld iránt!

Félszemét hunyorítva, töltött, felhajtotta és megint töltött.

— Sokáig bírod az italt? — kérdezte élénk kíváncsisággal Burmisztrov.

A tapasztalt férfiú nyugodtan válaszolta:

— Amíg tart a pálinka — iszom, ha pedig kiittam mind, abbahagyom...

E válasz élénk vidámságot robbantott ki Vavilóból: felkacagott, dobogott lábaival és ordítozott:

— Pompás!

Késő estig üldögéltek együtt és ettől kezdve Burmisztrov mindenkinek elmondta, hogy Jákov Zahárov — a legokosabb ember a földön. Minthogy azonban megkülönböztetett tisztelettel viseltetett Tyiunov iránt, feszélyezve érezte magát előtte és eszébe jutva az árulkodása, így érvelt:

— Hallgat a félszemű sátánja! Biztosan csak lesi a pillanatot, mikor szennyezhet be leginkább...

E gondolatra hevesen felbuzogott a vér keblében, zajosan fújt, orrlyukait tágítva, mint valami fajmén és az ismeretlen baj aggasztó sötét előérzetével szívében, elindult az „éden"-be Lodkához, hogy kiöntse bánatát meghitt barátnője előtt.

*

Lodka huszonhárom év körüli, magas, telt, dúskeblű nő, kerek arccal és nagy, szürkéskék színű, naivul kihívó szemmel. Sűrű, gesztenyeszín haja símára fésülve, gondosan kétfelé osztva az egyenes választékkal, vastag tömött fonatban ereszkedik alá hátára. A hajkorona súlya arra kényszeríti, hogy egyenesen tartsa a fejét — és ez gőgös külsőt kölcsönöz neki. Orra arcához képest kicsiny, hegyes és porcos, az apró szájat keretező sötétpiros ajkak szigorú metszésűek, gyakran megnyalja nyelve

hegyével, úgyhogy állandóan csillognak, mintha olajjal lennének bekenve. És a szeme is csillog, egy olyan ember kellemes mosolyával, aki meg van elégedve életével és tudatában van a saját értékének.

Kacsázva jár, dülöngélve, sőt még ülés közben is jobbrabalra himbálja telt felsőtestét; e mozgásban van valami, ami izgatja Zsukovot, a morc iszákost: gyakran előfordul, hogy miközben vérbenúszó szemmel figyeli Lodka testének szüntelen ingását, bőszen felordít:

— Hagyd abba, ördögfajzat! Nyughass!

A rőt üstök égnek mered kerek koponyáján, szeme hunyorog, mintha meg lenne ijedve.

— Tejszínes málnal — így hívja elragadtatásában Lodkát a vidám Rjáhin doktor és óvatosan, zavart mosollyal csontos arcán, távolabb húzódik tőle. Ő a szüntelen éneklő, hajlékony és száraz Rozkához vonzódik, aki valamilyen fürge, kis fekete kutyára hasonlít: göndör, szeszélyes, apró bajuszkával felfelé húzott ajkán és kicsiny fogakkal; szemtelenül bánik Rjáhinnal és „penészes csontvázacská"-nak hívja a fülehallatára. Mindenkinek gúnynevet ad: Zsukov őneki „Mosogatóvizes dézsa", Nyemcev, a csüggeteg és mérges rendőrkapitányhelyettes pedig — „Sanyarú Vendel".

A harmadik leányzó — a rőthajú, tömzsi Pása, hallgatag és szeret aludni. Ásítozik és hosszan elnyújtva felnyög. Szája nagy, fogai egyenetlenek, otrombák. Ferdevágású, zavaroszöld szeme mindenkire sértett undorral pillant. Csetiherre pedig — rémülettel és kíváncsisággal.

A negyvenötesztendős, magastermetű és karcsú Felicáta Nazárovna Vojevogyina jól bánik a lányokkal, pártfogolja szívügyeiket, beleavatkozik civakodásaikba és meg tudja őket békíteni. Arca megnyerő, nyájas, szinte szünet nélkül mámoros szemében különös, bágyadt mosoly csillog. Maga sem húzódozik attól, hogy kedvében járjon a vendégeknek: pompásan ropja az orosz táncot, ügyesen gitározik, szépen énekel szerelmi románcokat. Hangja nem nagy, de igen hajlékony és édeskés, szirupként folyja körül a férfiakat, kioltva bennük minden érzést, kivéve egyet. Felicáta fülére fésüli a haját, szeret jól öltözködni,

divatlapot járat, mikor pedig részeg, állandóan ezt a verset szavalja a lányoknak és vendégeinek: „Angyal suhan az éjféli égen". Mindazonáltal az üzlet jól megy: ismeretes, hogy három év alatt ezerhétszáz rubelt tett be a kincstári takarékpénztárba.

Amikor Burmisztrov Felicáta édenjének kapujához ér, a majomszerű Csetiher vaskos és csámpás lába egyetlen rúgásával kitárja a kisajtót előtte.

— Adj Isten, ördögfajzatt — szólal meg Vavilo, a kapus hosszú mancsaira sandítva, amelyet a kurta bekecs zsebeibe rejtett.

— Isten hozott, tökfilkó! — válaszol egykedvűen és öblösen Csetiher.

Burmisztrov kétízben is megverekedett már ezzel az emberrel, de mindkétszer kegyetlen vereséget szenvedett és azóta legyőzője láttán bánatos harag tölti el szívét.

Ezzel is ment Lodkához. A lány himbálózva, ajkát nyaldosva fogadta, szürkéskék szeme sötéten pillantott: mámoros és mámorító mosollyal, bágyadt hangon, orron át ejtve ki a szavakat, így szólt a férfihoz:

— Már mióta várlak, csak várlak...

— Várlak! — visszhangozta Burmisztrov szigorúan, nem nézve a nő arcába. — Tegnapelőtt voltam itt!

A lány szótlanul hozzásimult, szaggatott, forró lélekzéssel.

— Talán összetévesztettél valakivel?

— Téged? — kérdezte halkan.

Miután betelt az oleléssel, sörrel kínálta a szépfiút, az pedig, pihenve, így panaszkodott:

— Lám — harmincéves vagyok, van erőm, de nem lelek magamnak helyet, ahol ne sajogna a lelkem!

— Járj hozzám gyakrabban! — ajánlotta Lodka, az ágyon ülve és szünet nélkül a férfi szemébe fúrva tekintetét.

Az összeráncolta homlokát, fejét csóválta és únottan jelentette ki:

— Nagy öröm is vagy te! Számomra az asszony — egy lyukas huszast sem ér. Veled nem lakik jól az ember.

— Hát nem táplállak téged, nem adok neked, amennyit csak tudok?

— Nem erről van szó, ostoba! A lélekről beszélek! Mit számítanak nekem a te félrubeleseid?

Lomhán folyt a szó, mindketten régóta megszokták már, hogy nem értik meg egymást és semmi erőfeszítést sem tettek, hogy megmagyarázzák egymásnak vágyaikat és gondolataikat.

— Mi kell neked?! — kérdezte Lodka, egykedvűen himbálózva.

Burmisztrov ilyenkor lehunyta a szemét, nem akarva látni, milyen kihívóan ring a telhetetlen női test, táncolnak az ágyról lelógatott csupasz lábak, amelyek sárgák és erősek, mint a répa.

— Mi kell? — dörmögte. — Mozgás, tér kell!

— Eredj hát! — mondta a nő kétértelmű mosollyal. — Ki akadályoz benne?

— Mindenki! És te is!

A szobában rothadó ágytoll, pomádé, sör és asszony-szag terjeng. A zsaluk bezárva, a perzselő félhomályban céltalanul kínlódnak, zúgnak a nagy fekete legyek. A sarokban, a kazányi Szűzanya képmása előtt, sisteregve ég a kéküveges mécses, mintha valamilyen csendes rémülettől eltorzult szem húnyorogna. A fülledt sötétben két verejtékező, forró test gyötrődik, és lassan, halkan konganak az üres szavak, — a kihunyó máglya utolsó szikrái.

Legtöbbször azonban Burmisztrov költőien összeborzolva, szakadt ingben jelenik meg és szemében virtus és bánat tüzel.

— Glafira! — üvölti és a mellét veri. — Itt vagyok hát, — a te párod! Mohó állat, falj fel hát!

Lodka szeme ilyenkor felvillan zöld tűzzel, egész teste kidomborodik, himbálodzik és mohón s vidáman énekli orrán keresztül, mint a gazdag alamizsnára számító koldus:

— Kedveském, de meg-ki-ino-oztak! Drágaságom, megbántottak a gonosz emberek, gyere énhozzám, hadd simogassalak, dédelgesselek, egyetlenem...

— Glafira! — üvölti elragadtatásában Vavilo. Vedd a szívemet — vedd hát, nem tud többé dobogni — nincs tovább!

Ilyenkor különösen szép és maga is tudja, hogy szep. Izmos teste hajladozik a nő erős karjaiban és szemének bánatos csil-

logása szenvedélyt és édes asszonyi szánakozást gyujt fel benne.

— Nincs akaratom, nincs szabadságom! — siránkozik Vavilo és el is hiszi magának, a nő pedig könnyes pillákkal néz a szemébe, néz mindent átölelő pillantással, forrón a férfi arcába lehel és öleli, akár esőfelhő a forróságtól kiaszott földet.

Előfordult, hogy egy ilyen jelenet után Burmisztrov óvatosan felemelte fejét a parnáról s hosszasan, aggódva fürkészte a nő bágyadt és sápadt arcát. Szeme lehunyva, ajka édesen remeg, szive hevesen dobog és a fehér nyakon, a fül mellett, lüktet az ér. A férfi óvatosan a földre teszi lábait — hirtelen el akar menni innen, minél előbb és halkan, hogy fel ne ébressze a lányt

Néha sikerült is, többnyire azonban a nő összerezzent, felugrott és szigorúan s ijedten kérdezte:

— Mit akarsz?

— Megyek, — jelentette ki kurtán a férfi, nem nézve a szemébe.

Lodka fénylő szeme szürke pillantásával követte a férfit az öltözésben.

— Mikor jössz?

— Ha itt leszek — majd meglátod!

— Na, minden jót!

— Minden jót!

Az is megesett, hogy Burmisztrovot hirtelen bősz düh öntötte el a nő iránt, csipkedni kezdte és a fogai közt sziszegte:

— Ha te nem lennél, az én rossz szellemem, — hej! Szabad lennék, mint a madár ...

Elemte a nő sikongva kacagott:

— Ne csiklandozz!

Mikor azonban a sikongástol, kacagástól és ellenkezéstől felingerelve, a férfi ütni kezdte — Lodka kisiklott a kezei közül, az ablakhoz szaladt és csengő hangon kikiáltott:

— Kuzjma Petrovics!

Megjelent Csetiher De mindig békés kép fogadta: Burmisztrov és Lodka egymast átölelve álltak vagy ültek és a nő kihivo s naiv mosolygással ajkán igy szólt:

— Ah, bocsásson meg, Kuzjma Petrovics, mindig bolondo-

zom, én már ilyen ostoba vagyok! Nem inna egy pohárkával? Tessék, itt van hozzá egy kis harapnivaló is!

Csetiher szó nélkül leöntötte torkán a pálinkát vagy bort, végigmérte Burmisztrovot és jelentőségteljes krákogás után kivonult az ajtón, Vavilo pedig, akit kivert a forró veríték, hirtelen gyengének érezte magát és így dörmögött:

— Ostoba! Nem érted a tréfát!

A lány nevetve nyalta meg ajkát, felsóhajtott és újból átölelve a férfit, kihívó pillantással mélyedt a szemébe.

Mikor Vavilo egyszer mesélt neki Tyiunovról és beszédeiről, Lodka ásítozva jegyezte meg:

— Lám, Kolja távirász is ezt szokta mondani: hamarosan kitör a felkelés! Nyemcev is fél, a doktor viszont nem hiszi!

— Bajkeverők! — mordult fel Vavilo. — Jó dolguktól, unalmuktól felkelésre fáj a foguk!

Lodka egykedvűen ajánlotta:

— Akarod, hogy szóljak Nyemcevnek a félszeműről?

— Mit mondasz neki?

Haját befonva és csábítóan riszálva magát, Lodka így válaszolt:

— Nem tudom! Taníts ki rá.

Némi gondolkozás után Vavilo únott hangon megszólalt:

— Nem, nem kell. Ne avatkozz belé ebbe. — mi közöd hozzá? Hisz én is csak neked mondom el, különben meg — fütyülök az egészre!

Egy perc mulva sóhajtva tette hozzá:

— Meglehet, mégis igazat szól a félszemű a polgárokról. És a felkelésről is. Persze, ostobaság az ilyesmi — felkelés — de én is felkelnék ám. — bizony!

— Te csak az enyém vagy! — énekelte Lodka és átölelte

— Igen, de bezzeg megmutatnám, ki vagyok! — kiáltotta heveskedve Burmisztrov.

•

Egyízben, estefelé, a három barátnő a kertben sétált: Lodka és Rozka az elvadult málnabokrok közt kígyózó ösvényeken járt, Pása pedig bebujt a bozótba és leszedte a még meghagyott bogyókat, miközben zajosan rágcsált egy uborkát.

Rozka illetlen verseket szavalt nagy hévvel. Lodka himbálta magát, élvezettel nyaldosta ajkát és néha sebesen belevagott kerdésevel:

— Hogy van? Hogy?

Fs csodálkozott:

— Micsoda emlékezőtehetséged van!

— Ugy tanít mint valami madárfiókát! — magyarazta Rozka. — A térdére ültet, megfogja a fülemet és belebeszéli a számba, a szemembe!

Lodka felsóhajtott és elgondolkozva mondta:

— Az orvosok előtt ismeretes minden titok! Ês milyen merész — nem fél semmitől!

— Semmitől! Hallgasd meg ezt...

Megint felhangzott sebes beszéde. Mikor elmentek Pása mellett, a rőthajú leányzó álmosan pillantott rájuk és ezt mormogta:

— Ti is jómadarak vagytok!

— Te csak tömd a szád! — vágott vissza Rozka menés közben, mintha kővel hajítaná meg.

— I-igen, — fűzte a szót elgondolkozva Lodka és összerezzent. — Milyen merész! Még a szűzanyát meg az arkangyalokat sem kíméli...

A málnás felett darazsak és méhek zsongtak. A fűzek zöldjében zsibongva ugrándoztak a varjúfiókák, a felső ágakon pedig méltoságteljesen trónoltak az öreg varjak és szigorú károgás közepette figyelték csemetéik nyüzsgését. A város felől az esti misére szólító harang csüggedt szavát hozta a szél, valahol gondterhelten és ütemesen pöfögött a csőből kiáramló gőz. a folyón sulykok puffantak és egy gyermek sírt.

— Szereted a kapor szagát? — kérdezte halkan Lodka barátnőjét, az azonban nem válaszolt a kérdésre és büszkén mesélte tovább:

— Neki — minden mindegy, semmitől sem fél! Idehallgass...

Körülnézelődve, halkan kezdte:

— „Egyszer az Uristen, felébredve álmából"... Odanézz, Szimka leselkedik ránk!

Szemét hunyorítva, Lodka arra figyelt.

— Tényleg! Lám, — ő is tud verseket faragni.

— Ugyan menj! — kiáltott fel Rozka és megvetően rázta a fejét. — Hiszen féleszű!

— Menjünk oda hozzá?

— Menjünk, legalább mulatunk rajta! — egyezett bele Rozka.

A kert kőfalának résében ott állott a hórihorgas Szima, horgászbotokkal a kezében és üres tekintetével makacsul, mereven, pislogás nélkül bámulta a lányokat, akár amikor a vak a napba néz. A két barátnő mézédes mosollyal közeledett hozzá, ruhájuk beleakadt a málnabokrokba és a bozótba és igyekezve kiszabadulni az ölelő kapcsokból, ütemesen ringtak jobbrabalra, néha hátrafeszítve testüket és közben halkan sikongtak.

— Halászni? — kérdezte Lodka nyájasan.

Szima meg sem moccant, úgy válaszolta:

— Igen

— Milyen friss vagy ma!

— Hamar kezdik pedzeni, — magyarázta az ifjú, le nem véve üres szemét a lány arcáról.

Rozka megcsípte barátnőjét és megkérdezte:

— Hallottad a versikéket?

Szima igenlően bólintott.

— Jobbak ám mint a tieid, — mondta kötekedően a fekete leányzó.

— Nem, — felelte halkan Gyevuskin.

Ez bosszantotta Rozkát.

— Nohát! — kiáltott fel mérgesen. — Micsoda nagy legény! De hiszen fogalmad sincs, hogy kell költeni! Jaj-jaj-jaj — ez az egész, amit tudsz!

— Azt akarom, olyan legyen, mint az imádság — jelentette ki halkan Szima, Lodkához fordulva.

Valahányszor Lodka megpillantotta az ifjút, kialudt a kihívó fény tekintetében, szembogarai kitágultak, elsötétedtek, megváltoztatva szürkéskék színüket és mozdulatlanná dermedtek. Keblében csiklandó hűvösség áradt szét és sűrűn nyaldosta

ajkát, egész testében aggasztó szárazságot érezve. És ma még élesebben érezte mindezt, mint máskor.

Milyen csúf! — ötlött agyába, miközben átható pillantással vizsgálta az ifjú sárgásszínű, éhes arcát, méricskélte görbe testét, az ostorként lógó, hosszú karokkal és a mozdulatlan ujjakkal, amelyek szinte fából voltak faragva. Pillantása azonban elmerült Szima szemében és mind mélyebbre süllvedt annak világos örvényében; a nyugtalan vágyódás arra késztette, hogy közel lépjen az ifjúhoz és megérintse kezével.

Szima nem egyszer elmondta verseit, és a lány a halk és sebes, ütemes beszéd hallatára mindig valamilyen bosszúságfajta zavart érzett és nem tudta, mit mondjon a fiúnak, csak hallgatott, sóhajtozva. De minden egyes alkalommal, önkénytelenül is megkérdezte:

— Költöttél verset?

— Igen, — felelte Szima, lehajtva a fejét.

— Megyek már, eredjetek a pokolba! — kiáltott fel Rozka és gúnyos pillantást vetett rájuk — Inkább csókold meg egyszer, Glafira, aztán hadd menjen Isten hírével . . .

Felkacagott és a bokrok közé ment, csengő énekkel ajkán:

Ej be sokat szenvedtem, kinlódtam,
Végül is a folyóba ugrottam . . .

— Hát aztán! — mondta Lodka és felsóhajtott.

A fiú felvetette a fejét, hálásan mosolygott, arcán rózsaszín foltok gyulladtak ki, üres szemét nedvesség töltötte el. Lodka elhúzódott tőle.

Szentséges Szűzanya,
A mi Urunk szülője!
Tekints le ránk kegyesen
A te szerencsétlen gyermekeidre!

Állkapcsa remegett, halkan, érthetetlenül mormogott. Mozdulatlanul állott és leszegezett pillantással nézett a nő arcába, mint valami félénk koldus. Lodka összevonta szemöldökét és

könnyű fejbiccentésekkel jelezte a vers ütemét, jobbkeze a kőfalon nyugodott, balja pedig blúza gombját tépdeste.

Sötét kunyhókban apró gyermekek
Senyvednek, jaj, hideg s éhség miatt.
Rágcsálják őket ádáz nyavalyák,
Míg szemüket a zord halál kioltja.
Szülőt jószó ritkán száll feléjük,
Csak mint halottakat becézik őket
A temető felé vivő úton . . .

— Elég! — jelentette ki Lodka és még messzebb lépett a fiútól.

Szima belenézett a nő arcába és csüggedten elhallgatott, úgy rémlett neki, hogy Lodka haragszik: arca elfehéredett, szeme sötétkékbe borult, ajkát erősen összeszorította. Szima bűntudattal magyarázni kezdte:

— Ezt arra írtam, hogy a Sztrelcovék Lizája meghalt. Nagyon sokáig betegeskedett, az anyja meg folyton napszámba járt, — haragudott is rá, a Lizára: nyűg vagy, ordította. Most meghalt — és az asszony harmadik napja zokog egyfolytában, a Márja Nazárovna!

— Ismerem ezt! — mondta a lány szinte bosszúsan, de nem hangosan. — Eltemettem már én is két gyermeket . . .

Lodka körülnézett: rózsaszín alkony ereszkedett a kertre és az őszi lombbal gyéren borított fák ágai között a bíborvörös nap ragyogott.

— Gyere velem! — parancsolta hirtelen Szimának; az ifjú lerakta horgait és engedelmesen elindult, ügyetlenül szedve a lábát. A lány azonban gyorsan ment és mintha elrejtőznék valaki elől, előrehajolt. A kert egy sötét zugába vezette az ifjút és egy apró rőzsehalomra mutatva, odasúgta:

— Ülj le!

És mikor az leült, karjaival átfonta a nyakát és halkan, sebesen megkerdezte:

— Te szeretsz engem, úgye, szeretsz?

— Igen, — felelte Szima és megremegett.

— Nos, én is szeretlek! — mondta gyorsan a nő.

Szima ijedten pillantott Lodka arcába és elhúzódott.

— Ez . . . ez nem igaz — csak azért . . .

— Ah, Istenem! — visszhangozta halkan a lány. — Isten bizony! Keresztet vetettem, — látod?

Akkor az ifjú feljajdult, a lányhoz vetette magát és ölébe rejtve a fejét, boldog szipogással mormogta:

— Én már régóta . . . úgy szeretem magát . . .

A nő eltaszította és suttogva mondta:

— Na, siess, — ah, siess már . . .

Szima nem értette e szavakat, a nő pedi gdurván megragadta, sietve odaadta magát, majd mélyen és egyenletesen sóhajtva nyugodt hangon jelentette ki:

— Na lám! Ezentúl járni fogsz hozzám, — ugye? Majd szólok a kapusnak, hogy eresszen be!

Könyöke mozdulatával eltolta az ifjút és a magas, szép test felemelkedett.

— Tudod-e, hogy nekem férjem van? — kérdezte, fürkészőn pillantva az ifjú ámuló, mámoros arcába.

— Tudom! — suttogta Szima.

— És szeretőm is van . .

Az ifjú Lodka arcába pillantott zavart mosollyal, megingott és nem szólt egy szót sem.

— Na? Mit csinálsz most? — kérdezte a nő kíváncsian.

— Megmondom neki . . .

Lodka összerezzent, kiegyenesedett.

— Mit mondasz? Kinek?

— Vavilónak. Semmi baj! — tette hozzá megnyugtatóan és vidáman. — Majd én magam, ne féljen . . .

Lodka szemében valamilyen szerető, szinte anyai csillogás villant fel.

— Ne merd. — jelentette ki szigorúan. — Ostoba, — azt hiszed, lehet ezt?!

És súlyos kezét az ifjú vállára téve, nyájasan így folytatta:

— Megöl téged, te kelekótya! Csak hallgass!

Megfordította és könnyen megtaszítva, így suttogott:

— Na, eredj már! Menj, Isten veled! De vigyázz a szádra! Jegyezd meg — megöl!

Az ifjú megpróbált a lány felé fordulni — meg akarta ölelni, de mire megfordult, az már sebesen, hátra sem nézve, távolodott tőle. Szima mozdulatlanul állott a rothadó szemétkupac előtt, álmodozón mosolygott és nedves tekintetét a bokrokra szegezte, ahol felhőként foszlott szét a lágy fehér szoknya.

Lodka olyan gyorsan ment, mintha félne, hogy valamilyen kellemetlen akadály állja útját. Felszökdelve a lépcsőn befutott szobájába, kulcsra zárta be az ajtót, megfogódzkodott az ágy támlájában és mélyen felsóhajtott.

A szoba félhomályában bánatosan pislákolt a mécses kék fénye, és a Szűzanya képe előtt áhítatosan imbolyogtak az árnyak.

A lány sokáig nézett a sarok felé, majd zajtalanul térdre ereszkedett — szinte elrejtőzött az ágy magas támlája mögé — és kezét összekulcsolva mellén, hangosan s hízelgően suttogta:

— Szentséges Szűzanya, könyörülj meg szolgálódon, a megátalkodott bűnösön, Glafirán!

Szima Gyevuskin híre átcsapott a folyón: a megyefőnök megparancsolta, vezessék hozzá a poétát, sokáig hallgatta verseit lehunyt szemmel, fejét ingatva, majd kijelentette:

— Tanulnod kell, iskolázatlan vagy! Szeretsz olvasni?

A szavalásba belefáradt és a szigoru tekintettől megijedt Szima hallgatott.

Strechel végigsimította tenyerét borotvált arcán, figyelmesen szemügyre vette az ajtófélfánál álló esetlen alakot és újból megszólalt:

— Olvasni kell, öcsém! Puskint kell olvasni! Ismered Puskint?

— Nem.

— Hogy-hogy? — álmélkodott a megyefőnök. — Nem emlékszel az iskolából:

A droskék már helyükön állnak,
A házalók s üzérek járnak...

hát ez — Puskin! Hol tanultál?

— A plébánia-iskolában.

— Hja úgy! Puskint azonban ismerni kell. Meghozatom neked a könyveit a székvárosból, jelenleg itt nincsenek Nos és az egészségi állapotod — gyenge?

— Gyenge, — visszhangozta a poéta.

— Kuráld magad! Ünnepnap menj sétálni a Cserjomuhin-erdőbe, ott fenyők vannak, ami nagyon használ neked.

Egy félrubelest nyomott Szima markába és nyájasan kikisérte az előszobába.

Iszaija Kudrjávszkij atya szintén helyeselte Szima verseit.

— Dicséretes, Szimeon, dicséretes! — jelentette ki, bólogatva nyájas, megnyerő fejével — nagyon is helyes. És az alapgondolat célzata, valamint a stílus egyszerűsége — hamar megtalálja az utat a lélekhez! Serénykedj, ifjú, ne temesd földbe a Mindenható ajándékozta tehetséged és védőszented, az istenfélő Szimeon segedelmével feljutsz majd a homályból a csúcsra. Bort szoktál inni?

— Nem — felelte Szima, felsóhajtva — árt nekem!

— Ugy! Ez is dicséretes! — állapította meg Iszaija atya, mikor pedig a poéta az áldás alá hajtotta fejét — három nagy rézgarast nyomott a kezébe és igy magyarázott: — Ezt szükségleteid fedezésére adom, meg a verseid elmondásának fáradalmáért, amelyek — ismetlem — a legeslegnagyobb dicséretet érdemlik meg!

Meghívták Szimát a város egyéb művelt polgárai is; sietve és félénken elhadarta a verseket, szótagokat és egész szavakat nyelve le, azután elment — tíz- és húszkopejkásokkal zsebében.

Még a piactér kereskedői is behivtak neha bodéjukba és figyelmesen végighallgatva, egy ötössel vagy háromkopejkással jutalmazták. Néhanyan a fiatalabbak közül, ezt tanácsoltak:

— Inkább valami vidámat eszelnél ki, fickó, ez már szörnyen unalmas! Tudsz-e vidámat?

— Nem, — felelte Szima szomorúan és bűntudattal.

— Kár!

Rjáhin doktor, miután elmondatta a poétával verseit, hangosan nevetve, igy kiáltott fel:

— Ime, egy újabb hiábavaló áldozat!

Majd lejegyzett néhány művet, megígérte, hogy elküldi valahová. Közben azonban, száraz kezeit dörzsölve, így szólt:

— Hórihorgas ifjú barátom! Mindez, meglehet, nem is rossz, csakhogy — aligha illik az időkhöz, bizony! Nem ígérek semmit, azonban okvetlenül eljuttatom több helyre.

Pénzt nem adott Szimának.

Gyevuskin bujkálni kezdett az emberek elől, egyre ritkábban járt a városba, csak amikor elkerülhetetlen volt. Világosan látta, hogy senki sem kedveli, mindenki kíváncsian pillant rá és nincs emberi lény, aki vonzaná a szívét. Hosszú alakja a torz-vékony nyakon esetlenül ülő fejjel, a csontos sarga arc és az üres szemek, félénksége, csikorgó, fulladozó hangja és mozdulatlan, felesleges karjai egyáltalán nem keltettek rokonszenvet az emberekben.

Végül történt valami, ami eltaszította tőle a város lakóit: egyízben Zsukov adófelügyelő nem messze Szimától horgászott és hirtelen e parancsal fordult hozzá:

— Hé, te madárijesztő! Szerezz nekem egy verset, kapsz érte három rubelt — hallod? Ismered Rozkát? Na, hát róla szerezz valamit, de meglegyen a sava-borsa! Érted? Holnap este gyere el Felicitához és mondd el — majd szólok, hogy eresszenek be!

Szima nem válaszolt és néhány percnyi üldögélés után észrevétlenül eltünt. Nem állhatta ezt a kövér rőthajú embert, apró szemével és hatalmas fülével. Tudta, hogy Zsukov nagy kéjenc, részeg fővel szeret megkínozni embert — állatot és hogy a környékbeli parasztok gyűlölik az adófelügyelőt. Miután Szima összekerült Lodkával, még utálatosabb lett számára Zsukov: néha elképzelte, mint nyúl a felügyelő kövér, piros keze barátnője testéhez — ilyenkor metsző hideg ömlött el az ifjú keblében, lába remegett, vadul kidüllesztette szemét és nyöszörgött bánatában.

Hosszú verset faragott Zsukovról, sűrűn eldünnyögte magában és egyízben fel is mondta Lodkának. A lány hosszan és gonoszul felnevetett, összecsókolta Szimát és így szólt:

— Ugy kell neki, a disznónak! Jól van!

Néhány nappal ezután összeakadt Szimával az adófelügyelő irnoka, a nagy kártyás Ivanyukov és felüvöltött:

— Ahá-á! Te kellesz nekem! Mióta kereslek már, te gézengúz! Gyerünk a felügyelőhöz, beszélni akar veled.

— Nem megyek — jelentette ki Szima és tovább indult.

Ivanyukov azonban megragadta az ifjú szakadt kabátújját és haragosan megkérdezte:

— Akar egyet a pofájába uraságod?

És Szima, Zsukov színe előtt ocsúdott fel: a felügyelő a diványon heverve, rekedten beszélt hozzá, miközben arca széles mosolyra húzódott:

— Na te marha, megírtad a verset, szavalod mindenfelé, én meg semmit sem tudok, mi? Hát ezt rendeltem meg nálad?

Szimát elöntötte a rettegés, düh és bánat és önmagának is váratlanul, furcsa magas, sikongó hangon elkezdte:

— Őméltósága Zsukov Jevszej úrnak . . . — Nagyot nyelt és egyik lábáról a masikra dőlve, szinte ködben úszva magyarázni kezdett: — Az atyai nevet azért hagytam el, mert nem illik a versbe — Liodorovics: így nem hívnak senkit!

— Hogya-an? — kérdezte Zsukov álmélkodva. — Mondd hát, tökfilkó!

Szima rákezdett:

Igazat szólni önről
Hogyis merném elszánni magam,
Igazat? Mikor miatta ön
Kitörné bizonnyal a nyakam . . .

— Milyen ostoba! — dörmögte Zsukov

Oh, ha mint ön, olyan lehetnék,
Akkor én bezzeg nem remegnék,
S félelem nélkül, könnyedén
Gúnyolhatnám ki önt biz' én.

Zsukov felvetette a fejét és köhögve, nehézkesen leeresztette lábait a diványról — e mozdulat megijesztette Szimát, a fiú megtorpant és kóhintett.

— Na, mi az? — morogta Zsukov hörögve és kiköpve.

Szima lassan folytatta:

Szégyellek önre nézni
Szégyen és undor . . .

Az adófelügyelő kimeresztette apró szemét és ujjait táncoltatva, húzta a szót·

— Hogya-an?

A poéta megrezzent, összehúzta magát és gyorsan kint termett a szobából, utána pedig majdnem három hétig bujkált valahol. Később azt mesélte a külváros lakóinak, hogy Zsukov ráordított — megöllek! — és hozzávágta a csizmáját.

E jelenet a városba is kiszivárgott.

— Agyondicsérték a kölyköt, hát elbízta magát! — mondogatták a Sihánban. — Az efféle népseg egytől-egyig nagy lókötő, kesztyűs kézzel bánni velük — veszélyes!

Okurov városka kétezer lakosa között azonban akadt egy ember, aki komolyan vette a poétát: valahányszor Szima Lodka gyors, üzletszerű ölelése után kifelé tartott az édenből — a kapunál megállította a kockafejű Csetiher.

— Te vagy az? — kérdezte, noha tudta és látta, ki az a hosszú alak, aki félénken és esetlenül kibújik a kisajtón.

— Na, ülj már le! — unszolta.

És amikor Szima melléje telepedett a padra — az őr a poéta vállára vagy térdére ejtette széles tenyerét és halkan kérlelte:

— Mondj már egy pár versikét!

Szima mondott, Csetiher pedig sóhajtozva, lopva keresztet vetett, majd megint unszolta:

— Na még!

Az ifjú szívesen szavalta el műveit ennek az embernek és különös módon szavalt: sietség nélkül, lágy suttogással, igyekezett különös jelentőséget adni kedvenc szavainak és közben rejtélyesen meg-megbökte hallgatóját, így hívta fel figyelmét valamelyik szóra vagy sorra, amelyet különösen fontosnak tartott.

Itt, a vén ház kapuja előtt, amely valamikor egészen más életnek adott hajlékot. Szima szinte úgy érezte, hogy mély sírgödörbe temeti gondolatait, sérelem nélkül, tisztességgel, hogy

nem hideg kíváncsiság és szánakozás fogadja őket, megtagadva tulajdon lelkét, hanem valami más, ami jóleső büszkeséget ébreszt benne.

A nemesi lak még mindig fontos szerepet betöltő romjai közül néha kihallatszott a lányok sikongása, Konja távirász tenorja, vagy Ványka Hrjápov, az uzsorásfi zúgó haranghangja, Fimka Puskarjova fürge dalai, gitárpengetés — a szomorkas és mámoros élet e megnyilvánulásai azonban egyáltalán nem zavarták Szimát és hallgatóját.

— Na, még! — kunyeralt Csetiher, bozontos rőt szemöldöke alól fürkészve a Tejút ezüstös foltját, a vidáman pislogó csillagokat, a hold lomhán úszó réztányérját avagy a lassan húzó felhőket; nézte Csetiher, hallgatott és vállát felvonva, lopva keresztet vetett.

Mély álom borult a nyomortól mart és tépett, a vad garázdaságtól megszaggatott sötét külvárosi viskókra, amelyek szoros korbe fogtak a Vojevogyin-majort — akár valami jelentéktelen szemétdomb egy nagy, összetört játékszert Szima erősen nekivetette hátát a kapufának és fáradhatatlanul szavalt.

Szerelmének elsietett, szánakozó ölelései azonban néha a sérelem émelvítő hullámát kavarták fel az ifjú szívében, eszébe ötlöttek a nő futószavai, testének gyakorlott sürgése és csüggeteg banattal gondolta magában:

— Ha legalább egyszer szerethetném igazán! Bezzeg a többiek . . .

Nem volt kedve verselni tovább, hangja bágyadtan kongott, szívét nem adta bele a szavakba.

— Na, jól van, köszönöm! — szólalt meg Csetiher és a fiú kezébe nyomott egy hármast vagy ötöst

— Ugyan hagyd! — rántotta el a kezét Szima.

— Na — fogd már! Hisz én egymagam vagyok; elég nekem!

Nem merve megbántani Csetihert, Szima elvette a pénzt és kiment a mezőre.

*

Esténként, napnyugta idején és éjszakákon szívesen elüldögélt az országút melletti dombocskán. Ült, hosszú karjaiba kulcsolva térdét, és a néma csendben tisztán hallotta, mint folyik

mellette nyugodtan és lankadatlanul az élet széles, zsongó árja: cirpelnek a serény tücskök, sürögnek a fürge mezei egerek, szállnak a madarak fészkükbe, árnyak húzódnak a halmok között, susog a fű, édesen illatozik a méhfű és a zöldeskék égbolton a csillagok.

Egy ilyen holdas éjszakán észrevétlenül eléje bukkant Tyiunov és kis botjával ütögetve csizmája szárát, megkérdezte:

— Mi az — tán verseket költesz?

— Igen — mondta Szima, zavarban.

Fejét forgatva, Tyiunov végigfuttatta tekintetét a fiún és nyájasan biztatta:

— Ugy! Hát akkor csak költs, Isten segítségével!

És lassan továbbment Ma jó és hasznos embernek tünt Szima szemében — az ifjú felállt és utána ballagott.

A félszemű megfordult, megvárta és megint rávetette pillantását.

— Kíváncsi vagyok, hogyan költesz?

Az ifjú megörvendett és szívesen, könnyen fűzni kezdte a szót.

— Először — gondolkozom. Sőt mindig gondolkozom, Jákov Zaháro vics. Bizonyára ettől lett rossz a szívem — szorongás és bánat van benne. Máskor meg — úgy elkezd vergődni, mint a madárfióka és hirtelen — megtorpan.

— Ugy! — szólt a félszemű, buzgón bökődte botjával a lábánál ferdén húzódó árnyalakjának fejét. — És miről szoktál gondolkozni, te legény?

— Mindenről, Jákov Zaháro vics! — ismerte be bűntudattal az ifjú. Akivel összeakadok vagy az eszembe jut — akár ember, akár eb . . . Még a madarakról is . . .

— Ugy, úgy!

Tyiunov megdörzsölte orra tövét és lassan megindult előre. Szima mellette ballagott és beszélt:

— A madarakat kivéve — mind egyhelyben topognak. Megy az ember, fejét lehorgasztva, bámulja a földet és gondolkozik valamiről . . . Tél idején üvöltenek a farkasok — fáznak és éhesek! És retteg tán mindenki — csupa farkas veszi körül! Mikor

ezek felüvöltenek, olyan leszek mint a részeg — nincs türelmem hallgatni!

Sütött a hold mögöttük, előre kúsztak az árnyak: az egyik rövidebb, a másik — hosszabb, mindkettő keskeny. Az egyik — éles s egyenletes lökésekkel halad előre, a másik — hol elborítja az elsőt, hol oldalt húzódik, majd a két árny egyetlen alaktalan folttá sűrűsödik és rángva siklik tova a földön.

Botorkálva, Szima bejelentette:

— Faragtam is egy versikét a farkasokról! — megtorpant s szavalni kezdett:

Erdőkön, mezőkön vonítnak, pofájuk
Az égnek emelve éhes farkasok.
Én a farkasoknak — magam bánatával
Mint fivéreimnek, rokona vagyok.
Embertársaim közt beh nehéz meglennem,
Nem fogad be senki fivéreként engem.
S így csöndeskén élek, de jaj, félek mégis
Hogy szürke farkasként
Elvonítom egyszer a panaszom én is!

Tyiunov meglóbálta botját, az égre pillantott, a messzeségbe és a lábai elé.

— Hát vidámat nem szeretsz költeni? — kérdezte sóhajtva Szima is körülpillantott, majd bűntudattal ismerte be:

— Zsukov adófelügyelőre költöttem egyet, de rossz vége lett, Artyuska szokta énekelni:

Az alvégen ideát
Gonosz nálunk a világ . . .

Ezt is én költöttem! A városról pedig . . .

— Hogy van — a városról?

— Hát így! — az ifjú levette fejéről ócska sapkáját, valamiért arca elé tartotta és halkan elkezdte:

Rágyujtanék örömest egy dalra,
De vig nótám kit érdekelne?
Vidámságra süket ez a város,

Gonoszság és kórság lakik benne.
Kész a sírja mindenkinek
Városunkban, mint a temetőben
Hadd éljünk hát, testvéreim,
Itt a földön kicsinyég könnyebben.

Elhallgatott.

— Kész?

A félszemű az ifjú arcába fúrta tekintetét és mosolyogva kérdezte:

— Mi ebben a vidám? Tökfilkó!

Rövid hallgatás után megismételte:

— He-he, tökfilkó!

Az ifjút nem sértette meg a bánatos és nyájas feddés, sőt el is mosolyodott és így szólt:

— De hisz én nem mondtam, Jákov Zahárovics, hogy ez vidám.

— Tényleg nem mondtad?

— Nem én!

— Ugy! Na, jól van!

Balra tőlük, a sötét mocsári fenyvesben, öblösen rikoltozott a bagoly — a csend megtört, majd újból megfagyott, mint a vaj Messze elől a mezőségen gyenge fény lobbant fel és gyorsan erősödni kezdett, reszketve és vörösölve.

— Látod — szólalt meg a félszemű — a balimeri parasztok máglyát raktak Friss ám az éjszaka!

— En könnyebben gondolkozom versekben, Jákov Zahárovics, a közönséges szavak pedig nehezen rakódnak össze nálam Folyton csak azt akarom, hogy olyan legyen a vers, akár az imádság, de hogy lehet ezt elérni — nem tudom! Talán ha hosszú a sor, akkor imádságosabban hangzik — úgye? Itt van ez a vers, szintén a városról szól:

Mocsár fölött nagy szürke felhők száguldanak.
Mély csönd ült a várost, mikor lement a nap.
Vak álomba merülnek gondgyötört emberek,
Egyszemű ég csüng s virraszt az aluvók felett.

— Milyen az ég? — érdeklődött csodálkozva Tyiunov.

— Egyszemű — felelte Szima zavartan és elhúzódott útitársától, bűntudattal magyarázva: — hisz mindig egyszemű: nappal csak a nap süt, éjszaka meg csak a hold.

— Szóval félszemű, mi? — mondta Tyiunov felnevetve. — Nem baj, ügyes! Csakhogy kifelejtetted a csillagokat.

— Teliholdkor milyen csillag látszik?

— Hm-m... igaz, gyéren vannak! Bizony! De azt mondod — felhők, meg — hold?

— Ez előfordul! Rohannak a felhők, közöttük pedig a hold és az egész ég remeg, mintha összerogyna . . .

Tyiunov elhallgatott és Szima halkan hozzátette:

— Egyszeműnek neveztem az eget — egész megfeledkeztem magáról, bíz' Isten!

— Sebaj! — mondta a félszemű.

— Tovább így van ez a vers:

Futkosnak a fellegek a vak hold után az égen,
Egy árny jön utánam a mezőn, lopakodva setéten . . .

— Folyton csak te, meg te! — szólalt meg hirtelen Tyiunov, — Te meg én, az örökös nóta! Meg az éhség és a halál!

Az ifjú nagyon szerette volna elmondani verseit Tyiunovnak, a félszemű azonban nyilván nem akarta tovább hallgatni; botját lóbálva, lassan lépdelt és mondta:

— Mindez persze megvan az életben is — nyomor van, halál is, de nem gyűri le az embereket! A nagyapám is éhezett, az apám is, én sem vagyok torkig lakott. És meghaltak és én is meg fogok halni — úgy bizony!

Szima verseire gondolt és nem felelt.

— Szóval meghalok és egy szikra sem marad belőlem! — magyarázta meggyőzően Tyiunov. — Meghal egy gonosztevő — azt mondják az emberek: hej, micsoda gazember volt! Meghal egy jó lélek — Isten nyugosztalja. Megesik, hogy még a döglött kutyáért is fáj a szívük az embereknek. A macskákra is gyakran emlékeznek: be jó állat volt, okos, vagy pedig: — milyen kedves és hogy fogta az egeret. Meghal Jákov Tyiunov, Szemjon Gyevuskin — és senki sem szól egy szót sem! Voltunk-e, avagy

nem — senki sem törődik vele. Hát ezen gondolkozz öcsém, ezen! Bizony! Gondolkozz rajta! Fontos dolog! Te magányos emberke vagy és a magányosok a legjobb, leghivebb szolgái a világnak.

Szima hallgatott. A félszemű simán folyó, szelíd beszéde nem akasztotta meg az ifjú kusza gondolatait, akı a megfelelő szavakat kereste.

— Ne csak a bánatban légy hasznára az embereknek, hanem az örömben is; örömmel szeresd meg őket! A bánat, öcsém, olcsó jószág! Benne — akár a rabok a szürke darócban — minden ember egyforma: nem különbözik se nemes, se polgár. De te az orömre torekedj, mutasd meg az embereknek az örömet, ezt a ritka paradicsommadarat — ez az! Lám — tegyük fel — neked van tehetséged, szeresd hát igazán! Mindent szeretni kell, pajtás: a szerszámot, amellyel dolgozol — a vésőt például, azt is szeresd! Megert téged, noha vasból van és ha egyszer megszerette a kezedet — nagy segítségedre lehet a munkádban.

Két ember megy a mezőn —
Öreg meg fiatal... —

formálódtak a sorok Szima fejében. Botladozott és előrenyujtotta hosszú egyenes karjait.

Es a sötét árny előttük
Nagy sebesen inal...

A lélek sötétjében, az emlékezet mélyén, szikraként lobbantak a szavak, méhként rajzottak, egyesek eltüntek, mások eleven láncba fonódtak, dalba sorakoztak — Szima borzongva s kellemesen érezte magát, csendes öröm simogatta a szívét.

— Na, idehallgass! — folyt a félszemű megfontolt szava: — Oroszországban emberek élnek, akiket polgároknak neveznek. Ki nyomorultabb náluk? Gondolkozz csak. Vannak cigányok — ezek folyton vándorolnak, egyik városból a másikba, rászedik a parasztokat a lovakkal, a falvakban pedig tyúkokat lopnak. Lehet, hogy nem is tesznek ilyesmit, de ezt beszélik róluk. A pol-

gárok pedig, noha főként egyhelyben topognak, mégis a leghaszontalanabb emberek a világon...

Az ifju előre meresztette üres tekintetű, kerek szemét, csoszogott lábával és úgy rémlett neki, mintha kissé felfelé haladna.

Öreg a fiatalnak
Magyaráz valamit.
Messze a távolban
Fényecske hunyorit . . .

Messze, a Fekete erdő sötét taraja felett, súlyos felhő emelkedett és kioltotta a csillagokat. A máglya fénye vidámabban lobogott fel.

— Én, öcsém, már a hatodik tizest taposom és annyi mindent láttam az életben — hogy a templomunkban se férne el, bármilyen nagy is! Sokféleképp éltem, de legtöbbször hitványul! És lám, mindezek után, azt mondja az én emberi szívem: ostoba, szeretni kellett volna valamit, szeretet nélkül nincs élet!

Szima mosolyogva verselt magában:

Jaj beh keskeny ez az ösvény,
S hepehupás, ahol járnak.
Gödrelket betakarják
Előttük a setét árnyak.
Mind a ketten botladoznak, —
Ez az ösvény jaj beh görbe —
Mennek egyenest előre,
S be-beesnek egy gödörbe.
Ne hagyd, ne hagyd Uramisten
Szegény árvákat magukra,
Vezesd, igazitsd el őket
Az egyetlen igaz útra!

Hirtelen megtorpant és vidáman felkiáltott, karon ragava a félszeműt:

— Jákov Zaháróvics — épp most faragtam ezt a verset, bíz Isten, épp most! Hallgassa meg!

Mikor elszavalta alkotását, Tyiunov az ifjú arcába mélyedt sötét szemével és helyeslően jegyezte meg:

— No lám! Hát látod . . .

— Ó, Istenem! — ujjongott fel halkan Szima. — Tudja, ez olyan öröm, amikor az ember költ valamit, hogy legszívesebben sírva fakadnék . . .

— Igy van rendjén. Erre van szüksége a világnak — örömre! De már ideje, hogy visszaforduljunk — lám, mekkora utat tettünk meg!

Visszafordultak. Világosabb lett az útjuk — az árnyak hátramaradtak és közelebb simultak egymáshoz.

— A fő az, öcsém — törte meg az éj csendjét Tyiunov nyugodt hangja — szeresd a tehetségedet! Önmagad számára nem vagy fontos, de a tehetséged — az egész világ ajándéka! — Ami Istent illeti — persze jól van; emlékezz a közmondásra: segíts magadon, Isten is megsegít. A legfontosabb pedig — szeress! Szeretet nélkül az ember — ostoba állat!

Utólérte őket az ősz előhírnöke, egy súlyos fekete felhő, bársonyos árnyékba borítva a mezőt és a mocsarat, szemükbe pedig nyájasan világított a telihold tányérja.

— Hej, Szemjon, Szemjon! — remegett Tyiunov tompa hangja. — Mennyi embert láttam, mennyi bánatot tapasztaltam! Szeretik az emberek a bánatot, de az örömet — kétszeresen! És mondok neked egy őszinte igaz szót — derék nép ez az orosz! Vad persze, összemart és nagyon nyomorult, de — derék, jóravaló, tehetséges nép! Lám — figyeld állhatatosan és meg fogod szeretni! Akkor majd, pajtás, rájössz a dolog nyitjára!

Szima mosolygott és hegyes vállával megbökte a félszeműt.

Rövid hallgatás után Tyiunov meggyőzően tette hozzá:

— Derék nép! Ennyi az egész.

•

A vöröshajú Pása leányzó az „éden"-ben, egyéb feladatain kívül, a szobalány szerepét is betöltötte a szakácsnő őt költötte fel a leghamarabb és Pásának ki kellett takarítani a termet — a fészernagyságú, hatalmas helyiséget, melynek öt gótikus ab-

laka volt; kettő közülük be volt deszkázva és színes szőnyeg takarta.

A terem mennyezetét virágfüzérek díszítették, amelyekbe valamilyen nagyfejű, zöld és sárga madarak és két amorett gabalyodott: az egyiknek kikopott az arca, a másiknak pedig lemállott a lába és a hasának egy része.

Matrjona Puskarjova, a szakácsnő, közölte Pásával, hogy a mennyezetet egy francia fogoly festette ki ezernyolcszáztizenkettőben és Pása majdnem minden reggel, amikor a seprővel és ronggyal belépett a terembe, megállott az ajtóban és felfelé csavarva a fejét, komolyan vizsgálta a mennyezet gazdag díszítését, melyet nedvességfoltok, repedések és lámpakorom tarkítottak.

Néha Matrjona rákiabált:

— Mit mereszted megint a csipáidat, te féleszű? Siess a takarítással, már talpon vannak mind . . .

Pása mosolvogva felelte:

— Rög-tö-ön! Ármányos fickó lehetett ez a francia! És hogy festette, nénikém? Bizonyára hanyattfekve dolgozott, ugye?

Matrjona megharagudott.

— Bezzeg elfeküdnél te is holtodig! Várj csak, te hájgombóc — elvisz az ördög, akkor aztán csontig kopik az oldalad a fekvésben!

— Hol lehet most a szegény kis francia? — ábrándozott sóhajtva Pása.

Gyakran megesett, hogy a francia művében gyönyörködve, a lány önfeledt álmodozásba merült, úgyhogy nem hallotta meg Felicáta vagy barátnői mérges kiáltását; ilyenkor másnapos dühvel rontottak rá, mint macskák a varjúra és alaposan megtépázták Pását, testével törölve fel a terem porát és piszkát.

Mikor Pását verték — nem ellenkezett, csupán lihegett, szemét lehunyva; ha belefáradtak az ütlegelésbe — nem sírta el magát és nem kesergett rögtön előbb megnézi, hogy és mint szakadt el a ruhája aztán kimegy az udvarra és ott öblös basszushangon jajveszékel és szitkozódni kezd.

Bömbölésére az utcáról benézett a kiskapun Csetiher hatal-

mas kobakja, sokáig szó nélkül hallgatta Pása kesergését, végül azonban nyilván megúnta — és tunyán vigasztalni kezdte:

— Na-na, hagyd már abba! Nem szégyeled magad, úgy ordítani: meghallhatják! Ej! Meghallják, te!

— De fáj nagyon — magyarázta Pása elcsitulva.

Csetiher értelmesen jegyezte meg:

— Azért is ütnek.

Egy éjjel, a dorbézolás során, a részeg Nyemcev és Ványka Hrjápov durván megsértették Pását; a lány kitépte magát, kiszaladt az udvarra és a kapuhoz támaszkodva, felzokogott.

— Már megint sírsz? — kérdezte Csetiher, kinyitva a kisajtót.

— Bácsikám! — jajongott Pása könnyek között. — Miért vagyok én ilyen szerencsétlen? Istenem!

— Na-na, hagyd már abba! — ajánlotta Csetiher.

A lány azonban nem hagyta abba.

Csetiher kis ideig hallgatta még a siránkozást, majd nehéz sóhajjal megjegyezte:

— És micsoda hang! Hogy vinne el az ördög! Gyere ide!

Kivezette az utcára, körülpillantott, leültette a padra, melléje telepedett és csitítani próbálta.

— Na — hallgass már! Ülj csak. Lám — milyen meleg az éjszaka. És egy lélek sincs sehol. Ki bántott meg?

Pása szipogva kezdte mesélni, hogyan gyalázták meg, Csetiher azonban undorral szakította félbe:

— Na elég már! Nem szeretem én az ilyen ocsmányságot. Hallgass!

A lány engedelmesen hallgatott és nekidőlt vállával a férfinak, az megpróbált elhúzódni — de nem volt hely. Akkor, hosszú karjait térdei közé szorítva, előrehajolt és nem nézve a nőre, dörmögni kezdett:

— Pssz! — hallod? Markusa kutyája vonít. Éllen-szomjan, láncon tartják az ebet, azért hogy vadabb legyen. Látod, milyen kellemes éjszaka idekünn? Alig jár ember . . . Oda nézz! Leesett egy csillag. Mikor pedig eljön a világ vége, úgy hullanak le az égről, akár a hó. Jó lenne megérni és látni . . .

Sokáig beszélt. Időnkint önkénytelenül is jobbra sandítva,

megpillantotta a lány lábát, kerek könyökét és félig fedetlen mellét Érezte, hogy a súlyos test mind jobban hozzá tapad — Csetiherf kellemes meleg öntötte el; nem véve szét térdeit, kihuzta kozülük jobbkarját, hogy átölelje Pását, mikor hirtelen horkolás ütötte meg a fülét.

— Hát te alszol? — kérdezte álmélkodva, halkan.

Semmi válasz

— Nosza! — bökte ki Csetiher és megrántotta a vállát.

A lány édesdeden cuppantott ajkaival, nyugodt, mély sóhaj tört ki kebléből. A férfi Pása arcába pillantott, amelyre lecsüngtek kócos vörös hajfürtjei — szája csodálkozón tátva volt, arcán ott csillogtak még a fel nem száradt könnyek, karja élettelenül csüngött le.

Csetiher elmosolyodott és fejét csóválva mormogta:

— Az ostoba! Micsoda ostoba!

A lány mély álma és testének gyermekes gyámoltalansága jóindulatú csodálkozást váltott ki benne. Oldalvást rásandítva és gyorsan erőt véve hosszú mancsainak önkénytelen mozdulatain, sokáig, majdnem virradatig békésen ott ült mellette, hallgatva, hogyan ordít és sikong a házban a részeg társaság és amikor a város templomának harangtornyán négyet ütött az óra, felköltötte a lányt:

— Na, gyere be hozzám a bódéba! Ej, mozogj már! Mindjárt jönni fognak . . .

— Hogyan aludtam el? — kérdezte Pása, álmélkodva pillantva körül

— Csak úgy — lecsuktad a szemed és máris.

— O, Istenem . . .

— Na, eredj már, hallod . . .

Kinvitotta előtte a kisajtót és szemével kísérve a fehér alakot, egészen, amig el nem tünt a konyha melletti kicsiny szobácskájában, a kapus zajosan behúzta a reteszt és szétterpesztve lábait, sokáig nézett a földre, fejét csóválva.

Ez az éjszaka semmit sem változtatott Pása és Csetiher viszonyában. Hamarosan azonban újból megverték a lányt.

Egyízben, vad tivornya után, Lodka másnap délben betegen és dühösen ébredt: égett a gyomra, száraz bőrét szinte

rozsda marta, fájt a szeme. Lábát a padlóra eresztve, sarkával megkoccantotta a deszkát; várt egy kicsit, majd erősebben dobbantott, végül pedig vadul kezdte verni a padlót és szeme baljósan elsötétedett.

Mikor megjelent Pása, cipőjét a fejéhez vágta, durván káromkodva letépte a lány blúzát és letaszította a lépcsőn.

Pása megint sírva fakadt és megint megjelent Csetiher — szemlátomást az imént ébredt fel, borzas volt és mogorva.

— Na, mi az? — kérdezte.

— Glafira . .

— Miért?

— Hát tudom is én, Istenem . . .

— Istenem! — utánozta az őr a lány vastag hangját és parancsoló hangon tette hozzá· — Eredj, mosd meg a pofád!

Orrát húzva, a lány bement a házba, Csetiher pedig, előrenyujtva kezét és Pása után bökve ujjával, komoran jelentette ki:

— Majd adok én nektek verekedést!

Erős rugással messzire taszított egy cserépdarabot és határozott léptekkel bement a konyhába, ahol zajosan veszekedett Felicáta a szakácsnővel Kitárva az ajtót, a férfi teljesen betöltötte azt négyszögletes testével és félbeszakítva az úrnő beszédjét megszolalt·

— Azt mondom — kár ütniök Pelagéját . . .

— Mi az, Kuzjma? — kérdezte Felicáta fáradt hangon, nem fogva fel a szavak értelmét.

— Mondom — miért veritek Pelagéját? — ismételte Csetiher, két kezével az ajtófélfába kapaszkodva.

A testes Matrjona Puskarjova és maga Felicáta Nazárovna Vojevogyina is álmélkodva meresztette szemét; majdnem három esztendeje ült ez az ember a kapu előtt békésen, mindig szótlanul, mindenkinek engedelmeskedve, semmibe bele nem avatkozva és most — belép és parancsoló hangnemben oktatja az úrnőt·

— Ütni nem szabad. Olyan ő, mint a gyermek. Ostoba gyerek.

Felicáta Nazárovna halk, gyöngyöző kacajra fakadt, felvetette fejét és odalépett az őrhöz. Ma a haja felfelé volt fésülve

és a dús koszorú még emelte termetét; a bő piros pongyola, a karperecek és gyűrűk a kezén, az övében csörgő kulcscsomó, az elővillanó apró fogak és a gúnyosan összecsípett szemek — mindez arra kényszeritette az ajtonállót, hogy leeressze kezét és lehorgassza a fejét.

— Ki vagy te tulajdonképpen? — kérdezte csipősen Felicáta.

Csetiher tátogatta a száját és valami értelmetlent mordult.

— Takarodj! — parancsolta az úrnő és meglendítette a karját.

Csetiher nehézkesen megfordult, elindult és megütötte fülét az asszony hangja:

— Látod, bátyuska! Biztosan nem aludtad ki magad!

A tornácon megtorpant, megragadta a lépcső korlátját és megrázta — a fa bágyadtan felnyikorgott. A konyhában pedig meghatottan nyikordult Matrjona alázatos hangja:

— Ho-ogy kiperdült, bíz ám!

— Nálam hamar megy!

— Milyen bátor az úrnő, hej!

— En, anyácskám, nemes vagyok.

— Igaz, olyan is mintha tábornokné lenne!

— A nemesek nem félnek semmitől! Csak egy szavamba kerül Nyemcevnél és — hűvösre kerül ez a senkiházi. Odaát a városban most mindenféle ostobaságokat súgdosnak a népek, hát ide is elhozta a szél. Ezért bátorodott fel úgy. De engem aztán, galambocskám, nem ijesztesz meg — nem ám!

Csetiher körülpillantott, elbődült, akár a sebzett bika és elindult az udvaron, csámpás lábaival taposva a gazt, korhadó fadarabkákat, téglacserepeket — mintha dudvás, parlagon heverő földet szántana.

Lodka ezalatt megmosakodott és fel sem öltözve, megivott egy csésze erős teát és megint lefeküdt; mellében maró szúrást érzett, mintha valami hatalmas, fekete pióca tapadna a szívére, szívja a vérét, dagad és lélegzetét elszorítva, a torka felé kúszik.

Mozdulatlanul meredtek eléje az elmult fárasztó éjszaka képei: a részeg Zsukov, amint fonnyadt, ragyás testével ropja a táncot, nehéz, mint egy zsák liszt — hanyattesik és kezét előrenyujtva, ijedten hörgi:

— Emeljetek fel! Hamar!

Az ingerlékeny Nyemcev az orosz táncot járja Felicáta előtt, csontos sarkával a padlón dobog és sivítva ismételgeti:

— He-ej! Utolsó napjainkat éljük! Szaporán, nemesasszony!

A mértéktelen borivástól elzöldült orvos egyre csak Rozkával kötődik, könnyekre fakasztva és valamilyen hátborzongató tréfát eszel ki. Kolja távirász valamiért elsírta magát, öklével verte az asztalt és ezt bömbölte:

— Halottak vagytok ti mind!

Leöntötték vizzel, szesszel dörzsölték a füle mögött, azután álomba merült, fejét Felicáta ölébe hajtva. Még a mindig vidám és nyájas Ványka Hrjápov is borús volt és egyre csak súgdosott Szerafima Puskarjova fülébe, az asszony hallgatta, lassan törölgette könnyeit és néhányszor homlokon csókolta Iványt az ő sajátos, nevetséges és bánatos csókjával.

Dorbézoltak nyakló nélkül: úgy szórták a pénzt, mintha egyszerre mind meggazdagodtak volna; drága bort hozattak, még durvábban bántak a lányokkal, mint rendszerint és valamennyien csúnya és értelmetlen dolgokat ordítoztak egymásnak.

Nehéz volt velük és — félős. Felicáta suttogva figyelmeztette Lodkát és Rozkát:

— Legalább ti vigyázzatok az itallal! A vendégek nem ismerik a mértéket.

Csendesen kinyílt az ajtó, Lodka felemelte a fejét. A szobába nyájas mosollyal nézett be Szima sápadt arca.

— Nem alszol?

Lodka kelletlenül felnyitotta a szemét és halkan válaszolt:

— Rosszul érzem magam.

A fiú óvatosan, lábujjhegyen, odement hozzá, lehajolt és a szemébe pillantott.

— Leülhetek melléd?

És amikor a lány igenlően bólintott, Szima csendesen elhelyezkedett az ágy szélén, térdére tette Lodka fehér kezét és szerelmesen kezdte simogatni tenyerével a lány forró, pihés bőrét, könyökétől a csuklójáig.

— Tegnap, az országút szélén ülve, új verset költöttem — elmondjam?

— A Szűzanyáról? — kérdezte Lodka a fogai között.

— Nem, csak úgy — az életről. Elmondjam?

— Na, mondd — egyezett bele sóhajtva a nő.

Légy irgalmas, Teremtőm,
Erőt honnan meríthetünk . . .

— kezdte Szima suttogva.

Lodka oktatóan jegyezte meg:

— Már megint a régi nótát fújod! Nem valami nehéz mindig ugyanazt hajtogatni.

Szima elmosolyodott és engedelmesen lehajtva a fejét, elhallgatott.

— Na? — kérdezte Lodka és lehunyta a szemét.

A fiú sebesen, alig hallhatóan szaporázta:

Légy irgalmas, Teremtőm,
Erőt honnan meríthetünk,
Uram, ha nem belőled?
A vak, gonosz sors ellen,
A kegyetlen szükség ellen
Irt kitől könyörögjünk
Uram, ha nem Tetőled?
Mért lennénk bűnösök mi,
A Te rabjaid vagyunk mi,
S nem is vitázunk véled.
És a Te kezed mégis
Nehéz szomorúsággal
És csúf halállal büntet.
Minden nap s minden órán
Mért öldösöl bennünket?

— Mit keseregsz folyton? — szakította félbe Lodka és barátságtalanul ráncolta a homlokát. — Inkább valamilyen szerelmes versikét faragnál nekem, nem pedig csupa Uram-Teremtőm-öt . . . Mi vagy te, sekrestyés? Szeretsz, de verselni nem tudsz rólal

Szima abbahagyta a simogatást és tagadóan rázta a fejét.

— Nem tudok én a nőkről . . .

— Szeretni megtanultál, hát akkor tanuld meg ezt is — mondta komolyan a lány.

Felült az ágyban és térdét átölelve himbálni kezdte testét, elgondolkozva valamin. Az ifjú szomorúan vette szemügyre a szobát — minden oly ismerős volt és annyira nem tetszett: a rózsaszín tapétával beragasztott falak, a fénylő fehér mennyezet repedéseivel, a tükrös asztal, a mosdó, a régi hasas komód, amely öntelten dagadt az ággyal szemben, valamint a málladozó, kormos kályha a sarokban. E szoba félhomálya, mindig — nappal és éjszaka — egyformán fullesztő volt.

— Hazudsz! — kezdte elgondolkozva, lassan Lodka. — Hazudsz, hogy nem tudsz a nőkről írni. Lám, mit költöttél egyszer a Szűzanyáról:

Hogy megválts minket bűntől örökre
Egyszülött Fiad küldted le a földre.

Bizony! — hirtelen gonosz élénkségre derült és nyelvét csettintgetve, szemét hunyorgatva megjegyezte: — Bizony, azok a disznók iskolázottak és milyen ocsmány verseket faragnak róla! Oh, a gazemberek!

Szima rásandított a nő fedetlen mellére és gyámoltalanul megmozdította kezét, mintha hirtelen terhére lenne.

— Csak hallanád, milyen verseket tud róla a doktor, a mocskos féreg!

Lodka kinyujtotta lábát. Szimát könnyedén a térdére döntötte és föléje hajolt, keblével szinte érintve az arcát. Az ifjúnak gyönyörűséges volt és kényelmetlen — fájt a háta; hosszú teste lecsúszott a padlóra, talpaival a deszkákon csoszogott, igyekezve fent maradni az ágyon, de — nem tudott.

— Leesek — bökte ki zavartan.

— Ó, de ügyetlen vagy! Na?

Segített a fiúnak felülni, átölelte és édesen a szemébe pillantva, megkérdezte:

— Költesz majd, ugye?

— Mit?

— Mulatságosat.

— De hol a mulatság? — kérdezte halkan az ifjú.

— Valamit én rólam Különben...

Lodka elhallgatott és hosszan, fürkészőn nézett a feneketlen, világos szemekbe, majd elfödve őket lágy tenyerével, sóhajtva megszólalt:

— Nem, te nem értesz hozzá! Nagyon is félénk vagy. Ők bezzeg — mindenről tudnak mulatságosan beszélni!

— De Istenről — nem szabad! — emlékeztette a lányt halkan Szima.

Ujabb hallgatás után Lodka durván oldalba bökte a fiút és szeszélyes hangon közölte:

— Ne csiklandozz! Hideg a kezed — ne nyúlj hozzám!

Az ifjú kissé felemelte a fejét — a lány keze lecsúszott a homlokáról Koldus szemekkel pillantott Lodka arcába és szomorú mosollyal megszólalt:

— Nem szeretsz te engem Nem tetszem neked.

Kezeit tarkójára fonva és a mennyezetre bámulva, a nő így érvelt:

— Hej, ha értenék hozzá, bezzeg csupa mulatságosat, vidámat költenék! Hogy elszégyelje magát mindenki. Minden benne lenne — bizony!

Szima a nő melléhez érve, megismételte:

— Nem szeretsz te engem.

— Na, mi jut eszedbe — mondta nyugodtan Lodka. — Hogy is ne szeretnélek? Hiszen nem kérek tőled pénzt.

Rövid gondolkozás után, pajkosan kacsintva, hozzátette:

— Én minden férfit szeretek — ez a kötelességem!

Az ifjú felsóhajtott, leeresztette a földre lábát és az ágy szélére telepedett, panaszosan hajtogatva:

— Ha legalább egy kicsit szeretnél — akkor szólnod kellene róla Vavilonak! Különben — szégyellem magam előtte...

Lodka megriadt, felpattant, átölelte Szimát és a lelkére beszélt:

— Ilyesmire ne is gondolj, egy percre sem! Hallod? Én

csak téged szeretlek! Vavilo... tudod, ő olyan... más, mint a többi...

Lehunyta a szemét és nyujtózott.

— En övele — tudod miért? — folytatta nyugodtabban és biztosan. — A félelem miatt! Ha nem engedek neki — megöl! Bizony! Ez könnyen megy nála. Téged pedig őszintén, szívből szeretlek — érted?

Egyre erősebben szorította magához a sovány, esetlen testet, sötétlő pillantását az ifjú szemére szegezte és a csókok között megfontoltan bizonygatta:

— Ezért a tiszta szerelemért sok bűnöm bocsánatot nyer — jól tudom! Hogy is ne szeretnélek téged?

Szima reszketett a csókok zápora alatt, mint egy megsebzett madár, forró tűz öntötte el és szemét lehunyva, ajkával a nő ajkát kereste.

Lodka még sietősebben adta oda magát, mint máskor, minden öröm és vágy nélkül és józanul mondogatta:

— Te csak ne nyugtalankodj!

Majd nyájas hízelgéssel suttogta:

— Probálj meg, Szimuska, valami olyat költeni, hogy az emberek féljenek tőled! Légy merészebb! Hiszen lehet beszélni mindenről, amiről csak akarsz — nézd csak meg, hogyan beszélnek a művelt emberek! És mindenki tiszteli őket. És a szájukra merték venni még az arkangyalokat is, bíz' Isten!

Lodka szeme tágra nyílt, zöldes szikrák villogtak benne, arca pirban égett, szaporán lélegzett és keblei úgy remegtek, mint két fehér galamb.

Az ifjú reszkető kezével megsímogatta a kihevült arcot, belenézett a naiv szemekbe és újból lángra gyulladva, a lány becéző suttogása ütötte meg a fülét:

— Hogy téged szeretlek — ez az én egyetlen érdemem.. Hisz tudom, milyen bűnös az egész életem.

•

Az egész várost óvatos suttogás töltötte el — suttogtak a lakosok és a hatóságiak is, csupán Kolja távirász beszélt hangosan és napról-napra merészebb lett.

A fürge, vézna kis piperkőc, bátran feltartva csiptetős, hegyes orrát, a város utcáit rótta és mindenütt izgató híreket hintett el — és mikor megkérdezték:

— De honnan tudod ezt? — jelentőségteljesen így válaszolt.

— Hát ez pedig így van!

És kackiásan eligazította divatos zubbonyát.

Rjáhin doktor köhintgetve a lelkére beszélt:

— Kár az izgalomért, apuskám. Vizsgálja a dolgokat a filozófia szemszögéből. az ember nem gyorsíthatja meg az eseményeket és fel sem tartóztathatja, amint nem tudja megállítani a föld forgását, a paralízis progressziva kifejlődését, vagy például ezt az ostoba esőt. Minden, aminek lennie kell — meglesz, ami viszont nem lehet — nem lesz, bármennyire ugrál is! Ezt apuskám, Marx is bebizonyította, tehát — kár a szóért!

— De Alexej Sztjepánovics! — kiáltott fel Kolja és kinyujtózott. — Kell-e akkor egyáltalán tenni valamit az embereknek?

— Azt mondja az írás — szaporodjatok, sokasodjatok és népesítsétek be a földet, a többi pedig megadatik nektek! És biz' Isten kedveském, semmi sem nehezebb ennél az egyszerű és kellemes feladatnál, nem képesek rá az emberek és maga, drága barátom, közéjük tartozik!

— Uristen! Micsoda komor dolgokat mond!

— Ez a vidéki ember sorsa, mivel — amint valamennyi földrajzkönyv tanítja — az orosz vidéki városok lakosai kizárólag részegeskedéssel, kártyajátékkal és emberkerüléssel foglalkoznak. Maga pedig ugrál — és minek? Alkotmány kellene? Várjon csak, barátocskám, megjön az alkotmány is és más efféle gyonyörűség. Uljön veszteg, olvassa Tolsztojt és — semmi többre nincs szükség! A fő — Tolsztoj. ő tudja, mi az élet értelme — ne tégy semmit, minden meglesz magától, a te boldogságodra és örömödre. Ó, pajtás, a legpompásabb és legszükségesebb filozófus a vidéki lakosok számára.

— Egészen úgy beszél, mint Tyiunov! — kiáltott fel csüggedten Kolja.

— Tyiunov? Ahá, a könyvkötő!

— Tulajdonképpen órás a mestersége.

— Igen, valószínű, hogy órás is. A vidéki lakos mindent csinál, de semmihez sem ért.

— Pfuj, Istenem Uram! — sóhajtott fel az ifjú elkeseredve és elment, megtépázottnak érezve magát.

A doktor, akit valamilyen titkos kór emésztett, nem volt nagyon érthető Kolja számára, de vonzotta beszédének akasztófahumora, amely csípős, merész gondolatokat ébresztett az ifjú fejében. Az orvos külseje is tetszett neki; valamilyen sebészi műszerre emlékeztetett, szép tokban, tetszett az is, ahogy Rjáhin dús csokorba köti nyakkendőjét, tetszettek puha ingei, jószabású ruhái, hegyesorrú cipői és ügyes fehér kezének kerek mozdulatai. Szerette elnézni, amint a sápadt arcon megremeg a mohó szájat keretező vékony ajak, gúnyosan csillog az összecsípett szem. Az orvos gúnyolódásával néha szomorúságra hangolta Kolját, többnyire azonban e beszédek némi büszkeséggel töltötték el az ifjút: elismételve ismerőseinek, általános álmélkodást váltott ki, aminek folytán rendkívüli embernek érezte magát — intelligensnek és szerfelett éles eszűnek.

De az orvossal folytatott kiábrándító beszélgetések után is Kolja a városban mindenütt valamilyen izgatott, baljós kíváncsiságot érzett és tapasztalt: mindenki nyugtalanul várt valamit, három polgár pedig, aki a leglármásabb napilapot járatta, gondterhelt politikus-képpel, sietve sürgött a piactéren, ádázul elvitázott egymással órákig, a hallgatók tiszteletteljesen figyelő seregét gyüjtve maga köré.

Kolja beleavatkozott a vitába:

— Lehetetlen tovább úgy élni, ahogy eddig éltek az emberek.

— De miért — kérdezték néhányan komolyan és csodálkozva.

— Az ostobaság miatt! — magyarázta Kolja és elkapta az orra nyergéről lecsúszó csiptetőt.

— Már megengeded — kinek az ostobasága miatt?

— Az általános orosz ostobaság miatt! A tiétek miatt! — üvöltötte az ifjú, Rjáhin mondatait szajkózva.

Egyesek megsértődtek.

— Lassabban a testtel, fickó! Miféle beszéd ez?

A város kisemberei mohón hallgatták Kolját, kikérkezdték töviről-hegyire, kérdéseik azonban szűk, gyakorlati térre szorítkoztak és az ifjú nem tudott válaszolni rájuk s attól tartva, hogy belezavarodik, elmenekült az efféle beszédek elől.

Általában a város úgy kezdett élni, mintha készülne valahová, és ha az asszonyok egyetmást beszerezni szándékoztak a közelgő télre, a férjek biztonytalanul leintették őket:

— Várj csak! Mit lehet tudni, mi lesz.

A város hivatali személyiségei gyakran gyűltek össze, titokban tárgyaltak valamiről és végül a lakosok tudomására jutott, hogy Iszaija atya a déli misén szentbeszédben meg fogja magyarázni és el fogja oszlatni az izgató híreket, hogy Strechel a „Lisszabon"-ban valamilyen rendkívüli előadást rendez, a rendőrkapitány pedig három rendőrt kér a székvárosból, vagy ha lehet, katonákat.

— Katoná-ák-at! — kiáltott fel hunyorogva az örökké részeg Minakov szabó és hirtelen észbekapott: — Értem, Ahá-á!

Sokáig gyötörte hallgatóságát, nem közölve, mi az, amit ért — végül pedig kijelentette:

— Bizonyára elrendelték, hogy mezővárossá fokozzanak le minket!

A többség kétkedett, de sokan mondogatták:

— Mit is ér, hogy város vagyunk, mikor csak egyetlen utca van kikövezve, meg a piactér.

Este Minakov, a porban ülve Csodatevő Miklós temploma előtt, könnyes szemmel kesergett:

— Könyörülj rajtunk, Isten szentje! Csúffá tettek minket — végünk van!

Kapengyuhin rendőr ott állott előtte és vigasztalta a szabót:

— Na, Jegor, ne ríjj már, mint egy fehércseléd! Talán semmi sem lesz az egészből!

Azok a hírek, hogy a hatóságok meg akarják nyugtatni a lakosokat, beigazolódtak: a rendőrkapitány magához rendelte Kolját és minden bizonnyal megmosta a fejét — a fürge távirász többet nem futkározott az utcákon

Minakovhoz beállított Kapengyuhin és komoran közölte:

— Nos, Jegor, menjünk a rendőrségre.

— De minek?

— Hogy ne terjessz rémhíreket.

Letartóztattak valamilyen vándort, eltűnt Vavilo Burmisztrov és Kljucsarjov kályhás.

A műkedvelő színjátszók készülni kezdtek az előadásra — sürgésükben és szaladgálásukban azonban volt valami színlelés, kihangsúlyozottság — a város lakói jól látták ezt.

A vasárnapi misén a templom zsúfolásig megtelt; az okuroviak, verejtékben fürödve, figyelmesen hallgatták Iszaija atya szép beszédét; Absalomról prédikált és Nagy Péterről. Salamon király bölcsességéről, a jobbágyság megszüntetéséről, 1812-ről és Szevasztopoljról, az idegen nagyhatalmak irigységéről Oroszország hatalma és gazdagsága iránt, valamint arról is, hogy a hiszékenység káros.

Házaikba térve, a polgárok így érveltek:

— Látnivaló, hogy valóban változás következik — a templomban nem beszélnek a levegőbe!

A baljós nyugtalanság fokozódott, nőtt a figyelem egymás szavai iránt. Csoportokba verődve találgatták:

— Egyre azon töri a fejét a szomszéd, hogyan ejtsen sebet Oroszországon — de miért?

Valaki meggyőzően magyarázta:

— A legfőbb ok — szűken van: mértéktelenül elszaporodott és nincs már helye! Ha vesszük a térképet, nyomban kitűnik: mindenütt visszaszorítottuk a tengerpartra, ott nyüzsög a parton és nincs semmije, csak homok meg sósvíz! A nép koldus...

— Ilyen esetben persze még az oroszt is irígyli...

Felharsant Tyiunov hangja:

— Tősgyökeres orosz embereket kell az élre állítani — ezt már régen bejelentették!

A lakosok egymást kérdezgették:

— Ki mondta ezt?

— A felszemű a külvárosból.

A megfontolt polgárok legyintettek és továbbmentek

— Épp terád hallgatunk!

— Hallgassatok az igaz hazafiakra, akik becsületesek és értelmesek...

Kulugurov kádár, egy hatalmas, nagyszakállú öregember megkérdezte:

— Hol vannak ilyenek minálunk?

Mások helyeseltek:

— Bizony, ilyen nem igen akad!

— Ki tart hazafelé?

— Ideje már.

— Üres szócséplés! — jelenti ki a kádár, egész testében kinyúlva. — Értsd meg polgár — fordult Tyiunov felé — mi hasznunk van abból, ha valahol ezer mérföldnyire, néhány ember — na, tegyük fel, eszesek — összeül és a mi dolgainkról beszél? Mit láthatnak onnan messziről? Nem, te itt szolgáltass nekem igazságot! Az otthonomban, hogy szembeszállhassak a tolvaj Szuhobájev polgármesterrel a törvény betűje szerint, hogy ne sanyargasson az adóval — hát ezt szeretném látni! De ami a világ másik végén történik, ahhoz semmi közünk!

A kádár szeme összeszűkült, keskeny résnek tűnt a nyugtalan, mély sötétben, ahol mindig csillapíthatatlan hullámzás kavargott és sűrűn lobbant fel a mérges zöld fény. Keze is nyugtalan volt — furcsán csapkodott, mintha el akarna szakadni a nagy testtől, zajosan összecsapódtak a tenyerek, egymásba fonódtak és dörzsölődtek a görbe ujjak és e mozdulatok olykor egybeestek szavaival

— Ej, tiszteletreméltó! — kezdte el Tyiunov csillogó szemmel.

— Hogyisne — vágott vissza a kádár, hirtelen sarkon fordult és elindult, s utána tódultak a többiek.

— Igazhitűek! — fordult a félszemű az ottmaradt tucatnyi emberhez. — Azt állítom, hogy mi, polgárok...

A félszemű azonban rosszul választotta meg az időt: ebben az órában odahaza mindenkit várt a pirog — egyszer egy héten sütik, és forrón sokkal ízesebb. És arról is megfeledkezett Tyiunov, hogy olyan emberekkel áll szemben, akik ősidőktől fogva magányosan élnek és gondolkoznak — régesrég leszoktak arról, hogy higgyenek egymásnak. Az utcára, az emberek közé nem

azért jártak, hogy megosszák gondolataikat, hanem hogy elraboljáik, megkaparintsák a másét és haza víve, elkoptassák, ellaposítsák fejükben, az évről-évre lomhán pergő hétköznapok súlyos gondjai között; mindegyik lakóház börtön volt, ahol minden új sokáig sínylődött szűk és sötét tömlöcében, míg végül elerőtlenedve, lassan elhalt, semmit sem eredményezve. Így rothad el nyomtalanul a virág magja, melyet a szél a mocsárba sodort, nincs ereje kifejlődni, kivirágzani és derűs mosollyal felmosolyogni az égre.

Csak az öreg Mavruhina maradt a félszemű mellett — zavaros nedvvel teli piros szeme várakozón pillantott Tyiunov arcába és annak kényelmetlen volt kitérni előle.

— Mi az, öreganyám? — kérdezte halkan.

— Messzi útra megy a fiam, tudod! — jelentette ki az anya.

— Hová?

— Az egek urához...

— Nahát! — mondta Tyiunov szomorú mosollyal.

— Bizony megtalálták már oda is az utat!

Az öregasszony remegett és keze tétova mozdulataival bebugyolálta idő- és bánat-marta testét a piszkos rongyokba.

— Isten veled, öreganyám! — mondta a félszemű távozóban.

— Az asszony mosolyogva, egyedül maradt a téren, a nagy, tündöklő templom előtt.

A földet szurkálva botjával, Tyiunov sietség nélkül haladt a külváros felé, rágott ajkaival cuppogott, és előrenyujtva balkezét, ujjait táncoltatta: nyilván számolt valamit.

*

A hétfő csendes, derült volt, az éjszakai fagy felszárította az utcák sarát — a városka ünnepi tisztaságban állott az égbolt zöldes kupolája alatt — mint a lakodalomra készülő vőlegény.

Öblösen és ütemesen verték az abroncsokat a kádárok, a folyóparton pöfögött a gőz Szuhobájev gyárából, valahol serényen és gondterhelten ugatott egy kutya, mintha a leckét mondaná fel.

De már kora reggel óta kúszott a város utcáin, nyomorék kolduskent a hír, hogy a táviró elromlott.

Mint mindig, tíz órakor a postahivatal elé gördült a zárda bricskája a testes és jókedélyű Levkádia nővérrel és a nevetgélő, pirosarcú Pávla novíciával a bakon; a hivatal zárt ajtaja előtt az őszbajuszú Kapengyuhin állott, pipával fogai között, fenyegetőn összevont szemöldökkel. Levkádia nővér nyögve kimászott a bricskából és megállott a tornácon, elcsodálkozva a rendőr régóta ismerős, nyájas arcának szokatlan kifejezésén.

— Adj Isten, Nyifont! Az Ur kegyelme legyen véled!

— Áldott legyen az ő neve — válaszolta a rendőr olyan hangon, minha azt mondaná:

— Engem bizony nem teszel lóvá!

És orcáit felfújva, az égre pillantott.

— Nos, nyisd ki már az ajtót! — kérte az apáca. Kapengyuhin végigmérte és megkérdezte:

— Minek?

— Hogy-hogy — minek? — kérdezte sértődötten az apáca. — Hát a postáért jöttem és két sürgöny is van velem...

— Semmiféle posta nem lesz!

Az öregasszony nyugtalankodni kezdett.

— Ó, irgalmas Isten — mit beszélsz? Tegnap sem volt! Csak nincs valami baj a városban?

Kapengyuhin nyomatékosan felemelte kezét és megállította az apácát·

— Ne terjesszen rémhíreket, Levkádia nővér! Már megmondtam — posta nem lesz és punktum!

— Hát a sürgönyök? — kérdezte félénken és kissé dühösen az apáca, aki már kilencedik éve intézte zavartalanul a postán a kolostor ügyeit.

— Nem működik a táviró.

— Nem?

Kapengyuhin nagybajuszú arca — gyönyörűségében, hogy tudja a titkot — mulatságosan felfúvódott. Sokáig gyötörte az apáca kíváncsiságát, riadalmat keltett benne, végül pedig ihletetten kezdte magyarázni:

— Elromlott a fő távírógép Pétervárott. Üstökös járt arra,

és beleütközött a toronyba, ahonnan az a sok drót szétágazik — de minek is beszélek, hiszen értelmes asszony, ismeri a távírót!

Levkádia nővér zavartan s bizalmatlanul emelte a rendőrre tekintetét — és könnyekre fakadt.

— Én, bátyuska, nem asszony vagyok, hanem apáca, igen — és gúnyt űzni belőlem — bűn!

Meghökkentve a rendőrt, az apáca eltávozott, néhány perc mulva pedig híre terjedt az eseménynek a piacon, felszította az emberek kíváncsiságát és a kereskedők egymás után indultak a posta felé, hogy megnézzék, mi történt. Megállottak az utca közepén, fejüket feltartva vizsgálták a postamester lakásának virágcserepekkel telirakott ablakait és kérdezősködéseikkel annyira felbosszantották Kapengyuhint, hogy a rendőr megdühödött, elkáromkodta magát, kihúzta noteszét és ceruzáját megnyálazva, ezt írta:

„Méltóságos főkapitány úrnak alázatosan, gyűlik a nép mászik rám és rémhireket költ Nem birom egyedül veszélyeztetik a rendet és nyugalmat Kapengyuhin."

Majd hirtelen nyakon ragadta Szeljeznyov kádár fiát, a nagy gézengúz Griskát és úgy teve, mintha a fülét cibálná, odasúgta a fiúnak:

— Fuss a rendőrségre, add oda ezt az írást — egy ötöst kapsz érte, lódulj!

Az eszes Griska kitépte magát kezéből és szélsebesen elszáguldott az emberek kacagásától és röhögésétől kísérve

Hamarosan azonban gondolkodóba estek a sarkon feltűnt Esengő Hipa, a rendőrbiztos, két fegyveres katona és két lovas őrszem kíséretében.

Az egesz varos gyermekkorától fogva ismerte a szerény és félénk Arhipot, mindenki emlékezett rá, mint sekrestyésre Csodatevő Miklos templomaban, Hipának nevezték es annak idején sokat nevettek a nagytiszteletű Afángel püspök tréfáján aki Hipa apjának, a jámbor Vaszilij Nvikitics Korenyevnek nevét a mulatságos „Esengő"-re változtatta, mivel Korenyev valamilyen kérvényben, amelyet a püspökhöz intézett, többízben az „esengés" szót alkalmazta.

És most ez a szégyenlős, félszeg ember meztelen karddal a kezében lépked és már messziről kiáltja elrémítő hangon:

— Oszolja-atok, hej!

Még maga Kapengyuhin is meglepődött a szokatlan látványon, kihúzta magát, zsebébe rejtette pipáját és ezt mormogta:

— Ahá! Úgy-úgy!

Az emberek meghökkenve hátrálni kezdtek az utcából a vén, csontos gebeken zötykölődő őrszemek pedig szótlanul kísérték őket, egyesek futásnak eredtek, a megfontoltabbak pedig tárgyalni kezdték:

— Ki ellen vonultak fel?

— Na igen, rémítik a népet!...

— Mi van, testvérek, mi történt?

Értetlenkedve tréfálkoztak, palástolni próbálva önkénytelen izgalmukat, félve attól, hogy ostobának vagy ijedtnek tűnjenek mások szemében. Egyesek azonban fennhangon így gondolkoztak:

— Már engedelmet — hogy lehetséges az ilyesmi? Tegyük fel, például, levelet adtam fel, rendelést az árura, hát akkor mi lesz vele?

— Nekem meg ma vagy holnap pénzt kell kapnom a székhelyről...

A mocsárból már korábban sűrű felhők szálltak fel és nedves fátylat borítottak a városra. Úgy tűnt, mintha a házak odatapadtak volna a földhöz és az ablakok hol álmélkodva, hol fakó, sértő gunnyal hunyorognának gazdájukra. Valahol a kádárok tompa ütései kongtak:

— Tum-tum-tum! tum-tum!

A rövid őszi nap rohamosan zsugorodott, az utcákra ráborult a komor félhomály és benne észrevetlenül, peneszgombaként nőttek a sötét, ragadós hírek, ijedt gondolatok.

— A városi penztár előtt, halljátok, szintén katonák állnak..

— Na és?

— Pamfil csizmadia mondta...

— Nemrég pedig, kora reggel, Vavilo Burmisztrovot, azt a

külvárosi verekedőt a rendőrségről átkísérték a kapitány házába...

— Talán, odafenn Péterváron megint olyasmi történt, mint télen?

— Felkelés-féle?

— De hisz akkor ide egyáltalán nem ért el.

Valaki elgondolkozva jegyezte meg:

— A külvárosban ott az a félszemű...

— Itt meg a púpos, aki a megyeházán szolgál, az is nyughatatlan...

— Nem kellene megkérdezni a némát?

— Tehetek is róla, hogy a jófejű emberek többnyire nyomorékok.

Hangosan, tettetett vidámsággal kacagtak fel és megint tréfálkozni kezdtek, a tréfák azonban nem sikerültek, a szívekbe észrevétlenül belopódzott valami új és választ követelt. És mikor a mezőre pillantottak, mindenkinek úgy tűnt, hogy a dombok megnőttek, felemelkedtek és szorosabban fogják közre a városkát, mint azelőtt.

A mező felől hideg szél tört elő, távoli eső apró permetét hozva magával. A házak ablakaiban már fellobbantak a sárga fények. Az idő szerint már harangozni kellett volna a vecsernyére, de a harang nem szólalt meg, borzongató csend borult a városra, csupán a szél sóhajtozott és fütyült némán a nedves és mocskos földhöz tapadó házak teteje felett.

A lakosok egyrésze a „Lisszabon" alsó, fekete termében gyűlt össze, mások a piactér kocsmáiba mentek és késő éjszakáig ott üldögéltek, várva valamit. És buzgón fonták össze a nap talányait a régi hírek foszlányaival, amelyeket emlékezetük valamiért megőrzött.

— A fő most — Japán!

— A minap Kozsemjákin azt mondta, hogy állítólag a német is...

— Kozsemjákin öreg medve, inkább az asszonyokhoz ért...

— Azt már nem, betéve tudja az egész történelmet. Aszongya, Nagy Péter hozta be a fajtáját.

— Katalin is hozott belőle.

— Mennyi az idegen minálunk, testvérek?

Lomha, munkához nem szokott agyuk gyámoltalanul vergődött, mint az újszülött kismacska, még vakon.

— B-bizony! Tényleg sok külföldit ültettek a nyakunkra!

— Neked az is elég, ha egy botot szúrnak a földbe és ítélet napjáig moccanni sem mersz.

— De nagy legény vagy!

— Hagyjátok abba, fiúk! Mire jó ez a legénykedés?

Szinte senki sem itta magát részegre, sűrű csapatokban indultak hazafelé, az utcán halkra fogták hangjukat és nem egyszer megtorpantak, hallgatózva valamire. A fák csupasz ágai közt süvített a szél, eső szemergett, ugattak és vonítottak a didergő, éhes kutyák.

Nem fűzte erős kapocs a várost a nagy ország életéhez és amikor megvolt — észre sem vették, de most hirtelen világos lett mindenki előtt, hogy ez a kapocs elszakadt, nincs többé. Azelőtt sok minden emlékeztetett arra, hogy a földön élet folyik, más városok, más emberek is léteznek: mindennap reggeli kilenc órakor csengetyűszóval suhant be a városba a postakocsi a kormányzósági székhelyről, déltől estig bicegve rótta az utcákat Kalugin, a levélhordó, esténként a kocsmákban megjelent az ujság, a „Lisszabon"-ba pedig kettő is járt. És most egyszerre mindennek végeszakadt: az apró városka eltemetkezett az erdő és mocsár között és minden lakosa elfelejtettnek érezte magát.

Ideges, gyanakvó és szorongó hangulat lett urrá. Lustaság vett erőt az embereken, nem akarózott dolgozni, a megszokott mindennapos munka szinte elvesztette értelmét.

— Úgy élünk, mintha a világ végén lennénk! — dörmögte Kulugurov a piacteret róva, vastag bottal a kezében.

— Hol vannak a hatóságaink?

— Hát persze, elbújtak valahová...

— Gondolkoznak!

— Itt az ideje!

Az üzletemberek szemeben apró ügyeik fontossága óráról-órára nőtt és valami hatalmas, az egész életet beárnyékoló értelmet nyert és éppen ezt az életértelmet fenyegette valahonnan egy érthetetlen, de nyilvánvaló veszedelem.

Híre terjedt, hogy a rendőrkapitány magához rendelte a kocsmárosokat és figyelmeztette őket, hogy esetleg be kell zárni helyiségeiket.

— Mit ki nem eszelnek! — kiabálta dühösen az öreg kádár. — Az utcán topogjunk? Mégsincs nyár!

— Maradj otthon! — ajánlották.

— Talán ilyen zavaros időkben lehet otthon gubbasztani? Együtt kell élni, csoportosan!

Egyre jobban felbőszült, kiabált, szélesre tátva nagy száját és rázva ősz szakállát:

— Nesze neked! Valaki valahol kiadta a parancsot és — el vagyunk vágva a világtól! Mintha teljesen a hatóságok rabjai lennénk — tegyetek velünk, amit akartok, panaszt tenni úgysincs hol! Nem, ennek már a végére kell járni!

Beszéde még jobban felszította az okuroviak aggodalmát.

*

Tyiunov az utcákat járta és botját lóbálva, mindenre fülelt, sötét szemével hol az egyik, hol a másik arcot vette célba, úgy vizsgált mindenkit, akár a cigány a lovakat a vásáron.

Sokan kérdezgették:

— Mi történt — nem hallottad?

— Nem tudom. Valami zavar van, de hogy mi — nem tudni! — válaszolta és továbbment, összeszorított ajakkal.

Száraz, egyszemű arca feldúltnak látszott, ruhája furcsán összegyűrődött, kunkorodott, mintha viselője az imént mászott volna át nagy üggyel-bajjal valamilyen szűk helyen.

Feltűnt Kozsemjákin beteg arca, szomorú szeme és fehér szakállát tépdeső sárga, reszkető keze.

A városka egész élete megtorpant a láthatatlan és érzékelhetetlen akadály előtt, az emberek egyhelyben ténferegtek napokig Iszaija atyához jártak tanácsért, de a pap állítólag beteg volt, ekkor eszükbe jutott a megyefőnök — ő azonban elutazott a kormányzósági székhelyre.

Csoportokra szakadtak, érdekeiknek megfelelően, gyanús szemmel meregették egymást, ellenségesen és nem annyira hallgatták, mint kihallgatták a másikat.

Harmadnap kora reggel óta járt a hír a városban, hogy a

piactéren. Szemjányikov kocsmájában magyarázatot adnak mindenről és a lakosok sebes patakokban, zúgva és kavarogva áradtak a piactérre.

A kocsmában, a falnál, az asztal tetején állott a púpos Sismarjov statisztikus és karjaival hadonászva, ordított:

— Oroszország megértette végre...

Nagy feje forgott minden irányban, hangja elfulladt, szemét ijedtség öntötte el, arcán izzadtság vagy könnycseppek csillogtak A kocsma zsúfolásig teli volt, recsegtek a székek és asztalok, az utcáról tódult a nép, minduntalan panaszosan csörömpöltek a kiütött ablaküvegek és Szemjányikov sirankozva hajtogatta vékony hangján:

— Ki téríti meg a káromat?

Néhány hang makacsul faggatta Sismarjovot:

— Azt mondja meg inkább, sokáig fog ez még tartani — hogy nincs posta?

— Térjen a dologra, tisztelt úr!

— Folytonf Oroszországról zagyvál, a púpos féreg!

— Sokat is ért egyáltalán hozzá!

A piactér forrt, mint a katlan — az emberek kavarogtak benne, akár a kásaszemek a forró vízben. Az ég nehéz, szürke fátyolt borított a városra, köröskörül beborult és hullott a hamuszürke apró permet.

— A szabadság, szolidaritás és haladás eszméje... — kiáltozta Sismarjov.

Az utcáról a polgárok betódultak az ajtón, bemásztak a kitört zsalujú, nyitott ablakokon és izgatottan követelőztek:

— Hangosabban!

— Nem hallani a púpost!

— Ki vele az utcára!

— És végül — erőlködött a statisztikus — a társadalom valamennyi osztálya...

Sokakat magával ragadott már a lelkesedés, amely úgy terjedt, akár az erdőtűz, kodós szemek villantak, mámoros, gonosz mosolyok Apró menyhalként a tömegben sürgött Minakov szabó és halkan magyarázta:

— Veszélyes beszéd ez, testvérek! — és ravasz mosollyal hunyorított.

Előtte pedig, széttaszítva a tömeget, Vavilo Burmisztrov ágált: felgyűrve inge ujját, vidáman csillogó szemmel üvöltötte ki az utcára:

— Ütött a leszámolás órája! Eljött a nap, hej!

A megfontolt polgárok, akik mindeddig nyugodt szemlélői voltak a zsivajnak, lecsendesítették Vavilót és megkérdezték:

— Minek ordítasz?

— Minek? — ismételte fenyegetőn a dalia és hirtelen örömtől felragyogva, izmos karjaival átölelte a kérdezőt. — Hát nem pompás, barátom? Olyan a város, mint a felkavart méhkas — ugye? Eljött a nap! Hallottad — szabadság? Ha akarom — élek, ha akarom — nem, ugye?

A polgárok mosolyt tettetve, megkérdezték:

— Mi az a szabadság?

— Testvérek! — zengte elfúlva, mellét verve Burmisztrov. — A lélek elnyeri szabadságát! Játssz hát, lélek — és vége!

— Részeg! — mondogatták egymásnak a józan lakosok és homlokukat ráncolva, elhúzódtak tőle.

A nők figyelték a szépfiút, beharapták ajkukat és álszentül lesütve a szemüket, így susogtak:

— Micsoda szemérmetlen!

Minakov pedig, sötét foltokkal arcán, egyre Vavilo nyomában volt és fáradhatatlanul erősítgette halk hangon:

— Mit beszél — ó-ó-ó!

A kocsma ajtajából, akár füst a kéményből, az utcára nyomult egy verejtékező, felhevült ember, maga előtt taszítva a púpost — a púpos ügyetlenül összevarrt, szakadt rongylabdára hasonlított.

— Hozz egy asztalt!

A józan polgárok, nem akarva elvegyülni a tömeggel, a kerítésekhez hátráltak és odatapadtak — olyanok voltak, mint a város árvái.

— Micsoda botrány!

— És se rendőrség, se egy lélek...

— Tegnap legalább cirkáltak az őrszemek!

Bazunov, a Miklós-templom elöljárója, a város leggazdagabb kereskedője, hízelgő és siránkozó hangon hajtogatta:

— Engedelmet — hogy lehet ez, testvérek? Hirtelen felbukkan egy ismeretlen foglalkozású idegen egyén és — magyaráz, ugye? Mi pedig, akik a kereskedelmi és egyéb fontos ügyeket intézzük, nekünk — hallgass a nevünk, mi? Ki az úr ebben a városban, mi?

— Hogy mi ez? — kérdezte Kulugurov, senkire sem hallgatva. — Éltek-éldegéltek — nesze neked, kegyelemkenyéren — és most olyan kavarodást csapnak, hogy na!

— Megjöttek a külvárosiak — amott vannak, jó félszázan, hej, várjatok csak...

Az ajtóban a tömeg fölött Sismarjov feje himbálózott, nagy szája tátogott és bőszen üvöltött:

— Együttes erővel, bátran kell..

Beszédét elfojtották a kérdések

— Kinek a parancsára áll meg az élet?

A púpos teste azonban megremegett, magasra csapott karjaival és eltűnt, helyén pedig felbukkant Burmisztrov, csapzott fürtökkel, fedetlen mellel — szép volt és ijesztő.

— Emberek! — üvöltötte kitárt karral. — Idehallgassatok, en beszélek! Engedjétek kiönteni a lelkem!

A hangulat mintha kissé csendesebb, nyugodtabb lett volna, csupán egy vékony hang hasított a tömegbe kétízben, akár valami éjszakai madár baljós rikoltása:

— Mit kell megérnünk! Mit kell megérnünk!

— Azt mondja nekünk — énnekem és Minakovnak — Nyemcev, a rendőrkapitány helyettese: eredjetek fiúk, figyeljétek jól, ki mit beszél, aztán jelentsétek nekem! Ha pedig, valami veszélyeset...

— Na látod! — rikoltott valaki gúnyosan.

— Igazhívő nép! — ordította Burmisztrov. — Hát van-e veszélyesebb a mi életünknél? És ím, eljött a nap! Szálljon szembe mindenki a sorsaval, egymaga, gát nélkül, igaz? Lehulltak a bilincsek, nyújtózz, nép, kedvedre! Kelj fel a sors ellen...

— Na, testvérek, ez aztán tényleg veszélyes beszéd! —

mondta aggódóan Bazunov a kerítésnél szorongó tömegben. — Ahogy a magukfajta külvárosiak elkezdik a szembeszállást...

Bősz kiáltások hallatszottak:

— Zavarjátok el!

— Rántsátok le az asztalról!

— Minek elzavarni? Elég volt már az ilyen elzavarásokból!

A megfontolt polgarok lassan szállingózni kezdtek hazafelé, óvatosan, fojtott hangon cserélve ki észrevételeiket.

— De mégis!

— Igyhát ha mindegyik elkezdi...

— Mi az, testvérek?

Kulugurov pedig vadul ordított:

— Elhagyatottak vagyunk és megrövidítettek...

Oldalt, távol a tömegtől, lassan haladt Tyiunov és Kozsemjákin, mindketten bottal a kezükben.

— Na mi az, ezermester? — kérdezte kényszeredett mosollyal a kötélverő.

— Mi lenne, Matvej Szaveljics! Ime — maga is láthatja!

Botjával kopogva csizmáján, a félszemű halk hangon, lassan és cifrán így kezdte:

— Helyesen méltóztatott említeni a minap, hogy a nép — nem érti a vér szavát...

— Látod, szorongatták, addig szorongatták, míg kipréselték belőle az élő lelket és csak a rongy maradt meg...

— De a legfőbb — érthetetlen, mit jelent ez a munkaszünet és kitől ered?...

— Gyerünk be hozzám egy csésze teára...

Sietség nélkül haladnak az utcán, távol az izgatott emberektől, mindketten tempósan, gondolataikba merülve.

Egyesek kiváltak a tömegből, de az nem fogyott, egyre jobban zajongott, a piactéren maradottak tolongtak, nyüzsögtek és ez még jobban felhevítette őket. Megjelentek az asszonyok is, magas hangjuk belevegyült az általános zsivajba és még jobban fokozta, kiélezte a vitát: a zaj kavargott, mint az erős sör, mind részegítőbb lett, elbódította a fejeket. Az általános izgalom nem csitult, a tanácstalanság nem oldódott fel — ezek között az emberek között nem voltak meg az erők, hogy egyformán gon-

dolkozzanak és érezzenek; szögletesek voltak, szárazok és különbözők, így nem alakultak élő, értelmes erővé, amelyet azonos kívánság ragyog be.

És nem is volt miről beszélniök, kivéve a jólismert, mindennapos gondokat.

Az asszonyok kiteregették az utcára szennyesüket: a ferde pillantások, csípős mosolyok és sok minden régi, szinte feledésbe merült dolog újból parázslani és füstölni kezdett, percenként hol itt, hol ott lobbanva fel gonosz fényével.

— Nem lelkem, azt már ne-em! Ezért még felelni fogsz!

Felhánytorgattak három fej káposztát, amit egy pincéből loptak el, azt, hogy Ványka Hrjápov nem akarja elvenni Liza Mátuskinát és hogy a városi pénztáros szíjostorral verte el lányát.

Suttyomban eldöngették Minakovot; a szabó az utcán botorkált, kerítésekbe kapaszkodva, vért köpött, szipogott és jajveszékelt:

— Istene-em! De mié-ért?

Fütyülve és sivítva rohant a szél a városon át, felszította a zsivajt és lehíítve az összeverődött, felizgult embereket, az utcáról a házakba és kocsmákba szorította őket.

Öblösen zúgtak a fák, vésztjóslóan vonítottak és ugattak a nyugtalan kutyák.

•

A sötétben, óvatosan tapogatva botjával a földet, szótlanul lépdelt Tyiunov, mellette pedig, csúszkálva és botladozva, Burmisztrov haladt és hadonászva üvöltött:

— Sok mindent tudsz te, félszemű!

Attól tartva, hogy Vavilo megüti, Tyiunov engedelmesen válaszolt:

— Keveset tudok én.

A dalia azonban vállon ragadta és szemrehányón mondta:

— Te senkit sem sajnálsz, — igaz?

A félszemű nem válaszolt, a külváros fényeit fürkészte, amelyek elvesztek valahol odalent, a sötétben.

— Igaz! — mondta Vavilo határozottan. — Én — jobb

vagyok nálad! Ma mindenkit sajnálok, ma minden ember a felebarátom lett! Te azt mondod — polgárok, de én őket is sajnálom! Sőt még a németeket is! Mi az, hogy német? Az ő élete sem fenékig tejfel. Hej, félszemű, az egyszemű lelked mindenit! Mint gondolsz te az emberekről, mi? No, mondd?

Tyiunovnak nem volt kedve beszédbe elegyedni ezzel a mámoros emberrel, hallgatni azonban félt. Így hát, megköszörülve a torkát, óvatosan elkezdte:

— Mi van az emberekkel? Persze, rosszul él mind...

— Ahá-á! — kiáltott fel sírósan Vavilo.

— Ebben azonban ők maguk is hibásak...

— No lám! — kiáltott fel szipogva Burmisztrov. — Ki mindenki vétkezett én ellenem, mi? Mindenki azt mondta — Burmisztrov, hát ez ki? Ma pedig — láttad? Fölötte állok mindennek, ha megszólalok — elhallgatnak, figyelnek rám, úgy bizo-ony! Érted? Azt parancsolom: adjatok nekem egy széket ide, az asztalra! Tegyetek nekem egy széket mondom, ülve akarok szólni hozzátok! Adtak és én ülök és azt mondom mindenkinek, amit akarok és ők hol vannak? A lábaim előtt! A földön állanak, én pedig, érted, a fejük fölött! És ezért úgy megsajnáltam mind...

A hídon keresztülmentek. A fekete víz nyaldosta a cölöpöket, csobogott és duruzsolt a sötétben. Tompán kongtak a bizonytalan léptek a híd ingó, szurtos pallóján.

— Mindenkit sajnálok! — ordította Vavilo, megtántorodva. — És becsülettel azt mondom, mindenkinek ugyanazt mondom — adjatok szabad kezet az embernek, hadd lássa meg maga, mit nem szabad! Hadd próbáljon ki minden módot — hej! Be rágyujtanék egy nótára! Hol van Artyuska...

Megtorpant a sötétben és elbődült:

— Artyuha-a!

Tyiunov gyorsan kilépett és meggörnyedve, tipegve szaladni kezdett a külváros felé.

— Artyuha-a! — hallotta a háta mögül a rekedt hívást; lihegett és egyre gyorsabban rohant, kabátja szárnyát felfogva, botját hóna alá szorítva.

— Félszemű! Zahárics!

Tyiunov a hangból megértette, hogy Vavilo messze hátramaradt, megállt egy pillanatra, kifújta magát és a hídról lekanyarodott a külvárosi homokba — a homok átölelte lábafejét, magával húzta lefelé, az éjszaka nehéz, sűrű sötétje pedig ráborult szemére.

Burmisztrov ordított, míg csak be nem rekedt, elgémberedett, kissé kijózanodott és sértődötten mormogta:

— Kereket oldott, a félszemű sátán. Sebaj!

Gyorsan lépdelni kezdett a híd közepén, a deszkák kocogtak a lába alatt — hirtelen megtorpant és eszébe ötlött:

— Hátha beesett a vízbe?

A korláthoz lépett, lepillantott a lába alatt csillogó fekete tükörbe és megcsóválta a fejét.

— Hű-ű!

Majd legyintett és rázendített:

Má-árvány-fe-hér arcodat
Csókjaimmal perzselem...

— Kereket oldott a félszemű! Talán megvetsz? — dörmögte, félbeszakítva az éneket.

Már nélküled, én kedvesem,
Mit sem ér az életem...

Burmisztrov emlékezetében felcsillantak a városiak mohó szemei, amint alulról felfelé pillantottak rá, volt bennük valami, ami a szentképek előtt égő, templomi viaszgyertyákra emlékeztetett. Szívében fellángolt a régóta várt érzés — mámorosan felfokozta bánatos szomjazását a nyüzsgés, lárma, sürgés, az emberek után...

Lába a hideg homokon puffant és noha majdnem teljesen kijózanodott, egyre ordított, hadonászott karjaival, szándékosan elhagyta magát, jobbra-balra ingott a szélben, mint a nádszál.

Itt-ott a külváros ablakaiban még világosság égett. Felicáta édenje sötét halomban magaslott a nyomorúságos viskók fölé, mint szénakazal a hepe-hupás mezőn. És a ház ablakaiból egyetlen fénysugár sem hasított a sötétbe.

— Elmegyek hozzá, a drága Glásához, ő az én barátom! — határozta el Burmisztrov és hirtelen melegség öntötte el. — Elmondok neki mindent. Ki szeret engem rajta kívül? A félszemű eb is elrohant...

Csüggedten legyintett, majd a Vojevogyin-házra pillantva így érvélt:

— Senki sincs már ott. Nyugovóra tértek mind.

Mikor Vavilo a kapuhoz ért, mint mindig, feléje indult Csetiher, ma azonban a kiskapu elé állt és elzárta a bejáratot.

— Engedj be! — mondta durván Vavilo.

— Gláska foglalt — felelt Csetiher.

— Hazudsz!

A kapus elhallgatott.

— De hisz senki sincs benn?

— Nyilván van.

Az akadály felingerelte Burmisztrovot. Egész testével szinte átérezte a puha, meleg ágyat és megborzongott a hidegtől.

— Zsukov, úgye? — kérdezte mogorván.

És ekkor hirtelen úgy tűnt neki, hogy Csetiher nevet; rápillantott — a kockafejű ember válla remegett és a feje is rázkódott.

— Mi az? — bömbölte és elfeledve, hogy a kapus erősebb nála, meglóbálta ökölbe szorított kezét. Csuklójára azonban rátapadtak Csetiher erős ujjai.

— Ne bomolj, ne üvölts, ostoba! — mondta nyugodtan és szinte vidáman Kuzjma Petrovics. — Várj egy kicsit. Beengedlek, vigyen el az ördög! De — egy feltétellel: ott van nála Gyevuskin...

— Kicsoda? — kérdezte Vavilo, kirántva a kezét és hátratántorodott.

— Ki! Hát mondom — Gyevuskin Szemjon.

— Szimka? — ismételte Burmisztrov és torkáig csapott a csodálkozás hideg hulláma.

— Ha egy ujjal is hozzányulsz — magyarázta nyomatékosan Csetiher — meglásd: ellátom a bajodat! Az illem meg az ijesztés kedvéért — sózz rá egy-kettőt, de gyengén! Hallod? Gláskát meg — páhold el alaposan, hisz ő maga is csapkod!

Vágj a hideg pofájába a dögnek! Szemkát viszont — gyengén! Na, eredj!

Kinyitotta a kisajtót, de Burmisztrov úgy állt előtte, mint a megbilincselt, fejét lehorgasztva és kezét háta mögé rejtve.

— Na, eredj! — mondta Csetiher és meglökte.

Vavilo magasra emelte a lábát, akár a felfordult ló, belépett az udvarba, a sötétben elvánszorgott a tornácig — letelepedett a nedves lépcsőre és elgondolkozott.

— Kedvesem, én egyetlenem! — jutottak eszébe Lodka dallamos sirámai.

Bágyasztó izgalom töltötte el szívét, feje szédült, keze remegett és émelygés fogta el.

— Hazudik Csetiher! — vette a fejébe. — Persze, hogy hazudik!

Gondolatban Lodka mellé állította az esetlen, nevetséges és torz kölyköt, majd önmagát — a vasizmú daliát, akitől mindenki fél.

— Vajjon nem varázsló ez a Szimka? — gondolta bágyadtan, összeszorított fogakkal, felidézve Szima üres szemét.

Vavilo megrázta a fejét, felállt és megindult a lépcsőn, erősen dobogva a fokokon, rángatva a korlátot, hogy az csikorgott, köhécselt és általában igyekezett minél nagyobb és fenyegetőbb lármát csapni. Megállt az ajtó előtt, belerúgott és így kiáltott:

— Nyisd ki!

Felcsendült Lodka nyugodt hangja:

— Ki az?

— Nyisd ki!

Burmisztrovnak kiszáradt a szája és a nyelve alig forgott.

— Te vagy az, Vavilo?

A férfi nekivetette vállát az ajtónak és minden erőlködés nélkül benyomta Mikor a vékony deszkák Lodka lába elé hulltak, a lány gvorsan elhúzta a reteszt és félreugrott, kiáltozva.

— Mit csinálsz, mi? Mit akarsz?

Burmisztrov egy pillanatra megállott az ajtóban, majd a lányhoz lépett és kimeresztett szemét arcára függesztette; az sápadt, borús és mérges volt. Lodka mezitláb, egy szál ingben

és alsószoknyában, egyenesen állott, jobbkezét háta mögé rejtve, balját a torkán tartva.

— Glafira! — szólalt meg rekedten, lassan Vavilo, miközben fejét csóválta. — Mi az, te hitvány?

Keze remegve, magától emelkedett ütésre, szemét nem tudta levenni a mozdulatlanul és húr-feszesen kinyúló nő konok macska-tekintetéről. De be sem fejezte szavait és ütni sem tudott — mikor az ágy alól hangos motoszkálás hallatszott, majd kibukkant Szima borzas feje. Az ifjú sebesen kiáltotta:

— Megállj, Vavilo...

Lodka dühösen felsikoltott és elugrott. Burmisztrovnak úgy rémlett, mintha a lány valami nehéz és puha tárggyal vágott volna végig egész testén. szeme előtt zöld és piros karikák táncoltak, bárgyún pillantott az ajtó sötét résébe és kezét leeresztve, nézni kezdte Szimát: az ifjú nehézkesen elővonszolta az ágy alól félmeztelen, hosszú testét, amely valamilyen nagy gyíkra hasonlított.

— Bocsáss meg! — mormogta sebesen, remegő hangon. — Hisz Lodka csak — puszta könyörületből irántam, bíz' Isten! Kim van nekem, rajta kívül? Te, Vavilo, jó ember vagy...

Vavilo kimeresztette a szemét, mint a vak és mind lejjebb hajolt Szimához, kezét nyujtotta feléje, mikor pedig az ifjú leült a padlóra, megragadta vékony nyakát, felemelte, maga elé állította és a szemébe pillantott. Szima hörögni kezdett, körmeivel kaparta a fojtogató izmos kezet, fejét hátravetette és furcsán, szinte csúfolódva, mozgatta a nyelvét; szeme kiugrott gödréből. Vavilo balkezével gyomron vágta Szimát és mind a tíz ujjával szorította a nyakát — az ujjak mind erősebben fonódtak össze, ropogtak a porcok. Szima keze erőtlenül csüngött le és az oldalán matatott, mintha a zsebét keresné. Teste egyre nehezebb lett Burmisztrov néhányszor megrázta a fiút, felrántotta a földről, majd szétnyitva ujjait, eltaszította magától. Szima puhán a lába elé hullott, tenyere csattant a padlódeszkán, nehéz feje nagyot koppant. Burmisztrov megtántorodott és merevedő ujjaival az ágy támlájába kapaszkodva, a parnákra rogyott.

Mikor Csetiher belépett és mögötte feltünteK az ajtóban Felicáta, a szakácsné és a lányok hosszú fehér alakjai — a férfi

mozdulatlanul ült, ajkát beharapva és tompán bámult Gyevuskin fejére, amely a padlón hevert, lába előtt.

— Mit tettél, ördögfajzat? — kérdezte Csetiher.

Burmisztrov rápillantott, felpattant és előreugrott, akár egy láncos kutya, a kapus azonban mellbevágta és eltaszította magától. Vavilo hátrahőkölt és a holttest lábaiba botolva, a padlóra ereszkedett.

A nők jajveszékeltek, sikoltoztak, Csetiher is ordított valamit, Burmisztrov felé nyujtva hosszú karját, majd hirtelen mind eltűntek, a kapust kivéve.

Az asztalon remegő fényével csonkig égett a gyertya, a szürke terítőn óvatosan kúsztak az árnyak, mind szorosabb kört fonva a réz gyertyatartó köré Csend volt és hideg.

Vavilo felkelt a padlóról, leült az ágyra, megdörzsölte mellét és halkan megkérdezte:

— Csak nem halt meg?

— Mondtam neked, te vadállat: a lányt üsd, de őhozzá ne nyúlj! — szólalt meg szemrehányóan Csetiher.

— Én nem ütöttem! — mormogta Vavilo.

Le nem véve szemét Burmisztrovról, a kapus előrehajolt, megtapogatta Szima testét, majd kiegyenesedve, így szólt:

— Nem lélekzik, azt hiszem... Talán meg kellene locsolni, nem? — és karjait széttárva, csodálkozva így folytatta: — Micsoda ostoba állat vagy te! Egy ilyen fiút, mi? A magadfajta himpellérek között egyedül ő volt Istennek kedves! Bilincset érdemelsz!

Kezével az ágyra támaszkodva, Burmisztrov ült és hallgatott. A kapus megindult feléje, levette az asztalról a gyertyát, arcába világított, meglátta homlokán a kövér izzadtságcseppeket, a mozdulatlanná dermedt szemet és a sűrűn reszkető alsó állkapcsot.

— Mi az, tökfilkó, csak nem félsz? — kérdezte és visszatette a gyertyát az asztalra. — Még megháborodsz — ez jó lesz neked!

Hallgatózott — a házban háborítatlan mély csend honolt, az utcáról egyetlen hang sem szűrődött be. Majd hosszasan, szótlanul állt a szoba közepén, kezét zsebébe dugva és szemöl-

döke alól Burmisztrovot vizsgálva — az mozdulatlanul ült, meggörnyedt háttal, fejét lehorgasztva.

A lépcsőn halk léptek hallatszottak — valaki közeledett a sötétben és szuszogott.

— Ki az?

— Én — hallatszott Pása hangja.

— Na?

— Nincs rendőr!

— Át kell szaladni a városba.

Néhány perc mulva Pása halkan megszólalt:

— Hová bújjak, Kuzjma bácsi? Úgy félek!

— Ülj a lépcsőre és maradj veszteg! Én itt vagyok!

— Kivel beszélgetsz? — kérdezte hirtelen, halk hangon Burmisztrov.

— Hát neked mi közöd hozzá?

— Inkább velem beszélj...

— Nagy szükség van rá! — jegyezte meg Csetiher, majd nyomban hozzátette szigorúan — Miért ölted meg?

— Hát tudom én? — felelte Vavilo szinte félálomban. — Véletlenül történt! Már így hozta a sors, na, és... Mi nekem ő?

Burmisztrov nehezen sóhajtozva, mocorogni kezdett az ágyon és halkan tanácsolta·

— Nem vinnéd ki?

— Hogy is ne! Még mit nem! — kiáltott fel mogorván Csetiher. — Azt hiszed, hozzá lehet nyúlni, mielőtt a rendőrség megérkezik?

— De már jönne az a rendőrség.

— Mi az, csak nem gyötör a lelkiismeret?

— Nem! — felelte Burmisztrov kis szünet után. — Csak úgy... Hisz igaz, nem volt ártatlan ember...

A gyertya sisteregni kezdett, fénye megremegett és kihunyt.

— Na még ez is, az ördög vinné el — dörmögte Csetiher.

Vavilo leült az ágyra, maga alá húzta lábát, karjait összefonta mellén, ujjaival pedig vállába kapaszkodott. Fogai kocogtak, krákogott.

— Be kellene zárni az ajtót...

— Minek? — kérdezte Csetiher és választ nem kapva,

komoran hozzátette: — Vigyázz, nehogy eszedbe jusson megszökni, mert megjárod! Maradj veszteg!

— Oktalan ember — hová menekülnék? Akarod, hogy magam menjek a rendőrségre?

— Jól van! Maradj nyugton...

— Azt hiszed, örülök, hogy ez történt? — mormogta Vavilo, szemmelláthatóan félve a hallgatástól. — Miért tette ezt Gláska?

— Nagy gazemberek vagytok ti mind!

— Tönkrettem az életemet!

Csetiher nyugodtan válaszolt:

— Hát mit gondolsz! Persze, hogy tönkretetted!

Megint elhallgattak mindketten. Kint oszlott a sötétség, a folyosón már szürkés félhomály váltotta fel.

A lépcsőfokok kelletlenül, de hangosan megcsikordultak — valaki lassan felfelé jött.

— Ki az? — kérdezte Csetiher.

— A vadász! — választotta halkan Pása az ajtó mögül.

Gyertya langja lobbant fel az ajtóban, Csetiher feje fölött, megvilágítva Artyuska Pisztoljet torz arcát — a kapus nehézkesen talpra állt és elégedetten mondta:

— Ez derék, fegyvert is hoztál...

— Az erdőbe mentem — magyarázta Artyusa — mikor Matrjona Puskarjova odakiált: jöjj azonnal! Hol van Vavilo?

— Itt vagyok! — hallatszott Burmisztrov unott hangja.

— Mi az, testvér?

Vavilo forgolódni kezdett és ingerülten jegyezte meg:

— Kuzjma, mért van itt sötét? Világosságot kell gyujtani!

A félhomályban látni lehetett, amint az ágy közepén térdelve, meglóbálja karját.

— Lám, Artyusa, utolért a sors, egy asszony miatt, így is kellett lennie...

— Rákezdte megint! — vágott bele megvetően Csetiher. — Eredj csak Pasuha, hozz világosságot! — És buzgón magyarázta Artyusának: — Kettőnek ijesztő volt a világosságnál...

Burmisztrov sértett hangon, sietve így folytatta:

— Tudtam én, hogy ővele nem végzek símán — hát így is

lett! De hogy Szemjon hogy keveredett bele, bíz' Isten, nem tudom! Helyesen mondta Kuzjma: Gláskát kellett volna megölni!

— Nem mondtam én semmit! — förmedt rá durván Csetiher és fenyegető mozdulatot tett

— Hát a kapunál?

— Ki hallotta? Hol vannak a tanuk?

— Én hallottam! Ne-em, várj csak...

— Hisznek is neked!

Egyre jobban nekidühödtek és kiáltoztak — mikor azonban megjelent Pása és bedugta az ajtón kezét az égő lámpával — Csetiher feje fölé emelte a lámpát és megvilágította sorjában Burmisztrovot, aki az ágyon hevert, borzas fejjel és mellhez szorított kezekkel. Szima összetört testét a padlón és Artyuskát a kályha mellett. A vadász tenyerét a fegyver csövén nyugtatta és arca mosolygott, változatlan torz mosollyal.

— Ugylátszik, többé már nem éneklünk együtt? — mondta kérdően Burmisztrov, mohó szemekkel pillantva pajtására.

Artyuska kiköpött és így szólt:

— Ha cserélni lehetne, elmennék helyetted Szibériába, el én, miért is ne? Ott aztán komoly vadászat esik, míg nálunk csak a sörétet és töltényt pazarlod! Az ember ott is kevés és így sokkal jobb!

— Igaz! — mondta ásítozva Csetiher.

— Hej barátaim! — kiáltott fel halkan Burmisztrov. — Mégis sajnálom magamat! Törvényt fognak ülni felettem... és a többi ceremónia! Bár inkább elűznének rögtön!

Megint felhangzott Pisztoljet tempós, vigasztaló beszéde

— De hisz te szereted az ilyesmit. Rossz itt az élet — arra gondolj. Hiszen maga Szima költötte ezt: „Élni sincs már kedvünk." Hát persze, mindenki igyekszik kifundálni valamit — és ezzel be is fejezi!

— Pompás versikéket faragott — emlékezett Csetiher, a hullára pillantva és észrevétlenül keresztet hányt a mellére.

— Versel az ember, ha ilyen helyen forog — jelentette ki Artyuska, furcsán mozgatva összeszabdalt arcát és felsóhajtott. — Én már huszonhétéves vagyok és olykor nekem is az eszembe

jut ilyesmi — nagy baj! Sőt félős is! Az igazat megvallva, azért is élek távol az emberektől, magányosan, mert gyakran tartok tőle, hogy elkövetnék valamit...

— Bizo-ony! — helyeselt Csetiher. — Ülsz-üldögélsz éjnek idején a kapunál és hirtelen eszedbe ötlik — hej, bár rátok szakadna a mennykő!

Kezében tartotta a lámpát és forgatta a csavart, hol lejjebb tolva, hol feljebb húzva a lángot; ez különös módon megnövelte és kisebbítette a szürke árnyakat a falon, a mennyezeten, a padlón.

— Mi ez — halotti tor? — mormogta csüggedten Burmisztrov.

Artyuska Csetiherre pillantott, bűntudattal, akárcsak Szima szokta és tovább beszélt:

— Máskor pedig hirtelen öregnek képzelem magamat, mintha már jó száz éves lennék és tudok mindent, ami holnap lesz, meg egy esztendő mulva, bizony!

— A városban, tudod-e, suttognak valamit — jelentette ki elgondolkozva Csetiher.

— Na, persze, suttognak, benn jártam tegnap, meg azelőtt való nap is, ordítozik mindenki, de — miért? Vavilo is azt üvöltözi — szabadság kell és hogy mindenki a maga ura legyen. Ez — van! Sőt, annyi van belőle, amennyit csak akarsz. Csakhogy nekem mit sem ér az ilyen szabadság. Verekedni nem akarok — minek verekedjek? Az én érdekem az, hogy békesség legyen, ezt szeretem én...

Fejével a holttestre mutatott.

— Hát ez tán szabadság? Nem, mit kezdjünk a szabadsággal, ez itt a bökkenő! Pavluha Sztreljcov örül — különféle útleveleket szerzek magamnak, mondja és az egyik hónapban nemesi útlevéllel fogok élni, a másikban meg kereskedőivel.

— Ő is afféle, mint Szemjon, a megboldogult — mondta Csetiher.

— Pisztoljet elgondolkozott, aztán ráált:

— Meglehet, hasonló.

Elhallgattak.

A lépcsőn megint felfelé jött valaki óvatosan — Pisztoljet felvetette a fejét és szaglászott.

— Kuzjma! — szólította halkan Rozka

— Na?

— Nem jön a rendőrség!

— Nos?

— Nem jön

— Hogy lehet ez?

— Nem tudom.

— Nem jön — nem kell! — jelentette ki Burmisztrov szigorúan és sértődötten — Magan is elmegyek odáig.

— A rendőrségnek ki kell szallania, ha gyilkosság történt! — mondta Csetiher, homlokát ráncolva — Ismerem én a rendet, tűzoltó voltam valamikor...

— Mit akar a lámpával? — kérdezte csodálkozva Rozka, bekukkantva az ajtón — Hisz világos van már!

Csetiher bizalmatlanul pillantott rá, eloltotta a lámpát és a sárga fényt felváltotta a fátyolszürke reggel

— Tényleg világos van — jelentette ki Csetiher, kis ideig tétovázott, majd nehezen fujtatva, ezt ajánlotta: — Menni kell, Vavilo, nincs mit keresned!

— Menjünk! — egyezett bele Burmisztrov és meg sem moccant

— Hadd kötözzem össze a kezedet: — ajánlotta a kapus és leoldotta övét.

Vavilo felkelt az ágyról, oda se nézve, átlépett a hullán, a kapushoz lépett és hátát fordítva neki, engedelmesen hátratette a kezét Csetiher azonban újból összecsapta kurta bekecsét, erősen összeszorítva a hasát övével; arca eltorzult, cuppantott ajkaival.

— Na, nem szükséges! Ugy sem futsz el.

— Nem fut el — erősítette meg halkan Pisztoljet.

— Nem futok el! — jelentette ki Burmisztrov. — Csak ne találkozzam vele!

— Ugyan! — morogta a kapus. — Biztosan bevette magát valahová a pince zugába és reszket. Na, lódulás!

A lépcsőnél szuszogott, orrát fújta és sóhajtozva mondta:

— Kár Szemjonért — Isten nyugosztalja! — és érted is kár, te ostoba! — Ej, te, hitvány féreg!

A lépcső tetéjéről hangos, ideges suttogás hallatszott:

— Kuzjma bácsi!

A korlát fölé hajolva, Pása kezével mutogatta, hogyan kötik a csomót.

— Jól van, csibe! — intette le Csetiher.

Az utcán így szólt foglyához, mosolyogva:

— A Páska, ez a kis csirke, azt követeli, hogy kötözzelek meg téged!

— Mi rosszat tettem én neki? — kérdezte tompán Vavilo. — Ujjal sem értem hozzá sosem.

— Ez nem te ellened van, engem téltl — magyarázta Csetiher öntelten és Artyuskához fordulva, hozzátette. — Hisz még gyerek! Értelem nélkül él Zárdába való, nem pedig ide!

Pisztoljet Vavilo mellett ment, de nem nézett rá. A puskát hóna alatt fogta, csővel lefelé, kezét vastag kék posztóból készült kopott, kurta zekéje zsebébe rejtette. Fején bőrsapka, a nagy ellenző elfedte szemét és fekete árnyékot vetett arcára.

Sokáig mentek hallgatva, csupán lábuk alatt csikordult meg a széttöredező vékony reggeli jég. Hideg volt. A kicsiny ablakok üvegei homályosan és álmosan pillantottak az utcára — a külváros még az igazak álmát aludta.

— Nos — mondta Pisztoljet, megállva — tovább nem tartok veletek. Az erdőbe kell mennem Hisz csak benéztem, hogy megnézzem — talán nem is igaz? De kiderült — nagyon is igaz. Szóval búcsút veszek tőled, úgye, Vavilo?

Burmisztrov kérdőn pillantott rá és előrenyujtotta a kezét. — Artyuska megfogta, megrántotta jobbra-balra és hirtelen megfordulva, elindult, hátra sem nézve.

Burmisztrov elkísérte komor pillantásával, majd körülpillantva, a járdáról az úttest közepére lépett.

— Hová! — kiáltott rá Csetiher, mint pásztor a bárányra.

— Látod hová! — felelte dühösen Vavilo.

— Egészen úgy akarod, mint egy igazi togoly? — kérdezte Csetiher béketűrőn, rövid szünet után. — Szóval ítéletet mondasz magad fölött.

Burmisztrov dülöngélve lépdelt az utcan. Lába néhányszor betörte a jégréteget és besüppedt a sárba, de csak ment egyenesen, ki sem kerülve a tócsákat, melyeket fakó szürke hártya vont be.

Mikor a hídra értek, a dombról rájuk pillantott a tarka házak sora — az ablakok a zsaluk mögé bújtak és úgy tűnt, mintha a város legszebb utcája ijedten összehunyorítaná a szemeit.

Majd egy kutya előzte meg őket; sietés nélkül, farkát behúzva ügetett előttük, bundáját rázva és görbe lábain inogva.

— Takarodj! — szólt oda Vavilo halkan és szelíden.

Az állat rápillantott félszemmel, akár csak Tyiunov, megállott és egy pillanatnyi gondolkodás után csendes tolvajjárással valahová félreballagott, még jobban behúzva a farkát.

Harsányan zengtek a madarak, üdvözölve az őszi reggelt.

*

Kiugorva a szobából, Lodka szó nélkül lerohant, kiiramodott az udvarra, ott azonban már óvatosan haladt, félt, hogy a sötétben megüti, vagy felsebzi meztelen lábait. A nedves éjszaka hidegen csapódott melléhez és vállához; kezét előrenyújtva, Lodka a kapu felé igyekezett és már szólítani akarta Csetihert, mikor hirtelen megállította egy tisztán fellobbanó gondolat:

— Hej, de nem jó, hogy Szimkával történt és nem valaki mással! Nevetni fognak rajtam miatta — ó, de ki fognak nevetni!

Csapódott a kisajtó, a földön súlyos léptek csoszogtak.

— Maga az, Kuzjma Petrovics?

— Ahá-á, elmenekültél! — válaszolt gúnyosan Csetiher, Lodka felé tartva

— Siessen már — még megöli Szimát! Minek engedte be?

Csetiher hirtelen megmarkolta a nő ingét és vonszolni kezdte, miközben tompa hangon rikoltozott:

— Hogy alaposan ellássa a bajodat, hát azért! Amint te szoktad Páskaval...

De még mielőtt megüthette volna, Lodka kiszakította magát az őr kezei közül, odébb iramodott és felsivított:

— Felicáta Nazárovna!

— Jól van! — mondta csendesen Csetiher és eltűnt. — Kerülsz még a kezem közé!

A házban ajtók csapódtak, Felicáta izgatott hangja hallatszott és mintha táncolt volna valaki, ütemesen dobogva a padlón.

Lodka a hidegtől reszketve, két kezével fogva felszakadt ingét és lecsúszó szoknyáját, lassan a tornác felé tartott és szívében az ijedelmet a sérelem lángja váltotta fel.

A borzongató kíváncsiság — mi történt odafenn — a lépcső közelében tartotta, fentről pedig már Rozka szökdécselt lefelé.

— Uram Isten!

És nyomában a háziasszony sírós hangja:

— Rohanj, galambocskám, a doktorért! Te meg, Pása, a rendőrségre — siess!

Lodka zajtalanul meghúzta magát a folyosó egyik sarkában, megvárta, míg barátnői kiszaladnak az udvarra, majd átosont Felicáta szobájába, ledobta magáról az összeszaggatott fehérneműt és egy percre mozdulatlanná meredt, mintha valahová ugrani készülne.

— Menekülni!

A tükörben megpillantotta képmását, összerezzent és elkezdte sebesen magára ölteni a háziasszony ruhadarabjait, amelyek hanyagul szétdobálva hevertek a szobában.

Néhány perc mulva a külváros főutcáján lépkedett azzal a szándékkal, hogy Szerafima Puskarjovánál rejtőzik el — és fejében fájó és tiltakozó gondolatok kavarogtak arról, hogy íme — bújkálnia kell, hogy Csetiher széttépheti a ruháját és veréssel fenyegetheti meg, és hogy mindenki nevetni fog rajta Gyevuskinnal való viszonya miatt.

A saját magáról való gondolatok mellett futólag az is eszébe jutott, hogy Vavilo, amilyen erős, még komolyan megütheti Szimát. Emiatt lassabbra fogta lépteit, erősebben beburkolózott meleg kendőjébe és még világosabban érezte, hogy sok kellemetlenség, keserűség vár rá és nincs hová rejtőznie előlük.

Észre sem véve, túlhaladt a kis közön, ahol Puskarjovék laktak és megállott egy kapu előtt, hallgatva, milyen félénken és panaszosan árad szét a levegőben a Miklós-templom harangjának szava.

Sötét kupacokként meredeztek a külváros házai; végigsuhant az utcán a szél nedves hulláma a mocsár felől; valahol faágak verődtek egy falhoz vagy tetőhöz és halkan, szinte álomban, csaholt egy kutya.

— Inkább őhozzá megyek, ahhoz a disznóhoz — döntötte el hirtelen Lodka.

Sebesen a híd felé fordult, úgy vélte, az a legokosabb, ha Zsukovnál tölti az éjszakát: őhozzá nem mer bejönni Vavilo, a rendőrség pedig — ha történt valami — óvakodik a fontos férfiú éjszakai nyugalmát megzavarni.

De ahogy ment előre a szél ellenében, eszébe jutott az adófelügyelő szánalmas, gyámoltalan teste, ijedezési hajlama, durvasága, amely mögött — ezt jól tudta — jellemhiány rejlik, eszébe jutottak Zsukov visszataszító szokásai és undorodva összehúzta magát; azonban egyre nőtt és erősbödött benne valamilyen homályos elhatározás, amely nyájas és ravasz mosolyt varázsolt az arcára.

A ház tornácához érve, a lány erős kézzel megrántotta a csengő fogantyúját és mikor az ajtó mögül egy rekedt öregasszony-hang megkérdezte — ki az? kit keres? — Lodka hangosan és parancsolón így válaszolt:

— Jevszej Liodorovicsot keresem!

Az öregasszony faggatni kezdte, kicsoda és mért jött ilyen későn, Lodka zordan felelgetett és bosszúsan dobantott lábával.

— Bocsánatot kérek! — mondta végül az öregasszony, kinyitotta az ajtót és biccentett — Éjszaka csak sürgönyöket hordanak. Manapság pedig úgy áll a dolog, óvatosságra van szükség!

— Hallgass már, boszorkány! — válaszolt a vendég.

Zsukov az előszobában fogadta Lodkát, gyertyával a kezében vállán vattázott kabát lógott, fogai közt vastag cigaretta füstölgött. Vidáman meresztgette a szemét és beszélt-beszélt, hosszan elnyujtva a szavakat:

— Micsoda megtiszteltetés? Hogy jutott az eszedbe? Még hozzá levetkőzve — ej-ej!

— Elfogott a vágy! — mondta bátran a lány.

— Na, gyere ide! Petrovna, a szamovárt, szaporán!

Kézen fogta Lodkát és vezetni kezdte, lábával összehúzva a szőnyegeket és megakadva bennük, a lány pedig ajkát nyalogatta, nézelődött és valahogy különösen mélyen és egyenletesen lélekzett.

— Ülj le! Én addig meggyujtom a lámpát. Jó, hogy jöttél, az ördögbe is! Tudod — több, mint egy hete ülök már mint bagoly az odujában; mar az unalom, ordítani szeretnék tőle! Az ördögbe is, megégettem az ujjamat!

Sohasem szokott ennyit beszélni és Lodka csodálkozva pillatott rá. A mindig durva, gyanakvó, bizalmatlanul mosolygó ember, ma valahogy nem hasonlított önmagára, szelíd volt, halkan beszélt, különös figyelemmel pillantott az ablakokra.

— Mi újság az utcán — csend?

— Hisz éjszaka van.

— Ez nem jelent semmit! Mostanság olyan rövidek a napok, hogy a lárma el sem csitul bennük és megmarad éjszakára is. Tegnap éjfél körül — hirtelen zörgetnek az ablakaimon. Igen! Először az egyiken, aztán a másikon is. Én fekszem és attól tartok — hátha bemásznak, a fene vinné őket!

A lámpa kialudt a kezében, amikor beleillesztette a búrát, ez azonban egyáltalán nem bosszantotta; egyre csendesebben mesélt:

— Kimégy az utcára — hát mindenütt csupa pimasz pofák! Mindenki kiabál, borúsan pillantanak, de hisz ősz van már!

Meggyujtotta a lámpát, piszkos kezét megtörolte kabátja szárnyában és valahová a sarokba vonult, üggyel-bajjal vonszolva nehéz lábait — hálóruhaban és otromba filcpapucsban.

— Olyanok ezek a kisvárosok — akár az egérfogo, biz' Isten! — jelentette ki halkan. — Bekerül valaki egy ilyen városba — és vége! Befellegzett!

A szobában pálinka, dohány és savanyított uborka szaga terjengett Minden bútordarab olyan volt, mintha kimozdították volna a helyéről és még a fehér csempés padkával ellátott kályha

is kíváncsian nyomult a szoba közepére és fürkészett a kényelyuk csillogó sárga réz-szemével.

— Nézed, hol az ágy? — kérdezte Zsukov, a sarokban állva a szekrény előtt és a poharakkal csörömpölve. — Itt van mellettem. Én a díványon alszom. Az ágyam finom, kétszemélyes...

— Mit csinál ott? — kérdezte Lodka hozzálépve. — Teríteni kell? Adja csak ide — mi ez?

— Ez? Várj csak — azt hiszem, rum, de lehet, hogy konyak. Mindjárt megkóstolom. A vénasszony töri az üvegeket, kettőből átönti egybe...

Kihúzva a dugót, szájához emelte az üveget. — Lodka azonban kivette a kezéből.

— Majd később megkóstolja! Előbb terítsük meg az asztalt illendőség szerint, azután üljünk le, mint férj és feleség. Én megjöttem — mintha a felesége érkezett volna.

Homlokához emelve tenyerét, Zsukov fürkésző pillantást vetett a lányra és határozatlanul kérdezte:

— Hogy is van — mit jelentsen ez?

— Semmit! — mondta Lodka nyájasan. — Csupán annyit — vendége van, egy ifjú hölgy, maga meg azon iparkodik, hogyan igya le magát nyomban...

Zsukov felkacagott, meglepő hangosan.

— Hölgy! — rikoltotta röhögve. — Mi az ördög, te — hölgy vagy?

Az asztalra rakva a teáscsészéket és az üvegeket, Lodka végigjártatta szemét a szoba sarkain, futólag megkopogtatta az íróasztalon álló, fehér fémből készült tintatartót, észrevétlenül méricskélte kezében a teáskanalakat és helyeslően bólogatott.

Zsukov a díványon ült, figyelte a lány mozdulatait, szemét hunyorítva, bajuszát simogatva és vastag ajkaival cuppantgatott.

— Rendetlenség van magánál! — jegyezte meg szigorúan Lodka.

— Rendetlenség — ismételte az adófelügyelő félig elismerve, félig kérdezőn.

— Sok lim-lom mindenütt, por, nincs kitakarítva — aj-jaj!

— A vénasszony tehet róla!

— És még hozzá iskolázott ember! — korholta Lodka. — Hát egy iskolazott embernek ilyen rendetlenségben kell élnie?

Zsukov homlokát ráncolta és kérlelte.

— Elé-ég! Igaz, örülök, hogy eljöttél! Mégsem vagyok egyedül. Kandúrt készülök tartani — de sehol egy jó állat!

A lany Zsukov mellé telepedett es mikor a férfi átölelte, borúsan pillantott arcába és így szólt:

— Miért van az, hogy ennyire öregszik?

— Unatkozom, Lodka.

— Micsoda zsákok vannak a szeme alatt!

— Hagyd abba! Ez nem jelent semmit, a zsákok. Ittam egy kicsit, hát kiültek a szemem alá. Bizony! Egyre azon gondolkozom: milyen olcsó is az ember Oroszországban! És menynyire nem kell senkinek, biz' Isten!

Lodka bánatosan csóválta a fejét, félbeszakította beszédét:

— Ah, Jevszej Liodorovics! Nem tudom elfelejteni, ahogy akkor elvágódott és hogy megijedt! Talán attól ijedt meg, hogy meghal?

Zsukov egész testében megrándult és tompán felkiáltott:

— Mit akarsz? Mi kell?

— Nekem? Semmi! — csodálkozott a nő, nyájasan simogatva a férfi puffadt arcát lágy, meleg tenyerével.

— Mit siránkozol? — dörmögte a férfi. — Eljöttél — hát ülj nyugodtan — ülj, de te mit teszel? Egyszóval — amint illik. Máskülönben meg — eredj ahonnan jöttél!

— Istenem! Hisz úgy sajnálom! — kiáltott fel a nő, sértődés nélkül. — Latom en, hogy az egészsége egyre romlik...

A férfi tagadóan rázta a fejét.

— Hazudsz!

— Miért hazudnék?

— Nem tudom. Senkit, semmit nem sajnálsz te — hazudsz!

Határozottan beszélt és Lodka, zavarba jöve, eltakarta a szemeit.

A felügyelő azonban rápillantott és megenyhült.

— Én, pajtás, nélküled is unatkozom — vagyis persze ha te vidám vagy, akkor nem unatkozom, de így...

Hirtelen elhallgatott, hunyorított egyet és kuncogva nevetni kezdett:

— Elfelejtettem beszélni, az ördög vigyen el!

A vénasszony behozta a szamovárt, rápillantott a vendégre kerek, fekete egér-szemével, majd eltűnt, dühösen prüszkölve, térdeivel beleütközve a bútorokba útközben.

— Na, teázzunk hát! — hörögte Zsukov. — Bizony! Csellón is játszottam valamikor — elfelejtettem. A feleségem nagyon szerette hallgatni — jó feleségem volt!

— Szóval — nem hisz nekem? — kérdezte Lodka, leülve az asztalhoz.

A férfi bort töltött a poharakba, elmosolyodott fonnyadt mosollyal és így szólt:

— Igyál!

— Mi nem igaz van abban, hogy én sajnálom magát? — erősködött Lodka. — Látom — magányos ember, beteg és a halál is leselkedik már rá — így van?

Az adófelügyelő lecsapta üres poharát, kezével a szék támlájába kapaszkodott, szeme ijesztően kimeredt, arca elkékült.

— Te-te! — kiáltotta fojtott dühvel hangjában, nyálat fröcskölve. — Miért mondod ezt?

A nő nem ijedt meg. Apró kortyokban itta a bort, nyalogatta ajkát és himbálózva, nyájasan és kihívóan nézett Zsukov arcába.

— S-s! Ne féljen, ne haragudjon, inkább hallgasson meg, amíg még józan...

— Nem akarom! Ne is merd!

— De mi ez, micsoda...

Zsukov még néhány alkalommal durván rákiáltott, Lodka azonban tisztán látta a nagy hústömeg gyámoltalanságát és érezve, hogy rettegés tölti el a férfit tőle, mind nyugodtabb, serényebb és nyájasabb lett.

— Már régóta gondolok magára, Jevszej Liodorovics — jelentette ki Lodka édeskés orrhangján. — A betegségére, a magányos életére, meg hogy milyen hamar öregszik...

— Hagyd abba, annyit mondok.

Szigorúan akart rászólni, azonban fáradtan mondta,

homlokát összeráncolta, mélyet sóhajtott és megivott még egy pohár teát.

— Rokonai nincsenek... folytatta a lány.

— Hazudsz, vannak!

— Ki?

— Az unokaöcsém.

— Hol? — kérdezte Lodka gyanakvással.

— Kazányban, diák. Miért?

Zsukov diadalmasan felkacagott, a székre vetette magát és megint töltött magának.

Lodka azonban, fürkésző pillantást vetve a férfi szemébe, így szólt:

— Soha egy szót sem beszélt erről a diákról!

— És mégis van. Bizony!

Tenyerét a térdére csapta, diadalmasan szuszogva és prüszkölve.

Lodka komoran elhallgatott és mintha valamilyen új, vidám gondolat derítené fel, halkan felnevetett, szemét összecsípve, apró fogaival csillogva.

— Ahá! — kiáltott fel Zsukov valamiért. — Mi az?

— Nos, szóval van diák, rendben van! — szólalt meg a nő pajkosan és merészen. — De — mi haszon van egy diákból? A diák — nem asszony! Milyen gondoskodas, miféle ápolás? Még zavarni is fogja egy fiatalember, szégyelni fogja magát előtte...

Kacéran Zsukov felé dőlt, az lesütötte a szemét és összehúzta magát.

— Meg aztán veszélyes is neki itt élnie.

— Miért? — dörmögte Zsukov.

Lodka hátradőlt a karosszék támlájára és kezét az asztalra téve, ihletetten magyarázta:

— Azt mondja: dühös a nép — hát emiatt! Igen, igen — minek néz úgy rám? Zörgetik az ablakát, ugye, hát kire dühösek? Magukra, tanult emberekre! Tudom!

— Hazudsz! — jelentette ki halk hangon Zsukov és a nőre meresztette kerek szemeit. Hirtelen eszébe jutott valami és ujját

felemelve, komolyan tette hozzá: — hogy mersz így beszélni? Ki vagy te tulajdonképen? Az ördög tudja, kicsoda!

— Én? — kiáltott fel Lodka. — Nem, már megbocsássonl Én hiszek Istenben, én nem vagyok céda: nem űzök gúnyt a Szentséges Szűzből!

Lassan válogatta a legsúlyosabb és legdurvább szavakat és Zsukov arcába kezdte hajigálni.

— Persze, tanult ember, hát perszel És ki gúnyolódik Gábriel arkangyalon? Maguk, a tudósok — a doktor, Kolja és magal Nincs igazam? És kik járnak elől a tivornyázásban — persze, hogy maguk! Mi lenne, ha most kimennék a piactérre és elmondanám a népeknek, miféle versikéket szavalnak?

Zsukov nehézkesen forgatva nyakát, a nőre nézett, körülpillantgatott és hallgatott. Minden megmozdult és felkődlött előtte: az iratokkal, teás edényekkel és palackokkal zsúfolt szekrény, az aktáktól hemzsegő íróasztal, a dívány a pléddel és a párnával és mint két hatalmas szem — a sötét ablakok vak üvegükkel.

A kályha fehér csempéjén csillogott a kéménylyuk rézkarikája és mintha szintén kavargott volna, sárga sugarakat szórva.

A nő emlékezetében felidéződött az a sok gyalázat, ahogy ez a férfi és a többi bánt vele és egyre csak beszélt, az erő és a rettenthetetlen bátorság kiapadhatatlan áradásával szívében. A széken elterülő ernyedt test minden percben egyre jobban szétfolyt előtte, elveszítve az emberi alak körvonalait. Lodka szeme világosan csillogott és hangja is egyre tisztábban csengett.

— Van egy erényes öregasszony a városban, Zinovéja. Ha erőt vennék a szégyenkezésen és nem titkolva el semmit, elmondanám neki, mit tett maga Pásával Boldogasszony-napkor...

— Elég! — kérlelte Zsukov és erőlködve a nő felé nyujtotta a poharat. — Na, igyál! Vagy talán már részeg vagy?

— Azt már nem, engedelmet, én nem vagyok részeg! — jelentette ki Lodka, eltolva a férfi kezét és felkelt az asztaltól.

— Mi kell neked? — kérdezte már tizedszer Zsukov, bánatosan, érezve, hogy a bor nem fog rajta.

— Semmi sem kell nekem. Csak úgy kedvem szottyant egy

kis számadásra. Zinovéját ismeri mindenki, neki hisz mindenki...

Rövid gondolkozás után, szinte őszintén tette hozzá:

— Igaz is — sajnálom magát! Olyan szerencsétlen! És azonfelül nemsokára meg is fog halni.

— Lodocska! — jajdult fel Zsukov, összetett kézzel. — Nem szabad, ne beszélj így, hisz én...

— Hanyattvágódik és — vége!

A férfi feléje nyujtotta kezét, mondani akart valamit, ajka azonban megremegett, szeme lecsukódott és a pillák alól könynyek csurrantak ki.

Lodka néhány másodpercig szótlanul nézte, majd odament hozzá, megfogta a férfi kezét, a csípőjére tette és erősen megmarkolva Zsukov két fülét, úgy hátravetette az adófelügyelő fejét, hogy piros ádámcsutkája hegyes tűként meredt ki a vastag zsírpárnából.

— Pedig nem öreg még — mondta tagoltan — negyvenöt lehet, ugye? És milyen csúf! Én pedig — könnyek közt is szép vagyok!

— De miért mondod ezt? — kérdezte Zsukov hörögve és fulladozva és fejét forgatta, hogy kiszabadítsa füleit a nő keze közül.

Lodka a férfi térdére ült, az mélyen felsóhajtott, arcát a nő keblére szorította és korholni kezdte:

— Ej-ej, de nem szép tőled! Milyen huncut! És — miért? Eljöttél — köszönöm! Hát ellenséged vagyok én? Hát arról, hogy mi pajzánkodtunk — minek beszélni?

Remegő ujjakkal, maga gombolta ki a nő ruháját és a forró testhez érve, érezte, hogy eleven, izgató erő árad mellében, elűzve a félelmet

— Drága Glása! Jóbarátok leszünk ezután, ugye? Egy kicsit? Jól van? Az unokaöccs — badarság az egész

— Tudom! — mondta a nő és kisiklott kezei közül. — Na, itt az ideje, hogy lepihenjünk. Hisz már nemsokára virrad. Kelj fel!

A férfi felállt, hízelgőn mosolyogva és fejével a szomszéd

szobába vezető ajtóra mutatva, felmordult, mint valami vén, elkényeztetett kutya.

— Hozd a lámpát.

A hálóban, vetkőzés közben Lodka megkérdezte:

— Ez a vénasszony meglop téged, ugye?

— He-he! — nevetgélt Zsukov, a nedves törülközővel végigtörölte kisírt szemeit.

Lodka, meztelenül, gyönyörködve simogatta tenyerével tiszta testét és szép fejét csóválva, undorral prüszkölte:

— Pfúj, micsoda rendetlenség mindenütt és még hozzá — tanult ember! Por, piszok, hajjaj!

Az adófelügyelő rápillantott és zsírosan kacarászott, kezét dörzsölve.

Nemsokára elaludt. Lodka megfordult, hogy eloltsa a lámpát — a falról egy nagy női arckép nézett rá: hosszúkás, száraz arc, orrán szemüveggel és kis szemölccsel a bal orrlyuk mellett.

— Milyen csúf! — gondolta Lodka és lejjebb csavarta a kanócot.

Az arckép lassan elsüllyedt a sötétben.

— A felesége vagy az anyja? Biztosan a felesége...

Nyelvét öltögette az arcképre és eloltotta a lámpát.

Homály borult a falakra, a mennyezetre, a bútorokra és halálos dermedtségbe zuhant minden.

Az aláereszkedő szürke fátyol alatt Zsukov vörös arca megsötétedett, mint valami halotté és még jobban felpuffadt. A felügyelő orra remegett, mintha fütyürészne, rőt bajsza drótkemény szálai a szájába lógtak és hullámzottak a hörgő lélegzésben, a borotválatlan arc tüskésen meredezett, az alsó ajak lecsúszott, felfedve a nagy lófogakat. Zsukov egész feje valamilyen hatalmas bogáncsra emlékeztetett, amely vastag, szúrós tüskéit belevájja a parnába.

— Szentséges Szűzanya, irgalmazz nekem! — mondta magában Lodka és bánat s undor fogta el.

Majd, a paplanba burkolózva, bágyadtan gondolta:

— Az a barom meg biztosan az őrizetes cellában hál...

Félálomban így ábrándozott:

— Elkergetem a vénasszonyt és felveszem Klávgyejka Sztreljcovát. Biceg szegény feje...

Azt álmodta, hogy hanyatthomlok rohan lefelé, a lejtő egyre meredekebb és egyre sebesebb Lodka önkéntelen futása is, nem tud megállni, érzi, hogy most rögtön elesik és halálra zúzza magát.

Hideg veríték ütött ki rajta, felnyitotta a szemét. — Zsukov erősen és durván rázta a vállát.

— Úgy alszol, mint a bunda! Akár egy zsák.

— Hagyd abba! Mennyit is aludtam... — mondta bosszúsan a nő, nem látva Zsukov arcát.

A felügyelő köhögve és krákogva, makacsul hajtogatta:

— Kelj már, kelj már! Mindjárt tizenegy óra, emberek jöhetnek hozzám, benézhet egy ismerősöm, na, és itt van! — egy ilyen vendég...

Lodka kissé felemelte a fejét, a férfira pillantott, lassan megnyalta ajkait. — Zsukov arca ijesztőnek tűnt: sárga, kék, vérbenúszó szemei akár két seb. Félmeztelenül állt az ágy előtt, fogait vicsorította és a szájába böködte a fogkefét.

— A hátsó kijáraton menj, ne a főlépcsőn — hallod?

Lodka, a paplanba burkolózva, felkelt az ágyban és így szólt:

— Eredj innét..

Valamilyen más szót szeretett volna mondani, de a sérelem görcsösen összeszorította a torkát.

A felügyelő minden sietség nélkül átment a másik szobába, amely világos volt, rendesen kitakarított és a szamovár már duruzsolt a sarokban.

— A vénasszony nagyon meg lesz elégedve! — ötlött fel Lodkában a kusza gondolat öltözködés közben. — Elkergetett...

Úgy rémlett neki, egész teste sajog és panaszkodik, mintha álmában valami súlyos és lágy tárggyal verték volna meg, amely nem hagy más nyomot, csupán nyomasztó fájdalmat a mellben.

— Elkergetett! — ismételte gondolatban. — Bizony!

Keze remegett — a mosdóról felvett egy poharat, de kiugrott az ujjai közül és a földre hullott, ezer darabra törve.

— N-na? — rikoltott Zsukov, megjelenve az ajtóban. — Ébredj!

— Akár a kocsis a lovára! — gondolta Lodka és gyorsabban kezdett készülődni. — Nem baj! — fenyegette meg gondolatban a hazigazdát és bizalmatlanul körülpillantott. — Elzavarsz hát, te rohadt dög? A vénasszony őrülni fog. Hadd őrüljön! De az ablakjaidat betöröm mind. Úgy bizony!

Kendőt borított a fejére, úgyhogy csupán két gonosz szeme látszott ki — átment a szomszéd szobába és így szólt Zsukovhoz, rá sem nézve:

— Na, Isten áldja, Jevszej Liodorovics...

A férfi mosolyogva feléje nyujtotta a kezét egy zöldhasú bankjeggyel: a lány óvatosan kihúzta a pénzt a kövér ujjak közül.

— Köszönöm.

— Elég lesz?

— Elég.

— Balra menj, a konyhán keresztül — a viszontlátásra!

A konyhaajtó előtt Lodka mélyet sóhajtott, még jobban bebugyolálta az arcát, — kinyitotta az ajtót és úgy rohant át a konyhán, mint valami tűzön, kiszaladt az udvarra, az utcára és gyors léptekkel haladt a járdán, fogait összeszorítva, visszatartva lélekzetét.

Szünetlenül előtte lebegett a férfi vörös arca vicsorgó fogaival és remegtek a rőt szőrrel éktelenkedő orcák.

— Először — tervelte Lodka és összecsípte a szemét — Zinovéjához megyek. Ő majd elhíreszteli az egész városban! Várj csak, galambocskám, ne-em, ezt nem viszed el szárazon!

Magában beszélve Zsukovval, keményen és határozottan lépkedett.

Baljós, várakozó csend lappangott a városban, csupán valahol a távoli szélen dolgozott egy kádár: a hideg levegőben ütemesen váltakozott egymás után a hármas és kettős ütés:

— Tum-tum-tum... Tum-tum...

*

Burmisztrov az őrizetes cella priccsén hevert, tompán bámulva az érthetetlen mintákkal telirajzolt, mocskos falat. Nem

először volt itt, nem egyszer verték meg ebben az odúban és a falak piszka bizonyára az ő vérét is őrizte.

A gyengeség és tompultság bódulatában lebegett: gondolatai egymást keresztezték és hirtelen belezuhantak a lélek sötét mélyébe, ahol marcangoló vágyakozás forrt és ahonnan ölő méregként áramlott szét ereiben a fájó keserűség.

Szimara alig gondolt, emlékezetében azonban néha felvillant az ifjú átlátszó szeme, beléjük mélyedt és borzongó kívánccsisággal, zavartan próbálta meggyőzni az elhunytat:

— Na te híres! Hogy jössz te ahhoz? Hát ellenséged vagyok én?

Néha úgy rémlett neki, hogy az egész csupán rossz álom — nem lehet igaz, hogy ez a félkegyelmű kölyök foglalhatta el az ő jogos helyét Lodka szívében.

Visszaemlékezett azonban Glafira fáradhatatlan testére, éneklő orrhangjára és mámoros kék szemeinek falank pillantására — összeszorította az öklét, csikorgatta fogait és üvölteni tudott volna a sérelemtől. Mintha fűrész hasította volna a mellét, izzadtság öntötte el az izgalomtól, fel-alá járt a cellában, tántorogva, mint a vak, és egyre ezt hajtogatta a fogai között:

— Hát nem szerettelek téged, mi? Hát volt rajtad kívül valaki drága nekem, te átkozott lélek?

Ugy tűnt neki, így is volt: ő tisztességgel és hűséggel szerette Glafirát és egész életét, minden napját betöltötte ez a szerelem. Az ő kedvéért ténfergett a városban, semmit sem kívánva, nem próbálva jobb szerencsét; ő miatta volt azon minden áron, hogy a külváros legmerészebb daliája hírében álljon.

Szívesen tetszelgett ebben a pózban és elkeseredetten hajtogatta:

– Az egész eletem érted áldoztam fel!

És újból, még erősebben felfújta magát, akár a labda, hogy ha beleütközik a jelenbe, föléje ugorhasson.

Az erőlködésbe belefáradt és gyámoltalanul körülpillantva a szobában, hirtelen agyonhajszolt lónak érezte magát, valamilyen mocskos istállóban.

— Mindenki megfeledkezett rólam, senki sem jön felém —

gondolta az ablak vasrácsa előtt állva. — Szembeszálltam a sorsommal...

Az ablakból látni lehetett a rendőrkapitányság udvarát, melyet letaposott sárgás fű borított, az udvar közepén, rúdjukat égnek emelve, a tűzoltó-kordék állottak, hordókkal és csáklyákkal Az istállók nyitott kapuiban ingatták fejüket a lovak. Egy szürke, csontos kanca állandóan felrántotta ajkát, mintha mosolyogna, fáradt mosollyal. Szemei felett mély gödrök voltak, bal mellső lábán fekete kötés és volt benne valami özvegyi és álszent.

A szénapadlás ajtaja fölé, hogy távoltartsa a betegséget a lovaktól, egy madárcsontváz volt odaszegezve, a szélkakason pedig egy, az esőktől tisztára mosdatott kecskefej meredezett szarvaival, felette pedig fáradhatatlanul hajladoztak a fák csupasz koronái.

Gondterhesen és komoran járkáltak az emberek az udvaron, halkan beszéltek, de látni lehetett, hogy mindnyájan sietnek valahová.

Vavilo kinyitotta a kémlelőablakot — a cellába erős trágya, szurok és bőrszag áramlott be és furcsa zsivaj hallatszott a város felől, mintha valaki elpusztította volna az összes varjúfészkeket a kertekben

— Zúgnak! — gondolta irigyen Burmisztrov és mélyen felsóhajtott, elképzelve magát a tömegben. Valahányszor elképzelte ezt az eseményt, egyre fontosabbnak s szebbnek tűnt előtte és újból az emberek közé, a lárma és a sürgés felé csábította.

A falra köpött éhes, forró nyállal és megint Lodkára emlékezve, magában így fenyegetőzött:

— Jól van, te dög!

Tyiunov is eszébe jutott, összeráncolta homlokát és ezt gondolta·

— Biztosan most reggeltől estig fűzi a szót, a félszemű sátánja! Megkavarja a népet...

Szimáról, a bíróságról és Szibériáról való gondolata azonban a priccsre döntötte és újból mozdulatlanná dermedt.

Raboskodása harmadik napjának delén belépett a cellába

Kapengyuhin be sem zárva az ajtót, leült a priccsre, oldalba bökte Vavilót és érdeklődött:

— Fekszel?

— Mikor fognak már kihallgatni? — kérdezte dühösen Burmisztrov.

— Nem tudom, pajtás! — válaszolta Kapengyuhin felsóhajtva

Bajusza ziláltan csüngött alá, szemöldöke magasba szökött és arcára a szomorúság és fájdalom érzése ült ki.

— Fontosabb dologról van itt szó! — szólalt meg lassan, a falra meresztve nagy ónszínű szemeit. — Tudod, mi történt?

És választ sem várva, fejét csóválva kibökte:

— Szabad lett mindenki!

— Kicsoda? — kérdezte Burmisztrov egykedvűen.

— Hát minden lakos.

A rendőr kihúzta köpenye hajtókájából a dohányzacskót, zsebéből a pipát és szuszogva, elkezdte megtömni.

— Bizony! Megtörtént hát! Ma a templomban hálaadás lesz. Minden meg van bocsátva mindenkinek!

Vavilo rápillantott a rendőrre, lassan felkelt és leült melléje.

— Ki jelentette be?

— A cár őfelsége, kinek kell több?

— Mindenkinek?

— Hisz mondom ...

— És nekem?

— Neked is! Neked miért ne? Ha mindenkinek, akkor — neked is.

— Felettem ítélkezni kell! — jelentette ki bágyadtan és komoran Burmisztrov. — Szabadság! Jól kifundálták az időt, mikor hirdessék ki, az ördögök!

Kérdően fülelt saját szavaira és valahogy nem értette: azelőtt, ha a szabadságról beszélt, vagy rá gondolt, valamilyen különös érzés lopózott szívébe, e szó homályos, de édes reménykedést ébresztett, most azonban színtelen, erőtlen visszhangként pendült meg lelkében és semmit se érintve, elenyészett.

A rendőr pipázott, köpdösött a falra és nyugodtan mondta:

— Hű, mi kerekedik most! Mindenki felhánytorgatja majd minden sérelmét!

Vavilo talpraállt és mellét kidüllesztve így szólt:

— Nos, akkor eressz ki!

— Várj csak! — mondta Kapengyuhin és tagadóan rázta a fejét. — Nem tehetem, nem kaptam rá parancsot. Csak úgy barátságból néztem be hozzád, ennyi az egész. Volt idő — azt parancsolták, dugjalak be az áristomba, hát megtettem. Az embernek parancsolnak — és ő végrehajtja. Ha azt parancsolják: menj, ereszd ki Burmisztrovot, akkor megyek és azt mondom: na, Burmisztrov, menj Isten hírével! Mi van ebben?

— És ami Gyevuskint illeti? — kérdezte Vavilo, bizalmatlanul pillantva a rendőrre.

— Ez már a te dolgod. Mi közöm hozzá? Nem vagyok se bátyja, se apja. Miatta nem követelhetek rajtad semmit.

— Na, akkor eressz ki! — jelentette ki határozottan Burmisztrov és az ajtó felé indult.

A rendőr nem állott útjába, kiverte a hamut pipájából és csüggedten mondta:

— Hová sietsz annyira? Micsoda csodabogár! Fekszik-fekszik és egyszerre felpattan. De hová?

Ha Kapengyuhin megpróbálta volna megállítani Vavilót, akkor az bizonyára kiment volna a cellából, de így, hogy nem ütközött ellenállásba, hirtelen elernyedt és a falhoz támaszkodva, szinte megdermedt tanácstalanságában, feje szédülni kezdett, lába remegett. A rendőr, ujjával szétdörzsölve a hamut a térdén, arról beszél lustán, hogy a lakosok garázdálkodnak, nem engedelmeskednek senkinek, a rend felbomlott.

— Olyan egyformák, akár a fegyencek, bizony Isten! Vagy valaki alaposan megvesszőzte őket és nem tudnak ülni, mert folyton rohangálnak és az egész amiatt, mivel a hatóság belefáradt az emberekről való gondoskodásba: na ti disznók, nesztek, itt a szabadság! Csak éljetek, én meg a sarok mögül lesem, mi fog történni...

Tűzbe jött, felfújta két orcáját és kiment, hangosan becsapva az ajtót.

Burmisztrov az ajtóra pillantott, odament, belérugott — és

az ajtó nehézkesen kitárult. Kitekintett a sötét folyosóra és bőszen elkiáltotta magát:

— Hé, zárjátok be!

Semmi válasz. Vavilo, fogait vicsorítva, egy percig a cella küszöbén állt és úgy érezte, mintha valami láthatatlan, de hatalmas erő ölelné át és taszítaná makacsul előre. Behajtotta az ajtót és minden sietség nélkül megindult a folyosón, az utat jól ismerte. A füle reszketett, minden lépésnél egyre jobban vigyázott, igyekezve nem csapni zajt és mind gyorsabban akart menni; e vágya leküzdhetetlen lett, mikor szélesen kitárult előtte a tűzoltó-udvar.

Néhány ugrással az istállóknál termett, a létrán felmászott a tetőre, onnan leugrott a konyhakertbe, lekuporodott, körülpillantott, felpattant és rohanni kezdett a fagyott káposztalevelekkel és krumpliszárakkal borított ágyások között.

Fáradtan, lihegve bebújt két fészer közé és letérdelt — a kerítésen túl, akár a távíródrótok szeles napon, tompán és egyhangúan zúgtak az izgatott emberi hangok.

Burmisztrov körülnézett és a forgácskupacból előhúzott valamilyen karócsonkot, kihúzta magát és arcát odatapasztotta a kerítés réséhez: jó tucat polgár állott ott a kisutcában — valamennyi ismerős arc.

Sűrű csoportban álltak, halkan beszéltek, komolyan és magasra emelkedett közöttük Kulugurov hatalmas, ősz koponyája. Mindnyájan melegen voltak öltözve, néhányan nemezcsizmában, noha még nem volt hó. A fagyott sárrögökön topogtak és félhangon beszélgettek:

— Jól van, mondom, te csak aludj! — mesélte Kulugurov csillogó szemmel. — És alig hogy lefeküdt az életem párja — bumm! — követ hajítottak az ablaktáblának.

— Két csoport alakult — jelentette Bazunov óvatos és mintegy tapogatódzó hangon — Kozsemjákin és a félszemű a külvárosból — ez az egyik, a távirászocska meg a púpos a megyeházáról pedig...

— Igen, igen, ők azok!

— De mit tegyünk, mi?

Burmisztrov megremegett a hidegtől. A sűrűn ismétlődő kér-

dés — mit tegyünk? — ismerős volt neki; úgy gubbasztott a zúgban, mint kutya a láncon Nem szerette ezeket a jómódú embereket és tudta, hogy azok sem szeretik őt, ma azonban keblében úgy gomolyogtak az érzések, mint felhők az égen, egyetlen homályos, ólomszín tömegbe folyva össze. Olykor valamilyen kékszínű, mocsári fény lobbant fel benne és nyomban ki is húnyt.

Mikor azonban meghallotta, hogy Tyiunovot egy sorba állítják Kozsemjákinnal, belemart szívébe az irigység és keserűen gondolta:

— Jól ráakaszkodott, a félszemű sátánja!

És nyomban eszébe jutott:

— Ha ott nem hagy akkor az ördögfajzat a hídon — semmi sem történt volna velem!

Az utcácskában egyre gyűlt a nép, a beszélgetés mind izgatottabb lett és mind kevésbbé világos Burmisztrov számára.

Valaki öblös és ünnepélyes hangon beszélt, mintha a Szentirást olvasná:

— Járkál a városban egy Zinovéja nevű vénasszony és vele egy ismeretlen nőszemély — állítólag a kormányzósági székhelyről érkezett — és azt beszélik mindketten, hogy egyes művelt emberek...

— Jönnek a külvárosiak!

— Tengersok a nép a templom előtt!

— A külvárosiak — ez a baj!

— Az egy Vavilo Burmisztrov, az ő vitézük, botrányban felér tíz mással...

Vavilo önkénytelenül is ijedten elhúzódott a kerítéstől, azonban kellemes volt hallania a városi polgárok véleményét saját magáról Egy pillanatra heves vágy ébredt benne, hogy átugorjon a kerítésen, egyenesen a csapat kellős közepébe — hej, szaladt is volna mind, ki merre lát!

Elmosolyodott, lehunyta a szemét és izmai önkénytelenül is megfeszültek.

A kerítés mögött a polgárok zúgtak, mint a felvert méhkas:

— Abban az elgondolásban, hogy az Uristen, a mi szent egyházunk és az igazhitű papság egyedüli védelmezői és párt-

fogói a népnek, e tudósok elhatározták, hogy bezárják a templomokat...

— Kozsemjákin tegnap megnyugtatott, hogy semmi rosszra nem kerül sor...

— Hát az, hogy mindenki szabad — semmi?

— Ez a sok szabadság pusztulást hoz a városra!

— Megállt az élet — mekkorák lehetnek a veszteségek? Lennék csak én a polgármester helyén, biz' Isten, küldöncöket küldenék szét mindenfelé...

— Mit tegyünk hát, testvérek?

— Fél a bestye lelkük! — gondolta Vavilo és fogát vicsorította.

A polgárok izgalma kellemesen érintette, szinte melengette belülről és szívét éberséggel töltötte el. Figyelmesen fürkészte a gondterhes arcokat és tisztán látta, hogy mindezek a higgadt emberek olyan tanácstalanok most, akár a birkanyáj, amely elvesztette a vezérkost.

És hirtelen ismerős, részegítő tűz lobbant fel benne és átdobta a kerítésen; mint égő zsarátnok hullott a tömegbe, könnyedén megperzselve a száraz szíveket.

— Igazhitű nép! — ordította, égnek tartva kezeit és sebesen forgatva az ijedt emberek között. — Itt vagyok hát, én, Burmisztrov — üssetek! Hej — kedveseim! Megértettem — ki akarok nyílni, hadd tárjam fel a lelkem!

Az emberek minden irányban visszahőköltek tőle és valaki ijedtében alaposan oldalba kólintotta botjával, egy másik feljajdult Vavilo térdre rogyott, előre nyujtotta kezét és rendíthetetlenül esedezett:

— Üssetek, fiúk, üssetek! Itt a szabadság! Ti — engem, titeket pedig — ők, azok, akik...

Nem tudta, kik pontosan, ezért megtorpant, a szavak torkán akadtak.

— Megállj! — rikoltotta Kulugurov hadonászva. — Ne nyúlj hozzá, megállj!

— Hát nem voltam én mindig, pajtások, szerelmese a szabadságnak?

A polgárok óvatosan köréje zárkóztak, Burmisztrov pedig,

csillogó szemmel, érezte a diadal közelségét és egyre jobban tűzbe jött.

— Mi nekem a szabadság? Gyilkoltam és szabad vagyok? Loptam és szabad vagyok?

— Igaz! — üvöltötte Kulugurov, dobogva lábával. — Hallgassatok rá, emberek!

Valaki mérgesen és nyomatékosan jegyezte meg:

— Igen, hallgassatok rá! — mikor ő harmadnapja megölt egy embert!

— De hisz arról beszél! — bömbölte az öreg kádár.

— Látjátok? — kiáltozott ugrálva Bazunov. — Hát ez a szabadság! Gazember, de mégis megértette! Ez az orosz lelkiismeret, bizony!

Vavilo kissé megijedt és nagy hévvel, bánattal és kétségbeeséssel színészkedni kezdett.

— Igaz — gyilkoltam! S talán elmenekültem? Nem! Itéljetek fölöttem — itt vagyok! Kit öltem meg?

Megint elakadt a nyelve, összeszorult a torka, két kezével melléhez kapott és néhány ijesztő másodpercig hallgatott, nem tudta, mit mondjon.

Köröskörül tompán mormogták

— Vezekel!

— Tiszta szívből, nyilván!

— Az egyszerű nép mindig istenfélő! De ezek a tanult emberek, tudod, még az Istenből is csúfot űznek...

— Mindenesetre, ha gyilkosság...

— Kit gyilkoltam én meg? — üvöltötte Vavilo. — Tyiunov neveltjét, a félszemű bajkeverőét...

— Maga is elcsodálkozott szavain és egy pillanatra megint elhallgatott, de nyomban megértette a váratlan elszólás előnyeit, örvendezni kezdett és még jobban tűzbe jött.

— Miért tettem? A mocskos verseiért, pajtások, biz' Isten! Az — istenkáromlásért! Tudom én — a félszemű tanította őt ki, a pénzhamisító Nem tűrte tovább a lelkem az Isten gyalázását, hát megütöttem Szimkát, de csak egyszer, pajtások! Ilyen kezet — nem titkolom — és ekkora erőt adott nekem az Ur! És

az is — hol öltem meg! Az örömlánynál! Hát ott a helye egy jóravaló embernek?

A polgárok komoran néztek rá, Kulugurov pedig túlkiabálva Vavilót, meggyőzően bizonygatta:

— Mi nem vagyunk bírák ebben, az ilyen ügyek nem tartoznak ránk! De hogy a szabadság ellen szól — ezt elfogadjuk!

— És mi van a félszeművel, mi? — kiáltott fel dühösen valaki. — Mindenütt ott van!

— Bajkeverő a sátán fajzatja!

— Ezt a Zinovéját — meg a nőt, aki vele jár — fel kéne szólítani, hogy számoljanak be ezekről az istentelen tervekről...

Egy izgatott hang közberikoltott:

— Odanézzetek, hogy tódul a nép a templomhoz! Egészen összetaposnak minket, biz' Isten! Testvérek!

— Indulás oda! — dörmögte Kulugurov. — Vajjon mi nem vagyunk polgárok a saját városunkban? És ha mindenki védtelenül hagy minket, mi lesz? Verekedni fogunk! Gyere velünk, Vavilo, mutasd meg nekik, mi a szabadság, nosza!

Könyökig felgyűrte kabátja ujját és néhány lökéssel mindenkit egyetlen tömött, sűrű csapatba terelt. Burmisztrovot hátulról karonragadták és vinni kezdték, miközben biztatták:

— Aztán mondd meg nekik...

— Ne félj, veled vagyunk!

— Rendőrség nincs...

— Megvédünk...

— A félszeműt pedig alaposan...

Vavilo szinte szárnyakon repült az élen, elérzékenyülve és lelkesen; az emberek testükkel erősen átölelték a testét, a vállát veregették, karizmait tapogatták, valaki pedig még meg is csókolta és a fülébe súgta:

— Jön a leszámolás, úgy ám!

— Eresszetek! — szólalt meg Vavilo és megrázta vállait.

A nyápic polgárok úgy hullottak le róla, mint levél az ágról és még dícsérték is:

— Van ereje a fickónak!

És újból rátapadtak Vavilo felhevült, izzadt testére.

Burmisztrov megértette szerepét és csupasz karjaival hadonászva, üvöltötte:

— Leleplezem őket! Mindet!

Még sosem érezte magát ilyen teljességgel hősnek. Égő szemével az emberek arcát vizsgálta, akik már belészerettek, hódolói voltak és szívében vidáman reszketett a gondolat:

— Hát itt a szabadság! Itt van!

Ékként hasítottak bele a téren tolongó tömegbe és szétlökve az embereket, gyorsan a templom előcsarnokába mentek. Nem voltak többen félszáznál, de tudták, mit akarnak és a tömeg szétvált előttük.

— Odanézz! szóltak Burmisztrovhoz — ott vannak!

Az előcsarnokban, az oszlopok között, mintha elrejtőzött volna egy maroknyi ember és valaki közülük, egy fehér rongydarabkát lóbálva, értelmetlen kusza szavakat ordított

A tömeg morajlásából kicsendült Sztreljcov, Kljucsnyikov, Zoszima ismert kiáltozása...

— Itt vannak a mieink! — gondolta Vavilo mámoros mosollyal; eszébe jutott, hogy milyen jól fogják látni most a külvárosiak.

Felszaladt a lépcsőkön az előcsarnokba, szélesen hadonászva félretaszította az embereket, a tér felé fordult és teli tüdővel elordította magát:

— Igazhitűek! Összegyültek mind.. és most én beszélek, én! Én!

Öblös, érthetetlen moraj csapott feléje Vavilo bőrén érezte, hogy ez a zúgás ellenséges, megtagadja őt A tér emberi arcokkal volt kikövezve, a föld szinte újjászületett, hullámzott és sokezer szemmel tekintett rá.

Burmisztrov mellében elszakadt valami, borzongató hideg csapta meg szívét, hangját felemelve, megfeszített erővel, elkeseredetten kiabált, üvöltött de ekkor újból, még erősebben és még hatalmasabban, ezer kebelből zúgta a tömeg:

— Le vele! Pusztulj!

És mellette, valahol oldalt, nyugodtan folyt a magabiztos beszéd, tisztán csengtek a súlyos szavak:

— Kit állítanak ki ők az igazság ellen? Hisz tudjátok, ki ez az ember...

Burmisztrov belsejében megint megfeszült egy húr — és feljajdulva elpattant.

— Hazudik! — ordította az előtte tátongó hatalmas, eleven arcba: megfordult és észrevette a feléje nyuló száraz kezet, sötét szemet, a dinnyeszerű csupasz koponyát — ráugrott, megragadta Tyiunovot, lehajította és felüvöltött:

— Üssétek!

— Ütik a mieinket! — süvöltött fel az okurovi polgárság.

Kavarogni, forogni kezdtek az emberek, akár a forgószéltől felkapott őszi avar. Legnagyobbrészük üvöltve rohant az utcákba, elestek, átugráltak egymáson, a templom előtt parázs közelharc lángolt fel.

— Ahá-á! — üvöltötte Kulugurov, az öreg kádár, a kórusra vezető csigalépcső egy zöldszínű darabkájával hadonászva. — Itt a szabadság!

Vavilo szótlanul, vakon verte a népet; erősen összeszorítva fogait, magasan csapkodott kezeivel, az arcába csapott valakinek és mikor az elvágódott, sietség nélkül kereste szemével a következőt.

Az emberek minden ellenállás nékül megfutamodtak előle, maguk hulltak a lába elé, Vavilo azonban nem érzett sem örömet, sem gyönyörűséget a verekedésben. Nyomasztó fáradtság ömlött el rajta, leült a földre, kinyujtotta lábait és körülpillantott: a templom mögött ült, a járda szélen, valamilyen bezárt piros kapuval szemben.

Nem messze kis csapat álldogált, mintegy tízen, közöttük a borzas, rongyos Kulugurov; nagy tenyerével megtörölve összevert arcát, hangosan így szólt:

— Alaposan megkapta a magáét a félszemű sátánja!

A Miklós-templom tarka kupoláin egész sereg csóka tanyázott és fülsiketítően vijjogott. Burmisztrov rájuk pillantott és mélyen felsóhajtott.

Mintha elszunnyadt volna, úgy elnyomta a fáradtság; tompán nézte a földet és mozgatta lábát, az utca köveihez tiporva egy gyűrött sapkát.

— Mind szétzavartuk! — kiabált a kádár. — Az ám! Na, indulás!

Ujjaival kifújta az orrát és Vavilo felé indult, barátaitól kísérve.

— Hová visztek most? — kérdezte Burmisztrov halkan és csüggedten, mikor hozzáléptek és körülvették.

— Mi az — megütöttek? — érdeklődött a kádár, nem válaszolva a kérdésre.

— Hová visztek?

De még mielőtt befejezhette volna a kérdést, Vavilo érezte, hogy erősen megmarkolják karját és felemelik a földről.

— Minthogy — szólt komolyan Kulugurov — először is bevallottad a gyilkosságot, másodszor pedig ezt a verekedést rendezted — a rendőrségre viszünk...

Valaki hozzátette:

— Mi nem falazunk neked, pajtás, nem ám!

Vavilo rápillantott és nem felelt.

Elindultak. Burmisztrov a földet nézte, lába előtt ruhafoszlányokat, széttört botokat, elhagyott sárcipőket látott. Ha útjába akadtak ezek a tárgyak — igyekezett rájuk nehezedni lábával, mintha be akarta volna nyomni a fagyos földbe; egyre úgy rémlett neki, hogy a föld száz meg száz pillantással csillog és ő emberi arcokon lépdel.

És mintegy álomban hallotta a felkavart város moraját és a kádár megfontolt beszédét:

— Az idén korán kezdték a csatát — Mihály-napig még jó két hét van hátra...

Egyszerre csak hullani kezdett a hó, minden eltűnt, elmerült súlyos, síma leple alatt.

— Felakasztom magam a rendőrségen! — mondta Vavilo tompán, elgondolkozva.

— Eretnek voltál és az is maradsz! — válaszolták valahonnan oldalról.

— Nem akarok, nem megyek! — kiáltott Burmisztrov hirtelen megtorpanva, megpróbálva lerázni a rátapadó embereket, de érezte, hogy nem fog sikerülni, nem bír velük.

Dühösen ráncigálni kezdték, tépni, verni, akár az ebek a

hátramaradt farkast — üvöltöttek, ordítottak, sötét kupacban henteregtek a földön, sűrűn hullottak rájuk a hópelyhek, az egész városra ráborítva a hosszú és unalmas tél fehér leplét.

A hóvihar sötétjében fekete foltokként tünedeztek fel a csókák.

Valahol szünetlenül dolgozott egy fáradhatatlan ember, bizonyára a Kakasdomb táján; mintha az egész városra verte volna ra a szoros, erős abroncsot, konokul és határozottan kopácsolva:

— Tum-tum-tum ... Tum-tum ...

TARTALOM

Három ember . . . . . 3—315

Okurov városka . . . . . 319—438

Szerkesztő: Simó Jenő. — Műszaki vezető: Gortvai Tivadar.

1985. — Franklin N. V. Budapest. — Felelős: Janka Gyula igazgató.

14.— Ft